KRQNIK4

Colecţia în care umanitatea este reconstruită prin cărţi care ne ajută să pătrundem în culisele celor mai interesante evenimente politice, sociale sau financiare de ieri şi de astăzi.

Tim Marshall este o adevărată autoritate în domeniul afacerilor externe, după ce a lucrat mai bine de 25 de ani în calitate de corespondent de presă. A lucrat pentru BBC şi radio LBC/IRN, apoi a fost redactor pe probleme de diplomaţie la Sky News. A transmis reportaje din 30 de ţări, inclusiv din zone de conflict precum Croaţia, Bosnia, Macedonia, Kosovo, Afghanistan, Irak, Liban, Siria şi Israel. Blogul lui, Foreign Matters, a fost nominalizat, în 2010, la Premiul Orwell.

A scris pentru mai multe ziare, printre care *The Times*, *Sunday Times*, *Guardian*, *Independent* şi *Daily Telegraph* şi este autorul cărţilor *Shadowplay: The Overthrow of Slobodan Milosević* (un bestseller în fosta Iugoslavie) şi *„Dirty Northern B-st-rds! u and Other Tales from the Terraces: The Story of Britain's Football Chants.* Este fondatorul şi editorul site-ului The Whatandthe Why.com.

PRIZONIERII GEOGRAFIEI

tim marshall

zece hărți care îți spun tot ce trebuie să știi despre politica globală

Cuvânt înainte
sir JOHN SCARLETT

Traducere din limba engleză de
PETRU IAMANDI

LITERA
București
2018

Prisoners of Geography
Ten Maps That Tell You Everything You Need to Know About Global Politics Tim Marshall
Copyright © 22015 Tim Marshall Toate drepturile rezervate
Prizonierii geografiei
Zece hărţi care îţi spun tot ce trebuie să ştii despre politica globală Tim Marshall
Copyright © 22018 Grup Media Litera pentru versiunea în limba română Toate drepturile rezervate
Editor: Vidraşcu şi fiii
Redactori: Gabriela Mitrovici, Georgiana Harghel Corector: Georgiana Enache Copertă: Flori Zahiu Tehnoredactare şi prepress: Anca Suciu
Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României

MARSHALL, TIM
Prizonierii geografiei. Zece hărţi care îţi spun tot ce trebuie să ştii despre politica globală/ Tim Marshall; cuvânt înainte de sir John Scarlett; trad. din lb. engleză: Petru Iamandi.
— Bucureşti: Litera, 2018
ISBN 978 – 606 – 33 – 2508 – 3
I. Scarlett, John (pref.)
II. Iamandi, Petru (trad.)
Cuprins
Cuvânt înainte 7
de sir John Scarlett, cavaler în grad de comandor al Ordinului Sf. Mihail şi Sf. Gheorghe, cavaler al Ordinului Imperiului Britanic
Introducere 9
1. Rusia 17
2. China 45
3. SUA 71
4. Europa de Vest 95
5. Africa 117
6. Orientul Mijlociu 141
7 «India şi Pakistan 177
8. Coreea şi Japonia 203
9, America Latină 223
10. Arctica 247
Concluzie 265
Bibliografie. 269
Mulţumiri 275
Indice 277
CUVÂNT ÎNAINTE
A devenit un truism să gândim, şi să declarăm, că trăim vremuri extrem de instabile. Lumea, ni se spune, nu a fost niciodată mai imprevizibilă. La astfel de afirmaţii se impune un răspuns precaut, chiar sceptic. Este bine să fii precaut. Lumea întotdeauna a fost instabilă, iar viitorul, prin definiţie, este imprevizibil. Cu siguranţă, grijile noastre de zi cu zi ar putea fi mai grave. E de ajuns să ne

amintim ce se întâmpla în urmă cu o sută de ani, în 1914.

Aşa stând lucrurile, este clar că au loc schimbări radicale, cu o influenţă decisivă asupra viitorului nostru şi al copiilor noştri, oriunde ne-am afla. Schimbările de ordin demografic, social şi economic, toate legate de schimbările de ordin tehnologic, atât de rapide, au implicaţii globale care pot face diferenţa între vremurile pe care le trăim şi trecut. Poate tocmai de aceea vorbim atât de mult despre „incertitudinea excepţională" şi de aici vine şi motivul pentru care comentariul „geopolitic" a devenit o industrie în plină dezvoltare.

Tim Marshall este mai mult decât îndreptăţit să aducă o contribuţie însemnată la această dezbatere. A participat în mod direct la multe dintre cele mai dramatice evenimente ale ultimilor 25 de ani. Aşa cum ne aminteşte în Introducere, a fost pe fronturile din Balcani, Afghanistan şi Siria. A văzut cu ochii lui cum decizii şi evenimente importante, conflicte internaţionale şi războaie civile pot fi înţelese doar luând în considerare speranţele, temerile şi prejudecăţile create de istorie şi cum acestea, la rândul lor, pot fi influenţate de mediul înconjurător – geografic – în care au evoluat indivizii, societăţile şi ţările respective.

În consecinţă, această carte este plină de judecăţi de valoare bine chibzuite şi cu o relevanţă imediată pentru siguranţa şi bunăstarea noastră. Ce anume i-a făcut pe ruşi să intre în Ucraina? Noi (Occidentul) nu am anticipat această intervenţie? Dacă nu am anticipat-o, care a fost motivul? Până unde va merge Moscova? China se simte, în sfârşit, în siguranţă între graniţele ei terestre naturale şi cum va afecta această stare abordarea de către Beijing a puterii maritime şi relaţia cu SUA? Ce înseamnă acest lucru pentru alte ţări din regiune, mai ales pentru India şi Japonia? De mai bine de 200 de ani, SUA au beneficiat de pe urma poziţiei lor geografice extrem de favorabile şi a zestrei de resurse naturale. Acum dispun de petrol şi de gaze neconvenţionale. Îi va afecta acest fapt politica globală? Dacă SUA au o forţă şi o tenacitate ieşite din

comun, atunci de ce se vorbeşte atât de mult despre declinul ţării? Divergenţele şi resentimentele sunt chiar atât de înrădăcinate în nordul Africii, Orientul Mijlociu şi în sudul Asiei, sau se întrezăreşte o speranţă pentru viitor? în fine, şi poate cel mai important pentru ţara noastră, Regatul Unit al Marii Britanii şi al Irlandei de Nord, care este una dintre cele mai mari şi mai globale dintre economii: cum reacţionează Europa la incertitudinile şi conflictele din vecinătate, dar şi la cele mai îndepărtate? După cum subliniază Tim, în ultimii 70 de ani (cu deosebire începând din 1991), Europa s-a obişnuit cu pacea şi prosperitatea. Riscăm oare să le considerăm veşnice? Mai înţelegem ce se întâmplă în jurul nostru?

Dacă vă preocupă aceste întrebări, citiţi-i cartea.

Sir John Scarlett, cavaler în grad de comandor al Ordinului Sf. Mihail şi Sf. Gheorghe, cavaler al Ordinului Imperiului Britanic, şef al Serviciului Secret de Informaţii (MI6) între 2004 – 2009

INTRODUCERE

Vladimir Putin spune că e un tip credincios, un mare susţinător al Bisericii Ortodoxe din Rusia. Dacă este adevărat, probabil că în fiecare seară, înainte de culcare, îşi spune rugăciunea şi îl întreabă pe Dumnezeu: „De ce n-ai pus nişte munţi în Ucraina?”

Dacă Dumnezeu ar fi înălţat munţi în Ucraina, Câmpia Europei de Nord, atât de întinsă, nu ar fi un teritoriu extrem de tentant pentru atacuri repetate asupra Rusiei. Aşa însă Puţin nu are de ales: trebuie cel puţin să încerce să controleze câmpiile de la nord. E cazul tuturor naţiunilor, mari sau mici. Relieful este o închisoare pentru conducătorii lor, oferindu-le mai puţine opţiuni şi mai puţin spaţiu de manevră decât v-aţi putea închipui. Aşa s-a întâmplat şi cu imperiul atenian, cu perşii, babilonienii şi cu cei dinaintea lor; aşa s-a întâmplat cu fiecare conducător care a căutat un teren muntos care să-i protejeze tribul.

Spaţiul în care trăim ne-a influenţat dintotdeauna. A

influenţat războaiele, puterea, politica şi dezvoltarea socială a popoarelor care acum trăiesc în aproape fiecare colţ al Pământului. Faptul că tehnologia pare să şteargă distanţele dintre noi, atât în spaţiul fizic cât şi în cel mental, ne face să uităm că locul în care trăim, muncim şi ne creştem copiii este extrem de important şi că opţiunile celor care conduc şapte miliarde de cetăţeni ai acestei planete vor fi mereu influenţate, într-o măsură sau alta, de râurile, munţii, deserturile, lacurile şi mările care ne constrâng pe toţi – cum au făcut dintotdeauna.

Per ansamblu, nu există un factor geografic mai important decât celelalte. Munţii nu sunt mai importanţi decât deserturile, râurile nu sunt mai importante decât junglele. În orice parte a planetei, caracteristicile geografice se numără printre factorii dominanţi care hotărăsc ce pot sau nu pot oamenii să facă.

În linii mari, geopolitica se ocupă de modul în care afacerile internaţionale pot fi înţelese prin intermediul factorilor geografici; nu doar relieful – de pildă, munţii ca bariere naturale sau legăturile dintre reţelele cursurilor de apă – ci şi clima, demografia, regiunile culturale şi accesul la resursele naturale. Astfel de factori pot avea un impact deosebit asupra multor aspecte ale civilizaţiei noastre, de la strategia militară şi politică la evoluţia socială, inclusiv limba, comerţul şi religia.

Realităţile fizice care influenţează politica naţională şi internaţională sunt de prea multe ori desconsiderate, atât în scrierile despre istorie, cât şi în cele despre ce se întâmplă acum în lume. Geografia este, evident, o parte fundamentală a răspunsului la întrebarea „De ce?” şi la întrebarea care începe cu „Ce anume?” Poate că nu e factorul determinant, dar, cu siguranţă, este cel mai neglijat. Să luăm, de pildă, China şi India: două ţări mari, cu populaţii uriaşe, cu o graniţă comună foarte lungă, dar nealiniate din punct de vedere politic sau cultural. Nu ar fi fost deloc surprinzător ca aceşti doi uriaşi să se înfrunte în mai multe războaie, dar, de fapt, cu excepţia unei bătălii

care a ţinut doar o lună, în 1962, nu au avut alt conflict armat. De ce? Fiindcă între ele se află cel mai înalt lanţ muntos din lume şi, practic, o coloană militară masivă nu poate traversa Munţii Himalaya. Desigur, pe măsură ce tehnologia devine tot mai sofisticată, apar metode de depăşire a acestui obstacol, dar bariera fizică rămâne un element de descurajare şi, astfel, cele două ţări îşi concentrează politica externă pe alte regiuni, în timp ce au grijă să nu se scape din ochi.

Liderii, ideile, tehnologia şi alţi factori joacă un rol în influenţarea evenimentelor, dar numai pe o perioadă de timp determinată. Fiecare generaţie se confruntă cu obstacolele fizice reprezentate de Hindu Kush şi Munţii Himalaya, cu provocările anotimpului ploios şi cu dezavantajele accesului limitat la resursele minerale sau la cele alimentare.

Subiectul a început să mă intereseze pe vremea când eram corespondent de război în Balcani, în anii 1990. Am urmărit îndeaproape cum conducătorii mai multor etnii, sârbă, croată sau bosniacă, aminteau mereu „triburilor" de divergenţele străvechi şi, da, de suspiciunile străvechi existente într-o regiune dominată de diversitate. Din clipa în care şi-au despărţit etniile, nu le-a trebuit mult timp ca să le asmuţă una asupra celeilalte.

Râul Ibar din Kosovo este un exemplu elocvent. Ocupaţia Serbiei de către otomani a fost consolidată de Bătălia de la Kosovo Polje, din 1389, dusă aproape de locul în care râul Ibar trece prin oraşul Mitrovica. În cursul secolelor care au urmat, populaţia sârbă a început să se retragă dincolo de Ibar, pe măsură ce albanezii musulmani coborau în Kosovo din regiunea muntoasă Malesija, devenind majoritari până la jumătatea secolului al XVIII-lea.

În secolul XX, râul încă mai era linia de demarcaţie clară, brută, între două etnii despărţite şi de religie. Apoi, în 1999, atacată şi din aer, de NATO, şi de la sol, de Armata de Eliberare din Kosovo, armata iugoslavă (sârbă)

s-a retras peste Ibar, urmată îndeaproape de cea mai mare parte din populaţia sârbă. Râul a devenit astfel graniţa de facto a ceea ce acum unele ţări recunosc a fi statul independent Kosovo.

Tot în Mitrovica s-au oprit şi forţele terestre ale NATO. în cursul celor trei luni de război, existaseră ameninţări voalate cum că NATO intenţiona să invadeze întreaga Serbie. De fapt, constrângerile impuse atât de geografie, cât şi de politică, nu le-au lăsat liderilor NATO această opţiune. Ungaria declarase cu fermitate că nu va permite invadarea Serbiei de pe teritoriul ei, temându-se de represalii împotriva celor 350.000 de etnici unguri din nordul ţării vecine. Alternativa era o invazie dinspre sud, care ar fi înjumătăţit timpul în care trupele NATO ar fi ajuns la Ibar; dar, astfel, trupele NATO s-ar fi trezit faţă în faţă cu munţii.

La momentul acela lucram cu o echipă de sârbi, în Belgrad. I-am întrebat ce s-ar întâmpla dacă ar sosi trupele NATO: „Tim, am lăsa camerele de luat vederi şi am lua armele”, a venit răspunsul. Erau sârbi liberali, prieteni buni cu mine, se opuneau guvernului, dar tot au scos hărţile ca să-mi arate unde şi-ar apăra sârbii teritoriul, în munţi, şi unde trupele NATO ar fi nevoite să se oprească. Am primit cu oarecare uşurare acea lecţie de geografie despre cât de limitate erau opţiunile NATO, în comparaţie cu ceea ce declara aparatul de propagandă al Bruxelles-ului.

Înţelegerea rolului crucial pe care îl joacă relieful, dobândită cât am fost corespondent de război în Balcani, mi-a fost de mare folos în anii ce au urmat. De pildă, în 2001, la câteva săptămâni după 11 septembrie, am văzut o demonstraţie a modului în care, chiar şi cu tehnologia modernă din zilele noastre, clima dictează ce pot şi ce nu pot face până şi cele mai puternice armate ale lumii. Mă aflam în nordul Afghanistanului, după ce traversasem cu pluta râul-graniţă dinspre Tadjikistan, ca să mă alătur trupelor Alianţei Afghane a Nordului (AN) care se luptau

cu talibanii.

Avioanele de vânătoare şi bombardierele americane erau deja deasupra, atacând poziţiile talibanilor şi ale al-Qaeda, pe câmpiile şi dealurile reci, pline de praf, la est de Mazar-e-Sharif, ca să pregătească înaintarea spre Kabul. După câteva săptămâni, a fost clar că AN se pregătea să se îndrepte spre sud. Apoi lumea şi-a schimbat culoarea.

S-a stârnit cea mai intensă furtună de nisip pe care am văzut-o vreodată, acoperind totul în galben-muştar. Chiar şi aerul din jur părea să aibă această nuanţă, aşa îmbâcsit cum era de particule de nisip. Timp de 36 de ore doar nisipul s-a mişcat. În toiul furtunii, vedeai doar la doi metri în jur şi singurul lucru clar era că înaintarea trebuia să aştepte schimbarea vremii.

Tehnologia spaţială a americanilor, de ultimă oră, era neajutorată, oarbă în faţa climei acestei ţări sălbatice. Toată lumea, de la preşedintele Bush la Comitetul întrunit al Şefilor de Stat Major şi la trupele terestre ale AN, trebuia să aştepte. Apoi a plouat şi nisipul care se aşezase peste tot s-a transformat în noroi. Ploua atât de tare, încât colibele din lut în care stăteam păreau că se topesc. Din nou era clar că înaintarea spre sud trebuia să aştepte până când hotăra geografia. Regulile geografiei, pe care Hannibal, Sun Tzu şi Alexandru cel Mare le cunoşteau prea bine, sunt valabile şi pentru liderii de astăzi.

Mai recent, în 2012, am primit o nouă lecţie de geostrategie: în timp ce Siria cădea victimă unui război civil devastator, stăteam pe un deal sirian, la sud de oraşul Hama, şi, în vale, am văzut un cătun în flăcări. Prietenii sirieni mi-au arătat o aşezare mai întinsă, la o depărtare de vreo doi kilometri, spunându-mi că de acolo venise atacul. Apoi mi-au explicat că, dacă o tabără putea alunga din vale destui oameni din cealaltă tabără, îşi putea asigura accesul la singura şosea din ţară; astfel acel mic teritoriu avea şanse ca, într-o bună zi, să fie folosit pentru a crea un stăruleţ, în condiţiile în care Siria nu mai putea fi reîntregită. Acolo unde văzusem doar un cătun în flăcări,

înţelegeam acum cât de important era locul din punct de vedere strategic şi cum realităţile politice sunt influenţate de cele mai simple realităţi fizice.

Geopolitica afectează orice ţară, fie că aceasta se află în război, ca în exemplele de mai sus, fie că e în stare de pace. Fiecare regiune din lume are exemplele ei. În aceste pagini nu le pot analiza pe toate: Canada, Australia şi Indonezia, printre altele, sunt pomenite doar în trecere, deşi o carte întreagă s-ar putea scrie numai despre Australia şi despre modul în care geografia i-a influenţat legăturile cu alte părţi ale lumii, atât din punct de vedere fizic cât şi cultural. În schimb, m-am concentrat pe puterile şi regiunile care ilustrează punctele principale ale cărţii, tratând moştenirea lăsată de geopolitică (formarea naţiunilor), cele mai presante evenimente ale prezentului (tulburările din Ucraina, influenţa tot mai mare a Chinei) şi viitorul (concurenţa tot mai acerbă din Arctica).

În Rusia, remarcăm influenţa Arcticii, modul în care frigul arctic limitează capacitatea Rusiei de a deveni o putere cu adevărat globală. În China, vedem cum puterea este limitată de absenţa unei flote globale şi cum se încearcă din răsputeri să se schimbe această situaţie. Capitolul despre SUA ilustrează modul în care deciziile inteligente de a-şi extinde teritoriul în regiunile esenţiale le-au permis să-şi împlinească destinul de superputere stăpână pe două oceane. Europa ne arată valoarea terenului plat şi a râurilor navigabile în legarea regiunilor între ele şi în crearea unei culturi capabile să inaugureze o nouă eră, în timp ce Africa este un exemplu clasic al efectelor pe care le produce izolarea.

Capitolul despre Orientul Mijlociu demonstrează de ce redesenarea hărţilor fără a se ţine cont de topografie şi, la fel de important, de culturile geografice din regiune, este generatoare de conflicte. Conflicte pe care le vom vedea şi în acest secol.

Aceeaşi temă apare în capitolele despre Africa şi India/Pakistan. Puterile coloniale au trasat graniţe

artificiale pe hârtie, ignorând total realităţile fizice ale regiunii. În prezent, se încearcă, prin violenţă, să fie redesenate; violenţele vor continua mai mulţi ani, după care harta statelor-naţiuni nu va mai arăta ca acum.

Foarte diferite de exemplele Kosovo şi Siria sunt Japonia şi Coreea, prin faptul că sunt, în mare măsură, omogene din punct de vedere etnic. Dar au alte probleme: Japonia este o naţiune insulară, lipsită de resurse naturale, în timp ce împărţirea Coreei în două ţări este o problemă care încă aşteaptă să fie rezolvată. Între timp, America Latină reprezintă o anomalie. În sudul extrem este atât de izolată de lumea din exterior, încât comerţul global e greu de realizat, iar geografia ei internă constituie o barieră în calea creării unui bloc comercial la fel de eficient precum UE.

În sfârşit, ajungem la unul dintre cele mai pustii locuri de pe planetă – Arctica. În cea mai mare parte din istorie, oamenii au ignorat-o, dar, în secolul XX, am găsit resurse de energie acolo, iar diplomaţia secolului XXI va hotărî cine stăpâneşte – şi cine va vinde – această resursă.

Considerarea geografiei drept factor decisiv de-a lungul istoriei umanităţii poate fi interpretată ca o viziune sumbră asupra lumii, motiv pentru care este şi dezavuată în unele cercuri intelectuale. Această teorie sugerează că natura e mai puternică decât omul şi că nu putem merge prea departe în a ne hotărî propria soartă. Dar există şi alţi factori care influenţează clar evenimentele. Orice persoană raţională poate vedea că tehnologia modernă forţează acum regulile de fier ale geografiei. A descoperit modalităţi de a le eluda, de a trece peste, pe sub sau prin unele dintre bariere. Americanii pot acum să zboare din Missouri până la Moşul, într-o misiune de bombardare a unor obiective, fără să facă vreo escală pentru realimentare cu combustibil. Acest fapt, ca şi marile lor Grupuri de Portavioane de Luptă, parţial autonome, înseamnă că nu mai au neapărat nevoie de un aliat sau de o colonie ca să-şi extindă influenţa în jurul lumii. Desigur,

dacă au o bază aeriană pe insula Diego García sau acces permanent la portul din Bahrain, dispun de mai multe opţiuni; dar nu mai e atât de important.

Aşadar, puterea aeriană a schimbat regulile la fel de radical ca şi internetul. Geografia, însă, şi istoria modului în care s-au adaptat naţiunile la această geografie, rămâne crucială pentru înţelegerea lumii de azi şi a viitorului.

Conflictul din Irak şi cel din Siria îşi are rădăcinile în faptul că puterile coloniale au ignorat regulile geografiei, în timp ce ocuparea Tibetului de către chinezi este efectul respectării lor; politica externă globală a Americii este dictată de acestea, iar geniul tehnologic şi demonstraţia de putere a ultimei superputeri nu pot decât să eludeze parţial legile impuse de natură sau de Dumnezeu.

Care sunt aceste legi? Locul din care trebuie să începem este ţara în care puterea este greu de apărat, motiv pentru care, secole la rând, conducătorii ei au încercat să compenseze prin extinderea graniţelor. Este ţara fără munţi la vest: Rusia.

CAPITOLUL 1

Rusia

Vast (*adjectiv*): *cu suprafaţă mare*; *imens*.

ISLANDA
OCEANUL
Svalbard
(Norvegia)
Marea Norvegiei
Marea Barents
NORVEGIA
SUEDIA
Skagerrak
DANEMARCA
Murmansk
Novaia Zemlia
FINLANDA
Marea Baltica
Kaliningrad (Rusia)
ESTONIA
LETONIA
LITUANIA
St-Petersburg
POLONIA
BELARUS
Câmpia Europei de Nord
Moscova
UCRAINA
Munții Carpați
MOLDOVA
RUSIA
Câmpia Siberiei de Vest
Munții Ural
Marea Neagră
TURCIA
Caucaz
GEORGIA
ARMENIA
AZERBAIDJAN
Marea Caspică
KAZAHSTAN
SIRIA
IRAK
IRAN
UZBEKISTAN
TURKMENISTAN
KIRGÎZSTAN
TADJIKISTAN
AFGHANISTAN

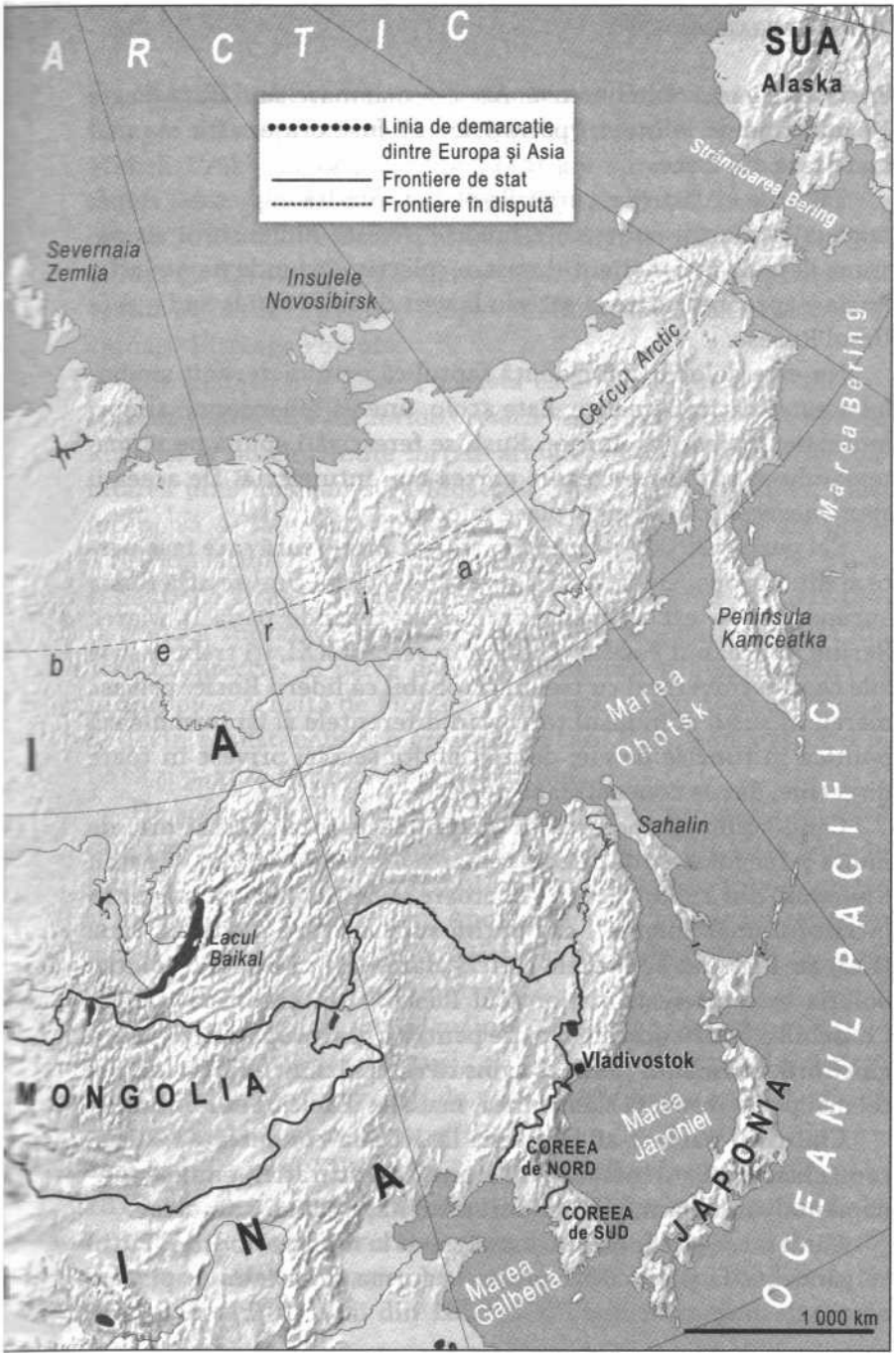

Rusia este vastă. Este imensă. Are cea mai mare

suprafaţă. Peste 17 milioane de kilometri pătraţi, cu 11 fuse orare; este cea mai mare ţară din lume.

Pădurile ei, lacurile, cursurile de apă, tundra îngheţată, stepa, taigaua şi munţii sunt toate imense. Aceste dimensiuni au pătruns demult în conştientul nostru colectiv. Oriunde ne-am afla, Rusia e aproape, poate la est sau la vest, la nord sau la sud – este Ursul Rusesc.

Nu este deloc o coincidenţă faptul că ursul a devenit simbolul acestei naţiuni imense. Este acolo, uneori hibernează, alteori mormăie, maiestuos, feroce. Ruşii se feresc să-i spună pe nume, temându-se să nu-i trezească partea mai întunecată. De aceea îi spun *medved*, „cel căruia îi place mierea”.

Cel puţin 120.000 de *medvezi* trăiesc într-o ţară care face parte şi din Europa, şi din Asia. La vest de Munţii Ural se află Rusia europeană. La est este Siberia, care se întinde până la Marea Bering şi Oceanul Pacific. Chiar şi în secolul XXI, îţi trebuie şase zile ca să o traversezi cu trenul. Probabil că liderii Rusiei privesc mereu în susul şi în josul ţării, văd diferenţele şi îşi formulează politica în funcţie de ele; de mai multe secole, privesc în toate direcţiile, dar se concentrează pe vest.

Când scriitorii încearcă să surprindă esenţa acestui urs, de multe ori se folosesc de celebra remarcă despre Rusia a lui Winston Churchill, din 1939: „Este o ghicitoare învăluită într-un mister în interiorul unei enigme”, dar puţini sunt cei care o citează până la capăt. Remarca se încheie astfel: „dar poate că există o soluţie. Soluţia este interesul naţional al Rusiei”. Şapte ani mai târziu, Churchill a folosit această soluţie pentru a găsi propria dezlegare a ghicitorii, afirmând: „Sunt convins că cel mai mult admiră forţa şi cel mai puţin respectă slăbiciunea, mai ales slăbiciunea militară”.

Churchill parcă s-ar fi referit la actuala conducere a Rusiei care, chiar dacă s-a înfăşurat în mantia democraţiei, rămâne fundamental autoritară, punând interesul naţional pe primul loc.

Când nu se gândeşte la Dumnezeu şi la munţi, Vladimir Putin se gândeşte la pizza. Mai precis la forma unei felii de pizza – o pană de despicat lemne.

Capătul subţire al acestei pene este Polonia. Aici, întinsa Câmpie a Europei de Nord, care se întinde din Franţa până în Munţii Ural (acoperind peste 1600 km spre sud şi spre nord, alcătuind o graniţă naturală între Europa şi Asia), are o lăţime de sub 500 km. Începe de la Marea Baltică, în nord, şi se sfârşeşte în Munţii Carpaţi, în sud. Câmpia Europei de Nord cuprinde tot vestul şi nordul Franţei, Belgia, Olanda, nordul Germaniei şi aproape întreaga Polonie.

Din perspectiva Rusiei, aceasta este o sabie cu două tăişuri. Polonia reprezintă un coridor relativ îngust prin care, la nevoie, Rusia şi-ar putea trimite forţele armate, împiedicând astfel înaintarea unui duşman spre Moscova. Dar, din acest punct, pana începe să se lăţească; când ajunge la graniţele Rusiei are peste 3 200 km lăţime şi e plată până la Moscova şi dincolo de ea. Chiar şi pentru o armată numeroasă ar fi extrem de greu să apere toată această suprafaţă. Dar Rusia nu a fost niciodată cucerită din această direcţie, în parte datorită adâncimii strategice. Până să se apropie o armată de Moscova, căile prea lungi de aprovizionare devin nesustenabile, o greşeală pe care Napoleon a făcut-o în 1812 şi pe care Hitler a repetat-o în 1941.

De asemenea, în Extremul Orient rusesc, geografia este cea care protejează ţara. E dificil să muţi o armată din Asia până în Rusia asiatică; cel mai de temut duşman e zăpada şi nu ai putea ajunge decât la Munţii Ural. Apoi, ai avea de apărat un teritoriu masiv, în condiţii vitrege, cu căi lungi de aprovizionare şi cu un risc mereu prezent al unui contraatac.

Ai putea crede că nimeni nu intenţionează să invadeze Rusia – opinie neîmpărtăşită de ruşi, şi pe bună dreptate. În ultimii 500 de ani, au fost invadaţi de câteva ori dinspre vest. Polonezii au traversat Câmpia Europei de

Nord în 1605, urmaţi de suedezi, sub Carol al XII-lea, în 1708, de francezi sub Napoleon, în 1812, şi de germani, de două ori, în ambele războaie mondiale, în 1914 şi 1941. Dintr-un alt punct de vedere, dacă facem socoteala începând cu invazia condusă de Napoleon în 1812 şi incluzând Războiul Crimeii din 1853 – 1856, plus cele două războaie mondiale până în anul 1945, ruşii au luptat în Câmpia Europei de Nord sau în vecinătatea ei o dată la fiecare 33 de ani.

La sfârşitul celui de-al Doilea Război Mondial, în 1945, ruşii ocupau teritoriul cucerit de la germani din Europa Centrală şi de Est, o parte din el intrând, ulterior, în componenţa URSS, care a început să semene tot mai mult cu vechiul Imperiu Rus. În 1949, a luat fiinţă Organizaţia Tratatului Atlanticului de Nord (NATO), prin asocierea statelor europene şi nord-americane, în vederea apărării Europei şi a Atlanticului de Nord de pericolul agresiunii sovietice. În replică, majoritatea statelor comuniste din Europa – sub conducerea Rusiei – au alcătuit Pactul de la Varşovia, în 1955, un tratat care avea drept scop apărarea militară şi ajutorul reciproc. Pactul trebuia să fie bătut în cuie, dar, privind retrospectiv, la începutul anilor 1980, cuiele au început să ruginească şi, după căderea Zidului Berlinului, în 1989, Pactul s-a dezmembrat.

Preşedintele Putin nu e deloc un admirator al ultimului preşedinte sovietic, Mihail Gorbaciov. îl acuză că a subminat securitatea Rusiei şi consideră că dezmembrarea fostei Uniuni Sovietice, în anii 1990, a constituit „un dezastru geopolitic major al secolului”.

De atunci, ruşii urmăresc cu îngrijorare cum NATO se apropie pas cu pas, tot mai mult, încorporând ţări despre care Rusia susţine că i-ar fi promis că nu vor adera: Republica Cehă, Ungaria şi Polonia în 1999, Bulgaria, Estonia, Letonia, Lituania, România şi Slovacia în 2004, Albania în 2009. NATO declară că niciuna dintre aceste ţări nu a dat asigurări în această privinţă.

Ca toate marile puteri, Rusia gândeşte pe termen lung, pentru următorii o sută de ani, şi înţelege că, în acest timp, orice se poate întâmpla. Acum un secol cine şi-ar fi închipuit că forţe armate americane vor fi staţionate la câteva sute de kilometri de Moscova, în Polonia şi în ţările baltice? Până în 2004, la doar 15 ani după 1989, cu excepţia Rusiei, toate fostele state membre ale Pactului de la Varşovia au aderat la NATO sau la Uniunea Europeană.

Administraţia de la Moscova este preocupată de acest lucru, cum este preocupată şi de istoria Rusiei.

Rusia, ca atare, datează din secolul al IX-lea, când era o federaţie aproximativă, alcătuită din triburi de slavi din est, cunoscute sub numele de „Kievan Rus", stabilite în Kiev şi în alte oraşe aşezate de-a lungul râului Nipru, în Ucraina de astăzi. Mongolii, lărgindu-şi imperiul, au atacat periodic regiunea dinspre sud şi est, pentru ca, în cele din urmă, să o cucerească, în secolul al XIII-lea. Ruşii au fost nevoiţi să se mute în nord-est, în Moscova şi în împrejurimile ei. Această Rusie timpurie, cunoscută sub numele de Marele Principat al Moscovei, nu putea fi apărată. Nu erau nici munţi, nici deserturi, iar râurile puteau fi numărate pe degete. În toate direcţiile, era numai teren plat, iar, dincolo de stepă, la sud şi la est, pândeau mongolii. Invadatorul putea avansa pe oriunde, în absenţa aproape totală a unor obstacole naturale în spatele cărora ruşii să-şi organizeze apărarea.

Intră în scenă Ivan cel Groaznic, primul ţar. El a pus în practică ideea atacului ca apărare – cu alte cuvinte, consolidarea apărării şi apoi expansiunea. De la el a pornit totul, omul care venea în sprijinul teoriei potrivit căreia indivizii pot schimba istoria. Fără viziunea lui şi fără cruzimea sa dusă la extrem, istoria Rusiei nu ar mai fi fost la fel.

Rusia nou creată începuse o expansiune moderată sub bunicul lui Ivan, Ivan cel Mare. Expansiunea a fost accelerată după ce tânărul Ivan a venit la putere, în 1533. În est a ajuns până la Munţii Ural, în sud până la Marea

Caspică, în nord până la Cercul Arctic. A obţinut ieşirea la Marea Caspică şi ulterior la Marea Neagră, folosindu-se de Munţii Caucaz ca de o barieră parţială între ruşi şi mongoli. În Cecenia a fost construită o bază militară menită să-i descurajeze pe eventualii atacatori, fie ei Hoarda de Aur a mongolilor, Imperiul Otoman sau persanii.

Au existat şi reculuri, dar, în secolul următor, Rusia va trece de Munţii Ural şi va pătrunde în Siberia, în cele din urmă, încorporând întreg teritoriul până la Oceanul Pacific, în Extremul Orient.

Acum ruşii aveau o zonă-tampon parţială şi un spaţiu de manevră – adâncime strategică – la care să recurgă în caz de invazie. Nimeni nu avea să-i atace în forţă dinspre Marea Arctică, la fel cum nimeni nu voia să treacă Munţii Ural ca să-i înfrunte.

Teritoriul lor devenea ceea ce este acum Rusia şi, ca să ajungi la el dinspre sud sau sud-est trebuia să ai o armată uriaşă, o linie de aprovizionare foarte lungă şi să-ţi croieşti drum printre nenumărate poziţii de apărare.

În secolul al XVIII-lea, Rusia – sub Petru cel Mare, care a întemeiat Imperiul Rus în 1721, apoi sub împărăteasa Ecaterina cea Mare – a privit spre vest, extinzând imperiul, transformându-l într-una dintre marile puteri ale Europei, stimulată îndeosebi de comerţ şi de naţionalism. Acum o Rusie mai puternică şi mai sigură putea să ocupe Ucraina şi să ajungă la Munţii Carpaţi. În cele din urmă, a ocupat cea mai mare parte din ceea ce se cunoaşte sub numele de ţările baltice – Lituania, Letonia şi Estonia. Astfel, Rusia era protejată împotriva oricărei incursiuni terestre dinspre vest sau dinspre Marea Baltică.

Acum, Moscova, inima ţării, era înconjurată de un inel uriaş care începea în Arctica, cobora prin regiunea baltică, traversa Ucraina, apoi Munţii Carpaţi, Marea Neagră, Munţii Caucaz şi Marea Caspică, ocolind Munţii Ural, care se întindeau până la Cercul Arctic.

În secolul XX, Rusia comunistă a creat Uniunea Sovietică. Dincolo de retorica sloganului „Proletari din

toate ţările, uniţi-vă!”, URSS era, pur şi simplu, o versiune a Imperiului Rus la o scară şi mai mare. După cel de-al Doilea Război Mondial, s-a întins de la Oceanul Pacific până la Berlin, din Arctica până la graniţa cu Afghanistanul – o superputere economică, politică şi militară cu un singur rival, SUA.

Rusia este cea mai mare ţară din lume, de două ori mai mare decât SUA sau China, de cinci ori mai mare decât India, de 25 de ori mai mare decât Regatul Unit. Dar are o populaţie relativ mică, de aproximativ 144 de milioane, mai puţini locuitori decât Nigeria sau Pakistan. Sezonul prielnic agriculturii este scurt, motiv pentru care Rusia se chinuieşte să distribuie în mod adecvat ceea ce cultivă de-a lungul celor 11 fuse orare guvernate de Moscova.

Până la Munţii Ural, Rusia este o putere europeană, dat fiind că e o prelungire a Europei, dar nu este şi o putere asiatică, deşi are graniţă cu Kazahstanul, Mongolia, China şi Coreea de Nord, plus graniţă maritimă cu mai multe ţări, printre care Japonia şi SUA.

Sarah Palin, care a candidat la postul de vicepreşedinte al SUA, a fost luată în râs când se pare că a declarat: „De fapt, Rusia se poate vedea din Alaska”, declaraţie care în presă a ajuns altfel: „Văd Rusia din pragul casei mele” Citatul exact este: „Rusia se poate vedea de aici, din Alaska, de pe o insulă din Alaska” Palin avea dreptate. O insulă rusească din Strâmtoarea Bering se află la aproximativ patru kilometri de o insulă americană din aceeaşi strâmtoare, Little Diomede, şi poate fi văzută cu ochiul liber. Rusia chiar se vede din America.

Sus, în Munţii Ural, se află o cruce care marchează punctul în care se termină Europa şi începe Asia. Când cerul este senin, priveliştea face toţi banii – printre brazi, estul se poate vedea pe o distanţă de zeci de kilometri. Iarna locul se acoperă de zăpadă, ca şi Câmpia Siberiană de mai jos, care ajunge până la oraşul Ekaterinburg. Turiştii se îmbulzesc acolo ca să pună un picior în Europa

şi unul în Asia. Îţi dai seama cât de mare este Rusia de-abia când afli că partea europeană reprezintă doar un sfert din suprafaţa ţării. Chiar dacă ai călătorit aproape 2.500 km de la Sankt-Petersburg, prin vestul Rusiei, ca să ajungi la Munţii Ural, mai ai de străbătut peste 7.500 km ca să ajungi la Strâmtoarea Bering şi să încerci s-o zăreşti pe doamna Palin, în Alaska, SUA.

La scurt timp după căderea Uniunii Sovietice, am fost în Munţii Ural, în locul în care Europa devine Asia, însoţit de o echipă de cineaşti ruşi. Operatorul era un tip cărunt, taciturn, stoic, un veteran al filmului documentar, fiul operatorului Armatei Roşii care filmase o bună parte din asediul Stalingradului de către germani. L-am întrebat: „Ce eşti, european sau asiatic?” S-a gândit câteva clipe, apoi a răspuns: „Niciuna, nici alta – sunt rus”.

În pofida poziţiei privilegiate pe care o ocupă în Europa, Rusia nu este o putere asiatică din mai multe motive. Chiar dacă 75% din teritoriul ei se află în Asia, numai 22% din populaţie trăieşte acolo. Chiar dacă Siberia este „comoara” Rusiei, unde se concentrează cele mai multe zăcăminte de minereuri, petrol şi gaze, este o zonă neprimitoare, îngheţată mai tot timpul anului, cu păduri întinse (taigaua), cu un sol sărac pentru agricultură şi cu mlaştini cât vezi cu ochii. Numai două reţele de căi ferate traversează Siberia de la vest la est – Transsiberianul şi linia principală Baikal-Amur. Există puţine rute de transport de la nord la sud, motiv pentru care Rusia nu-şi poate exercita puterea în Mongolia modernă sau în China: nu are nici populaţia necesară şi nici căi de aprovizionare.

E foarte posibil ca, pe termen lung, China să controleze părţi din Siberia, dar numai ca rezultat al scăderii ratei natalităţii în Rusia şi al migrării unui număr mare de chinezi în nord. Deja, până la Câmpia Siberiană de Vest, plină de mlaştini, între Munţii Ural, în vest, şi fluviul Enisei, la 1 600 km spre est, se pot vedea restaurante chinezeşti în majoritatea oraşelor mari sau mici, cărora li se alătură tot felul de firme. Este foarte

probabil ca spaţiile depopulate, pustii, din Extremul Orient rus, să ajungă sub controlul cultural şi, în cele din urmă, politic, al Chinei.

Dincolo de teritoriul tradiţional rusesc, o mare parte din populaţia Federaţiei Ruse este de altă origine decât cea rusă şi, în consecinţă, acceptă în silă controlul Moscovei, situaţie care a dus la crearea unui sistem de securitate agresiv, similar celui din vremurile sovietice. Atunci Rusia era, efectiv, o putere colonială care domnea peste naţiuni şi popoare care considerau că nu au nimic în comun cu stăpânii lor; în zone din Federaţia Rusă – de pildă, Cecenia şi Daghestanul, în Munţii Caucaz – încă se mai fac auzite ecouri ale acestor resentimente.

Spre sfârşitul secolului trecut, extinderea exagerată, deficitul bugetar, investiţiile hazardate în zone greu de populat, dar şi înfrângerile suferite în munţii Afghanistanului, au dus la căderea URSS. Imperiul Rus s-a micşorat, revenind, mai mult sau mai puţin, la forma din era precomunistă, cu graniţele europene la Estonia, Letonia, Belarus, Ucraina, Georgia şi Azerbaidjan. Invadarea Afghanistanului în 1979, prin care s-a urmărit sprijinirea guvernului afghan comunist în lupta cu gherilele musulmane anticomuniste, nu a avut niciodată ca scop familiarizarea poporului afghan cu fericirea adusă de perceptele marxist-leniniste.

Moscova nu a dorit decât să-şi asigure controlul unui spaţiu pentru a preveni ocuparea acestuia de către altcineva.

De remarcat că invadarea Afghanistanului a alimentat măreţul vis al ruşilor de a-şi vedea armata „spălându-şi bocancii în apele calde ale Oceanului Indian”, ca să-l citez pe politicianul rus ultranaţionalist Vladimir Jirinovski, şi astfel să obţină ceea ce nu avusese niciodată: un port cu apă caldă, care nu îngheaţă iarna, cu acces liber la rutele comerciale majore ale lumii. Porturile din Arctica, precum Murmansk, îngheaţă câteva luni pe an: Vladivostok, cel mai mare port rusesc de la Oceanul

Pacific, este blocat de gheaţă cam patru luni pe an şi este înconjurat de Marea Japoniei, care e dominată de japonezi. Pe lângă faptul că afectează comerţul, această situaţie împiedică şi flota rusească să acţioneze ca o putere globală. În plus, transportul maritim este mult mai ieftin decât cel terestru sau aerian.

Dar, din cauza câmpiilor impunătoare din Kandahar şi a munţilor Hindu Kush, nicio putere invadatoare nu a avut succes în Afghanistan, ţara atrăgându-şi porecla de „cimitir al imperiilor" Experienţa afghană este adesea numită „Vietnamul Rusiei"; visul Moscovei de a avea propriile porturi la o mare caldă pare tot mai greu de realizat, fiind poate mai îndepărtat acum decât a fost vreodată în ultimii 200 de ani.

Pentru Rusia, lipsa unui port cu apă caldă, care să-i permită accesul direct la oceane, a fost dintotdeauna călcâiul lui Ahile, o problemă la fel de importantă din punct de vedere strategic ca şi Câmpia Europei de Nord. Rusia se află într-un dezavantaj geografic şi, fără zăcămintele de petrol şi gaz, ar fi mult mai vulnerabilă. Nu e de mirare că, în testamentul lui din 1725, Petru cel Mare îşi sfătuia urmaşii să „se apropie cât mai mult de Constantinopol şi de India. Cine guvernează acolo va fi adevăratul stăpân al lumii. Prin urmare, duceţi mereu războaie, nu numai cu Turcia, ci şi cu Persia… Pătrundeţi până la Golful Persic, înaintaţi până în India".

Când Uniunea Sovietică s-a dezmembrat, s-a împărţit în 15 ţări. Astfel, geografia s-a răzbunat pe ideologia sovieticilor, harta recăpătând o configuraţie mai logică, una în care munţii, râurile, lacurile şi mările delimitează spaţiile în care popoarele trăiesc, îşi vorbesc limba şi îşi respectă tradiţiile. Excepţiile de la regulă sunt „stanurile", cum ar fi Tadjikistanul, ale căror graniţe au fost astfel trasate de Stalin ca să slăbească fiecare stat prin prezenţa unor minorităţi numeroase din alte state vecine.

Dacă privim istoria în ansamblul ei – lucru pe care diplomaţii şi strategii militari îl fac de obicei – vedem că

fiecare dintre statele care au fost în componenţa URSS, plus câteva care au făcut parte din alianţa militară numită Pactul de la Varşovia, mai are multe mize de jucat pe scena politică. Aceste state pot fi împărţite în trei categorii: cele neutre, grupul prooccidental şi grupul prorus.

Ţările neutre – Uzbekistan, Azerbaidjan şi Turkmenistan – au mai puţine motive ca să se alieze cu Rusia sau cu Occidentul. Toate trei îşi produc propria energie şi nu sunt îndatorate nici unei tabere în privinţa securităţii sau a comerţului.

În grupul prorus se află Kazahstan, Kîrgîzstan, Tadjikistan, Belarus şi Armenia. Economiile lor sunt legate de Rusia, la fel cum e legată şi o mare parte din economia estului Ucrainei (un alt motiv pentru rebeliunea de acolo). Cea mai mare dintre aceste ţări, Kazahstanul, înclină, diplomatic, spre Rusia, iar minoritatea ei rusă, numeroasă, este bine integrată. Dintre cele cinci, numai Tadjikistanul nu s-a alăturat Rusiei în noua Uniune Economică Eurasiatică (un fel de imitaţie mai săracă a UE), care a sărbătorit un an de la înfiinţare în ianuarie 2016. Toate cinci fac parte dintr-o alianţă militară cu Rusia, numită Organizaţia Tratatului de Securitate Colectivă (OTSC). Pe lângă faptul că OTSC este o abreviere care nu poate fi pronunţată ca un singur cuvânt, este şi o variantă diluată a Pactului de la Varşovia. Rusia menţine trupe în Kîrgîzstan, Tadjikistan şi Armenia.

Grupul de ţări prooccidentale, care au făcut parte din Pactul de la Varşovia, iar acum sunt toate în NATO şi/sau în UE, este alcătuit din Polonia, Letonia, Lituania, Estonia, Republica Cehă, Bulgaria, Ungaria, Slovacia, Albania şi România. Deloc o coincidenţă, multe dintre ele au suferit cel mai mult de pe urma tiraniei impuse de sovietici. La ele se adaugă Georgia, Ucraina şi Moldova, care ar dori să adere la ambele organizaţii, dar care sunt ţinute la respect din cauza apropierii geografice de Rusia şi a faptului că au trupe ruseşti sau miliţii proruse pe teritoriul lor. Aderarea la NATO a oricăreia dintre cele trei ar putea declanşa un

război.

Cele de mai sus explică de ce, în 2013, pe fondul încingerii bătăliei politice privind direcţia spre care se îndreaptă Ucraina, Moscova a intervenit atât de brutal.

Atât timp cât la Kiev se afla un guvern prorus, ruşii aveau încredere că zona-tampon va rămâne intactă şi va apăra Câmpia Europei de Nord. Acceptabilă era şi o Ucrainã aproximativ neutră, care promitea să nu adere la UE sau la NATO şi să susţină concesiunea pe care Rusia o avea asupra portului (cu apă caldă) Sevastopol din Crimeea. Faptul că Ucraina se baza pe resursele energetice ale Rusiei era un contraargument solid la poziţia tot mai neutră, şi mai agasantă, a Ucrainei. Dar o Ucrainã prooccidentală, animată de ambiţia de a adera la cele două mari alianţe occidentale, care punea sub semnul întrebării accesul Rusiei la portul ei de la Marea Neagră? O Ucrainã care putea deveni gazda unei baze navale NATO? Aşa ceva nu se putea admite.

Preşedintele Ucrainei, Viktor Ianukovici, a încercat să joace pe două fronturi. A flirtat cu Occidentul, dar a făcut şi temenele Moscovei – motiv pentru care Putin l-a tolerat. Dar, când Ianukovici a fost cât pe ce să semneze un acord comercial important cu UE, care ar fi putut duce la aderarea Ucrainei, Puţin a început să strângă şurubul.

Pentru elita rusească a politicii externe, aderarea la UE este pasul premergător aderării la NATO, iar pentru Rusia aderarea Ucrainei la NATO este o linie roşie care nu trebuie încălcată. Puţin a înteţit presiunea asupra lui Ianukovici, i-a făcut o ofertă pe care acesta nu a refuzat-o şi, astfel, preşedintele ucrainean a anulat acordul cu UE şi a încheiat un pact cu Moscova, provocând protestele care, în cele din urmă, l-au alungat de la putere.

Germanii şi americanii au susţinut partidele de opoziţie, Berlinul, mai ales, văzând în Vitali Kliciko, fostul campion de box transformat în politician, un candidat la preşedinţie cu şanse reale. Occidentul atrăgea Ucraina cu mijloace intelectuale şi economice, în timp ce îi ajuta pe

ucrainenii prooccidentali pregătind şi finanţând unele dintre grupurile de opoziţie democratice.

Curând, în Kiev au izbucnit lupte de stradă, iar numărul demonstraţiilor în ţară a crescut de la o zi la alta. În est, mulţimea a ieşit în sprijinul preşedintelui, în timp ce în vest, în oraşe precum Lvov (care a aparţinut Poloniei), locuitorii încercau să se descotorosească de orice influenţă prorusă.

La mijlocul lunii februarie 2014, Lvovul şi alte zone urbane nu mai erau controlate de guvern. Apoi, pe 22 februarie, după ce s-au înregistrat zeci de victime în Kiev, preşedintele a fugit, temându-se să nu fie linşat. Facţiuni antiruseşti, unele prooccidentale, altele profasciste, au preluat puterea. Din acel moment, zarurile au fost aruncate. Preşedintele Putin nu avea prea multe opţiuni – trebuia să anexeze Crimeea, în care se aflau foarte mulţi ucraineni de origine rusă, dar, şi mai important, portul Sevastopol.

Tocmai la acest imperativ geografic, dar şi la întreaga deplasare spre est a NATO, se gândea Puţin când declara, într-un discurs despre anexare: „Rusia s-a aflat într-o situaţie din care nu putea ieşi. Dacă întinzi prea mult coarda, plesneşte. Nu trebuie să uităm asta”.

Sevastopol este singurul port mare, cu apă caldă, al Rusiei. Dar ieşirea din Marea Neagră şi intrarea în Marea Mediterană este restricţionată de Convenţia de la Montreux din 1936, prin care Turcia – acum membră NATO – a primit controlul asupra Bosforului. Navele ruseşti tranzitează strâmtoarea, dar în număr redus, şi numai în condiţii de pace. Chiar şi după ce trec prin Bosfor, ruşii trebuie să intre în Marea Egee ca să ajungă în Marea Mediterană, iar, ca să ajungă la Oceanul Atlantic, trebuie să traverseze Strâmtoarea Gibraltar; de asemenea, ca să ajungă la Oceanul Indian, trebuie să li se permită traversarea Canalului Suez.

Ruşii au, totuşi, o oarecare prezenţă navală în Tartus, pe coasta mediteraneeană a Siriei (fapt care explică în

parte sprijinul pe care l-a acordat guvernului sirian după izbucnirea luptelor, în 2011), dar este vorba despre o bază mică, de reaprovizionare, nu de o forţă importantă.

O altă problemă strategică este aceea că, în eventualitatea unui război, flota rusească nu poate ieşi nici din Marea Baltică, din cauza Strâmtorii Skagerrak, care face legătura cu Marea Nordului.

Această strâmtoare îngustă este controlată de Danemarca şi de Norvegia, ambele membre NATO; şi, chiar dacă navele ar reuşi să treacă pe acolo, drumul spre Oceanul Atlantic duce prin aşa-zisul culoar GIUK (Groenlanda/Islanda/Regatul Unit) spre Marea Nordului – despre care vom mai vorbi când vom analiza Europa de Vest.

După ce au anexat Crimeea, ruşii au trecut la acţiune. Conform termenilor reactualizaţi ai contractului de leasing din 2011, privind portul Sevastopol, Kievul putea bloca modernizarea flotei ruseşti din Marea Neagră. Acum nu mai poate – sute de milioane de ruble sunt cheltuite pentru modernizarea flotei şi construirea unui nou port naval în oraşul rusesc Novorossiisk care, deşi nu dispune de un bazin portuar mare, va întări capacitatea de luptă a ruşilor. Până în anul 2020, 18 noi nave de război vor acţiona din cele două porturi, alte 80 urmând a fi construite, ca şi câteva submarine. Deşi flota tot nu va fi îndeajuns de puternică pentru a forţa ieşirea din Marea Neagră în timp de război, capacitatea ei creşte în mod evident.

Ca să contracareze aceste mişcări, în următorul deceniu, anticipăm că SUA vor încuraja România, partenerul lor NATO, să-şi întărească flota din Marea Neagră, în acelaşi timp, bazându-se pe faptul că Turcia va putea păzi intrarea în Bosfor.

Crimeea a făcut parte din Rusia vreme de două secole, înainte de a fi transferată Republicii Sovietice Ucraina, în 1954, de către preşedintele Hruşciov, într-un moment în care se credea că omul sovietic va trăi de-a

pururi şi tot de-a pururi va fi controlat de Moscova. Acum, că Ucraina nu mai era sovietică, şi nici măcar prorusă, Puţin şi-a dat seama că situaţia trebuia să se schimbe. Diplomaţii occidentali bănuiau, oare, acest lucru? Dacă nu bănuiau înseamnă că nu ştiau Regula A, Lecţia 1, din „Diplomaţia pentru începători”: atunci când se confruntă cu ceea ce poate fi o ameninţare existenţială, o mare putere va face uz de forţă. Dacă erau conştienţi de asta, trebuie să fi privit anexarea Crimeii de către Putin drept un preţ care merita plătit pentru atragerea Ucrainei spre Europa modernă şi spre sfera de influenţă a Occidentului.

O opinie generoasă este că SUA şi europenii aşteptau cu nerăbdare ca Ucraina să adere la lumea democrată ca membru cu drepturi depline al instituţiilor ei liberale şi cu respectarea statului de drept, şi că Moscova nu putea face mare lucru ca să împiedice acest proces. O astfel de opinie nu ia în considerare faptul că geopolitica există şi în secolul XXI sau că Rusia nu respectă statul de drept.

Îmbătat de victorie, noul guvern interimar ucrainean a făcut imediat mai multe declaraţii nesăbuite, într-una dintre ele anunţând intenţia de a elimina limba rusă ca a doua limbă oficială în unele regiuni. Întrucât aceste regiuni aveau cei mai mulţi rusofoni, care erau animaţi de sentimente proruse (printre ele se număra şi Crimeea), era clar că măsura avea să provoace o reacţie puternic ostilă. Şi să-i ofere preşedintelui Putin subiectul de propagandă de care avea nevoie ca să susţină că etnicii ruşi trebuie protejaţi.

Kremlinul beneficiază de o lege care obligă guvernul să-i protejeze pe „etnicii ruşi” O definiţie a termenului este, în mod premeditat, greu de formulat, rămânând la latitudinea Rusiei să-i dea o formă în funcţie de crizele potenţiale care pot surveni în fosta Uniune Sovietică. Când e pe placul Kremlinului, etnicii ruşi sunt definiţi ca persoane care vorbesc rusa ca prima lor limbă. Alteori se invocă noua lege a cetăţeniei, conform căreia, dacă bunicii tăi au trăit în Rusia, şi rusa este limba ta maternă, poţi

obţine cetăţenia rusă. Dacă, în cursul unei crize, oamenii sunt înclinaţi să accepte paşaportul rusesc ca să se salveze, acesta poate fi un motiv pentru ca ruşii să intervină în conflict.

Aproximativ 60% din populaţia Crimeii este „etnic rusă”, prin urmare, Kremlinul avea pretextul necesar. Puţin a încurajat demonstraţiile anti-Kiev şi a provocat atâta haos încât, până la urmă, a „fost nevoit” să-şi scoată trupele din baza navală pe străzi, ca să protejeze cetăţenii. Militarii ucraineni din zonă nu au avut capacitatea de a face faţă şi civililor şi armatei regulate, motiv pentru care s-au retras rapid. Astfel Crimeea a devenit, din nou, o parte de facto a Rusiei.

S-ar putea argumenta că preşedintele Putin avea o alternativă: să respecte integritatea teritorială a Ucrainei. Dar, întrucât beneficia de atuul geografic pe care Dumnezeu îl dăduse Rusiei, aşa ceva nu a fost niciodată o alternativă. Puţin nu a vrut să fie cel care „a pierdut Crimeea” şi, odată cu ea, singurul port adevărat cu apă caldă la care avea acces ţara lui.

Nimeni nu a sărit în apărarea Ucrainei când a pierdut un teritoriu de mărimea Belgiei sau a statului american Maryland. Ucraina şi vecinii ei ştiau adevărul geografic: dacă nu eşti în NATO, Moscova este aproape, Washington DC este departe. Pentru Rusia aceasta era o chestiune existenţială: nu putea pierde Crimeea, dacă Occidentul putea accepta ideea.

UE a impus sancţiuni limitate – limitate fiindcă mai multe ţări europene, printre care şi Germania, se bazează pe energia rusească pentru a se încălzi iarna. Conductele se întind de la est la vest şi Kremlinul le poate închide şi deschide când doreşte.

Energia ca putere politică va fi invocată mereu în anii următori, iar conceptul „etnici ruşi” va fi folosit ca să justifice orice mişcare a Rusiei.

Într-un discurs din 2014, preşedintele Putin s-a referit pe scurt la „Novorosia” sau „Noua Rusie”.

Observatorii au tras adânc aer în piept. Puţin a repus pe tapet numele geografic dat regiunii care acum reprezintă sudul şi estul Ucrainei, pe care Rusia a cucerit-o de la Imperiul Otoman în timpul domniei Ecaterinei cea Mare, spre sfârşitul secolului al XVIII-lea. Ecaterina a colonizat aceste regiuni cu ruşi şi a poruncit ca rusa să fie prima limbă. „Novorosia” a fost cedată noii Republici Socialiste Sovietice Ucraina abia în 1922. „De ce?” a întrebat Putin retoric. „Să-i judece Dumnezeu!” în discursul lui a menţionat regiunile ucrainene Harkov, Luhansk, Doneţk, Herson, Mikolaiv şi Odessa înainte de a spune: „Rusia a pierdut aceste teritorii din varii motive, dar oamenii au rămas”.

Câteva milioane de etnici ruşi au rămas în interiorul fostei URSS, dar în afara Rusiei.

De aceea nu este deloc surprinzător că, după preluarea Crimeii, Rusia a continuat să-i îndemne la rebeliune pe proruşii din zonele industriale Luhansk şi Doneţk, aflate în estul Ucrainei. Rusia ar fi putut să ajungă uşor, făcând uz de forţă, până la malul de est al râului Nipru, care trece prin Kiev. Dar nu vrea să se complice. Este mult mai puţin dureros şi mai ieftin să agite spiritele la graniţa de est a Ucrainei şi să-i aducă aminte Kievului cine controlează energia, ca să fie sigură că idila acestuia cu uşuraticul Occident nu se soldează cu o nuntă consumată în saloanele UE sau NATO.

Sprijinul mascat acordat rebeliunilor din estul Ucrainei a fost simplu şi din punct de vedere logistic, cu avantajul că putea fi negat pe scena internaţională. Minciuna sfruntată, în cadrul impunător al Consiliului de Securitate al ONU, este uşor de spus dacă adversarul nu are dovezi concrete ale acţiunilor tale şi, mai important, nu vrea dovezi concrete, caz în care trebuie să ia măsuri. Mulţi politicieni din Occident au răsuflat uşuraţi şi au mormăit: „Slavă Domnului că Ucraina nu este în NATO, altfel ar fi trebuit să trecem la acţiune”.

Anexarea Crimeii a demonstrat cât de pregătită este

Rusia pentru a întreprinde acţiuni militare ca să-şi apere interesele în ceea ce numeşte „proximitate de graniţă”. A riscat raţional, în ideea că marile puteri nu vor interveni – Crimeea era o „ţintă la îndemână”. Este aproape de Rusia, putea fi aprovizionată pe Marea Neagră sau pe Marea Azov şi se putea baza pe sprijinul intern al unor grupuri mari din populaţia peninsulei.

Rusia încă nu şi-a terminat treaba în Ucraina, cum nu şi-a terminat-o nici în alte părţi. Regiunea Donbass rămâne volatilă, fiind afectată de lupte sporadice. O ciocnire violentă în vara anului 2017 a dus la moartea câtorva soldaţi ucraineni şi a convins SUA să-şi sporească asistenţa militară pentru Ucraina; în replică, ruşii au organizat exerciţii militare de proporţii la graniţa cu Ucraina. Dacă nu se simte ameninţată, probabil că nu-şi va trimite trupele până în ţările baltice sau dincolo de Georgia; dar îşi va impune voinţa în Georgia şi, în această perioadă volatilă, alte acţiuni militare nu pot fi excluse.

Dar, aşa cum acţiunile Rusiei în războiul cu Georgia, din 2008, au constituit un avertisment la adresa NATO – să nu se mai apropie, mesajul NATO către Rusia, în vara anului 2014, nu putea fi mai răspicat: „Până aici, nu mai departe!” Mai multe avioane de război NATO au fost trimise în ţările baltice, în Polonia au fost anunţate manevre militare, iar americanii au început să facă planuri privind amplasarea unor baze militare pe „prepoziţie”, cât mai aproape de Rusia. În acelaşi timp, miniştri ai apărării şi ai afacerilor externe au făcut mai multe vizite diplomatice în ţările baltice, Georgia şi Moldova ca să le asigure de sprijinul lor.

Unii comentatori au tratat cu dispreţ această reacţie, susţinând că şase avioane de vânătoare Eurofighter Typhoon ale aviaţiei britanice, aflate în spaţiul aerian al ţărilor baltice, nu aveau cum să împiedice hoardele ruseşti. Reacţia, însă, a vrut să dea un semnal diplomatic foarte clar – NATO este pregătit de luptă. Şi trebuia să fie, altfel, dacă nu reacţiona la un atac asupra unui stat membru, nu-

şi mai avea rostul. Americanii – care se îndreaptă deja spre o nouă politică externă în care se simt mai puţin constrânşi de structurile existente şi sunt pregătiţi să înfiinţeze altele în funcţie de nevoi – sunt dezamăgiţi de modul în care ţările europene înţeleg să aloce fonduri pentru apărare. În calitate de candidat la preşedinţie, Donald Trump a sugerat că NATO este „depăşit”; ca preşedinte a reluat ideea în primăvara anului 2017, dar este clar că intenţia lui este de a avertiza celelalte ţări membre NATO, câteva dintre ele majorând bugetul apărării, dar nu în mod semnificativ.

Preşedintele Trump nu a dat asigurări ferme că SUA vor sări automat în ajutorul unui aliat NATO, dar, pe măsură ce importanţa strategiei, a propagandei şi a geopoliticii a devenit tot mai evidentă, până la urmă, a garantat respectarea Articolului 5 din Carta NATO, în primăvara anului 2017. În cazul celor trei ţări baltice, poziţia NATO este clară. Întrucât toate sunt membre ale alianţei, agresiunea armată a Rusiei asupra oricăreia dintre ele ar activa Articolul 5 din carta NATO, care prevede că: „Un atac armat împotriva unuia sau mai multor [state membre NATO] în Europa sau America de Nord va fi considerat un atac împotriva tuturor”, şi adaugă faptul că, dacă este necesar, NATO va sări în ajutor. Articolul 5 a fost invocat după atacurile teroriste din

SUA (11 septembrie 2001), pregătind terenul pentru implicarea NATO în Afghanistan.

Preşedintele Putin cunoaşte bine istoria şi pare că a învăţat lecţiile epocii sovietice, în care Rusia s-a extins mult prea mult, până s-a văzut silită să se contracte. Un asalt făţiş asupra ţărilor baltice ar însemna, de asemenea, ca Rusia să se extindă prea mult, de aceea faptul este puţin probabil, mai ales dacă NATO şi conducătorii săi politici se asigură că Putin le înţelege semnalele. Dar, la începutul lui 2016, preşedintele rus a trimis propriul semnal. A operat schimbări în strategia militară generală a Rusiei, fiind mai explicit decât în documentul din 2015,

care se referea la strategia navală: pentru prima dată SUA au fost considerate o „ameninţare externă” pentru Rusia.

Rusia nu are nevoie să trimită o divizie de blindate în Letonia, Lituania sau Estonia ca să influenţeze evenimentele de acolo, dar, dacă o va face vreodată, îşi va justifica intervenţia pretinzând că marile comunităţi de ruşi de acolo sunt discriminate. În Estonia şi Letonia, aproximativ una din patru persoane este de etnie rusă, iar în Lituania procentul este de 5, 8 la sută. În Estonia, rusofonii declară că au o reprezentare slabă în guvern şi că mii dintre ei nu au nicio formă de cetăţenie. Chiar dacă aceasta nu înseamnă că vor să facă parte din Rusia, rusofonii reprezintă una dintre pârghiile prin care Rusia poate influenţa evenimentele din zonă.

Populaţiile rusofone din ţările baltice pot fi incitate să îngreuneze situaţia. Există deja partide politice solide care le reprezintă. Rusia controlează şi sistemul de încălzire din casele balticilor. Poate schimba preţul gigacaloriei în fiecare lună şi, dacă vrea, poate opri căldura.

Rusia va continua să-şi impună voinţa în ţările baltice, dat fiind că, după prăbuşirea URSS, acestea sunt una dintre verigile slabe din apărarea ei, o altă breşă în zidul pe care ar prefera să-l vadă ca un arc de cerc, care porneşte de la Marea Baltică spre sud, apoi spre sud-est, legând-o de Munţii Ural.

Şi, astfel, ajungem la o altă breşă din zid, o altă regiune pe care Moscova o consideră un posibil stat-tampon: Moldova, o preocupare constantă a Kremlinului.

Moldova constituie o cu totul altfel de problemă pentru toate părţile. Un atac al Rusiei asupra ei ar însemna traversarea Ucrainei, peste râul Nipru, apoi peste o altă graniţă suverană. Realizabil – cu pierderi semnificative de vieţi omeneşti şi prin folosirea Odessei ca punct intermediar –, dar nu ar avea nicio scuză. Deşi poate că nu ar declanşa un război cu NATO (Moldova nu este membră), ar atrage sancţiuni asupra Moscovei la un nivel nemaivăzut şi ar confirma ceea ce autorul acestor rânduri

crede că este deja o realitate – relaţia tot mai glacială dintre Rusia şi Occident este Noul Război Rece. După unii analişti, venirea la putere a lui Donald Trump i-a făcut pe ruşi să creadă că au „undă verde” în Ucraina. Dar, la doar câteva săptămâni de la investirea lui, ministrul apărării şi ministrul afacerilor externe au lansat mai multe avertismente în direcţia Moscovei potrivit cărora, deşi Casa Albă îşi doreşte îmbunătăţirea relaţiilor cu Rusia, realităţile geopolitice impun anumite limite dincolo de care ar fi înţelept ca Moscova să nu se aventureze.

De ce vor ruşii Moldova? Fiindcă Munţii Carpaţi se curbează în sud-vest ca să devină Alpii Transilvăneni, iar la sud-est este o câmpie care duce la Marea Neagră. Această câmpie este considerată a fi un coridor plat spre Rusia; ruşii ar vrea să controleze câmpia de lângă Marea Neagră – Moldova – în regiunea cunoscută în trecut drept Basarabia, la fel cum ar vrea să controleze Câmpia Europei de Nord, la vârful ei din Polonia.

Mai multe ţări care au făcut parte din Uniunea Sovietică doresc să aibă legături mai strânse cu Europa, dar, în anumite regiuni, cum ar fi Transnistria din Moldova,

care au rămas preponderent proruse, există posibilitatea declanşării unor conflicte.

După Războiul Crimeii (dintre Rusia şi aliaţii europeni occidentali, al căror scop era de a apăra Turcia otomană de Rusia), prin Tratatul de la Paris din 1856 i s-au înapoiat Moldovei părţi din Basarabia, blocând astfel accesul Rusiei la Dunăre. Rusia a avut nevoie de aproape un secol ca să recâştige accesul la ea, dar, odată cu dezmembrarea URSS, din nou a trebuit să se retragă spre est.

În practică, ruşii controlează deja o parte din Moldova – o regiune numită Transnistria, teritoriu moldovean la est de râul Nistru, care desparte Moldova de Ucraina. În viclenia lui, Stalin a strămutat un mare număr de ruşi acolo, la fel cum a făcut şi în Crimeea, după deportarea majorităţii populaţiei tătare.

În Transnistria modernă, cel puţin 50% dintre locuitori sunt etnici ruşi sau ucraineni, toţi proruşi. Când Moldova a devenit independentă, în 1991, populaţia rusofonă s-a răsculat şi, după un scurt război, a declarat Republica Separatistă Transnistria. Un ajutor consistent l-a reprezentat armata rusă staţionată acolo, Rusia având şi astăzi 2000 de militari în Transnistria.

Un atac militar al Rusiei asupra Moldovei este puţin probabil, dar Kremlinul poate şi chiar îşi foloseşte puterea economică, exploatând şi situaţia volatilă din Transnistria ca să preseze guvernul moldovean să nu adere la UE sau la NATO.

Moldova depinde energetic de Rusia, recoltele ei merg în est, iar importurile ruseşti de vin moldovenesc (excelent, de altfel) cresc sau descresc în funcţie de starea relaţiei dintre cele două ţări.

Dincolo de Marea Neagră este o altă naţiune producătoare de vin: Georgia. Această ţară nu se numără printre locurile prioritare pe care Rusia vrea să le controleze, din două motive. În primul rând, războiul dintre Georgia şi Rusia, din 2008, s-a încheiat cu ocuparea

unor mari părţi din ţară de către trupele ruseşti, care acum controlează total regiunile Abhazia şi Osetia de Sud. În al doilea rând, Georgia se situează la sud de Munţii Caucaz, iar Rusia are trupe staţionate în Armenia vecină. Moscova ar prefera încă un strat protector la zona-tampon, dar poate trăi şi fără restul Georgiei. Situaţia s-ar putea schimba dacă Georgia şi-ar dori mai mult să devină membră NATO. Tocmai de aceea a fost refuzată de guvernele ţărilor din NATO, care vor să evite conflictul inevitabil cu Rusia.

Majoritatea populaţiei georgiene ar dori legături mai strânse cu ţările UE, dar şocul războiului din 2008, când preşedintele Mihail Saakaşvili a crezut cu naivitate că americanii ar putea sări în ajutorul lui după ce îi provocase pe ruşi, i-a făcut pe mulţi să creadă că e mai bine să fie precauţi. În 2013, au ales un guvern şi un preşedinte, Ghiorghi Margvelaşvili, mult mai concilianţi faţă de Moscova. Ca şi în Ucraina, oamenii ştiu din instinct truismul pe care toţi vecinii îl recunosc: Washingtonul e departe, Moscova e aproape.

Astăzi, cele mai puternice arme ale Rusiei, în afară de rachetele cu focos nuclear, nu sunt armata şi aviaţia, ci gazele naturale şi petrolul. Rusia este pe locul doi după SUA în ierarhia celor mai mari producători de gaze naturale din lume şi, desigur, foloseşte acest atu în avantajul ei. Cu cât sunt mai bune relaţiile pe care le ai cu Rusia, cu atât plăteşti mai puţin pentru energie; Finlanda, de pildă, plăteşte mai puţin decât ţările baltice. Această politică este folosită cu atâta agresivitate, Rusia controlează atât de strâns nevoile energetice ale Europei, încât ţările europene caută soluţii pentru a reduce din impact. Multe dintre ele încearcă să scape de dependenţa faţă de energia rusească, nu prin conducte alternative dinspre ţări mai puţin agresive, ci prin construirea de porturi.

În medie, mai bine de 25% din gazele naturale şi din petrolul Europei provine din Rusia; adesea, însă,

dependenţa unei ţări este direct proporţională cu apropierea ei de Moscova. Ceea ce reduce opţiunile politicii externe ale ţării respective. Letonia, Slovacia, Finlanda şi Estonia sunt 100% dependente de gazul rusesc, Republica Cehă, Bulgaria şi Lituania 80%, iar Grecia, Austria şi Ungaria 60%. Aproximativ jumătate din gazul consumat în Germania provine din Rusia, motiv pentru care, pe lângă acorduri comerciale extinse, politicienii germani tind să fie mai reticenţi în a critica Kremlinul pentru comportamentul său agresiv decât o ţară precum Regatul Unit, care, pe lângă faptul că depinde de importurile ruseşti într-o proporţie de numai 13%, dispune şi de propria industrie producătoare de gaze naturale, inclusiv de rezerve pentru până la nouă luni de zile.

Există câteva conducte majore care pornesc din Rusia spre vest, unele cu petrol, altele cu gaz. Conductele cu gaz sunt cele mai importante.

În nord, via Marea Baltică, este conducta Nord Stream, care se leagă direct de Germania. Mai jos, traversând Belarusul, este conducta Yamal, care alimentează Polonia şi Germania. În sud, este conducta Blue Stream, prin care gazul ajunge în Turcia via Marea Neagră. Până în primele luni ale anului 2015, a existat proiectul South Stream, care trebuia să folosească aceeaşi rută, dar să se ramifice spre Ungaria, Austria, Serbia, Bulgaria şi Italia. South Stream a fost încercarea Rusiei de a se asigura că, în pofida disputelor cu Ucraina, va beneficia de o rută majoră spre pieţe importante din Europa de Vest şi Balcani. Unele ţări din UE au pus presiune pe vecinele lor ca să respingă proiectul, iar Bulgaria a mers până la a declara că renunţă la proiect şi că nu acceptă ca South Stream să-i traverseze teritoriul. Preşedintele Putin a reacţionat avansând Turciei o nouă propunere, cunoscută uneori şi sub numele de Turk Stream.

Proiectele South Stream şi Turk Stream, iniţiate de Rusia şi menite să ocolească Ucraina, au apărut după

disputele dintre cele două state asupra preţului (2005 – 2010) care, în anumite momente, au dus la întreruperea aprovizionării cu gaz a 18 ţări.

Naţiunile europene care aveau de câştigat de pe urma proiectului South Stream au fost mult mai zgârcite cu criticile împotriva Rusiei în timpul crizei din Crimeea, din 2014.

Aici intervin americanii, cu o strategie imbatabilă pentru SUA şi Europa. Văzând că Europa are nevoie de gaze naturale şi, nevrând să pară că fac rabat la politica externă a Rusiei, americanii cred că au găsit răspunsul. Boomul producţiei de gaze de şist din SUA le permite americanilor nu numai să-şi asigure necesarul de energie, ci şi să vândă surplusul unuia dintre cei mai mari consumatori de energie – Europa.

În acest scop, gazul trebuie lichefiat şi transportat peste Oceanul Atlantic. Pentru a primi gazul natural lichefiat (GNL) şi a-l transforma din nou în gaz este nevoie de terminale şi de porturi pe coastele europene. Washingtonul deja aprobă licenţe pentru facilităţi de export, iar Europa începe un proiect pe termen lung de construire a mai multor terminale GNL. Polonia şi Lituania construiesc terminale GNL; alte ţări, precum Republica Cehă, vor să instaleze conducte care să se conecteze la acele terminale, ştiind că pot beneficia nu numai de pe urma gazului lichefiat american, ci şi a unor transporturi din nordul Africii şi Orientul Mijlociu. Astfel, Kremlinul nu ar mai putea închide robinetele.

Sesizând acest pericol pe termen lung, ruşii subliniază că gazul trimis prin conducte este mai ieftin decât GNL, iar preşedintele Putin, cu o expresie care se traduce prin „Cu ce-am greşit?”, spune că Europa deja are o sursă sigură şi mai ieftină de gaz în ţara lui. Este puţin probabil ca GNL să înlocuiască tot gazul rusesc, dar cu siguranţă va întări poziţia Europei atât în negocierea preţului cât şi în politica externă. Pregătindu-se pentru o posibilă reducere a veniturilor, Rusia intenţionează să

amplaseze conducte spre sud-est şi speră să-şi majoreze vânzările în China.

Iată o bătălie economică bazată pe geografie şi unul dintre exemplele contemporane în care tehnologia este folosită în încercarea de a depăşi constrângerile geografice din trecut.

S-a bătut multă monedă pe pierderile economice suferite de Rusia în 2014, când preţul petrolului a căzut sub 50 de dolari barilul, şi în 2015, când deprecierea a continuat. Bugetul Moscovei pentru 2016 şi cheltuielile prevăzute pentru 2017 s-au bazat pe un preţ de 50 de dolari şi, chiar dacă a stabilit noi recorduri la producţia de petrol, Rusia ştie că nu poate ieşi în câştig. Rusia pierde în jur de două miliarde de dolari pentru fiecare scădere cu un dolar a preţului petrolului. În consecinţă, economia Rusiei a resimţit lovitura din plin, afectând grav nivelul de trai al multor cetăţeni de rând, dar ideea că statul se va prăbuşi curând s-a dovedit a fi exagerată. Rusia se va strădui să finanţeze cheltuielile militare uriaşe şi, în ciuda numeroaselor dificultăţi cu care se confruntă, în a doua jumătate a acestui deceniu, economia ei va creşte uşor, potrivit prognozelor Băncii Mondiale. Dacă noile zăcăminte de petrol descoperite în Marea Kara din Arctica vor putea fi aduse la ţărm, creşterea va fi semnificativă.

Departe de hotarele ei, Rusia exercită o influenţă politică constantă, mai ales în America Latină, unde are succes în ţările care se află într-o relaţie departe de a fi amicală cu Statele Unite, cum ar fi Venezuela, de pildă. Încearcă să contracareze mişcările americanilor în Orientul Mijlociu sau, cel puţin, să se asigure că are un cuvânt de spus, cheltuieşte masiv cu trupele staţionate în Arctica şi manifestă un interes permanent faţă de Groenlanda pentru a-şi susţine pretenţiile teritoriale. După căderea comunismului, s-a concentrat mai puţin pe Africa, dar îşi păstrează influenţa acolo, câtă mai este, chiar dacă pierde bătălia cu China.

Deşi sunt rivali, cei doi giganţi cooperează la diverse

niveluri. Ştiind că europenii se ambiţionează să-şi reducă dependenţa energetică faţă de ruşi, Moscova consideră China un client alternativ. China are avantajul unei pieţe de desfacere mai largi, iar comunicarea dintre cele două ţări este cordială şi folosită cu profit. Din 2019, Rusia va livra Chinei, via Siberia, 38 de miliarde de metri cubi de gaz pe an, în cadrul unui acord valabil pe 30 de ani, în valoare de 400 de miliarde de dolari.

Au trecut zilele în care Rusia era considerată o ameninţare militară la adresa Chinei, iar ideea ocupării Manciuriei de către trupele ruseşti, cum s-a întâmplat în 1945, este de neconceput, deşi cele două ţări se supraveghează reciproc acolo unde fiecare ar dori să fie puterea dominantă, cum ar fi în Kazahstan, de pildă. Rusia şi China nu-şi dispută întâietatea în conducerea ideologică a comunismului global, fapt care le permite cooperarea la nivel militar ori de câte ori au aceleaşi interese. Un exemplu ieşit din comun îl constituie manevrele militare comune din Marea Mediterană, din mai 2015. Prezenţa Beijingului pe o mare la 15.000 km de casă a făcut parte din încercarea sa de a-şi extinde influenţa navală pe tot globul, în timp ce Moscova are planuri mari cu zăcămintele de gaz descoperite în Marea Mediterană, face curte Greciei şi vrea să-şi protejeze micul port de pe coasta Siriei, în plus, ambele ţări încearcă să irite forţele NATO din regiune, inclusiv flota a 6-a americană, staţionată în Napoli.

În interior, Rusia se confruntă cu multe provocări, una dintre cele mai importante fiind cea demografică. Chiar dacă scăderea gravă a sporului natural a fost oprită, problema rămâne în continuare. Durata de viaţă medie a unui rus este sub 65 de ani, plasând Rusia în jumătatea inferioară a ierarhiei celor 193 de state membre ONU, iar acum sunt doar 144 milioane de ruşi (fără cei din Crimeea).

De la Marele Principat al Moscovei, la Petru cel Mare, Stalin şi acum Puţin, fiecare lider rus a avut de

luptat cu aceleaşi probleme. Nu contează dacă ideologia celor aflaţi la conducere este ţaristă, comunistă sau mai mult sau mai puţin capitalistă – porturile îngheaţă în continuare, iar Câmpia Europei de Nord rămâne plată.

Dacă ştergem graniţele statelor-naţiuni, harta cu care se confrunta Ivan cel Groaznic este aceeaşi la care se uită acum şi Vladimir Putin.

CAPITOLUL 2
China

China este o civilizaţie care pretinde a fi o naţiune.

Lucian Pye, politolog

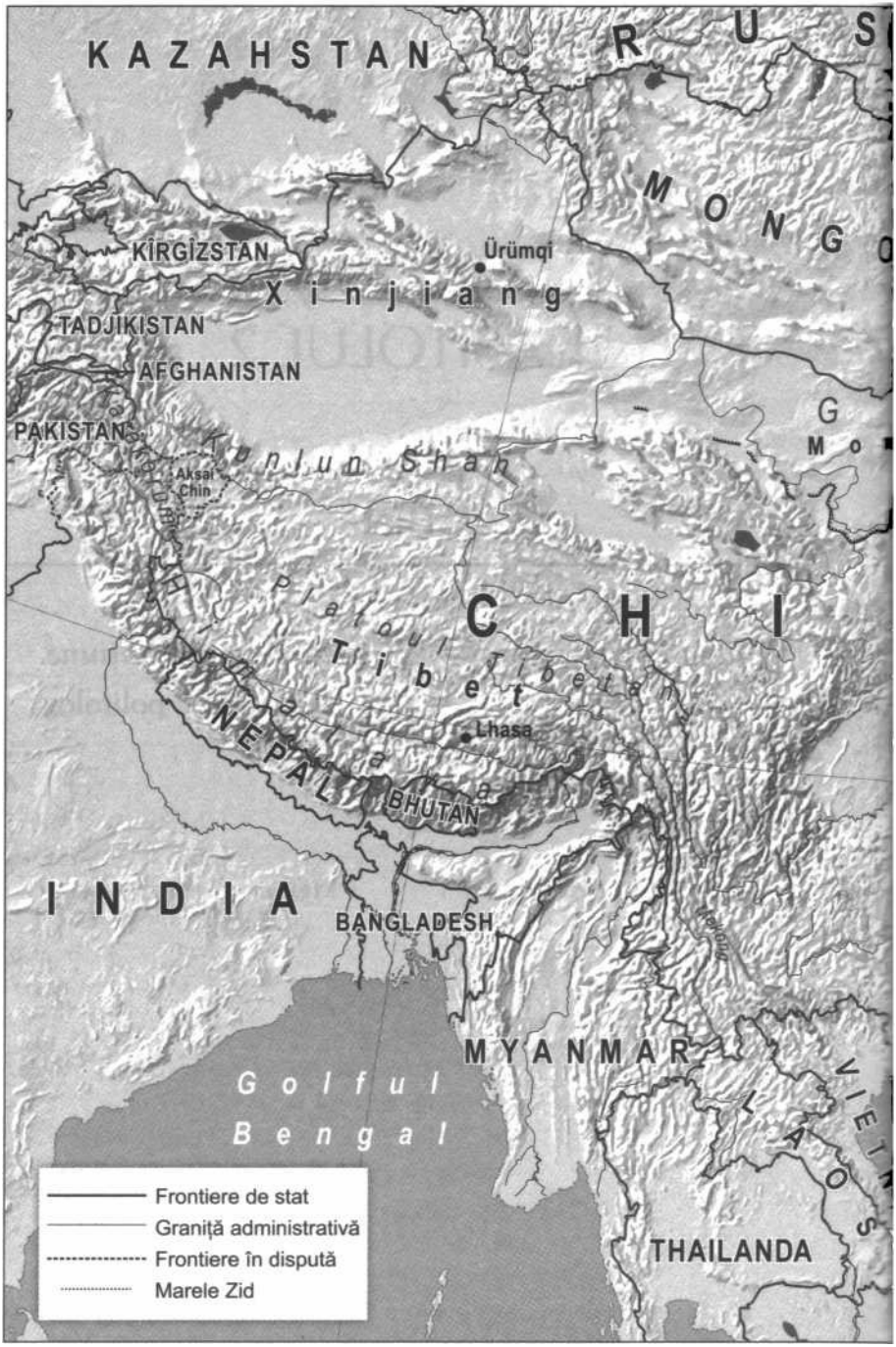
KAZAHSTAN
RUS
MONG
KÎRGÎZSTAN
Ürümqi
Xinjiang
TADJIKISTAN
AFGHANISTAN
PAKISTAN
Kunlun Shan
Aksai Chin
Himalaya
Platoul Tibetan
CHI
Lhasa
NEPAL
BHUTAN
INDIA
BANGLADESH
MYANMAR
Golful Bengal
LAOS
THAILANDA
Frontiere de stat
Graniță administrativă
Frontiere în dispută
Marele Zid

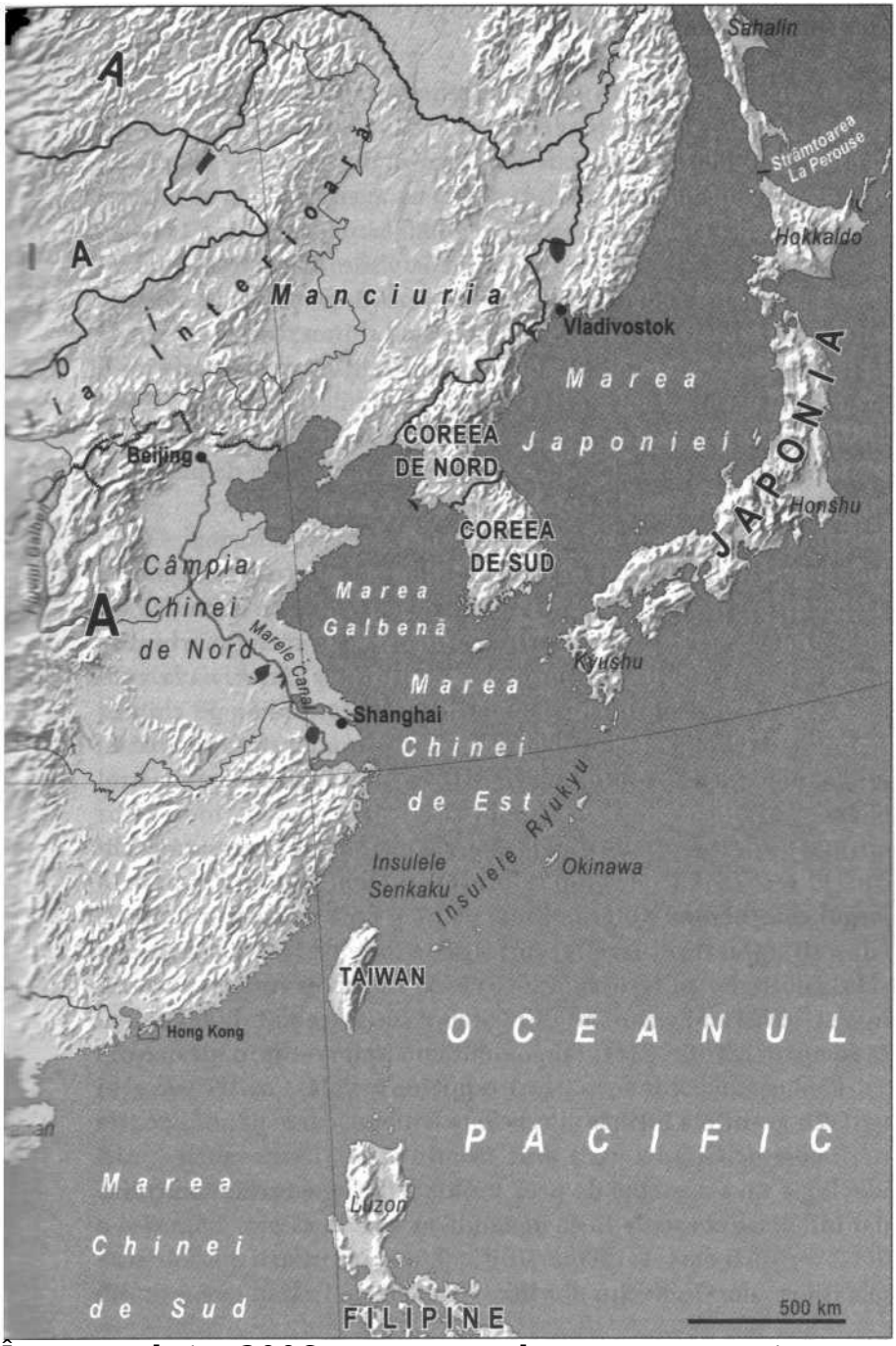

În octombrie 2006, un grup de super-portavioane

americane, condus de nava USS *Kitty Hawk*, cu o lungime de 300 m, naviga fără grijă pe Marea Chinei de Est, între sudul Japoniei şi Taiwan, văzându-şi de misiune, când, fără niciun avertisment, un submarin chinez a ieşit la suprafaţă chiar în mijlocul grupului.

Un portavion american cu dimensiunile respective este înconjurat de aproximativ 12 nave de război, protejat de avioane deasupra şi de submarine dedesubt. Vasul chinez, un submarin de atac din clasa Song, care poate fi foarte silenţios atunci când merge pe curent electric, a produs o reacţie similară cu cea a şefului Pepsi-Cola care apare pe neaşteptate într-o şedinţă a conducerii Coca-Cola, după ce a ascultat ascuns sub masă timp de jumătate de oră.

Americanii au fost în aceeaşi măsură uluiţi şi furioşi. Uluiţi fiindcă habar nu aveau că un submarin chinez putea face aşa ceva fără să fie detectat, furioşi fiindcă nu-l detectaseră şi fiindcă interpretau manevra ca pe o provocare, mai ales că submarinul se afla în raza de acţiune a torpilelor de pe *Kitty Hawk*, nava amiral. Aşa că au protestat, poate prea mult, făcându-i pe chinezi să exclame: „Vai, ce coincidenţă! Să ieşim la suprafaţă tocmai în mijlocul grupului vostru care se află în largul coastelor noastre! N-am ştiut!”

Iată un exemplu de diplomaţie de canonieră inversată, aplicată în secolul XXI; în timp ce britanicii trimiteau un cuirasat în largul coastei unei puteri minore ca să-şi facă înţelese intenţiile, chinezii apăreau din mare, în largul coastelor lor, cu un mesaj clar: „Suntem o putere maritimă acum, a venit şi vremea noastră, marea aceasta ne aparţine” Chinezilor le-au trebuit 4.000 de ani ca să apară într-un port – şi pe o rută maritimă – aproape de voi.

Până acum, China nu a fost o putere navală – cu teritoriul ei vast, cu graniţele întinse şi rutele maritime scurte până la partenerii comerciali, nici nu a avut nevoie să fie. De asemenea, nici ideologic nu s-a extins de prea multe ori. Negustorii ei au colidant îndelung oceanele ca

să-şi vândă marfa, flota ei, însă, nu şi-a dorit teritorii dincolo de mări, dificultatea patrulării marilor rute maritime ale Oceanelor Pacific, Atlantic şi Indian nemeritând efortul. China a fost dintotdeauna o putere terestră, cu mult pământ şi mulţi locuitori – având acum aproape 1, 4 miliarde.

China ca entitate locuită a apărut cu aproape 4.000 de ani în urmă. Locul de naştere al civilizaţiei chineze este regiunea cunoscută sub numele de Câmpia Chinei de Nord, căreia chinezii îi spun Câmpia Centrală. O întindere de pământ în mare parte plată, de peste 400.000 de kilometri pătraţi, se situează sub Mongolia Interioară, la sud de Manciuria, m şi în jurul Bazinului Fluviului Galben şi dincolo de Fluviul Yangtze, ambele cursuri de apă curgând de la est la vest. China este acum una dintre cele mai populate regiuni ale lumii.

Bazinul Fluviului Galben este victima unor inundaţii frecvente, devastatoare, atrăgându-şi porecla, deloc de invidiat, de „Pedeapsa fiilor lui Han” Industrializarea regiunii a început cu adevărat în anii 1950 şi s-a accelerat în ultimele trei decenii. Fluviul extrem de poluat este atât de plin de deşeuri toxice, încât uneori cu greu ajunge la mare. Cu toate acestea, pentru China, Fluviul Galben înseamnă tot atât de mult pe cât înseamnă Nilul pentru Egipt – leagănul civilizaţiei ei, locul în care oamenii au învăţat să cultive pământul, să fabrice hârtia şi praful de puşcă.

În nordul acestei proto-Chine erau ţinuturile aspre ale Deşertului Gobi, unde acum se află Mongolia. Spre vest, pământul se înalţă treptat până devine Platoul Tibetan, care se întinde până la Munţii Himalaya. La sud-est şi sud se întinde marea.

Inima Chinei, cum mai este cunoscută Câmpia Chinei de Nord, a fost şi încă mai este o câmpie întinsă, fertilă, traversată de două cursuri de apă principale, şi cu o climă care permite două recolte de orez şi de soia pe sezon (recolte duble), fapt care a încurajat creşterea rapidă a

populaţiei. Până în anul 1500 î.Hr., în această regiune, din sutele de ministate-oraşe, multe războindu-se între ele, a apărut prima versiune a unui stat chinez – dinastia Shang. Aici s-a dezvoltat şi etnia numită Han, care a apărat regiunea şi a creat o zonă-tampon în jurul ei.

Etnia Han reprezintă acum peste 90% din populaţia Chinei, dominând politica şi afacerile chineze. Chiar dacă vorbesc limbi diferite – mandarina, dialectul cantonez şi alte limbi regionale, membrii etniei Han sunt uniţi prin origine şi, la nivel politic, de nevoia geopolitică de a-şi apăra teritoriul. Mandarina, care a apărut în partea de nord a regiunii, este de departe limba dominantă şi cea folosită în instituţii, la televiziunea naţională şi în sistemul de învăţământ. Mandarina se aseamănă cu dialectul cantonez şi multe alte limbi atunci când este scrisă, dar se deosebeşte mult când este vorbită.

Inima Chinei este centrul de greutate demografic, cultural, politic şi – cel mai important – agricol. Aproximativ un miliard de oameni locuiesc în această parte a Chinei, chiar dacă reprezintă doar jumătate din suprafaţa Statelor Unite, care au o populaţie de 322 de milioane de persoane. Întrucât terenul acestei regiuni a fost prielnic populării şi unui stil de viaţă agrar, primele dinastii s-au simţit ameninţate de regiunile non-Han din jur, mai ales de Mongolia, cu triburile ei nomade alcătuite din războinici setoşi de sânge.

China a ales aceeaşi strategie ca şi Rusia: atacul ca apărare, care duce la putere. Aşa cum vom vedea în continuare, existau bariere naturale care o puteau proteja – dacă etnia Han ajungea la ele şi le controla. A fost o luptă care s-a întins pe mai multe milenii şi s-a încheiat pe deplin odată cu anexarea Tibetului, în 1951.

În vremea celebrului filosof chinez Confucius (551 – 479 î.Hr.), se făcea tot mai simţită conştiinţa apartenenţei la China şi a diferenţei radicale dintre China civilizată şi regiunile „barbare” din jur. Identitatea chineză era împărtăşită de aproximativ 60 de milioane de persoane.

Până în anul 200 î.Hr., China se extinsese spre Tibet, în sud-vest, dar fără să ajungă acolo, în nord spre pajiştile Asiei Centrale şi în sud până la Marea Chinei de Sud. Marele Zid (cunoscut în China drept Zidul cel Lung) începuse să fie construit de dinastia Qin (221 – 207 î.Hr.), iar pe hartă China prindea forma pe care o are acum. Dar, abia peste 2000 de ani graniţele de astăzi aveau să devină stabile.

Între 605 şi 609 d.Hr., Marele Canal, la care s-a lucrat secole în şir şi care este cel mai lung curs de apă din lume construit de mâna omului, a fost extins, legând în final Fluviul Galben de

Fluviul Yangtze. Dinastia Sui (581 – 618 d.Hr.) şi-a folosit din plin numeroşii supuşi pentru a lega afluenţii naturali într-un curs de apă navigabil între cele două mari fluvii. Astfel, Canalul i-a apropiat şi mai mult pe membrii etniei Han din nord şi din sud. Cinci ani le-au luat câtorva milioane de sclavi ca să-l termine, rezolvând străvechea problemă a transportului mărfurilor de la sud la nord – dar nu şi problema care încă mai există, cea a inundaţiilor.

Membrii etniei Han au continuat să se războiască între ei, dar din ce în ce mai rar, iar, la începutul secolului al XI-lea, au fost forţaţi să-şi concentreze atenţia asupra valurilor de invadatori mongoli, care năvăleau dinspre nord. Mongolii au învins toate dinastiile, din nord sau din sud, pe care le-au întâlnit în cale şi astfel, în 1279, conducătorul lor, Kubilai Han, a devenit primul străin care a condus întreaga ţară ca împărat al dinastiei mongole (Yuan). Etnia Han va avea nevoie de aproape 90 de ani ca să redevină stăpână pe ţară, odată cu întemeierea dinastiei Ming.

Între timp se înmulţiseră contactele cu negustori şi emisari din statele-naţiuni emergente ale Europei, precum Spania şi Portugalia. Conducătorii chinezi erau împotriva unei prezenţe europene permanente, dar deschideau tot mai mult spre comerţ regiunile de coastă. Chiar şi astăzi una dintre caracteristicile Chinei este că, atunci când se

deschide, regiunile de coastă sunt cele care prosperă, iar cele din interior sunt neglijate. Prosperitatea adusă de comerţ a îmbogăţit oraşe de coastă ca Shanghaiul, dar bogăţia nu a ajuns până în zonele rurale. La această situaţie s-a adăugat fluxul masiv de populaţie spre zonele urbane, ceea ce a accentuat diferenţele dintre regiuni.

În secolul al XVIII-lea, China s-a extins în unele părţi din Myanmar şi Indochina, în sud, şi a cucerit provincia Xinjiang, în nord-vest, care a devenit cea mai mare din ţară. O regiune cu munţi masivi şi deserturi întinse, Xinjiang are o suprafaţă de peste 1, 6 milioane de kilometri pătraţi, de două ori cât Texasul – sau, altfel spus, acolo ar încăpea Regatul Unit, Franţa, Germania, Austria, Elveţia, Olanda şi Belgia şi ar mai rămâne loc şi pentru Luxembourg. Şi Liechtenstein.

Dar, mărindu-şi suprafaţa, China şi-a mărit şi numărul de probleme. Xinjiang, o regiune populată de musulmani, a fost o sursă perenă de instabilitate, chiar de revoltă, ca, de altfel, şi alte regiuni; pentru chinezi, însă, zona-tampon merita anexată, mai ales după soarta pe care o va avea ţara în secolele al XIX-lea şi XX, odată cu venirea europenilor.

Puterile imperiale, printre care şi cea britanică, au împărţit China în sfere de influenţă. Aceasta a fost, şi încă mai este, cea mai mare umilinţă suferită de chinezi de la invaziile mongole. Este un subiect pe care Partidul Comunist îl invocă frecvent; în parte, este adevărat, dar este şi foarte util pentru acoperirea eşecurilor şi a politicilor represive ale partidului.

Mai târziu, japonezii au invadat China – extinzându-şi teritoriul ca putere emergentă a lumii, atacând mai întâi în 1932 şi apoi în 1937, şi apoi ocupând cea mai mare parte din ţară, plus Manciuria şi Mongolia Interioară. Predarea necondiţionată a Japoniei în faţa americanilor, la sfârşitul celui de-al Doilea Război Mondial, în 1945, a dus la retragerea trupelor japoneze; în Manciuria, japonezii au fost înlocuiţi de armata sovietică aflată în ofensivă, care

însă s-a retras şi ea în 1946.

Unii observatori neutri au crezut că anii postbelici ar putea duce la instaurarea unei democraţii liberale în China. A fost doar o iluzie, similară naivităţilor scrise de occidentali în primele zile ale recentei „Primăveri Arabe" care, ca şi în cazul Chinei, izvorau din neînţelegerea dinamicii interne a populaţiei, a politicii şi a geografiei regiunii.

În loc de democraţie, forţele naţionaliste conduse de Chiang Kai-shek şi armatele comuniste conduse de Mao Zedong s-au bătut pentru supremaţie până în 1949, când comuniştii au ieşit victorioşi, iar naţionaliştii s-au retras în Taiwan. În acelaşi an, Radio Beijing anunţa: „Armata populară de eliberare trebuie să elibereze toate teritoriile chineze, inclusiv Tibetul, Xinjiangul, Hainanul şi Taiwanul".

Mao a centralizat puterea într-o măsură nemaivăzută în dinastiile precedente. A blocat influenţa rusească în Mongolia Interioară şi a extins influenţa Beijingului în Mongolia. În 1951, China a încheiat anexarea Tibetului (un alt teritoriu vast non-Han) – între timp, în manualele de geografie, China se întindea până la republicile Asiei Centrale. Ţara fusese reîntregită; Mao îşi va petrece tot restul vieţii asigurându-se că rămâne aşa şi consolidând controlul Partidului Comunist în toate domeniile vieţii şi, în mare parte, izolându-se de exterior. Ţara a rămas într-o stare de sărăcie lucie, mai ales în regiunile aflate departe de zonele de coastă, dar unificată.

Succesorii lui Mao au încercat să transforme Marşul cel Lung spre victorie într-un marş economic spre prosperitate. La începutul anilor 1980, liderul chinez Deng Xiaoping a lansat termenul „socialism cu specific chinezesc", care pare să se traducă prin „control total al Partidului Comunist asupra unei economii capitaliste" China devenea o putere comercială majoră şi un gigant militar tot mai ameninţător. Până la sfârşitul anilor 1990, şi-a revenit din şocul masacrului din Piaţa Tiananmen, din 1989, a recâştigat Hong Kongul şi Macao de la britanici şi,

respectiv, portughezi, şi a început să privească în jur, să-şi evalueze gradul de securitate şi să-şi pregătească marea intrare în lume.

Dacă ne uităm la graniţele actuale ale Chinei, vedem o mare putere convinsă că trăsăturile ei geografice îi asigură securitatea şi un comerţ eficient. În China, direcţiile indicate de busolă sunt în ordine est-sud-vest-nord, dar să începem din nord, în sensul acelor de ceasornic.

În nord vedem graniţa cu Mongolia, lungă de 4 700 km. De o parte şi de alta a acestei graniţe este Deşertul Gobi. Războinicii nomazi din timpurile străvechi ar fi putut să atace sudul de aici, acum, însă, o armată ar fi observată cum se masează în apropierea graniţei cu săptămâni înainte de a-şi începe înaintarea şi ar fi nevoie de linii de aprovizionare incredibil de lungi, pe acest teren neospitalier, înainte să ajungă în Mongolia Interioară (parte a Chinei) şi să se apropie de inima ţării. Există prea puţine şosele pe care să se poată deplasa blindatele grele şi prea puţine zone locuibile. Deşertul Gobi este un prim şi masiv aliniament de apărare şi de prevenire a unui atac. O expansiune chineză spre nord nu va fi de ordin militar, ci comercial, China încercând să exploateze resursele naturale ale Mongoliei, cu precădere minereurile. Această mişcare va aduce cu sine o migrare accentuată a etniei Han în Mongolia.

Alături, spre est, este graniţa Chinei cu Rusia, care se întinde până la Oceanul Pacific – sau cel puţin la Marea Japoniei, o subdiviziune a oceanului. Deasupra este Extremul Orient rus, un teritoriu uriaş, muntos, neospitalier, cu o populaţie redusă. Dedesubt este Manciuria, prin care ruşii ar trebui să treacă dacă ar vrea să ajungă în partea centrală a Chinei. Populaţia Manciuriei este de 100 de milioane şi creşte constant; prin contrast, Extremul Orient rus are mai puţin de 7 milioane şi nu se întrevede nicio creştere a populaţiei. Se estimează o migraţie extinsă de la sud la nord, ceea ce conferă mai

multă autoritate Chinei în relaţiile cu Rusia. Din punct de vedere militar, locul cel mai bun pentru a trece graniţa ar fi aproape de portul rusesc Vladivostok, de la Oceanul Pacific, dar sunt puţine motive pentru o astfel de acţiune şi, pe moment, nu există astfel de intenţii. Dimpotrivă, recentele sancţiuni impuse Rusiei de către occidentali, ca urmare a crizei din Ucraina, i-au făcut pe ruşi să încheie acorduri economice masive cu China în termeni care ţin Rusia pe linia de plutire, în schimb îi favorizează pe chinezi. Rusia este partenerul secundar în această relaţie.

Mai jos de Extremul Orient rus, de-a lungul coastei, sunt Marea Galbenă a Chinei, Marea Chinei de Est şi Marea Chinei de Sud, care duc la Oceanele Pacific şi Indian, cu multe porturi bine înzestrate, folosite dintotdeauna pentru comerţ. Dar, dincolo de ele, există mai multe probleme legate de anumite insule – una de forma Japoniei, de care ne vom ocupa în curând.

Continuând în acelaşi sens, al acelor de ceasornic, ajungem la următoarele graniţe terestre: Vietnam, Laos şi Myanmar. Vietnamul este un motiv de iritare pentru China. Secole la rând cele două ţări s-au ciorovăit, având aceleaşi pretenţii teritoriale şi, din nefericire pentru amândouă, aceasta este singura zonă din sud cu o graniţă pe care o armată o poate trece fără prea multă bătaie de cap – ceea ce explică în parte cei o mie de ani în care China a dominat şi ocupat Vietnamul, din 111 î.Hr. până în 938 d.Hr., şi scurtul lor război din 1979. Dar, pe măsură ce capacitatea militară a Chinei creşte, Vietnamul se va arăta mai puţin dispus să se lase atras în schimburi de focuri şi, fie se va da şi mai bine pe lângă americani pentru a-şi asigura protecţia, fie vor schimba macazul diplomatic, în mod tacit, ca să se apropie de Beijing. Faptul că ambele ţări sunt ideologic şi declarat comuniste nu are nimic de a face cu relaţia dintre ele: geografia lor comună este cea care o influenţează. Văzut de la Beijing, Vietnamul este doar o ameninţare minoră şi o problemă care poate fi ţinută sub control.

Graniţa cu Laos este un teren deluros, acoperit de junglă, greu de trecut pentru comercianţi – şi chiar mai greu pentru militari. Pe măsură ce se apropie de Myanmar, în sensul acelor de ceasornic, dealurile devin munţi până când, în extremitatea de vest, ajung la o înălţime de 6.000 m şi se unesc cu Munţii Himalaya.

Aşa ajungem la Tibet şi la importanţa acestuia pentru China. Munţii Himalaya se întind de-a lungul graniţei dintre China şi India înainte de a pierde din înălţime şi de a deveni lanţul Karakorum, care se învecinează cu Pakistanul, Afghanistanul şi Tadjikistanul. Acesta este versiunea naturală a Marelui Zid Chinezesc sau – privind dinspre New Delhi – Marele Zid Indian. Desparte cele mai populate ţări de pe planetă atât militar cât şi economic.

China şi India au disputele lor: China vrea provincia indiană Arunachal Pradesh, India pretinde că vecina ei ocupă Aksai Chin; dar, chiar dacă îşi îndreaptă tunurile una împotriva celeilalte la altitudine, pe acest zid natural, ambele au lucruri mai bune de făcut decât să reia schimbul de focuri care s-a declanşat în 1962, când o serie de ciocniri violente la graniţă a culminat cu lupte intense în munţi, la care au participat unităţi militare numeroase. Şi, totuşi, tensiunea este mereu prezentă, fiecare ţară fiind nevoită să trateze situaţia cu multă precauţie.

De-a lungul secolelor nu a existat un comerţ intens între China şi India şi, foarte probabil, nu va exista nici în viitorul apropiat. Desigur, graniţa este cea tibetano-indiană – tocmai de aceea China a ţinut întotdeauna să o controleze.

Aceasta este geopolitica fricii. Dacă Tibetul nu ar fi controlat de China, poate că India ar încerca să o facă. Aceasta i-ar oferi Indiei avantajul înălţimilor Platoului Tibetan, o bază din care să poată forţa atât înaintarea spre inima Chinei, cât şi controlul a trei dintre marile fluvii ale Chinei, Fluviul Galben, Yangtze şi Mekong, motiv pentru care Tibetul este cunoscut drept „Turnul de apă al Chinei” China, o ţară cu aproximativ acelaşi volum de apă utilizat

ca şi SUA, dar cu o populaţie de cinci ori mai mare, evident că nu va permite aşa ceva.

Nu contează dacă India vrea să blocheze alimentarea cu apă a Chinei, contează numai dacă are forţa de a o face. Secole la rând, China s-a străduit să o împiedice. Actorul Richard Gere şi Mişcarea pentru Eliberarea Tibetului vor continua să se pronunţe împotriva nedreptăţilor comise prin ocuparea, iar acum prin stabilirea chinezilor Han în Tibet; dar, în luptele dintre Dalai Lama, mişcarea pentru independenţa Tibetului, stelele hollywoodiene şi Partidul Comunist Chinez – care conduce cea de a doua mare economie a lumii – va exista doar un singur câştigător.

Când occidentalii, fie ei domnul Gere sau fostul preşedinte Obama, vorbesc despre Tibet, chinezii se arată extrem de agasaţi. Poziţia occidentalilor nu îi pare periculoasă sau subversivă – doar agasantă. Nu o văd prin prisma drepturilor omului, ci prin cea a securităţii geopolitice, şi cred că occidentalii nu fac decât să încerce să le submineze securitatea. Dar securitatea chinezilor nu a fost subminată şi nici nu va fi, chiar dacă tibetanii se vor mai revolta împotriva etniei Han. Demografia şi geopolitica se opun independenţei Tibetului.

Chinezii sunt hotărâţi să prindă rădăcini pe „acoperişul lumii” în anii 1950, Armata Populară Comunistă Chineză a început să construiască şosele în Tibet şi, de atunci, tot modernizează vechiul regat; dar şoselele, iar acum căile ferate, aduc cu ele şi etnici Han.

Multă vreme s-a considerat că este imposibil să construieşti o cale ferată pe solul permanent îngheţat, prin munţii şi văile Tibetului. Cei mai buni ingineri ai Europei, care croiseră drum prin Alpi, spuneau că aşa ceva era de domeniul fantasticului. Chiar şi în 1988, scriitorul de cărţi de călătorii Paul Theroux remarca, în *Riding the Iron Rooster*: „Lanţul muntos Kunlun este o garanţie că trenul nu va ajunge niciodată la Lhasa” Kunlun despărţea provincia Xinjiang de Tibet, fapt pentru care Theroux se declara recunoscător: „Ceea ce probabil că este un lucru

bun. Până să văd Tibetul, credeam că-mi plac trenurile, pe urmă, mi-am dat seama că natura sălbatică îmi place mult mai mult". Dar chinezii au construit-o. Poate că numai ei puteau să o facă. Calea ferată care intră în capitala tibetană, Lhasa, a fost inaugurată în 2006, de către preşedintele chinez de atunci, Hu Jintao. Acum, trenuri de călători şi de marfă sosesc aici tocmai din Shanghai şi Beijing, de patru ori pe zi, în fiecare zi.

Trenurile aduc multe lucruri, cum ar fi bunuri de larg consum din toată China, computere, televizoare color şi telefoane mobile. Aduc şi turişti care sprijină economia locală, aduc modernitate într-un ţinut străvechi şi nevoiaş, o schimbare radicală a nivelului de viaţă şi a asistenţei medicale, creează posibilitatea de a transporta produse tibetane în lumea largă. Dar au adus şi câteva milioane de chinezi Han care s-au stabilit în oraş.

Cifrele reale sunt greu de estimat: Mişcarea de Eliberare a Tibetului susţine că, în regiunea tibetană culturală tradiţională, tibetanii sunt acum o minoritate, dar guvernul chinez declară că, în Regiunea Autonomă Tibetană, mai bine de 90% dintre locuitori sunt tibetani. Ambele părţi exagerează, dar dovezile sugerează că guvernul este cel care exagerează cel mai mult. Cifrele sale nu îi includ pe migranţii Han care nu sunt înregistraţi ca rezidenţi, dar oricine poate observa că zonele urbane tibetane sunt dominate de cartierele Han.

Cândva, majoritatea populaţiei din Manciuria, Mongolia Interioară şi Xinjiang era, din punct de vedere etnic, manciuriană, mongolă şi uigură; acum, în toate trei, majoritari, sau aproape majoritari, sunt chinezii Han. Aşa va fi şi în Tibet.

Ceea ce înseamnă că resentimentele faţă de chinezii Han vor continua să se manifeste prin revolte precum cea din 2008, când protestatarii tibetani antichinezi din Lhasa au dat foc şi au jefuit proprietăţi ale chinezilor Han, tulburările soldându-se cu 25 de morţi şi sute de răniţi. Acţiunile represive ale autorităţilor vor continua, Mişcarea

de Eliberare a Tibetului va continua să existe, călugării vor continua să-şi dea foc ca să atragă atenţia lumii asupra problemei tibetanilor – iar chinezii Han vor continua să vină.

Imensa populaţie a Chinei, cea mai mare parte înghesuită în centrul ţării, caută modalităţi de a se extinde. Chinezii privesc spre vest la fel cum priveau şi americanii, iar Cocoşii de fier moderni îi aduc pe chinezii Han în Tibet la fel cum Calul de fier aducea colonişti europeni în ţinuturile triburilor Comanche şi Navajo.

În fine, acele ceasului trec pe lângă graniţele cu Pakistanul, Tadjikistanul şi Kîrgîzstanul (toate muntoase), înainte să ajungă la graniţa cu Kazahstanul, pe urmă o ia înapoi, în nord, spre Mongolia. Acesta este străvechiul Drum al Mătăsii, podul comercial către lume. Teoretic, este un punct slab în sistemul de apărare al Chinei, o breşă între munţi şi deşert; dar e departe de inima ţării, kazahii nu au cum să ameninţe China, iar până în Rusia sunt aproape 1.000 de kilometri.

La sud-est de această graniţă kazahă, se află Xinjiang, provincia chineză „semiautonomă” mereu agitată, şi populaţia ei musulmană de etnie uigură, care vorbeşte o limbă înrudită cu turca. Xinjiang se învecinează cu opt ţări: Rusia, Mongolia, Kazahstan, Kîrgîzstan, Tadjikistan, Afghanistan, Pakistan şi India.

Întotdeauna a fost şi va fi nelinişte în Xinjiang. Uigurii au declarat de două ori un stat independent al „Turkistanului de Est”, în anii 1930 şi 1940. Au urmărit cu atenţie cum, în urma prăbuşirii imperiului sovietic, foştii vecini din „stanuri” au devenit state suverane, s-au inspirat din Mişcarea pentru Independenţa Tibetului şi mulţi dintre ei cheamă acum la desprinderea de China.

Ciocnirile interetnice au răbufnit în 2009, ducând la peste 200 de morţi. Beijingul a reacţionat în trei moduri: a reprimat fără milă opoziţia, a făcut numeroase investiţii în regiune şi a adus mii de muncitori Han. Xinjiang este prea importantă pentru China din punct de vedere strategic,

aşa că nu putea permite ca o mişcare de independenţă să ia amploare: nu este vorba doar de faptul că se învecinează cu opt ţări, constituind astfel o zonă-tampon pentru inima ţării, ci şi de zăcămintele de petrol şi de poligoanele de testare a armelor nucleare pe care China le are acolo. Teritoriul este vital şi pentru strategia economică a Chinei, numită „O regiune, o şosea” Paradoxal, şoseaua este o rută navală – o rută comercială care traversează oceanul; centura este „Regiunea economică a Drumului Mătăsii” – o rută terestră alcătuită din vechiul Drum al Mătăsii, care trece direct prin Xinjiang şi care se va lega, spre sud, cu marele port cu apă adâncă pe care China îl construieşte în Gwadar, Pakistan. Spre sfârşitul anului 2015, China a semnat concesiunea pe 40 de ani a portului respectiv. Aceasta este o etapă din procesul de conectate a „regiunii de şosea”.

Majoritatea oraşelor mai mici sau mai mari, care răsar pe întreg teritoriul Xinjiangului, sunt populate, într-un număr copleşitor, de chinezi Han, atraşi de locurile de muncă pe care guvernul central le creează prin construirea de fabrici. Un exemplu clasic este oraşul Shihezi, aflat la 137 km nord-vest de capitala Uriimqi. Dintre cei 650.000 de locuitori se consideră că cel puţin 620.000 sunt chinezi Han. În total, se crede că Xinjiangul este 40% Han, la o estimare moderată – chiar Uriimqi s-ar putea să fie majoritar Han, deşi cifrele oficiale sunt greu de obţinut şi niciodată foarte sigure din cauza importanţei lor de ordin politic.

Există un „Congres mondial al uigurilor”, cu baza în Germania, şi o „Mişcare de Eliberare a Turkestanului de Est”, fondată în Turcia; dar separatiştilor uiguri le lipseşte o figură emblematică precum Dalai Lama, pe care să se poată concentra presa străină, iar cauza lor este aproape necunoscută în restul lumii. China se străduieşte ca lucrurile să rămână aşa, asigurându-se că este în relaţii bune cu cât mai mulţi vecini pentru a împiedica orice mişcare de independenţă organizată să aibă căi de

aprovizionare sau un loc în care să se regrupeze. De asemenea, Beijingul îi prezintă pe separatişti ca pe nişte terorişti islamişti. Al-Qaeda şi alte grupări, care dispun de un avanpost în locuri precum Tadjikistan, încearcă să stabilească legături cu separatiştii uiguri, numai că mişcarea este în primul rând naţionalistă şi doar în al doilea rând islamică. Cu toate acestea, atacurile armate în regiune, cu bombe sau cu arme albe, împotriva statului şi/sau a unor chinezi Han, din ultimii ani probabil că vor continua, ducând la o revoltă în toată regula.

La începutul lui 2016, reprezentanţi ai conducerii locale au declarat că efortul de de-radicalizare a „slăbit semnificativ" mişcarea islamistă în formare. Dar, judecând după comunicatul armatei turce, potrivit căruia aceasta arestase 324 de jihadişti suspecţi din Xinjiang, aflaţi în drum spre Siria, în 2015, declaraţia chineză pare puţin credibilă. Alungarea Statului Islamic din Irak şi din unele părţi ale Siriei, în 2017, a amplificat pericolul ca luptătorii străini să revină acasă, unde sigur nu se vor da bătuţi.

China nu va renunţa la acest teritoriu şi, ca şi în Tibet, fereastra către independenţă se închide. Ambele sunt zone-tampon, una este o rută comercială terestră majoră şi – vital – ambele oferă pieţe de desfacere (chiar dacă venitul locuitorilor este limitat) pentru o economie care trebuie să producă şi să vândă mărfuri dacă vrea să crească în continuare şi să preîntâmpine şomajul în masă. Incapacitatea de a face acest lucru ar duce, foarte probabil, la tulburări în întreaga ţară care ar putea ameninţa controlul exercitat de Partidul Comunist şi chiar unitatea Chinei.

Există motive similare pentru rezistenţa Partidului la democraţie şi la drepturi individuale. Dacă populaţia ar avea dreptul să voteze liber, unitatea chinezilor Han ar putea ceda sau, şi mai probabil, zonele rurale şi cele urbane ar intra în conflict. Această situaţie ar încuraja la nesupunere populaţia din zonele-tampon, ceea ce ar slăbi China şi mai mult. A trecut numai un secol de la cea mai

recentă umilinţă la care puterile străine au supus China; pentru Beijing, unitatea şi progresul economic sunt priorităţi absolute, cu mult înaintea principiilor democratice.

Chinezii privesc societatea complet diferit faţă de Occident. Concepţia occidentală este dominată de drepturile individului; chinezii pun colectivul deasupra individului. Conducătorii chinezi consideră că teoriile Occidentului despre drepturile omului sunt periculoase pentru majoritate, în consecinţă, o mare parte din populaţie acceptă ideea că, cel puţin, familia extinsă este mai importantă decât individul.

Odată, am invitat un ambasador chinez la Londra la un restaurant franţuzesc exclusivist, cu speranţa că acesta va repeta răspunsul, citat atât de frecvent, prim-ministrului Zhou Enlai la întrebarea lui Richard Nixon: „Care este impactul Revoluţiei Franceze?" Premierul a replicat: „Este prea devreme ca să ne pronunţăm" Din păcate, ambasadorul a sărit peste răspunsul lui Zhou Enlai şi mi-a ţinut, cu multă pedanterie, o lecţie despre modul în care, prin impunerea a „ceea ce dumneavoastră numiţi drepturile omului" în China, s-ar ajunge la acte de violenţă şi la victime în toată ţara. Şi, la sfârşit, m-a întrebat: „De ce credeţi că valorile dumneavoastră ar funcţiona într-o cultură pe care nu o înţelegeţi?"

De mai bine de o generaţie, înţelegerea dintre liderii de partid şi popor sună cam aşa: „Vă vom ajuta ca să trăiţi mai bine – dacă vă veţi supune ordinelor noastre". Atât timp cât economia creşte, această înţelegere ieşită din comun s-ar putea să dureze. Dacă economia încetează să mai crească, sau se prăbuşeşte, înţelegerea va cădea. Numărul demonstraţiilor provocate de furia împotriva corupţiei şi a ineficienţei arată ce se va întâmpla în caz că înţelegerea nu va mai fi valabilă.

O altă problemă tot mai spinoasă pentru Partid este capacitatea acestuia de a hrăni populaţia. Peste 40% din terenul arabil este acum fie poluat, fie tot mai sărac,

potrivit Ministerului Agriculturii.

China este prinsă într-un cerc vicios. Trebuie să se industrializeze mereu, pe măsură ce se modernizează şi creşte nivelul de trai, dar acest proces ameninţă producţia alimentară. Dacă nu rezolvă această problemă, populaţia se va revolta.

În prezent, pe tot cuprinsul Chinei, se organizează în jur de 500 de proteste pe zi, majoritatea paşnice, pe diverse teme. Dacă apare şomajul în masă sau mari segmente din populaţie încep să sufere de foame, numărul lor va creşte vertiginos, ca şi agresivitatea ambelor părţi.

Pe plan economic, China are o înţelegere extraordinară şi cu lumea: „Noi vindem ieftin – voi cumpăraţi ieftin”.

Lăsând la o parte faptul că, în China, costurile de producţie au început să crească, iar acum ţara este la concurenţă cu Thailanda şi Indonezia, cel puţin la preţuri dacă nu şi la volum, ce s-ar întâmpla dacă resursele necesare producţiei s-ar epuiza, dacă altcineva ar beneficia de ele sau dacă ar exista o blocadă navală a mărfurilor – spre exterior şi spre interior? Pentru această eventualitate ar fi nevoie de o flotă.

Chinezii au fost mari navigatori, mai ales în secolul al XV-lea, când cutreierau Oceanul Indian; expediţia amiralului Zheng He s-a aventurat până în Kenya. Acestea, însă, au fost întreprinderi lucrative, nu demonstraţii de forţă, nu au avut drept scop crearea unor avanposturi din care să pornească operaţiuni militare.

După ce, vreme de 4.000 de ani tumultuoşi, şi-a consolidat teritoriul, China îşi construieşte acum o flotă oceanică. O flotă maritimă patrulează în apele teritoriale, o flotă oceanică patrulează oceanele. China va avea nevoie de încă 30 de ani (presupunând că va continua creşterea economică) ca să ajungă la acea capacitate navală capabilă să rivalizeze serios cu cea mai puternică flotă din lume – flota SUA. Dar, pe termen mediu sau scurt, pe măsură ce creşte, se antrenează şi învaţă, flota chineză se va lovi de

rivalele ei; modul în care aceste ciocniri vor fi negociate – mai ales cele chino-americane – va marca echilibrul dintre marile puteri în acest secol.

Tinerii marinari care acum se instruiesc pe portavionul la mâna a doua pe care China l-a recuperat dintr-un cimitir naval ucrainean vor fi aceia care, dacă ajung la rangul de amiral, vor avea destule cunoştinţe ca să poată conduce un grup de 12 portavioane pe oceanele lumii şi înapoi – şi, la nevoie, chiar să poarte un război pe drum. După cum şi-au dat seama unele dintre naţiunile arabe mai bogate, militarii eficienţi nu se nasc peste noapte.

În vara anului 2017, portavionul chinez *Liaoning* a intrat în portul Hong Kong însoţit de două distrugătoare cu rachete teleghidate, o fregată cu rachete teleghidate şi două corvete. Evenimentul marca vizita preşedintelui Xi – dar şi reamintea Hong Kongului, ca şi întregii lumi, cine anume controlează zona şi cine vrea ca, nu peste mult timp, să controleze Marea Chinei de Sud.

Cu câteva luni în urmă, China îşi lansase cel de-al doilea portavion capabil să navigheze, dar care nu era pregătit de luptă. Un al treilea portavion va fi lansat în 2021. Este puţin probabil că va fi cu propulsie nucleară şi sigur nu va avea capabilităţile portavioanelor americane, dar va oferi Chinei o mai mare anvergură şi mai multe opţiuni.

Treptat, chinezii vor lansa tot mai multe nave în largul coastelor şi în Oceanul Pacific. Cu fiecare navă lansată, americanii vor avea mai puţin spaţiu de manevră în Mările Chinei. Americanii ştiu asta şi ştiu că rivalii lor lucrează la un sistem de rachete antinave cu bază terestră pentru a face flota SUA, sau oricare dintre aliatele acestora, să se gândească de două ori înainte de a se hotărî să treacă prin Marea Chinei de Sud. Sau prin oricare mare „chineză” Puterea de foc tot mai mare a artileriei de coastă a Chinei va permite flotei să se aventureze în largul mării, dat fiind că va fi mai puţin

importantă pentru apărare. Intenţia a devenit evidentă în septembrie 2015, când cinci nave au trecut, legal, prin apele teritoriale americane din largul coastelor Alaskăi. Faptul că acest lucru s-a întâmplat înainte de vizita preşedintelui Xi în Statele Unite nu a fost deloc o coincidenţă. Strâmtoarea Bering este locul prin care navele Chinei pot ajunge cel mai repede în Oceanul Arctic şi, în anii următori, probabil că vom vedea mult mai multe în preajma Alaskăi. În tot acest timp, sateliţii Chinei, din ce în ce mai avansaţi, vor supraveghea toate mişcările pe care le vor face americanii, dar şi aliaţii lor.

După ce am mers în sensul acelor de ceasornic în jurul graniţelor terestre, acum vom privi spre est, sud şi sud-vest, către mare.

Între China şi Oceanul Pacific, se află un arhipelag pe care Beijingul îl numeşte „Primul lanţ de insule”. Există şi „Linia celor nouă puncte” care, în 2013, a devenit linia celor zece puncte prin includerea Taiwanului, despre care China susţine că îi marchează teritoriul. Această dispută pe dreptul de proprietate asupra unui număr mai mare de 200 de insule şi de recife minuscule otrăveşte relaţiile Chinei cu vecinii ei. Mândria naţională o face să controleze coridoarele care traversează Lanţul; geopolitica îi dictează să procedeze astfel. Linia îi asigură accesul la cele mai importante căi de navigaţie ale lumii din Marea Chinei de Sud. Pe timp de pace, ruta este deschisă în mai multe locuri; pe timp de război, ruta poate fi uşor blocată, izolând astfel China. Pe timp de pace, toate marile naţiuni se pregătesc pentru ziua în care va izbucni războiul.

Accesul liber la Oceanul Pacific este împiedicat, în primul rând, de Japonia. Navele chineze care ar ieşi din Marea Galbenă şi ar ocoli Peninsula Coreeană ar trebui să treacă prin Marea Japoniei, apoi prin strâmtoarea La Pérouse, mai sus de Hokkaidō, ca abia după aceea să intre în Oceanul Pacific. Multe dintre acestea sunt ape teritoriale ale Japoniei sau ale Rusiei şi, în momente de mare tensiune sau chiar în timpul unor ostilităţi, ar fi

inaccesibile Chinei. Chiar dacă ar reuşi, chinezii tot ar trebui să treacă printre Insulele Kurile, la nord-est de Hokkaidō, care sunt controlate de Rusia, dar revendicate de Japonia.

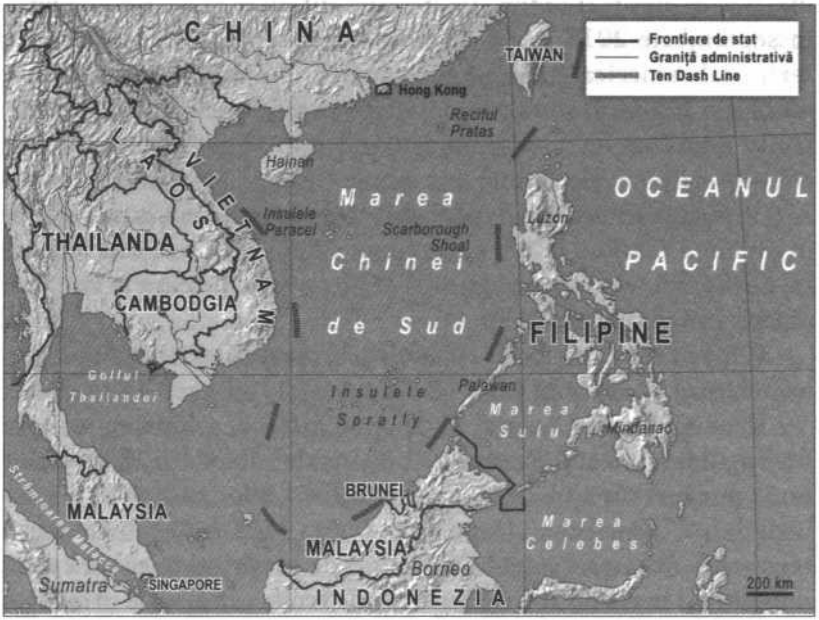

Marea Chinei de Sud este o zonă aprig disputată de China şi vecinii ei, motivele fiind dreptul de proprietate asupra insulelor, a resurselor naturale şi controlul mărilor şi al căilor de navigaţie.

Japonia îşi dispută cu China şi lanţul de insule nelocuite pe care îl numeşte Senkaku şi pe care chinezii îl cunosc sub numele de Diaoyu, de la nord-est de Taiwan. Aceasta este cea mai spinoasă dispută teritorială dintre cele două ţări. Dacă, în loc de Diaoyu, trec prin Marea Chinei de Est, sau pornesc de aici, din largul portului Shanghai, şi merg în linie dreaptă spre Oceanul Pacific, chinezii trebuie să ocolească Insulele Ryūkyū, care includ Okinawa – unde există nu numai o bază militară americană uriaşă, ci şi numeroase rachete sol-navă pe care japonezii le tot instalează în nordul insulei. Mesajul transmis de Tokyo este: „Ştim că treceţi pe acolo, dar nu vă puneţi cu noi dacă vreţi să ieşiţi cu bine”.

Un alt posibil conflict cu Japonia poate porni de la zăcămintele de gaze naturale din Marea Chinei de Est. Beijingul a declarat aproape întreaga mare „zonă de identificare a aparatelor de zbor”, impunând anunţarea prealabilă a pătrunderii oricărui avion străin în acest perimetru. Americanii şi japonezii încearcă să ignore măsura luată de chinezi, dar situaţia poate scăpa oricând de sub control, mai ales în eventualitatea unui accident prost gestionat.

Mai jos de Okinawa se află Taiwanul, în largul coastei Chinei, despărţind Marea Chinei de Est de Marea Chinei de Sud. China susţine că Taiwanul este a douăzeci şi treia provincie chineză, dar Taiwanul este aliat cu SUA şi dispune de o forţă navală şi aeriană echipate până în dinţi de Washington. A intrat sub controlul Chinei în secolul al XVII-lea, dar a fost condus de China numai cinci ani, în secolul trecut (din 1945 până în 1949).

Numele oficial al Taiwanului este Republica China (RC), ca să se deosebească de Republica Populară Chineză, deşi ambele părţi consideră că ar trebui să aibă jurisdicţie asupra celor două teritorii. Acesta este un nume cu care Beijingul se poate împăca din moment ce nu arată că Taiwanul este un stat separat. Americanii sunt hotărâţi să apere Taiwanul în cazul unei invazii chineze, în virtutea Tratatului privind relaţiile cu Taiwanul din 1979. Pe de altă parte, dacă Taiwanul îşi declară independenţa totală faţă de China, gest pe care China l-ar lua drept un act de război, SUA nu sunt obligate să sară în ajutor întrucât declaraţia ar fi considerată o provocare.

Fiecare din cele două guverne îşi doreşte să fie recunoscut de ţările lumii şi, în majoritatea cazurilor, cel de la Beijing iese învingător. Atunci când oferi o piaţă potenţială de 1, 4 miliarde de persoane, faţă de numai 23 de milioane, majoritatea ţărilor nu au nevoie de prea mult timp de gândire. Cu toate acestea, 22 de ţări (cele mai multe în curs de dezvoltare, precum Swaziland, Burkina Faso şi insulele São Tomé şi Príncipe) optează pentru

Taiwan, motiv pentru care sunt recompensate din plin.

Chinezii sunt hotărâţi să pună mâna pe Taiwan, dar sunt departe de a o provoca militar. De aceea folosesc puterea necoercitivă, intensificând comerţul şi turismul dintre cele două state. China vrea să recâştige Taiwanul cu frumosul. În timpul protestelor studenţeşti din 2014, din Hong Kong, unul dintre motivele pentru care autorităţile nu i-au alungat pe studenţi de pe străzi – cum ar fi procedat, de pildă, în Ürümqi a fost că mai multe televiziuni străine erau acolo şi ar fi surprins scene de violenţă, în China o mare parte dintre înregistrări ar rămâne nedifuzate, în Taiwan, însă, oamenii ar vedea ce a văzut tot restul lumii şi s-ar întreba cât de apropiată ar trebui să fie relaţia lor cu o astfel de putere. Beijingul a ezitat; are răbdare.

Prin folosirea puterii necoercitive chinezii încearcă să-i convingă pe taiwanezi că nu au de ce să se teamă de revenirea la „patria-mamă” „Zona de apărare aeriană”, ieşirea la suprafaţă a submarinelor în apropierea vaselor SUA şi construirea unei flote fac parte dintr-un plan pe termen lung menit să slăbească hotărârea americanilor de a apăra o insulă aflată la 225 km de China continentală şi la 10 300 km de coasta de vest a SUA.

Chiar ieşite din Marea Chinei de Sud, navele chineze tot ar avea probleme, fie că se îndreaptă spre Oceanul Pacific sau spre cel Indian – calea navigabilă principală pentru transportul de gaz şi petrol fără de care China s-ar prăbuşi.

Ca să ajungă la statele producătoare de petrol din Golf, chinezii trebuie să treacă pe lângă Vietnam care, după cum am remarcat, face, de câtva timp, curte americanilor. Trebuie să treacă prin apropierea Insulelor Filipine, aliate cu SUA, înainte să încerce să pătrundă prin Strâmtoarea Malacca dintre Malaysia, Singapore şi Indonezia, toate legate de SUA din punct de vedere militar şi diplomatic. Strâmtoarea este lungă de aproximativ 800 km, iar în porţiunea ei cea mai îngustă are doar 3 km

lăţime. Întotdeauna a fost un punct nevralgic – fapt care îi face pe chinezi extrem de vulnerabili. Toate statele aflate de-a lungul strâmtorii sau aproape de ea se tem de dominaţia Chinei şi cele mai multe dintre ele au dispute teritoriale cu Beijingul.

China revendică aproape întreaga Mare a Chinei de Sud, precum şi zăcămintele de petrol şi de gaze din subsolul ei. La rândul lor, Malaysia, Taiwanul, Vietnamul, Insulele Filipine şi Brunei au pretenţii teritoriale faţă de China şi unele faţă de altele. De pildă, Insulele Filipine şi China se ceartă pe Insulele Mischief, un recif masiv de lângă Insulele Spratly, în Marea Chinei de Sud, care, într-una din zile, s-ar putea să-şi confirme numele[1]. Fiecare dintre sutele de atoli disputaţi, uneori doar nişte stânci care se iţesc din apă, ar putea declanşa o criză diplomatică dat fiind că ocolirea oricărei stânci poate naşte o potenţială dispută despre zona de pescuit, drepturile de exploatare şi suveranitate.

Ca să-şi atingă scopurile, China foloseşte dragarea şi asanarea, transformând o serie de recifuri şi de atoli din teritoriul disputat în insule. De pildă, una dintre Insulele Spratly (Fiery Cross Reef) este acum o insulă în toată regula, cu port şi aerodrom care poate găzdui avioane de vânătoare, ceea ce-i oferă Chinei un control mult mai mare asupra spaţiului aerian al regiunii. Pe un alt recif sunt amplasate unităţi de artilerie.

În vara anului 2015, Ash Carter, secretarul apărării al SUA, declara: „Transformarea unei stânci subacvatice într-un aerodrom nu atrage suveranitatea asupra ei şi nici restricţii asupra spaţiului aerian internaţional sau a tranzitului maritim” Declaraţia a venit la scurt timp după ce China a anunţat că îşi schimbă poziţia militară din regiune de la defensivă la ofensivă plus defensivă. Mişcarea scoate în evidenţă intenţia Chinei de a face legea în regiune, scop în care îşi va curta sau ameninţa vecinii.

China trebuie să-şi asigure rutele prin Marea Chinei

1 Mischief - în limba engleză, poznă, trăsnaie (n.red.)

de Sud, pentru a-şi transporta atât mărfurile, cât şi materiile prime de care are nevoie ca să le producă – în primul rând, petrolul, gazele naturale şi metalele preţioase. Nu-şi poate permite să fie blocată. Diplomaţia este o soluţie; flota tot mai mare este alta; dar cele mai bune garanţii sunt conductele, şoselele şi porturile.

Sub aspect diplomatic, China va încerca să îndepărteze naţiunile asiatice de SUA fie făcându-le curte, fie ameninţându-le. Dacă le ameninţă prea mult, ţările se vor lega tot mai strâns de Washington prin tratate de apărare; dacă le fac prea multă curte, s-ar putea să nu se supună voinţei Beijingului. Pe moment, încă mai caută protecţie peste Oceanul Pacific.

Hărţile regiunii pe care le tipăreşte China prezintă acum aproape întreaga Mare a Chinei de Sud ca fiind proprietatea ei. Aceasta este o declaraţie de intenţie, susţinută de patrule navale agresive şi de luări de poziţie oficiale. Beijingul vrea să schimbe modul de a gândi al vecinilor şi modul de a gândi şi a se comporta al Americii – insistând asupra unei agende de lucru până când rivalii dau înapoi. Miza este conceptul de ape internaţionale şi de trecere liberă pe timp de pace, la care celelalte puteri nu vor renunţa atât de uşor.

Animaţi de această idee, britanicii au anunţat în vara anului 2017 că una dintre primele misiuni ale celor două portavioane noi construite de ei va fi asigurarea „navigaţiei libere” în Marea Chinei de Sud. Beijingul nu a privit deloc cu ochi buni anunţul, pe care probabil l-a considerat o provocare, şi e de remarcat că britanicii nu au specificat data la care ar putea porni această operaţiune.

Expertul în geopolitică Robert Kaplan avansează o teorie potrivit căreia Marea Chinei de Sud este pentru chinezii secolului XXI ceea ce a fost Marea Caraibelor pentru SUA la începutul secolului XX. După ce şi-au consolidat partea continentală a teritoriului, americanii au devenit o putere peste două oceane (Atlantic şi Pacific), pentru ca mai apoi să încerce să controleze mările din

jurul lor, alungându-i pe spanioli din Cuba.

Şi China vrea să devină o putere peste două oceane (Pacific şi Indian). Ca să realizeze acest obiectiv, investeşte în porturi cu apă adâncă din Myanmar, Bangladesh, Pakistan şi Sri Lanka – o investiţie care îi întăreşte relaţiile cu ţările respective, îi asigură viitoarei flote baze prietenoase, pe care să le viziteze sau în care să staţioneze, şi relaţii comerciale.

Porturile la Oceanul Indian şi din Golful Bengal fac parte dintr-un plan şi mai complex de asigurare a viitorului Chinei, închirierea noului port cu apă adâncă Gwadar din Pakistan va fi esenţială (dacă regiunea pakistaneză Baluchistan va fi îndeajuns de stabilă) pentru crearea unei rute terestre alternative spre China. De pe coasta de vest a Myanmarului, China a construit conducte de gaze naturale şi de petrol care leagă Golful Bengal de sud-vestul Chinei – soluţia Chinei de a reduce din riscurile pe care le presupune Strâmtoarea Malacca, prin care circulă aproape 80% din necesarul ei de energie. Aceasta explică, în parte, de ce, atunci când junta myanmareză a început să se deschidă treptat spre lumea din afară, în 2010, chinezii nu au fost singurii care au bătut drumul până la uşa ei. Americanii şi japonezii au sărit imediat să întărească relaţia cu Myanmarul, preşedintele Obama şi premierul japonez Abe prezentându-şi omagiile în persoană, între timp, administraţia Trump a declarat că nu doreşte să se aventureze în conflicte externe, deşi jocul cu Myanmar nu este o aventură, ci o strategie pe termen lung. Influenţa SUA asupra Myanmarului ajută cele două ţări să ţină în şah China. Până acum, chinezii par să câştige această partidă pe tabla de şah a lumii, dar americanii sunt capabili să răstoarne situaţia atât timp cât guvernul myanmarez este convins că Washingtonul e de partea lui.

Chinezii construiesc porturi şi în Kenya, căi ferate în Angola şi un baraj hidroenergetic în Etiopia. Caută minerale şi metale preţioase în lungul şi în latul Africii.

Companii şi muncitori chinezi sunt răspândiţi peste

tot în lume; încet-încet îi urmează militarii. Dar, cu cât eşti mai puternic, cu atât creşte şi responsabilitatea. China nu va permite ca rutele maritime din vecinătatea ei să fie supravegheate de americani. Vor avea loc evenimente care îi vor obliga pe chinezi să acţioneze dincolo de graniţele lor. Un dezastru natural sau un act de terorism/o luare de ostatici care să implice un mare număr de muncitori chinezi ar obliga China să treacă la acţiune, fapt care presupune baze la mare depărtare de casă sau, cel puţin, acordul altor state de a le traversa teritoriul. Există acum zeci de milioane de chinezi în toată lumea, unii cazaţi în complexe uriaşe în câteva ţări din Africa.

În următorul deceniu, China se va strădui să devină mai mobilă. După cutremurul devastator din Sichuan (2008) cu greu a reuşit să folosească echipamentul Armatei Poporului chemate în ajutor. A mobilizat armata, dar nu şi *tehnica* acesteia; deplasarea cu viteză în străinătate ar fi o provocare şi mai mare.

O situaţie care sigur se va schimba. China nu este împovărată sau motivată diplomatic şi economic de respectarea drepturilor omului în relaţiile cu lumea. Are graniţele sigure, face eforturi susţinute ca să acapareze „Primul lanţ de insule" şi se mişcă în jurul globului încrezătoare în propriile forţe. Dacă poate evita un conflict serios cu Japonia sau cu SUA, singurul pericol adevărat pentru China rămâne China însăşi.

Sunt 1, 4 miliarde de motive pentru ca această ţară să reuşească să depăşească SUA în postura de cea mai mare putere din lume şi 1, 4 miliarde de motive să dea greş. O criză gravă, precum cea din anii 1930, ar putea s-o arunce înapoi cu câteva decenii. China depinde 100% de economia globală. Dacă nu cumpărăm de la ea, China nu mai produce. Şi, dacă nu mai produce, următorul pas va fi şomajul în masă. Dacă şomajul în masă va persista, într-o epocă în care chinezii se înghesuie în zonele urbane, tulburările sociale inevitabile ar putea atinge dimensiuni nemaivăzute până acum – ca toate celelalte lucruri din

China modernă.

CAPITOLUL 3

SUA

Relatările despre moartea mea au fost mult exagerate.

Mark Twain

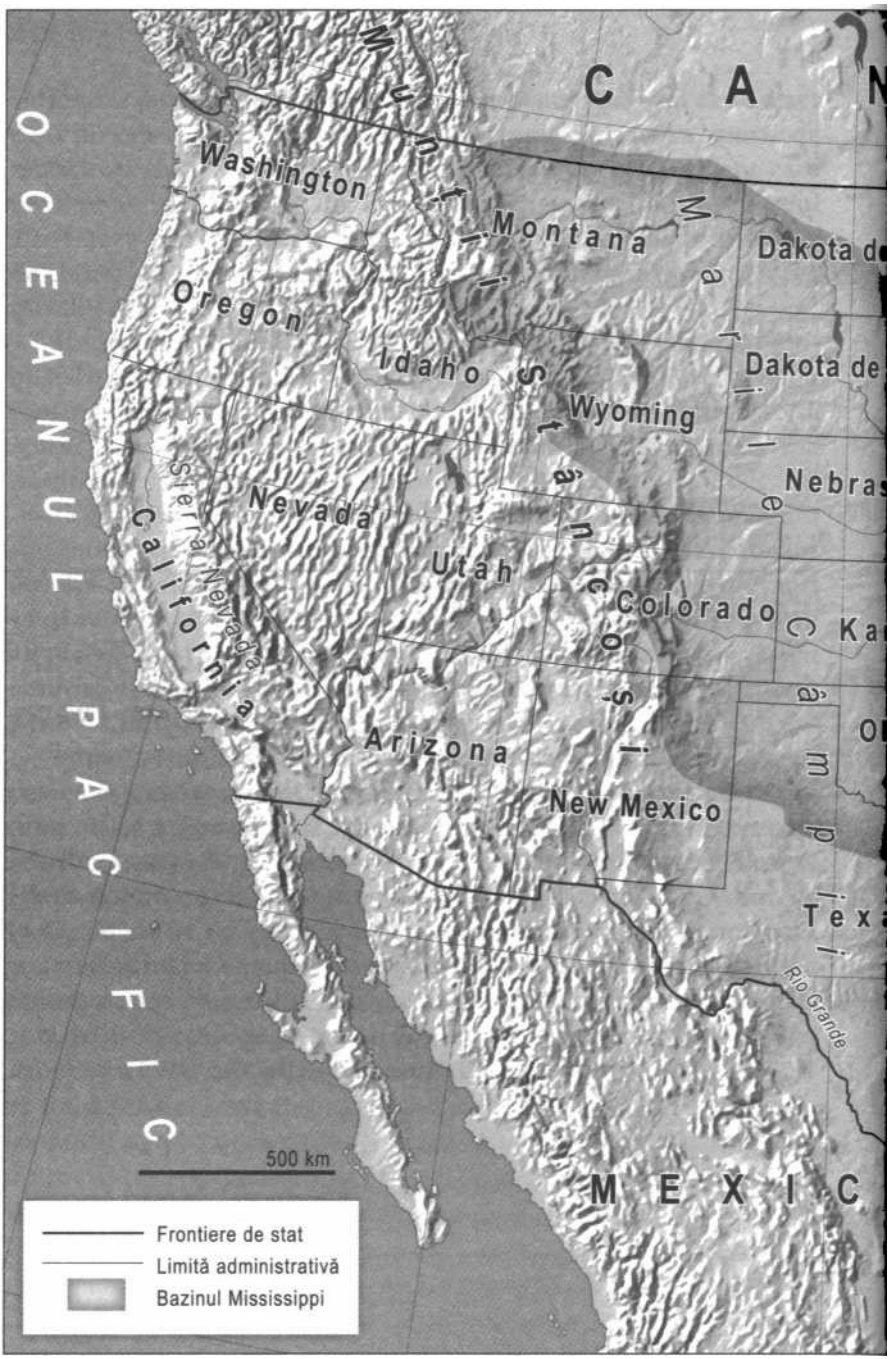
OCEANUL PACIFIC
C A N
Washington
Montana
Dakota d
Oregon
Idaho
Wyoming
Dakota de
Nebras
Nevada
Utah
Colorado
Ka
California
Sierra Nevada
Arizona
New Mexico
Texa
Rio Grande
M E X I C
500 km
Frontiere de stat
Limită administrativă
Bazinul Mississippi

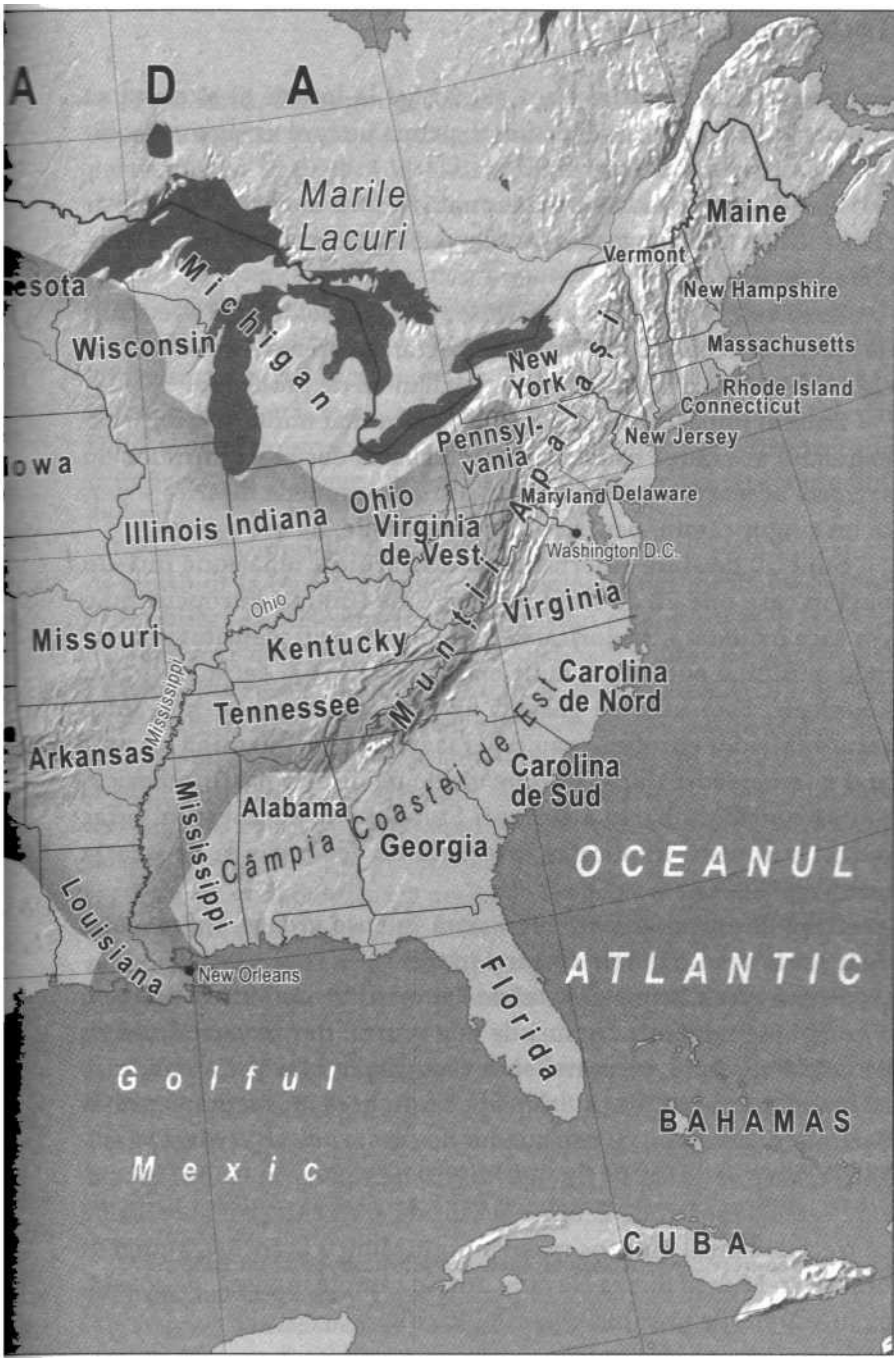

Poziţie, poziţie, poziţie. Dacă ai câştiga la loterie şi ai

căuta să cumperi o ţară în care să locuieşti, prima pe care un agent imobiliar ţi-ar recomanda-o ar fi SUA.

Twain se referea la vestea eronată despre moartea lui, deşi ar fi putut foarte bine să se refere la vocile, tot mai multe, care declarau decesul SUA.

Zona este minunată, priveliştile sunt uimitoare, câteva cursuri de apă îţi taie răsuflarea, reţeaua de transport este excelentă; vecinii? Vecinii sunt paşnici, nu fac niciun fel de probleme.

Dacă ai împărţi acest spaţiu de trai în mai multe secţiuni, valoarea lui ar scădea considerabil – mai ales dacă locuitorii lor nu ar vorbi aceeaşi limbă şi ar plăti chiria în monede diferite – dar, ca un singur cămin, pentru o singură familie, nu are egal.

Sunt 50 de state americane care alcătuiesc o naţiune într-un mod în care cele 28 de state suverane ale Uniunii Europene nu o vor face niciodată. Majoritatea statelor UE au o identitate naţională mult mai puternică, mult mai bine definită, decât orice stat american. Este uşor să găseşti un francez care este mai întâi francez şi apoi european sau o persoană care să nu pună un preţ prea mare pe ideea unei Europe unite; pe de altă parte, americanul se consideră parte a Uniunii Statelor Americane cum o fac puţini europeni. Explicaţia este dată de geografie şi de istoria unificării SUA.

Dacă desenăm această mare ţară în tuşe groase, îndrăzneţe, de la est la vest, o putem împărţi în trei.

Prima este Câmpia Coastei de Est care duce la Munţii Apalaşi, o zonă bine udată de cursuri de apă scurte, dar navigabile, şi cu un sol fertil. Apoi, mergând spre vest, găsim Marile Câmpii, care se întind până la Munţii Stâncoşi, iar în această secţiune se află bazinul Mississippi, cu reţeaua lui de cursuri de apă uriaşe, navigabile, care se varsă în fluviul Mississippi până în Golful Mexic, care este adăpostit de Peninsula Florida şi de câteva insule. După ce treci de lanţul muntos masiv numit Munţii Stâncoşi, ajungi în deşert, în Munţii Sierra Nevada,

într-o câmpie îngustă, de coastă, şi, în sfârşit, pe ţărmul Oceanului Pacific.

Spre nord, deasupra Marilor Lacuri, se află Scutul Canadian, cea mai întinsă zonă de stâncă precambriană din lume, o mare parte din ea împiedicând ridicarea de aşezări. Spre sud-vest – deşert. Geografia a hotărât că, dacă o entitate politică va controla pământul „de la o mare strălucitoare la cealaltă”[2], va fi o mare putere, cea mai mare pe care a cunoscut-o istoria. După dobândirea acestei puteri, Uniunea va fi aproape imposibil de invadat. Cum am văzut şi în cazul Rusiei, forţa care se apără poate apela la aşa-numita „adâncime strategică” Dimensiunile Canadei (şi, într-o măsură mai mică, ale Mexicului) sunt şi ele un avantaj, dat fiind că orice putere ostilă care ar încerca să invadeze SUA trecând prin aceste ţări ar avea nevoie de căi de aprovizionare incredibil de lungi.

La fel de important, în zilele noastre, este că acela îndeajuns de nesăbuit să creadă că poate să invadeze America foarte curând ar fi obligat să reflecteze asupra faptului că această ţară are sute de milioane de arme, oricând la dispoziţia unei populaţii care ia foarte în serios viaţa, libertatea şi căutarea fericirii[3]. Pe lângă forţele armate formidabile ale SUA, există Garda Naţională, poliţia statală şi, după cum am văzut cu diverse ocazii în 2015, o poliţie urbană care se poate transforma rapid într-o unitate militară. În eventualitatea unei invazii, orice orăşel american ar deveni fără întârziere un Fallujah irakian.

Dar, ca să dobândească această rară poziţie geografică aproape invulnerabilă la un atac convenţional, spaţiul a trebuit să fie mai întâi cucerit şi unificat, fapt care, ţinând cont că e vorba de aproape 5.000 km de la un ocean la altul, s-a realizat cu o viteză uimitoare.

La puţin timp după ce au debarcat pe coasta

2 Vers dintr-un cântec patriotic intitulat Frumoasa Americă, scris de Katharine Lee Bates, în 1893 (n.tr.)

3 Fragment din Declaraţia de Independenţă a SUAy 1776 (n.tr.)

Oceanului Atlantic, la începutul secolului al XVII-lea, europenii şi-au dat seama că acest teritoriu „virgin” era binecuvântat cu un sol fertil şi cu porturi naturale. Un loc în care se puteau stabili şi, spre deosebire de ţările lor de proveniență, în care puteau spera să trăiască liberi.

Deşi urmaşii lor aveau să le refuze băştinaşilor dreptul la libertate, primii colonişti nu au intenţionat aşa ceva. Geografia i-a atras peste Oceanul Atlantic într-un număr tot mai mare.

Ultima dintre cele 13 colonii iniţiale a fost Georgia, întemeiată în 1732. Dorinţa de independenţă a celor 13 a dus, în cele din urmă, la Războiul pentru Independenţa Americii (1775 – 1783). La începutul acestei perioade, coloniile, care treptat au început să consolideze legăturile dintre ele, se întindeau cale de 1600 km, din Massachusetts, în nord, până în Georgia, şi aveau împreună aproximativ 2, 5 milioane de locuitori. La est se învecinau cu Oceanul Atlantic, iar la vest cu Munţii Apalaşi. Apalaşii, lungi de aproape 2.500 km, sunt impresionanţi, dar, în comparaţie cu Munţii Stâncoşi, nu ating înălţimi foarte mari. Cu toate acestea, erau o barieră formidabilă în calea deplasării spre vest a primilor colonişti, care, pe moment, îşi organizau teritoriul obţinut şi se pregăteau să-l guverneze cât mai bine. Coloniştii mai aveau de înfruntat o barieră, de data aceasta de ordin politic. Guvernul britanic interzicea colonizarea la vest de Munţii Apalaşi, dorind ca schimburile comerciale, dar şi taxele, să rămână pe coasta de est.

În Declaraţia de Independenţă (1776), se spune: „Atunci când, în urma unor evenimente, se impune ca un popor să se desprindă politic de un alt popor şi să-şi ia soarta în mâini, să dobândească un statul egal şi independent, la care îl îndreptăţesc legile naturii şi ale lui Dumnezeu, respectul firesc faţă de omenire îi cere să menţioneze cauzele care îl fac să se desprindă” în continuare, se trec în revistă cauzele şi se afirmă (fără vreo aluzie ironică la sclavie) că, mai mult decât evident,

toţi oamenii se nasc egali. Aceste nobile sentimente au contribuit la victoria în Războiul de Independenţă care, la rândul ei, a dus la naşterea unui nou stat-naţiune.

La începutul anilor 1800, conducerea acestei noi ţări doar bănuia că se află la mii de kilometri de „Marea Sudului” sau de Oceanul Pacific. Folosindu-se de cărările bătute de indieni, câţiva exploratori, care poate au şi dus la apariţia cuvântului „întreprinzător”, trecuseră Munţii Apalaşi şi ajunseseră la fluviul Mississippi. Acolo îşi închipuiseră, pe bună dreptate, că pot găsi un curs de apă care să ducă la ocean şi, astfel, să dea de marile întinderi de pământ pe care spaniolii le exploraseră în sud-vest şi de-a lungul coastei Oceanului Pacific, incluzând Texasul şi California de azi.

La acel moment, America era departe de a fi sigură pe potenţialul ei de apărare şi, dacă ar fi rămas la graniţele ei de atunci, s-ar fi chinuit mult să ajungă o mare putere. Cetăţenii ei aveau deja acces la râul Ohio, la vest de Munţii Apalaşi, dar care se vărsa în fluviul Mississippi, al cărui mal de vest era controlat de francezi până la oraşul New Orleans. De acolo, francezii puteau controla şi navele comerciale ale americanilor care porneau spre Europa din Golful Mexic, ca şi vastul teritoriu dinspre vest, în ceea ce acum este centrul Americii. În 1802, la un an după ce devenise preşedinte, Thomas Jefferson scria: „Pe glob există un singur loc al cărui stăpân este duşmanul nostru firesc şi cunoscut. New Orleans”.

Aşadar Franţa era stăpâna şi problema; soluţia, însă, paradoxal, nu era războiul.

În 1803, Statele Unite, pur şi simplu, au cumpărat de la francezi controlul asupra întregului teritoriu Louisiana, care se întindea de la Golful Mexic spre nord-vest, până la izvoarele afluenţilor fluviului Mississippi din Munţii Stâncoşi. Ca suprafaţă echivala cu Spania, Italia, Franţa, Regatul Unit şi Germania de astăzi, luate împreună. Acest teritoriu a venit împreună cu bazinul Mississippi, din care a pornit drumul Americii spre măreţie.

Dintr-o semnătură de condei, şi în schimbul a 15 milioane de dolari, achiziţionarea Louisianei, în 1803, a dublat suprafaţa SUA şi i-a asigurat controlul asupra celei mai lungi căi de transport fluvial continental din lume. După cum nota istoricul american Henry Adams: „Niciodată Statele Unite nu au obţinut atât de mult pentru atât de puţin”.

Bazinul Mississippi are mai mulţi kilometri de şenal navigabil decât toate celelalte bazine ale lumii luate la un loc. Nicăieri nu mai există atât de multe râuri care să nu izvorască din munţi şi ale căror ape să curgă lin până la ocean, pe distanţe atât de lungi. Fluviul Mississippi, în care se varsă o mare parte din sistemul său, izvorăşte aproape de Minneapolis şi, după ce străbate cam 3.000 km, se varsă în Golful Mexic. Prin urmare, fluviile erau calea naturală de transport pentru comerţul într-o continuă creştere, ducând la un port mare şi folosind ambarcaţiuni, ceea ce era, şi este şi astăzi, mult mai ieftin decât transportul pe uscat.

Acum americanii aveau adâncime geografică strategică, pământ fertil din belşug şi o alternativă la porturile atlantice prin care să-şi desfăşoare afacerile. De asemenea, îşi extindeau reţeaua de rute de la est la vest, legând Coasta de Est de noul teritoriu, şi aveau şi sistemele fluviale de la nord la sud, care să unească zonele slab populate, încurajând astfel America să devină o singură entitate.

Americanii presimţeau că naţiunea se va transforma într-un colos, o putere continentală. Îşi continuau marşul spre vest, dar nescăpând din vedere sudul şi siguranţa bijuteriei coroanei – fluviul Mississippi.

Până în 1814, britanicii plecaseră deja, iar francezii renunţaseră la Louisiana. Rămâneau spaniolii, care trebuia convinşi într-un fel sau altul să plece şi ei. Ceea ce nu a fost foarte greu. Spaniolii erau epuizaţi de războiul dus în Europa împotriva lui Napoleon; americanii împingeau tribul indian Seminole în Florida spaniolă, Madridul fiind

conştient că aveau să urmeze valuri întregi de colonişti. În 1819, spaniolii au cedat Florida Statelor Unite şi, odată cu ea, un teritoriu de dimensiuni considerabile.

Achiziţionarea Louisianei le asigurase americanilor partea centrală a ţării; Tratatul Transcontinental din 1819 le-a adus ceva aproape la fel de valoros. Spaniolii au acceptat ca SUA să aibă jurisdicţie în vestul îndepărtat, deasupra paralelei 42, acolo unde este acum graniţa dintre California şi Oregon, în schimbul controlului asupra zonei de jos, de la vest de teritoriile americane. Astfel SUA au ajuns la Oceanul Pacific.

La momentul respectiv, majoritatea americanilor au crezut că marea victorie din 1819 era obţinerea Floridei, dar iată ce scria în jurnalul său John Quincy Adams, ministrul afacerilor externe: „Stabilirea graniţei la Oceanul Pacific marchează o nouă epocă în istoria noastră”.

Mai rămânea o problemă cu origine spaniolă – Mexicul.

Întrucât, prin achiziţionarea Louisianei, SUA îşi dublaseră suprafaţa, când Mexicul şi-a câştigat independenţa faţă de Spania, în 1821, graniţa sa se afla la doar 320 km de portul New Orleans. În secolul XXI, Mexicul nu reprezintă o ameninţare de ordin teritorial la adresa SUA, deşi apropierea sa pune probleme americanilor, stimulând apetitul vecinului de la nord pentru munca la negru şi droguri.

În 1821, situaţia era diferită. Mexicul controla teritoriul până în nordul Californiei, lucru pe care SUA îl puteau accepta, dar se întindea şi spre est, inclusiv în Texasul de azi care, ca şi atunci, are graniţă cu Louisiana. La vremea aceea, Mexicul avea 6, 2 milioane de locuitori, iar SUA 9, 6 milioane. Chiar dacă armata americană fusese capabilă să-i alunge pe puternicii britanici, aceştia luptaseră la aproape 5.000 km depărtare de casă, navele lor de aprovizionare fiind nevoite să traverseze mereu oceanul. Prin comparaţie, mexicanii erau la o aruncătură de băţ.

Washingtonul i-a încurajat cu discreţie pe americani şi pe noii sosiţi să se stabilească de ambele părţi ale graniţei dintre SUA şi Mexic. Astfel, valuri întregi de imigranţi s-au răspândit spre vest şi sud-vest, dar cu puţine şanse de a prinde rădăcini în ceea ce este Mexicul modern, de a asimila şi de a spori numărul locuitorilor. Mexicul nu este binecuvântat aşa cum sunt SUA. Are un teren agricol de slabă calitate, este lipsit de un sistem de cursuri de apă navigabile şi, la vremea aceea, era administrat total nedemocratic, noii sosiţi având prea puţine şanse de a primi pământ.

În plină desfăşurare a infiltrării în Texas, Washingtonul a formulat „Doctrina Monroe" (numită astfel după preşedintele James Monroe), în 1823. În esenţă, doctrina avertiza puterile europene să nu mai caute teritorii în emisfera de vest şi, în caz că pierduseră o parte din teritoriile lor de acolo, să nu le mai revendice. În caz contrar…

Până la mijlocul anilor 1830, în Texas, se adunaseră destui colonişti albi pentru ca americanii să forţeze mâna Mexicului. Populaţia mexicană, catolică, vorbitoare de limba spaniolă, nu depăşea câteva mii, în timp ce coloniştii albi, protestanţi, erau în jur de 20.000. Revoluţia din Texas (1835 – 1836) i-a alungat pe mexicani, dar victoria a fost pe muchie de cuţit – dacă noii sosiţi ar fi pierdut, armata mexicană ar fi avut posibilitatea să ocupe oraşul New Orleans şi să controleze astfel capătul de sud al fluviului Mississippi. Iată încă una dintre situaţiile care ilustrează celebra întrebare „Ce s-ar fi întâmplat dacă…?" Ce turnură ar fi luat istoria?

Însă istoria şi-a văzut de drumul ei, Texasul devenind independent cu ajutorul banilor, al armelor şi al ideilor americane. Teritoriul s-a alăturat Uniunii în 1845 şi, împreună, au luptat în Războiul Mexicano-American (1846 – 1848) în care şi-au zdrobit vecinul de la sud, obligat să accepte că Mexicul se sfârşea în nisipurile de pe malul sudic al lui Río Grande.

Cu California, New Mexico şi teritoriile care acum sunt Arizona, Nevada, Utah şi o parte din Colorado, graniţele Americii continentale arătau cam cum arată şi astăzi şi, în mare măsură, sunt naturale. În sud, Río Grande curge prin deşert; în nord, sunt lacuri mari şi teren stâncos, cu foarte puţini locuitori aproape de graniţă, mai ales în jumătatea estică a continentului; la est şi vest – marile oceane. Dar, în secolul XXI, este foarte probabil ca în sud-vest memoria culturală, istorică, a regiunii ca teritoriu hispanic să reînvie pe măsură ce profilul demografic se schimbă rapid, hispanicii devenind majoritari în doar câteva decenii.

Dar să revenim la anul 1848. Europenii plecaseră, bazinul Mississippi era apărat de atacuri, ţărmul Oceanului Pacific fusese atins şi era clar că triburile indiene rămase aveau să fie subjugate: SUA nu mai erau ameninţate. Era momentul ca ţara să facă bani şi apoi să se aventureze peste oceane ca să se asigure împotriva unor potenţiale atacuri pe apă din cele trei părţi expuse şi, astfel, să se pregătească pentru statutul de superputere.

Goana după Aur din California (1848 – 1849) a fost de ajutor, dar imigranţii oricum se îndreptau spre vest. La urma urmei, trebuia să pună umărul la construirea unui imperiu continental care, pe măsură ce creştea, atrăgea tot mai mulţi imigranţi. Legea împroprietăririi din 1862 acorda 65 ha de pământ celui care le cultiva timp de cinci ani şi plătea o mică taxă. Dacă erai un om sărac din Germania, Scandinavia sau Italia, ce rost avea să imigrezi în America Latină ca să fii slugă acolo, când puteai merge în SUA ca să fii liber şi să ai bucata ta de pământ?

În 1867, Alaska a fost cumpărată de la Rusia. La momentul acela, achiziţia a fost cunoscută drept „prostia lui Seward”, după numele ministrului afacerilor externe, William Seward, care încheiase târgul. Seward plătise 7, 2 milioane de dolari, adică 4 cenţi hectarul. Presa l-a acuzat că nu făcuse decât să cumpere zăpadă, dar şi-a schimbat atitudinea după ce, în 1896, în Alaska s-au descoperit mari

zăcăminte de aur. După câteva zeci de ani s-au descoperit şi zăcăminte imense de petrol.

Doi ani mai târziu, în 1869, a fost inaugurată calea ferată transcontinentală. Acum ţara putea fi traversată într-o singură săptămână, faţă de ce se întâmplase în trecut, când o călătorie dura câteva luni şi era plină de riscuri.

Pe măsură ce creşteau şi se îmbogăţeau, SUA îşi dezvoltau o flotă oceanică. Pe aproape întreaga durată a secolului al XIX-lea, politica externă a SUA a fost preocupată de extinderea comerţului şi de evitarea unor complicaţii cu vecinii; acum, însă, era momentul să supravegheze căile de acces dinspre oceane. Singura ameninţare reală venea din partea Spaniei – chiar dacă aceasta fusese obligată să părăsească partea continentală, încă mai controla insulele Cuba şi Puerto Rico şi o parte din ceea ce acum este Republica Dominicană.

Cuba mai ales nu-i lăsa să doarmă pe preşedinţii americani, cum va face din nou în 1962, în Criza rachetelor cubaneze. Insula se află aproape de Florida, poziţie care îi asigură accesul şi controlul potenţial la Strâmtoarea Florida şi Canalul Yucatán din Golful Mexic. Aceasta este ruta de intrare şi de ieşire din portul New Orleans.

Deşi puterea îi scăzuse spre sfârşitul secolului al XIX-lea, Spania încă mai era o forţă militară formidabilă. În 1898, SUA au declarat război Spaniei, i-au alungat armata din Cuba şi au preluat controlul insulei, la care s-au adăugat Puerto Rico, Guam şi Insulele Filipine. Toate aceste insule erau utile, în special Guam, ca puncte strategice vitale, iar Cuba ar fi devenit o ameninţare strategică în mâinile unei puteri majore.

În 1898, ameninţarea a fost anulată de războiul cu Spania. În 1962, a fost înlocuită de ameninţarea unui război cu Uniunea Sovietică, după ce ambele ţări s-au burzuluit una la alta. Astăzi, nicio mare putere nu mai sponsorizează Cuba, care pare destinată să revină sub influenţa culturală şi, probabil, politică a SUA.

America se mişca rapid. În acelaşi an în care şi-a asigurat controlul asupra Cubei, a Strâmtorii Florida şi a unei părţi însemnate din Marea Caraibilor, a anexat insula Hawaii, din Oceanul Pacific, protejând astfel căile de acces spre coasta de vest. În 1903, America a semnat un tratat care îi conferea drepturi exclusive asupra Canalului Panamá. Comerţul înflorea.

Sosise momentul ca SUA să arate că însemnau mai mult decât o simplă prezenţă pe scena lumii – şi ce putea fi mai convingător decât un tur de forţă al flotei americane, care acum putea face înconjurul planetei?

Preşedintele Theodore Roosevelt vorbea, în general, cu blândeţe, dar, de fapt, se folosea de flotă ca de o bâtă ca să arate cât de puternică este America[4]. Şaisprezece nave de război din flota atlantică au pornit din SUA, în decembrie 1907. Coca navelor era vopsită în alb, culoarea pe timp de pace a marinei, acest spectacol impresionant de diplomaţie devenind cunoscut drept „Marea flotă albă" în următoarele 14 luni, flota a oprit în 20 de porturi din Brazilia, Chile, Mexic, Noua Zeelandă, Australia, Insulele Filipine, Japonia, China, Italia şi Egipt. Dintre aceste ţări cea mai importantă a fost Japonia, căreia i s-a dat de înţeles că, in extremis, flota atlantică a Americii putea fi desfăşurată în Oceanul Pacific. Călătoria, o etalare de putere coercitivă şi necoercitivă, a anticipat termenul de „demonstraţie de forţă", dar chiar asta a şi fost, fiind luată ca atare de toate marile puteri ale lumii.

Majoritatea preşedinţilor au reţinut sfatul lui George Washington din cuvântarea de rămas-bun, rostită în 1796, de a nu se lăsa pradă unor „antipatii cronice faţă de anumite naţiuni şi unor ataşamente înflăcărate faţă de altele" şi de a se „feri de alianţe permanente cu orice parte a lumii din afară".

Cu excepţia unei implicări târzii – dar cruciale – în Primul Război Mondial, America secolului XX a reuşit, în

4 Aluzie la sloganul lui, devenit celebru: „Vorbeşte cu blândeţe, dar să ai o bâtă la tine" (n.tr.)

mare măsură, să evite complicaţii şi alianţe până în 1941.

Cel de-al Doilea Război Mondial a schimbat totul. SUA au fost atacate de o Japonie tot mai militaristă, după ce Washingtonul i-a impus sancţiuni economice care ar fi trebuit să o îngenuncheze. Americanii au ieşit din război mai agresivi ca oricând. Îşi demonstrau forţa peste tot în lume şi, ca să-şi menţină poziţia, de data aceasta nu s-au mai retras între graniţele lor.

Cea mai mare putere postbelică, din punct de vedere economic şi militar, America avea nevoie acum să controleze căile maritime ale lumii, să păstreze pacea şi să-şi ducă mărfurile în pieţele de desfacere.

America era „ultima redută rămasă în picioare”. Europenii erau epuizaţi, economiile lor, ca şi oraşele mai mari sau mai mici, erau în ruine. Japonezii fuseseră zdrobiţi, chinezii se războiau între ei, ruşii nici măcar nu luau parte la jocul capitalist.

Cu un secol înainte, britanicii învăţaseră că au nevoie de baze militare îndepărtate şi de staţii de buncherare din care să-şi demonstreze şi să-şi apere forţa navală. Acum, Regatul Unit fiind în declin, americanii priveau cu lăcomie la bazele britanice exclamând: „Frumoase baze – le luăm noi”.

Bazele meritau toţi banii. În toamna anului 1940, britanicii aveau mare nevoie de noi nave de război. Americanii aveau 50 de care se puteau dispensa şi astfel, după semnarea acordului „Distrugătoare în schimbul bazelor”, britanicii au renunţat la capacitatea lor de a fi o putere globală pentru a putea duce războiul mai departe. Aproape toate bazele navale britanice din emisfera de vest au fost preluate de americani.

Până la urmă, atunci ca şi acum, toată povestea se reduce, pentru toate ţările, la beton. Beton pentru porturi, aerodromuri, hangare pentru avioane, depozite de carburanţi, docuri uscate şi zone de instrucţie pentru forţele speciale. În Orient, după înfrângerea Japoniei, America a profitat de ocazie ca să construiască toate

acestea în insulele din Oceanul Pacific. Guamul, aflat la jumătatea drumului, era deja al ei; în scurt timp americanii au ajuns cu bazele lor până la insula japoneză Okinawa, în Marea Chinei de Est.

Americanii au privit şi spre uscat. Dacă tot urmau să susţină financiar reconstrucţia Europei prin Planul Marshall din 1948 – 1951, de ce să nu se asigure că Uniunea Sovietică nu îi va strica socotelile şi nu va ajunge pe coasta Atlanticului? Militarii americani nu au plecat acasă. Dimpotrivă, s-au instalat în Germania şi au sfidat Armata Roşie din Câmpia Europei de Nord.

În 1949, Washingtonul a iniţiat formarea NATO şi, odată cu aceasta, şi-a asumat efectiv comanda forţelor militare occidentale supravieţuitoare. Deşi conducătorul civil al NATO poate fi belgian într-un an şi britanic în următorul, comandantul militar este întotdeauna un american şi, de departe, cea mai mare putere de foc din NATO aparţine americanilor.

Indiferent de ce spune tratatul, în ultimă instanţă, comandantul suprem al NATO răspunde în faţa Washingtonului. Regatul Unit şi Franţa au simţit pe pielea lor faptul că o ţară NATO nu adoptă o politică navală strategică fără ca mai întâi să întrebe Washingtonul, în timpul Crizei Suezului din 1956, când au fost obligate, la presiunea americanilor, să părăsească zona canalului, pierzând astfel cea mai mare parte din influenţa lor în Orientul Mijlociu.

După ce Islanda, Norvegia, Regatul Unit şi Italia (toate membre fondatoare ale NATO) au permis SUA accesul la bazele lor şi dreptul de a le folosi, America a început să domine zona Atlanticului de Nord şi Marea Mediterană, ca şi Oceanul Pacific. În 1951, şi-a extins dominaţia asupra Pacificului spre sud, încheind o alianţă cu Australia şi Noua Zeelandă, şi apoi spre nord, după Războiul din Coreea (1950 – 1953).

Existau acum două hărţi ale Statelor Unite: cea obişnuită, care se întindea în diagonală, de la Seattle, pe

coasta Oceanului Pacific, până la fâşia din Marea Sargaselor, şi cea care arăta cât de mare era puterea geopolitică a Americii. Pe a doua hartă erau trecute bazele, porturile şi aerodromurile – obiective reale, care puteau fi însemnate pe hârtie. Această hartă era, în acelaşi timp, şi una conceptuală, care îţi spunea că, în eventualitatea unei situaţii A în regiunea B, te puteai baza pe ţara C ca aliat al SUA şi viceversa. Dacă o putere importantă voia să-şi facă jocul undeva în lume, ştia că respectiva avea de a face cu SUA. Pe scena lumii apăruse o superputere. În anii 1960, eşecul SUA în Vietnam le-a ştirbit din încredere şi le-a făcut mult mai precaute în privinţa implicării în conflictele de peste hotare. Dar, ceea ce, practic, a fost o înfrângere, nu a schimbat substanţial strategia globală a Americii.

Existau acum numai trei locuri din care putea veni provocarea la adresa hegemoniei americane: o Europă unită, Rusia şi China. Toate deveneau mai puternice, dar două aveau să-şi atingă limitele.

Visul unor europeni despre o UE „tot mai închegată” şi o politică externă şi de apărare comună moare încet sub ochii noştri şi, chiar dacă nu ar face-o, ţările UE cheltuiesc atât de puţin pe apărare încât, până la urmă, depind tot de SUA. Criza economică din 2008 a redus potenţialul puterilor europene, ca şi apetitul acestora pentru aventuri departe de hotarele lor, mai ales după ce au văzut cum s-a terminat intervenţia în Libia, când francezii şi britanicii, cu americanii „conducând din urmă”, au facilitat răsturnarea regimului Gaddafi. În 2013, premierul britanic de atunci, David Cameron, a vizitat Tripoli şi le-a spus libienilor că lecţia învăţată în Afghanistan şi Iran a fost că: „ajutorul acordat altor ţări, intervenţia în alte ţări, nu se reduce la o intervenţie militară” în strigăte de „Allahu Akbar”, Cameron a declarat solemn: „În edificarea unei noi Libii nu veţi găsi un prieten mai de nădejde decât Regatul Unit. Vă vom sta alături în tot ce veţi înfăptui”. Dar, după ce ţara a fost cuprinsă de haos, după ce miliţiile au început să-şi dispute controlul, europenii au plecat, lăsând în urmă un

stat paralizat, un popor disperat şi o nouă rută deschisă imigraţiei ilegale.

În 1991, ameninţarea Rusiei încetase din cauza unei crase incompetenţe economice, a supraextinderii militare şi a neputinţei de a convinge masele subjugate din imperiul sovietic că gulagurile şi supraproducţia de tractoare finanţată de stat erau premisele progresului. Recenta revenire a Rusiei lui Putin e ca un spin în coasta Americii, dar nu constituie o ameninţare serioasă la adresa dominaţiei americane. Când, în 2014, a descris Rusia ca pe o „simplă putere regională”, preşedintele Obama poate că a fost, inutil, provocator, dar a avut dreptate. Gratiile închisorii geografice a Rusiei, după cum am văzut în Capitolul 1, sunt la locul lor: încă le lipseşte un port cu apă adâncă, cu acces la căile maritime globale, încă le lipseşte capacitatea militară în timp de război ca să ajungă în Oceanul Atlantic prin Marea Baltică şi Marea Nordului, sau prin Marea Neagră şi Marea Mediterană.

SUA au influenţat parţial schimbarea guvernului din Ucraina, în 2014, cu intenţia de a extinde democraţia în lume şi de a scoate Ucraina de sub influenţa Rusiei, slăbind astfel poziţia preşedintelui Putin. Washingtonul ştie că, în ultimul deceniu, în timp ce America era ocupată cu Irakul şi Afghanistanul, ruşii au profitat de ocazie ca să intervină în ceea ce ei numesc „străinătate apropiată”, recuperându-şi poziţia de forţă în locuri precum Kazahstanul şi ocupând o parte din Georgia. Cu întârziere şi oarecum fără tragere de inimă, americanii încearcă să neutralizeze câştigurile ruşilor. Preşedintele Trump a propus negocieri Moscovei şi a încercat să stabilească o relaţie personală cu Putin, dar diferenţele dintre cele două ţări sunt mai profunde decât legătura dintre liderii lor.

Americanilor le pasă de Europa, de NATO, intervin uneori (când este în interesul lor), dar Rusia este acum, pentru ei, mai ales o problemă europeană, chiar dacă una pe care nu vor să o scape din ochi.

Mai rămâne China şi China se ridică.

Cea mai mare parte din analizele efectuate în ultimul deceniu consideră că, până la mijlocul secolului XXI, China va depăşi SUA şi va deveni cea mai puternică ţară din lume. Din motive parţial discutate în Capitolul 2, eu unul nu sunt foarte convins. Procesul ar putea dura un secol.

Din punct de vedere economic, chinezii îi vor ajunge pe americani, fapt care îi face să aibă o mare influenţă şi le asigură un loc la masa bogaţilor, dar din punct de vedere militar şi strategic, sunt cu decenii în urma lor. SUA vor folosi acele decenii ca să se asigure că diferenţa se menţine, deşi pare inevitabil că, la un moment dat, se va estompa.

Betonul costă mult. Nu doar ca să fie amestecat şi turnat, ci ca să poată fi amestecat şi turnat acolo unde doreşti. Ca şi în cazul acordului „Distrugătoare în schimbul bazelor”, asistenţa pe care americanii o acordă altor guverne nu este întotdeauna pe de-a-ntregul altruistă. Asistenţa economică şi, la fel de importantă, cea militară te lasă să torni betonul şi să tragi şi alte foloase, chiar dacă te costă mai mult.

De pildă, în 2017, Washingtonul s-a arătat scandalizat de încălcarea drepturilor omului în Siria (un stat ostil); în urma unui atac cu gaze comandat de regimul sirian, preşedintele Trump a ordonat chiar un atac cu rachete de croazieră; dar reacţia Washingtonului la abuzurile din Bahrain e mai greu de perceput, fiind amortizată de motoarele Flotei a 5-a SUA, staţionată în Bahrain, ca oaspete a guvernului local. Pe de altă parte, asistenţa îţi dă dreptul să sugerezi guvernului B (să spunem cel myanmarez) să reziste curţii pe care i-o face guvernul C (să spunem cel chinez). În acest exemplu, SUA au rămas în urmă fiindcă guvernul din Myanmar abia de curând a început să se deschidă spre lume, iar Beijingul a luat startul din timp.

Dar, când vine vorba de Japonia, Thailanda, Vietnam, Coreea de Sud, Singapore, Malaysia, Indonezia şi alte state, americanii bat la o uşă deja deschisă din cauza

neliniştii pe care le-o provoacă acestor ţări uriaşul lor vecin şi a nerăbdării lor de a se alinia cu Washingtonul. Chiar dacă au diferende între ele, ţările respective sunt aduse sub aceeaşi umbrelă de convingerea că, dacă nu sunt unite, până la urmă vor cădea una după alta sub hegemonie chineză.

Celebra „pivotare în jurul Chinei" din timpul administraţiei Obama a însemnat pentru unii abandonarea Europei; dar pivotarea în jurul unui loc nu înseamnă abandonarea altuia. Ţine mai degrabă de cât de mult te laşi pe un picior faţă de celălalt. Chiar şi înainte de venirea preşedintelui Trump la putere, americanii îşi calculau cu grijă mişcările. Niciodată nu au fost tentaţi să părăsească Europa în grabă – dimpotrivă, o parte din armamentul american a fost deplasată în Europa de Est. Echipa lui Trump menţine echilibrul, deşi cred că insomniile le sunt provocate mai degrabă de evenimentele din Asia decât de cele din Europa sau din Rusia.

Mulţi strategi ai politicii externe din guvernul SUA sunt de părere că istoria secolului XXI se va scrie în Asia şi în Oceanul Pacific. Jumătate din populaţia lumii trăieşte acolo şi, dacă se ia în calcul şi India, până în anul 2050 tot acolo se va obţine jumătate din producţie economică globală.

Din acest motiv, vom vedea cum SUA vor investi tot mai mult timp şi bani în estul Asiei ca să-şi impună prezenţa şi să-şi concretizeze intenţiile în respectiva regiune. De pildă, în nordul Australiei americanii au înfiinţat o bază pentru infanteria marină a SUA. Dar, ca să exercite o influenţă reală, s-ar putea să investească şi în acţiuni militare limitate ca să-şi asigure aliaţii că vor sări în ajutorul lor în eventualitatea unor conflicte deschise. De pildă, dacă o navă chineză începe să bombardeze un distrugător japonez, dând de înţeles că situaţia ar putea să degenereze, flota americană poate trage salve de avertizare spre flota chineză sau chiar direct, semn că este dispusă să se folosească de acest incident ca să pornească

un război. Pe de altă parte, atunci când Coreea de Nord trage asupra Coreei de Sud, sudul ripostează, dar, de obicei, nu şi SUA. în schimb, americanii anunţă public că şi-au pus trupele în stare de alertă ca să transmită un semnal clar. Dacă situaţia s-ar agrava, ar trage salve de avertizare spre o ţintă nord-coreeană şi, în cele din urmă, direct în ea. Este o modalitate de escaladare a conflictului fără a declara război – şi tocmai în astfel de momente lucrurile devin periculoase.

SUA vor să demonstreze întregii regiuni că este în interesul ei să fie de partea Washingtonului – China face exact opusul. Astfel, atunci când este provocată, fiecare parte trebuie să reacţioneze fiindcă, pentru fiecare provocare lăsată fără răspuns, încrederea aliaţilor şi teama rivalilor dispar treptat, până când un alt eveniment convinge unul dintre state să treacă în tabăra cealaltă.

Analiştii scriu adesea despre nevoia ca anumite ţări să nu-şi piardă prestigiul, să nu se sperie şi să dea înapoi, aceasta însă nu e o problemă în ţările arabe sau din estul Asiei – e doar o problemă specific umană, exprimată sub diverse forme. Poate că este mai bine definită şi mai articulată în aceste ţări, dar strategii politicii externe din SUA o tratează la fel ca pe orice altă putere. Limba engleză are două zicale care demonstrează cât de adânc înrădăcinată este această idee: „Dă-le un inch şi îţi vor lua o milă” şi maxima preşedintelui Theodore Roosevelt, din anul 1900, care a intrat deja în lexiconul politic: „Vorbeşte cu blândeţe, dar să ai şi o bâtă la tine”.

Jocul letal al acestui secol va depinde de modul în care chinezii, americanii şi alte naţiuni din regiune vor face faţă fiecărei crize fără să-şi piardă prestigiul şi fără să provoace resentimente de nestăpânit de ambele părţi.

Criza rachetelor din Cuba este considerată, în general, o victorie a americanilor; un fapt despre care se scrie mai puţin este că, la câteva luni după ce Rusia şi-a retras rachetele din Cuba, Statele Unite şi-au retras rachetele Jupiter (care puteau atinge Moscova) din Turcia.

A fost, de fapt, un compromis, ambele părţi având posibilitatea de a-şi asigura poporul că nu capitulaseră.

În Oceanul Pacific al secolului XXI, marile puteri vor face noi compromisuri. Pe termen scurt, cele mai multe, dar nu toate, vor fi probabil făcute de chinezi – un prim exemplu este declararea de către Beijing a unei zone de identificare a aparatelor de zbor, celelalte naţiuni fiind obligate să-i informeze pe chinezi înainte de a pătrunde în spaţiul aerian al unui teritoriu aflat în litigiu, şi gestul americanilor de a zbura pe acolo fără să-i anunţe. Chinezii au câştigat ceva prin crearea acelei zone şi transformarea ei într-un subiect de dispută; SUA au câştigat ceva prin nerespectarea ei. E un joc de durată.

Este şi un joc de-a şoarecele şi pisica. La începutul anului 2016, pentru prima oară, un avion chinez a aterizat pe unul dintre aerodromurile construite pe insulele artificiale pe care le ridică în zona Insulelor Spratly din Marea Chinei de Sud. Vietnamul şi Insulele Filipine au protestat oficial, dat fiind că ambele ţări îşi revendică zona, iar SUA au declarat că gestul chinezilor ameninţă „stabilitatea regiunii”. Acum Washingtonul urmăreşte cu atenţie fiecare proiect de construcţie şi fiecare avion şi trebuie să aleagă momentul şi locul în care să protesteze cu mai multă vigoare şi când să trimită patrule navale şi aeriene în apropierea teritoriului disputat. Într-un fel, trebuie să-şi asigure aliaţii că le va fi alături şi va garanta libertatea navigaţiei în apele internaţionale, în acelaşi timp având grijă să nu meargă prea departe pentru a nu atrage China într-o confruntare militară.

Politica SUA în privinţa Japoniei este să o asigure că au aceleaşi interese strategice faţă de China şi să se asigure că baza americană de pe insula Okinawa rămâne deschisă. Americanii ajută la întărirea forţei de apărare a japonezilor, dar, în acelaşi timp, restricţionează capacitatea militară a Japoniei de a-şi măsura forţele cu SUA în Oceanul Pacific.

Deşi toate celelalte ţări din regiune contează, într-un

complicat joc de puzzle, statele esenţiale par a fi Indonezia, Malaysia şi Singapore. Cele trei domină Strâmtoarea Malacca, strâmtoare care, în punctul ei cel mai îngust, măsoară numai trei km. În fiecare zi, prin Malacca trec 12 milioane de barili de petrol spre o Chină tot mai însetată şi spre alte ţări din regiune. Atât timp cât cele trei ţări sunt proamericane, americanii au un avantaj major.

Ca un plus pentru ei, chinezii nu sunt agresivi din punct de vedere ideologic, nu caută să răspândească doctrina comunistă şi nici nu vor (mult) mai mult teritoriu, cum voiau ruşii în cursul Războiului Rece; pe de altă parte, nici chinezii şi nici americanii nu caută motiv de gâlceavă. Chinezii pot fi de acord ca America să păzească cele mai multe dintre căile maritime prin care îşi transportă marfa în lume, atât timp cât americanii sunt de acord să nu-şi exercite controlul prea aproape de China.

Vor exista neînţelegeri, din când în când naţionalismul va fi folosit pentru a asigura unitatea poporului chinez, dar fiecare parte va căuta compromisul. Pericolul apare atunci când îşi interpretează greşit acţiunile şi/sau riscă prea mult.

Există şi puncte nevralgice. Americanii au un tratat cu Taiwanul conform căruia, în cazul în care chinezii invadează ceea ce ei consideră a fi a douăzeci şi treia provincie a lor, SUA vor intra în război. Pe de altă parte, recunoaşterea oficială a Taiwanului de către SUA sau o declaraţie de independenţă din partea Taiwanului ar putea declanşa o invazie chineză. Dar nu se întrevede aşa ceva, o invazie chineză, din punctul nostru de vedere, fiind exclusă.

Pe măsură ce creşte setea de gaze şi de petrol a Chinei, cea a Americii scade. Acest proces va avea un impact uriaş asupra relaţiilor ei externe, mai ales cu Orientul Mijlociu, cu efect de domino pentru alte ţări.

Datorită forajelor din largul coastelor americane şi a exploatării gazelor de şist pe mari suprafeţe din ţară,

America pare destinată să-şi asigure nu numai necesarul de energie, ci şi să devină un important exportator de energie până în anul 2020. Ceea ce înseamnă că preocuparea de a-şi asigura un flux de petrol şi de gaze din regiunea Golfului se va diminua. Statele Unite vor avea în continuare interese strategice acolo, dar nu de aceeaşi importanţă. Dacă interesul Americii scade, naţiunile din Golf vor căuta noi alianţe. Unul dintre candidaţi va fi Iranul, altul China, dar aşa ceva se va întâmpla după ce chinezii îşi vor construi flota oceanică şi, la fel de important după ce vor fi gata să o desfăşoare.

Flota a 5-a a Statelor Unite nu are de gând să părăsească portul din Bahrain – o construcţie din beton la care nu ar renunţa cu una, cu două. Dar, dacă nu va mai fi nevoie ca petrolul din Arabia Saudită, Kuwait, Emiratele Arabe Unite şi Qatar, ca să asigure iluminatul şi transportul în America, americanii de rând şi Congresul vor întreba: „Pentru ce mai stă acolo?” Dacă răspunsul va fi: „Ca să ţină în şah Iranul”, s-ar putea ca lumea să-şi exprime nemulţumirea în continuare.

În alte părţi din Orientul Mijlociu, politica americană pe termen scurt este să împiedice Iranul să devină prea puternic şi, concomitent, să ajungă la ceea ce se numeşte „marea învoială” – un acord care să stingă multiplele controverse ce dezbină cele două ţări şi astfel să pună capăt unei vrajbe de trei decenii şi jumătate. Preşedinţia Trump a moştenit această politică şi este de acord cu ea, dar vrea să o aplice mai agresiv, cel puţin la nivel verbal. O atitudine care ar inflama spiritele şi, în eventualitatea în care niciuna din părţi nu ar face pasul înapoi, ar duce la o confruntare. Dar nici America şi nici Iranul nu doresc război, europenii nu sunt deloc dispuşi să denunţe acordul nuclear pe care l-au semnat, iar administraţia SUA este conştientă că Teheranul are un cuvânt greu de spus în ceea ce se întâmplă în „Orientul Mijlociu mai extins”. Prin urmare, în timp ce Casa Albă se arată mai ostilă şi încurajează statele arabe sunnite să se distanţeze de Iran,

aşa cum se întâmplă de multe ori, retorica preelectorală anti-Iran a fost temperată de realitatea imediată.

Dat fiind că naţiunile arabe au pornit ceea ce ar putea a fi o luptă îndelungată împotriva islamiştilor, Washingtonul pare să fi renunţat la ideea optimistă a încurajării democraţiilor jeffersoniene emergente pentru a încerca să ţină situaţia sub control şi, în acelaşi timp, să ferească bocancii soldaţilor americani de nisipul Orientului Mijlociu.

Relaţia cu Israelul s-ar putea răci, chiar dacă lent, pe măsură ce demografia SUA se schimbă. Copiii imigranţilor asiatici şi hispanici, care sosesc acum în Statele Unite, vor fi mai interesaţi de America Latină şi de Extremul Orient decât de o ţară minusculă, la marginea unei regiuni care nu mai este vitală pentru interesele americane.

În America Latină, SUA vor căuta să păstreze deschis Canalul Panamá, să controleze tarifele de trecere prin viitorul canal nicaraguan spre Oceanul Pacific şi să ţină sub observaţie ascensiunea Braziliei, în caz că aceasta încearcă să aibă un cuvânt de spus în Marea Caraibilor. Din punct de vedere economic, SUA vor rivaliza cu China în America Latină – dar numai în Cuba Washingtonul va înlătura toate opreliştile ca să se asigure că va domina epoca post-Castro/comunistă. Apropierea Cubei de Florida şi relaţia istorică (deşi complicată) dintre cele două ţări, combinată cu pragmatismul chinez, ar trebui să fie suficientă pentru ca SUA să devină puterea dominantă în noua Cubă. Vizita istorică a preşedintelui Obama pe insulă, în primăvara anului 2016, a încercat din răsputeri să realizeze acest lucru. Obama a fost primul preşedinte american în exerciţiu care a vizitat Havana după Calvin Coolidge, în 1928. Fostul lider cubanez, răposatul Fidel

Castro, a deplâns evenimentul, iar presa controlată de stat i-a popularizat fără crâcnire remarcile negative, dar senzaţia a fost că toată tevatura a avut drept scop iluzionarea unui bătrân; decizia colectivă fusese luată, noua epocă începuse deja. Apropierea de America, puterea

şi numărul tot mai mare ale americanilor de origine cubaneză ar trebui să cimenteze această nouă relaţie în următorul deceniu.

În Africa, americanii sunt una dintre naţiunile interesate de bogăţiile naturale ale continentului, dar cea care le exploatează cel mai bine este China. Ca şi în Orientul Mijlociu, SUA vor urmări evoluţia grupărilor islamiste din nordul Africii cu interes, dar nu vor încerca să se implice mai aproape de 10.000 m de sol.

Experimentul american de construire a unor naţiuni dincolo de hotarele sale pare să se fi încheiat.

În Irak, Afghanistan şi prin alte părţi, SUA au subestimat mentalitatea şi forţa micilor puteri şi ale triburilor. Se prea poate ca propria istorie a americanilor, marcată de siguranţa poziţiei geografice şi de unitate, să-i fi făcut să supraestimeze forţa argumentului democratic, raţionalist, potrivit căruia compromisul, munca şi chiar votul vor triumfa în faţa temerilor istorice, adânc înrădăcinate, atavice, de „ceilalţi” – sunniţi, şiiţi, kurzi, arabi, musulmani sau creştini. Americanii au crezut că oamenii doresc să fie uniţi când, de fapt, mulţi nu îndrăznesc aşa ceva şi preferă să trăiască separat, din cauza experienţelor prin care au trecut. O reflecţie tristă asupra umanităţii, dar, în multe perioade ale istoriei şi în multe locuri, pare a fi un adevăr nefericit. Acţiunile americanilor au ridicat capacul de pe o oală care mocnea la foc mic, ascunzând, temporar, acel adevăr.

Aceasta nu înseamnă că decidenţii politici americani sunt „naivi”, cum le place să creadă unor diplomaţi europeni mai îngâmfaţi; dar par a spune „se poate face” sau „se poate repara”, o atitudine care, inevitabil, nu dă roade întotdeauna.

De 30 de ani există o adevărată modă de a prezice declinul iminent sau continuu al SUA. O modă la fel de greşită acum, ca şi în trecut. Ţara cea mai prosperă de pe planetă va deveni independentă din punct de vedere energetic, rămâne puterea economică dominantă şi

cheltuieşte mai mult pe cercetare şi dezvoltare în domeniul militar decât întreg bugetul militar al tuturor celorlalte ţări NATO. Populaţia ei nu îmbătrâneşte, ca în Europa şi Japonia, iar un studiu Gallup din 2013 arăta că 25% din persoanele care doreau să emigreze au optat în primul rând pentru SUA. în acelaşi an, Universitatea din Shanghai a ierarhizat, în opinia specialiştilor săi, primele 20 de universităţi ale lumii: 17 erau din SUA.

Omul de stat prusac Otto von Bismarck observa cu ironie, acum mai bine de o sută de ani: „Dumnezeu se îngrijeşte cel mai mult de beţivi, de copii şi de Statele Unite" Observaţia lui pare să fi rămas valabilă.

CAPITOLUL 4

Europa de Vest

Aici *trecutul era peste tot, un întreg continent acoperit cu amintiri*.

Miranda Richmond Mouillot, A *Fifty-Year Silence*: *Love, War and a Ruined House în France* (*O tăcere de cincizeci de ani*: *dragoste, război şi o casă* în *ruină în Franţa*)

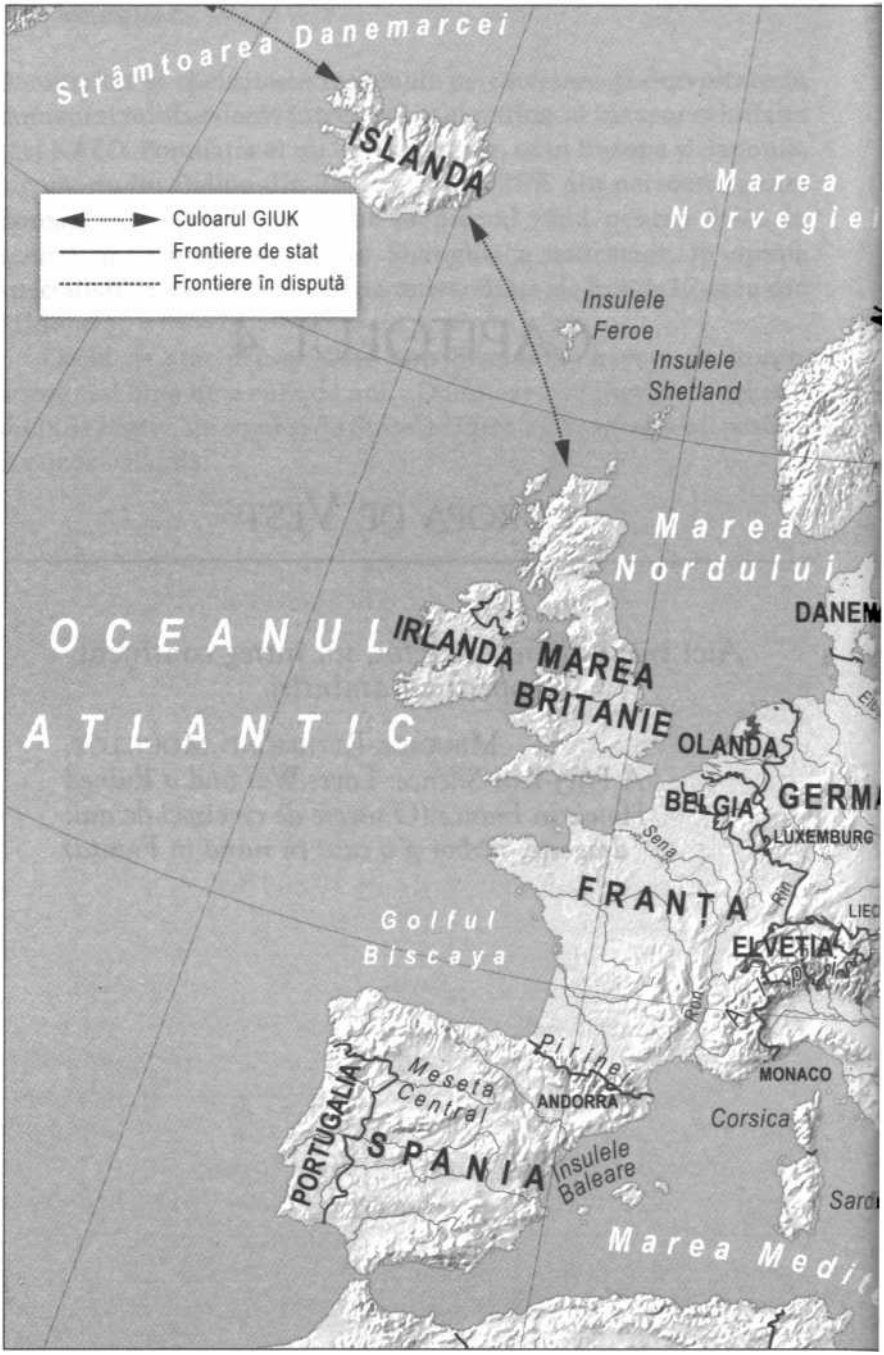
Strâmtoarea Danemarcei
ISLANDA
Culoarul GIUK
Frontiere de stat
Frontiere în dispută
Marea Norvegiei
Insulele Feroe
Insulele Shetland
Marea Nordului
OCEANUL ATLANTIC
IRLANDA
MAREA BRITANIE
DANEM
OLANDA
BELGIA
GERMA
LUXEMBURG
Sena
FRANȚA
Golful Biscaya
ELVEȚIA
Pirinei
MONACO
Meseta Central
ANDORRA
Corsica
PORTUGALIA
SPANIA
Insulele Baleare
Marea Medi

De bine, de rău, lumea modernă îşi are originile în

Europa. Acest avanpost occidental al marii întinderi de pământ euro-asiatice a dat naştere Iluminismului, care a dus la Revoluţia Industrială, care a avut drept rezultat ceea ce vedem în jur, zi de zi. Pentru aceasta trebuie să mulţumim (sau să dăm vina) aşezării Europei.

Clima, influenţată de Curentul Golfului, a binecuvântat regiunea cu cantitatea potrivită de ploaie pentru a cultiva pământul pe scară largă şi cu tipul de sol propice recoltelor bogate. Aceasta a permis creşterea populaţiei într-o zonă în care marea majoritate putea munci tot anul, chiar şi în toiul verii. Iarna are avantajele ei, cu temperaturi suportabile, favorabile activităţilor în aer liber, dar îndeajuns de scăzute ca să omoare bacteriile care şi astăzi afectează suprafeţe uriaşe din restul lumii.

Recoltele bune înseamnă surplus de alimente care poate fi comercializat; comerţul duce la înfiinţarea de târguri care devin oraşe. De asemenea, le permite oamenilor să se gândească nu numai la asigurarea hranei, ci şi la ameliorarea nivelului de trai prin inovaţii şi invenţii.

Europa de Vest nu are deserturi propriu-zise, zonele îngheţate se găsesc doar în extremitatea de nord, iar cutremurele, vulcanii şi inundaţiile masive sunt rare. Râurile sunt lungi, plate, navigabile, tocmai bune pentru comerţ. Înainte de a se vărsa în diverse mări şi oceane, curg de-a lungul coastelor care sunt bogate, la vest, nord şi sud, în porturi naturale.

Dacă citiţi această carte prinşi într-o furtună de zăpadă din Alpi sau aşteptând ca apele învolburate ale Dunării să revină în matcă, atunci poziţia binecuvântată a Europei s-ar putea să nu pară foarte evidentă; dar, în comparaţie cu alte locuri, Europa este cu adevărat binecuvântată. Aceştia sunt factorii care i-au ajutat pe europeni să creeze primele state-naţiuni industrializate care, la rândul lor, au pornit pentru prima dată un război la scară industrială.

Dacă luăm Europa ca pe un întreg, munţii, râurile şi văile ei ne lămuresc de ce sunt atât de multe state-naţiuni.

Spre deosebire de SUA, unde o singură limbă şi cultură dominantă au împins noii sosiţi, rapid şi violent, mereu spre vest, creând o ţară uriaşă, Europa a crescut organic, de-a lungul mileniilor, şi rămâne împărţită în regiuni lingvistice şi geografice.

Diferitele triburi ale Peninsulei Iberice, de pildă, împiedicate să se extindă spre nord, în Franţa, de prezenţa Munţilor Pirinei, s-au strâns treptat, timp de mii de ani, şi au format Spania şi Portugalia – dar nici Spania nu este o ţară unită pe de-a-ntregul, Catalonia exprimându-şi dorinţa de independenţă tot mai insistent. Şi Franţa este rezultatul unor bariere naturale, fiind încadrată de Munţii Pirinei, Munţii Alpi, de Rin şi de Oceanul Atlantic.

Fluviile mari ale Europei nu se întâlnesc (cu excepţia lui Sava, care se varsă în Dunăre, în dreptul Belgradului). Aceasta explică în parte de ce sunt atât de multe ţări într-un spaţiu relativ mic. Fiindcă nu sunt conectate, majoritatea cursurilor de apă joacă, în unele părţi, rolul de graniţe şi fiecare reprezintă o sferă de influenţă economică de sine stătătoare; situaţia a dat naştere cel puţin unui oraş mare pe malurile fiecărui fluviu, unele dintre ele devenind capitalele ţărilor respective.

Un exemplu elocvent este Dunărea (2 860 km), cel de-al doilea fluviu ca mărime al Europei. Izvorăşte din Munţii Pădurea Neagră din Germania şi curge spre sud, în drum spre Marea Neagră. În total, Dunărea trece prin 18 ţări şi formează graniţe naturale – între Slovacia şi Ungaria, Croaţia şi Serbia, Serbia şi România, România şi Bulgaria. Cu peste 2000 de ani în urmă, era una dintre graniţele Imperiului Roman care, la rândul său, a transformat-o într-una dintre marile rute comerciale ale Evului Mediu şi a creat capitalele de astăzi – Viena, Bratislava, Budapesta şi Belgrad. De asemenea, a format graniţa naturală a două imperii succesive, cel austro-ungar şi cel otoman. Pe măsură ce imperiile s-au micşorat, naţiunile au reapărut, devenind, într-un târziu, state-naţiuni. Dar geografia regiunii danubiene, mai ales în

capătul ei de sud, explică de ce există acolo atât de multe naţiuni mici, în comparaţie cu ţările mai mari din şi din jurul Câmpiei Europei de Nord.

De câteva secole, ţările din nordul Europei sunt mai bogate decât cele din sud. Nordul s-a industrializat mai repede decât

Bazinul Dunării ilustrează avantajele geografice ale terenului european; râurile interconectate pe o câmpie serveau drept graniţe naturale şi alcătuiau o reţea navigabilă de transport care încuraja un sistem comercial înfloritor.

sudul şi, astfel, a avut timp să se dezvolte economic. Întrucât multe dintre ţările nordice alcătuiesc partea centrală a Europei de Vest, legăturile lor comerciale au fost mai uşor de păstrat, un vecin bogat fiind capabil să facă schimb de mărfuri cu alt vecin – în timp ce spaniolii, de pildă, erau nevoiţi fie să treacă Pirineii, fie să apeleze la pieţele limitate ale Portugaliei şi ale nordului Africii.

Există şi teorii neconfirmate care susţin că dominaţia catolicismului în sud a împiedicat dezvoltarea, pe când etica protestantă a muncii a stimulat ţările nordice să se

autodepăşească. De fiecare dată când sunt în oraşul bavarez München, mă gândesc la această teorie şi, în timp ce trec cu maşina pe lângă templele strălucitoare ale sediilor companiilor BMW, Allianz şi Siemens, am motive să mă îndoiesc. În Germania, 34% din populaţie este catolică, Bavaria însăşi este predominant catolică, şi totuşi preferinţele religioase ale bavarezilor nu par să fi influenţat nici progresul lor, nici insistenţa cu care cer ca grecii să muncească mai mult şi să plătească mai multe taxe.

Contrastul dintre nordul şi sudul Europei este, de asemenea, atribuit, cel puţin în parte, faptului că sudul are mai puţine câmpii de coastă prielnice agriculturii şi a suferit mai mult de pe urma secetei şi a dezastrelor naturale decât nordul, chiar dacă într-o măsură mai mică decât în alte părţi ale lumii. După cum am văzut în Capitolul 1, Câmpia Europei de Nord este un coridor care se întinde din Franţa până în Munţii Ural din Rusia, fiind mărginită la nord de Marea Nordului şi de Marea Baltică. Pământul poate fi cultivat cu succes, iar cursurile de apă înlesnesc transportul rapid al recoltelor şi al altor bunuri.

Dintre toate ţările de la câmpie, Franţa a avut poziţia geografică cea mai avantajoasă. Franţa este singura ţară europeană care este atât o putere nordică, cât şi una sudică. Dispune de cea mai mare întindere de pământ fertil din Europa de Vest şi multe dintre râurile ei se leagă între ele; unul curge spre vest până la Oceanul Atlantic (Sena), altul spre sud, până la Marea Mediterană (Ronul). Aceşti factori, împreună cu terenul ei relativ plat, au dus la unificarea regiunilor şi – mai ales din vremea lui Napoleon – la centralizarea puterii.

Spre sud şi vest, însă, multe ţări rămân în eşalonul doi al puterii europene, parţial din cauza aşezării lor. Sudul Italiei, de pildă, este şi acum cu mult în urma nordului în privinţa dezvoltării economice şi, chiar dacă este un stat unificat (inclusiv Veneţia şi Roma) din 1871, povara rupturii dintre nord şi sud este mai mare acum decât

înainte de cel de-al Doilea Război Mondial. Industria grea, turismul şi centrele financiare ale nordului au influenţat mult nivelul de trai, ducând la apariţia unor partide politice care cer statului să taie subvenţiile pentru sud şi chiar să se separe de acesta.

Şi Spania are probleme, ca întotdeauna, din cauza geografiei. Solul câmpiilor înguste de coastă este sărac, iar accesul la pieţe este afectat, intern, de râurile scurte şi de Meseta Central, un platou înalt, înconjurat de lanţuri de munţi, unele chiar traversându-l. Comerţul cu Europa de Vest este împiedicat şi de Munţii Pirinei, iar pieţele din sud, de o parte şi de cealaltă a Mării Mediterane, se află în ţări în curs de dezvoltare, cu venituri limitate. Spania a rămas în urmă după cel de-al Doilea Război Mondial, în timpul dictaturii lui Franco fiind izolată politic de aproape întreaga Europă modernă. Franco a murit în 1975 şi Spania democratizată s-a alăturat UE în 1986. Până în anii 1990, a reuşit să se apropie de restul Europei de Vest, dar slăbiciunile ei inerente, de ordin geografic şi financiar, continuă să fie un impediment şi i-au agravat problemele provocate de cheltuielile exagerate şi de controlul fiscal central mult prea lax. Spania s-a numărat printre ţările cele mai afectate de criza economică din 2008.

Grecia suferă din aceleaşi motive. O mare parte din ţărmul Greciei este alcătuit din stânci abrupte, iar câmpiile întinse de-a lungul lui sunt prea puţine pentru o agricultură solidă. În interior sunt alte stânci abrupte, râuri care nu permit transportul, şi doar câteva văi late, fertile. Terenul agricol, atât cât este, e de foarte bună calitate; problema este suprafaţa lui extrem de mică, din cauza căreia Grecia nu poate deveni un exportator important de produse agricole şi nici nu poate dispune de suficiente zone urbane mari cu o populaţie educată, de înaltă calificare şi avansată din punct de vedere tehnologic. Situaţia este îngreunată şi de aşezarea ei, cu Atena în vârful peninsulei, aproape izolată de comerţul terestru cu Europa. Accesul la comerţul maritim din

regiune i-l asigură Marea Egee – dar peste mare este Turcia, un mare duşman potenţial. Grecia a dus mai multe războaie cu Turcia, la sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului XX, iar acum încă mai cheltuieşte sume importante (pe care le împrumută) pe apărare.

Cea mai mare parte din teritoriu este protejată de munţi, dar există şi aproximativ 1 400 de insule (6.000, dacă includem şi stâncile masive care ies din Marea Egee), din care doar în jur de 200 sunt locuite. Numai pentru a patrula prin acest teritoriu este nevoie de o flotă consistentă, darămite pentru a preveni orice încercare de invazie. Drept rezultat, cheltuielile militare ale Greciei sunt enorme, lucru pe care ţara nu şi-l mai poate permite, în cursul Războiului Rece, americanii şi, într-o măsură mai mică, britanicii, au fost de acord să acopere o parte din cheltuieli pentru a împiedica accesul Uniunii Sovietice la Marea Egee şi Marea Mediterană. Odată cu încheierea Războiului Rece, s-a oprit şi fluxul de fonduri. Grecia, însă, a continuat să cheltuiască.

Acest clivaj istoric continuă să aibă un impact chiar şi astăzi, după crahul financiar care a lovit Europa în 2008 şi prin falia ideologică din zona euro. În 2012, când planurile de salvare a Europei au început să dea roade, iar Grecia a fost solicitată să adopte măsuri de austeritate pentru a menţine ţara pe linia de plutire şi în zona euro, discrepanţa geografică a devenit şi mai evidentă. Donatorii şi solicitanţii au fost ţările nordice, beneficiarii au fost, în marea lor majoritate, ţările sudice. Germanilor nu le-a trebuit mult ca să reclame că muncesc până la 65 de ani şi plătesc taxe care merg în Grecia pentru ca grecii să se pensioneze la 55 de ani. Pe urmă au întrebat „de ce?”, iar răspunsul „la bine şi la rău” nu i-a mulţumit.

Germanii au impus măsuri de austeritate menite să scoată Grecia din criză, grecii au avut reacţiile ostile. De pildă, ministrul de finanţe al Germaniei, Wolfgang Schăuble, a declarat că încă nu era „sigur că toate partidele politice din Grecia sunt conştiente de situaţia

dificilă în care se află ţara lor” La care preşedintele Greciei, Karolos Papoulias, care a luptat împotriva naziştilor, a ripostat: „Nu accept ca domnul Schăuble să-mi insulte ţara… Cine e domnul Schăuble ca să insulte Grecia? Cine sunt olandezii? Cine sunt finlandezii?” Papoulias s-a referit şi la al Doilea Război Mondial: „Întotdeauna am fost mândri că am apărat nu numai libertatea şi ţara noastră, ci şi libertatea Europei” Stereotipurile europenilor din sud, leneşi, risipitori, faţă de cei din nord, harnici, prevăzători, au ieşit din nou la suprafaţă, presa greacă răspunzând cu referiri constante, jignitoare, la trecutul Germaniei, la un moment dat, chiar adăugând fotografiei cancelarului Merkel, apărută pe prima pagină a unui ziar, o mustaţă à la Hitler.

Contribuabilii greci – prea puţini ca să susţină economia ţării – au o viziune diferită şi întreabă: „De ce să ne dicteze germanii ce să facem când beneficiază de pe urma monedei unice mai mult decât ceilalţi?” în Grecia, ca şi în alte părţi, măsurile de austeritate impuse de nord sunt văzute ca un atac la suveranitate.

Tot mai multe fisuri apar în edificiul „familiei europene” – şi nu numai fiindcă britanicii au votat pentru Brexit. Aici a fost vorba de simptomul unei boli, nu de cauza ei. La periferia Europei de Vest, criza financiară a făcut din Grecia un membru semidetaşat; în est, a dus la conflicte. Dacă anomalia ultimilor 70 de ani de pace va continua până la sfârşitul acestui secol, această pace va avea nevoie de dragoste, grijă şi atenţie.

Pentru generaţiile de după cel de-al Doilea Război Mondial, pacea este o normă, iar actualei generaţii de europeni îi vine greu să-şi imagineze opusul. Războaiele par a fi ceva care se întâmplă în altă parte sau sunt de domeniul trecutului – în cel mai rău caz, au loc la „periferia” Europei. Trauma celor două războaie mondiale, urmată de şapte decenii de pace şi apoi de prăbuşirea Uniunii Sovietice, a convins mulţi oameni că Europa de Vest este o regiune „postconflict”.

Există motive să credem că acest lucru va fi valabil şi în viitor, dar surse potenţiale de conflict fierb mocnit, iar tensiunea dintre europeni şi ruşi ar putea sfârşi într-o confruntare. De pildă, istoria şi schimbarea graniţelor bântuie politica externă a Poloniei, chiar dacă în ţară domneşte pacea, lucrurile merg bine, iar Polonia este unul dintre statele cele mai populate ale UE, cu 38 de milioane de locuitori. Din punct de vedere geografic, este unul dintre membrii cu o suprafaţă mai mare, iar producţia economică s-a dublat de la căderea Cortinei de Fier – şi, totuşi, Polonia priveşte spre trecut în încercarea de a-şi asigura viitorul.

Coridorul Câmpiei Europei de Nord este cel mai îngust între coasta baltică a Poloniei, în nord, şi începutul Munţilor Carpaţi, în sud. Aici, din perspectiva militară a ruşilor, ar putea fi amplasată cea mai bună linie de apărare sau, din punctul de vedere al unui agresor, locul în care forţele sale s-ar grupa înainte de a porni atacul asupra Rusiei.

Polonezii au trăit şi una, şi alta, armatele vânturându-le ţara de la est şi de la vest, de multe ori schimbându-le graniţele. Dacă răsfoiţi rapid *The Times Atlas of European History*, veţi vedea că Polonia apare în jurul anului 1.000, apoi continuă să-şi schimbe forma, dispare şi reapare înainte să-şi capete forma actuală, spre sfârşitul secolului XX.

Aşezarea Germaniei şi a Rusiei, combinată cu experienţa pe care polonezii o au cu aceste două ţări, nu face din niciuna dintre ele un aliat firesc al Varşoviei. Ca şi Franţa, Polonia vrea ca Germania să rămână blocată în UE şi NATO, în timp ce teama deloc veche faţă de Rusia a revenit în forţă odată cu criza din Ucraina. De-a lungul secolelor, Polonia a urmărit mareea rusească, fluxul şi refluxul ei. După refluxul de la sfârşitul imperiului sovietic (rus), mareea a urmat o singură direcţie.

Relaţiile cu Regatul Unit, o contragreutate la Germania în cadrul UE, s-au înfiripat uşor, în ciuda trădării

din 1939, când Regatul Unit şi Franţa au semnat un tratat prin care garantau că vor sări în ajutorul Poloniei dacă era invadată de Germania. Când atacul a avut loc, răspunsul la Blitzkrieg a fost un „Sitzkrieg”[5] – ambii aliaţi s-au aşezat în spatele Liniei Maginot, din Franţa, în timp ce Polonia era ocupată. Relaţiile cu Regatul Unit sunt strânse, chiar dacă SUA au fost, de fapt, principalul aliat spre care s-a îndreptat Polonia nou eliberată în 1989.

Americanii i-au îmbrăţişat pe polonezi, polonezii i-au îmbrăţişat pe americani: şi unii, şi alţii se gândeau la ruşi. În 1999, Polonia a intrat în NATO, aducând alianţa cu 650 km mai aproape de Moscova. Între timp, alte câteva ţări din fostul Pact de la Varşovia deveniseră membre ale alianţei. Tot în 1999, Moscova a privit neputincioasă cum NATO declara război Serbiei, aliata ei. În anii 1990, Rusia nu a fost capabilă să riposteze, dar, după haosul din timpul preşedinţiei lui Elţîn, Putin a pus piciorul în prag şi a început să joace tare.

Cel mai cunoscut citat atribuit lui Henry Kissinger, formulat în anii 1970, sună cam aşa: „Dacă vreau să vorbesc cu Europa la telefon – pe cine sun?” Polonezii au o întrebare actualizată: „Dacă ruşii ne ameninţă, sunăm Bruxelles-ul sau Washingtonul?” Şi cunosc răspunsul.

Ţările balcanice s-au eliberat şi ele, încă o dată, de sub jugul imperiului sovietic. Terenul lor muntos a dus la apariţia multor state mici în regiune şi este unul dintre factorii care le-au împiedicat să se integreze – în pofida bunelor intenţii ale experimentului Uniunii Slavilor din Sud, cunoscută şi sub numele de Iugoslavia.

După războaiele din anii 1990, cele mai multe dintre ţările fostei Iugoslavii privesc spre vest, dar în Serbia atracţia estului, cu religia lui ortodoxă şi popoarele slave, rămâne puternică. Rusia, care încă nu a iertat naţiunile occidentale pentru bombardarea Serbiei în 1999 şi separarea provinciei Kosovo, încă mai încearcă să ademenească Serbia pe orbita ei apelând la forţa

5 Război poziţional (n.tr.)

gravitaţională a limbii, a etnicităţii, a religiei şi a contractelor energetice.

A devenit celebră remarca lui Bismarck potrivit căreia un război de proporţii va fi declanşat de „prostia cuiva din Balcani”; ceea ce s-a şi întâmplat. Regiunea este acum un câmp de luptă diplomatică şi economică între UE, NATO, turci şi ruşi, fiecare străduindu-se să-şi impună voinţa. Albania, Bulgaria, Croaţia şi România au ales, sunt membre NATO – şi, în afară de Albania, sunt şi în UE, ca şi Slovenia.

Tensiunile se extind în nord şi în Scandinavia. Danemarca este deja membră NATO, iar recenta revigorare a Rusiei a provocat o dezbatere în Suedia, care se întreabă acum dacă a sosit momentul să renunţe la neutralitatea de două secole şi să se alăture alianţei, în 2013, mai multe avioane de vânătoare ruseşti au exersat un raid de bombardament asupra Suediei, în toiul nopţii. Sistemul de apărare suedez nu a reacţionat în niciun fel, nereuşind să le detecteze. A trebuit ca avioane daneze să intervină şi să le escorteze pe cele ruseşti dincolo de spaţiul aerian al Scandinaviei. Chiar şi aşa, majoritatea suedezilor se pronunţă împotriva aderării la NATO, dar dezbaterea continuă, stimulată de declaraţia Moscovei care susţine că va fi silită să „reacţioneze” dacă Suedia sau Finlanda vor intra în alianţă.

Ţările UE şi NATO trebuie să se prezinte ca un front unit în faţa acestor provocări, ceea ce va fi posibil numai dacă relaţia vitală din interiorul UE rămâne intactă – cea dintre Franţa şi Germania.

Aşa cum am văzut, Franţa are aşezarea cea mai bună, folosindu-şi din plin clima, rutele comerciale şi graniţele naturale. Este parţial protejată, mai puţin într-o zonă – cea de nord-est, unde Câmpia Europei de Nord trece în Germania. Înainte ca Germania să existe ca o singură ţară, aceasta nu era o problemă. Franţa se afla la o distanţă considerabilă de Rusia, departe de hoardele mongole, şi avea Canalul Mânecii între ea şi Anglia, ceea

ce însemna că invadarea şi ocuparea ţării puteau fi preîntâmpinate. De fapt, Franţa era puterea principală de pe continent: îşi putea proiecta forţa până la porţile Moscovei.

Dar Germania s-a unit.

Încerca acest lucru de mai multă vreme. „Ideea" unei Germanii data de câteva secole: ţinuturile de est ale francilor, care au devenit Sfântul Imperiu Roman în secolul al X-lea, erau adesea numite „Germaniile", incluzând până la 500 de miniregate germanice. După destrămarea Sfântului Imperiu Roman, în 1806, Congresul de la Viena (1815) a consfinţit crearea Confederaţiei Germane prin unirea a 39 de mici state. A urmat Confederaţia Germană de Nord şi apoi unificarea Germaniei, în 1871, după Războiul Franco-Prusac, în care trupele germane victorioase au ocupat Parisul. Acum, Franţa avea un vecin geografic mai mare decât ea, cu un număr de locuitori aproximativ egal, dar cu o rată a natalităţii mai mare şi mai industrializat.

Unificarea a fost anunţată la Palatul Versailles de lângă Paris, după victoria Germaniei. Punctul slab din apărarea Franţei, Câmpia Europei de Nord, fusese străpuns. Va fi străpuns din nou, de două ori, în următorii 70 de ani, după ce Franţa va folosi diplomaţia în locul războiului pentru a neutraliza ameninţarea dinspre est.

Germania a avut întotdeauna probleme geografice mai mari decât Franţa. Câmpia plată a Europei de Nord i-a dat două motive să se teamă: în vest, germanii aveau Franţa, unificată demult şi tot mai puternică; în est, uriaşul urs rusesc. Teama lor cea mare era că cele două puteri vor ataca simultan prin coridorul atât de plat. Aşa ceva nu s-a întâmplat, dar frica a avut consecinţe catastrofale.

Franţa se temea de Germania, Germania se temea de Franţa şi, după ce Franţa s-a alăturat Rusiei şi Regatului Unit în Tripla Antantă din 1907, Germania s-a temut de toate trei. Acum exista şi pericolul ca flota britanică să blocheze oricând accesul Germaniei la Marea Nordului şi

la Oceanul Atlantic. Soluţia ei, de două ori, a fost să atace mai întâi Franţa.

Dilema poziţiei geografice a Germaniei, şi atitudinea ei belicoasă, au devenit cunoscute sub numele de „chestiunea germană”. Răspunsul, după ororile celui de-al Doilea Război Mondial, ca şi după secole de război, a fost acceptarea prezenţei în Europa a unei singure puteri dominante, SUA, care a fondat NATO şi a permis crearea Uniunii Europene. Epuizaţi de război, şi cu siguranţa „garantată” de armata americană, europenii s-au lansat într-un experiment uimitor. Li s-a cerut să aibă încredere unii în alţii.

Ceea ce este acum UE a luat fiinţă pentru ca Franţa şi Germania să se îmbrăţişeze drăgăstos, atât de strâns încât să nu-şi poată elibera un braţ ca să se pocnească reciproc. Mişcarea a avut un efect extraordinar, creând un spaţiu geografic care cuprinde acum cea mai mare economie a lumii.

De pe urma ei a beneficiat cu precădere Germania, care s-a ridicat din cenuşa anului 1945 şi a folosit în propriul avantaj geografia de care se temuse cândva. A devenit marele industriaş al Europei. În loc să trimită armate peste câmpiile întinse a început să trimită produse cu eticheta prestigioasă „Fabricat în Germania”, produse transportate pe Rin şi Elba, pe autostrăzi, în Europa şi în lume, în nord, sud şi vest şi, începând cu 1990 din ce în ce mai mult, în est.

Ceea ce a început în 1951 ca o Comunitate Europeană a Cărbunelui şi Oţelului, din care făceau parte şase naţiuni, a devenit multinaţionala UE, care îşi propune să fie „cât mai strâns unită”. După ce Uniunea a fost lovită de prima criză financiară majoră, această ideologie este în pericol acum, pe măsură ce legăturile încep să se destrame. După cum afirmă geopolitologul Robert Kaplan, în interiorul UE au apărut semnele unei „răzbunări a geografiei”.

Uniunea tot mai strânsă a dus, pentru 19 dintre

statele membre, la o singură monedă – euro. Toţi cei 28 de membri, cu excepţia Danemarcei şi a Regatului Unit, sunt hotărâţi să o adopte în momentul în care vor îndeplini criteriile. Ce este clar acum, şi pentru unii a fost clar de la început, este că, la lansarea monedei unice, în 1999, multe ţări care au aderat, pur şi simplu, nu erau pregătite.

În 1999, multe dintre ţări au intrat în noua relaţie cu ochii larg închişi[6]. Toate trebuiau să aibă datorii, şomaj şi inflaţie între anumite limite. Problema era că unele dintre ele, mai ales Grecia, prezentau date false. Majoritatea specialiştilor ştiau, dar, fiindcă euro nu este doar o monedă – este şi o ideologie – membrii UE s-au făcut că nu văd.

Ţările din zona euro au fost de acord să se cunune economic, ca să citǎm Grecia, „la bine şi la rău”, dar, când a izbucnit criza economică din 2008, ţările mai bogate au fost nevoite să le ajute pe cele mai sărace, motiv pentru care consorţii au început să se certe. Şi până în ziua de azi aruncă unii în alţii cu farfurii.

Criza monedei euro şi problemele economice mai profunde au scos la iveală crăpăturile din Casa Europei (îndeosebi din linia de falie dintre nord şi sud). Visul unei uniuni tot mai strânse pare să fi încremenit sau poate că a dispărut cu totul. În primăvara anului 2017, Comisia Europeană a transmis o circulară cu mai multe opţiuni privind direcţia spre care ar trebui să se îndrepte UE. Ideea unei puteri sporite a Bruxelles-ului a fost respinsă ferm de majoritatea capitalelor europene.

Votul britanicilor din 2016 a zguduit din temelii visul european. Dacă se destramă, chestiunea germană ar putea reveni în actualitate. Văzută prin prisma celor şapte decenii de pace, ideea poate fi alarmistă, la urma urmelor Germania se numără printre membrii cei mai paşnici şi mai democratici ai familiei europene; dar, văzută prin prisma celor şapte secole de război european, nu poate fi scoasă din calcul.

---

6 Aluzie la filmul Cu ochii larg închişi (1999), regizat de Stanley Kubrick (n.tr.)

Germania este hotărâtă să rămână un bun european. Germania ştie din instinct că, dacă Uniunea se fragmentează, vechile temeri în privinţa ei vor ieşi din nou la suprafaţă, mai ales că acum este, de departe, naţiunea europeană cea mai bogată şi mai populată, cu 82 de milioane de locuitori şi a patra mare economie a lumii. O Uniune ratată ar afecta Germania şi din punct de vedere economic: cel de-al treilea mare exportator de produse al lumii nu vrea să vadă cum cea mai apropiată piaţă a sa se fărâmiţează, devenind protecţionistă.

Statul-naţiune german, chiar dacă are mai puţin de 150 de ani, este acum puterea indispensabilă a Europei. În privinţa afacerilor economice nu are rival, vorbeşte cu blândeţe, dar are o bâtă mare, în formă de euro, aşa că tot continentul o ascultă. Dar, în planul politicii externe globale, nu face decât să vorbească blând, alteori chiar să tacă, şi manifestă o aversiune faţă de bâte.

Umbra celui de-al Doilea Război Mondial încă mai planează deasupra Germaniei. Americanii şi, în cele din urmă, vest-europenii au acceptat reînarmarea Germaniei din cauza ameninţării sovietice; Germania, însă, s-a reînarmat aproape fără tragere de inimă şi a refuzat să-şi folosească forţa militară. A făcut figuraţie în Kosovo şi în Afghanistan şi a preferat să se ţină departe de conflictul din Libia.

Cea mai serioasă implicare diplomatică a sa într-o criză noneconomică este în Ucraina, fapt ce ne spune multe despre direcţia în care priveşte Germania. Germanii au contribuit la răsturnarea preşedintelui ucrainean Ianukovici, în 2014, şi au criticat vehement anexarea Crimeii de către Rusia. Dar, cu grija conductelor de gaz, Berlinul a fost evident mai moderat în privinţa sancţiunilor la care urma să fie supusă Rusia decât Regatul Unit, de pildă, care este mult mai puţin dependent de energia rusească. Prin UE şi NATO, Germania este ancorată în Europa de Vest, dar, în timpul unei furtuni, ancorele mai scapă, iar Berlinul este astfel situat geografic încât, la

nevoie, îşi poate muta atenţia spre est şi spre legături mult mai strânse cu Moscova.

Regatul Unit priveşte toate aceste maşinaţiuni continentale de pe marginea Oceanului Atlantic, uneori prezent pe continent, alteori într-o „splendidă izolare", având mereu grijă ca nicio putere rivală să nu se ridice în Europa. Acest lucru este la fel de valabil acum în saloanele diplomatice ale UE, cum a fost şi pe câmpurile de luptă de la Agincourt, Waterloo sau Balaclava.

Regatul Unit încearcă să se infiltreze, de câte ori poate, în marile alianţe franco-germane postbelice; când nu poate, caută alianţe cu state mai mici care să-l sprijine în schimbarea politicilor cu care nu este de acord. De mai multe secole, britanicii fac tot posibilul să se asigure că nu există o superputere dominantă pe continent. Această politică a continuat şi cât au fost membri ai UE; cu siguranţă va continua şi în viitor, indiferent de statutul Regatului Unit.

Din punct de vedere geografic, britanicii au o aşezare de invidiat. Pământ mănos, râuri îndeajuns de late şi de lungi, acces extraordinar la mări şi la peştele din ele, apropiere de continentul european care înlesneşte comerţul cu acesta, insula protejată de ape – au fost momente în care Regatul Unit s-a considerat norocos cu o astfel de geografie, în timp ce peste vecinii săi treceau războaie şi revoluţii.

Pierderile britanicilor în războaiele mondiale, dar şi experienţa căpătată nu trebuie subestimate, însă sunt eclipsate de ceea ce s-a întâmplat în Europa continentală în secolul XX şi chiar înainte. Britanicii sunt departe de a trăi cu povara memoriei colective a frecventelor invazii şi schimbări de graniţe.

Există o teorie conform căreia relativa securitate a Regatului Unit, în ultimele sute de ani, este motivul pentru care a avut parte de mai multă libertate şi de mai puţin despotism decât ţările de peste Canalul Mânecii. Aceeaşi teorie susţine că ţara a avut mai puţină nevoie de „oameni

puternici” sau de dictatori, situaţie care, odată cu Magna Carta (1215) şi apoi cu Prevederile de la Oxford (1258), a dus la forme de democraţie avansate, cu mult înaintea altor ţări.

Este un excelent subiect de dezbatere, chiar dacă nu poate fi dovedit. Incontestabil este faptul că apa din jurul insulei, pădurile, din lemnul cărora care s-a construit o flotă impresionantă, ca şi condiţiile economice care au declanşat Revoluţia Industrială au făcut ca Regatul Unit să controleze un imperiu global. Dar, chiar dacă este cea mai mare insulă din Europa, nu este şi o ţară mare.

Extinderea puterii sale pe tot globul, în secolele al XVIII-lea, al XIX-lea şi XX, este remarcabilă, deşi acum şi-a pierdut mult din forţă.

Aşezarea Regatului Unit îi conferă anumite avantaje strategice, printre care se numără şi GIUK (culoarul dintre Groenlanda, Islanda şi Regatul Unit). O strâmtoare în calea navelor – nu la fel de importantă precum strâmtorile Ormuz sau Malacca, dar care, în mod tradiţional, a constituit un avantaj pentru Regatul Unit în nordul Oceanului Atlantic. Ruta alternativă pentru flotele nord-europene (inclusiv pentru cea belgiană, olandeză sau franceză), ca să ajungă la Oceanul Atlantic, ar fi Canalul Mânecii – care este foarte îngust – doar aproximativ 32 km în dreptul Strâmtorii Dover – şi foarte bine apărat. Orice navă rusească venind dinspre Arctica trebuie să treacă prin GIUK în drum spre Oceanul Atlantic.

Acest avantaj strategic s-a redus odată cu rolul şi puterea flotei regale, dar, pe timp de război, ar fi din nou util Regatului Unit. GIUK este unul dintre multele motive pentru care Londra a intrat în panică în 2014 când, pentru o scurtă perioadă de timp, votul privind independenţa Scoţiei a părut că înclină spre Da. Pierderea influenţei în Marea Nordului şi în nordul Oceanului Atlantic ar fi fost o lovitură strategică şi o ştirbire a prestigiului a ceea ce ar mai fi rămas din Regat.

Ceea ce au britanicii în comun este o memorie

colectivă a măreţiei. Tocmai această memorie îi convinge pe mulţi locuitori ai insulei că, dacă lumea intră în criză, Regatul Unit trebuie să se numere printre ţările chemate să o rezolve. Britanicii rămân în Europa, dar şi în afara ei; o chestiune care rămâne de stabilit.

La 40 de ani după intrarea în UE, britanicii au hotărât să organizeze un referendum privind ieşirea sau rămânerea în organizaţie. Cele două probleme care i-au făcut pe britanici să se îndrepte spre ieşire sunt legate: suveranitatea şi imigraţia. Opinia anti-UE, susţinută de eurosceptici, a fost alimentată de numărul şi genul de legi promulgate de UE, pe care Regatul Unit, în calitate de membru, a fost obligat să le respecte. De pildă, ziarele au fost pline de articole despre infractori străini condamnaţi pentru încălcări grave ale legii în Regatul Unit, dar care nu pot fi deportaţi din cauza Convenţiei Europene a Drepturilor Omului.

În acelaşi timp, valul de imigranţi economici şi de refugiaţi care sosesc în Europa din Orientul Mijlociu şi din Africa a accentuat şi el atitudinea anti-UE, întrucât mulţi dintre ei vor să ajungă în Regatul Unit şi se crede că sunt încurajaţi să facă acest lucru de către ţările UE prin care trec.

Prejudecăţile împotriva imigranţilor apar mereu în condiţii de recesiune economică, precum cea prin care a trecut recent Europa, iar efectele se resimt pe tot continentul şi au drept rezultat ascensiunea partidelor politice de dreapta, toate militând împotriva pan-naţionalismului şi astfel slăbind structura UE.

Un exemplu elocvent a fost dat de Suedia, la începutul anului 2016, când, pentru prima oară după o jumătate de secol, a început să controleze documentele celor care veneau dinspre Danemarca. Acesta a fost un răspuns direct la numărul mare de refugiaţi şi de imigranţi care intrau în nordul Europei din mai multe ţări din Orientul Mijlociu şi la atacurile ISIS din Paris, din noiembrie 2015. Ideea „Zonei Schengen” a UE, o zonă fără

graniţe alcătuită din 26 de ţări, a primit lovituri grele, unele ţări, la momente diferite, reintroducând controlul la graniţe din motive de securitate. Temându-se de un aflux de imigranţi, Danemarca a început să controleze persoanele care vin din Germania. Această situaţie presupune costuri economice, îngreunează călătoria şi reprezintă un atac fizic şi conceptual la ideea de „uniune tot mai strânsă” Unii analişti au început să vorbească despre o „Fortăreaţă Europa”, ca urmare a încercărilor de a reduce nivelurile imigraţiei, dar scapă din vedere faptul că, în acelaşi timp, există şi o tendinţă spre o „Fortăreaţă Stat-Naţiune”.

Populaţia albă, tradiţională, a Europei încărunţeşte. Estimările demografice sunt prezentate grafic ca o piramidă răsturnată, cu persoanele mai în vârstă în vârf şi mai puţine persoane tinere care să aibă grijă de ele şi să plătească taxele. Dar astfel de previziuni nu afectează atitudinea antiimigraţie a ceea ce a reprezentat cândva populaţia indigenă, care se străduieşte să facă faţă schimbărilor rapide ale lumii în care a crescut.

Această turnură pe care o ia demografia are, la rândul ei, un efect important asupra politicii externe a statelor-naţiuni, cu precădere faţă de Orientul Mijlociu. În probleme precum Războiul din Irak sau conflictul israeliano-palestinian, de pildă, multe guverne europene trebuie, cel puţin, să aibă în vedere reacţia cetăţenilor musulmani atunci când îşi formulează politica externă.

Caracterul şi normele sociale ale ţărilor europene sunt şi ele puternic influenţate. Dezbaterile privind drepturile femeilor, purtarea vălului islamic, legile blasfemiei, libertatea de expresie şi multe alte chestiuni sunt afectate de prezenţa unui număr mare de musulmani în zonele urbane ale Europei. Maxima lui Voltaire – că va apăra până la moarte dreptul unei persoane de a spune ceva, chiar şi împotriva sa – a fost mult timp o regulă de bază. Acum, chiar dacă mulţi oameni au fost ucişi *tocmai fiindcă* ceea ce au spus a fost considerat o insultă,

dezbaterea s-a schimbat. Acum nu mai este ceva neobişnuit să auzi că insultarea religiei ar trebui înfierată sau, de ce nu, scoasă în afara legii.

În timp ce, în trecut, liberalii îl susţineau fără rezerve pe Voltaire, acum există nuanţe de relativism. Masacrarea jurnaliştilor de la revista satirică franceză *Charlie Hebdo*, în 2015, a fost urmată de o condamnare şi de o repulsie cvasiunanime; cu toate acestea, o parte din tabăra de orientare liberală nu s-a abţinut să nu observe că „poate jurnaliştii au mers cu satira prea departe” Această atitudine este ceva nou pentru Europa epocii moderne şi face parte din războaiele culturale ce afectează structurile politice europene.

NATO începe să gâfâie, ca şi Uniunea Europeană. Ambele pot fi revigorate, dar, dacă nu sunt, în timp fie îşi vor da obştescul sfârşit, fie vor deveni irelevante. Moment în care vom reveni la o Europă a statelor-naţiuni suverane, fiecare stat în căutarea unor alianţe într-un sistem de forţe care să nu se dezechilibreze. Germanii se vor teme din nou să nu fie înconjuraţi de ruşi şi francezi, francezii se vor teme din nou de vecinul lor mai solid şi cu toţii ne vom întoarce la începutul secolului XX.

Pentru francezi acesta este un coşmar. Au reuşit, cu ajutorul celorlalţi, să lege strâns Germania de UE, doar ca să descopere că, după reunificarea germanilor, au devenit însoţitorul de bord într-o maşină pe care sperau să o conducă doar ei. O problemă pe care Parisul se pare că nu o poate rezolva. Dacă nu acceptă tacit faptul că Berlinul face legea în Europa, riscă slăbirea tot mai accentuată a Uniunii. Dar, dacă acceptă ca Germania să fie la conducere, îşi vede diminuată propria putere.

Franţa este capabilă să aplice o politică externă independentă – ceea ce practic şi face, cu armamentul său nuclear „force de frappé”, cu teritoriile de peste mări şi cu forţele armate sprijinite de portavioane –, dar acţionează astfel ştiind că flancul de est este apărat, motiv pentru care îşi poate permite să îndrăznească mai mult.

Atât Franţa, cât şi Germania se străduiesc să menţină Uniunea în funcţiune: se consideră parteneri fireşti. Dar numai Germania are un plan B – Rusia.

Sfârşitul Războiului Rece a făcut puterile continentale să-şi reducă bugetele şi efectivele militare. A fost nevoie de şocul produs de războiul ruso-georgian din 2008 şi de anexarea Crimeii de către Rusia, în 2014, pentru ca atenţia lor să se îndrepte asupra vechii probleme a războiului în Europa.

Acum ruşii efectuează regulat raiduri aeriene menite să testeze sistemele de apărare europene şi îşi consolidează poziţia în Osetia de Sud, Abhazia, Crimeea, Transnistria şi estul Ucrainei. Păstrează legăturile cu etnicii ruşi din ţările baltice şi încă deţin exclava Kaliningrad la Marea Baltică.

Europenii au început să-şi reconsidere cheltuielile militare dar, din păcate, nu prea au bani şi se confruntă cu decizii dificile, în timp ce discută aceste decizii, hărţile sunt scuturate de praf, iar diplomaţii şi strategii militari îşi dau seama că, deşi ameninţările lui Carol cel Mare, Napoleon, Hitler şi ale sovieticilor au dispărut, Câmpia Europei de Nord, Munţii Carpaţi, Marea Baltică şi Marea Nordului sunt tot acolo.

În cartea *Despre paradis şi putere,* istoricul Robert Kagan susţine că vest-europenii trăiesc în paradis, dar, după ce se mută într-o lume a puterii, nu ar trebui să se supună regulilor paradisului. Pe măsură ce criza euro dispare şi privim în jur, la paradis, poate că întoarcerea în trecut ni se pare imposibilă; istoria, însă, ne spune cât de mult se pot schimba lucrurile în doar câteva decenii, iar geografia ne spune că, dacă oamenii nu se străduiesc mereu să-i învingă „regulile”, ne vor învinge ele pe noi.

Exact asta a vrut să spună Helmut Kohl când a avertizat, la părăsirea postului de cancelar al Germaniei, în 1998, că este ultimul lider german care a trecut prin cel de-al Doilea Război Mondial şi i-a cunoscut îndeaproape ororile. În 2012, a scris un articol pentru *Bild*, cotidianul

german cel mai bine vândut, în care a insistat din nou pe posibilitatea ca, din cauza crizei financiare, generaţia actuală de lideri să nu continue experimentul postbelic european al încrederii: „Pentru cei care n-au trecut prin asta şi care mai ales acum, în toiul crizei, întreabă ce avantaje poate aduce unitatea Europei, răspunsul, în ciuda perioadei de pace europeană fără precedent, de peste 65 de ani, şi în ciuda problemelor şi a dificultăţilor pe care trebuie să le depăşim, este: pacea”.

CAPITOLUL 5

Africa

Orice lucru pare întotdeauna imposibil până când nu este făcut.

Nelson Mandela

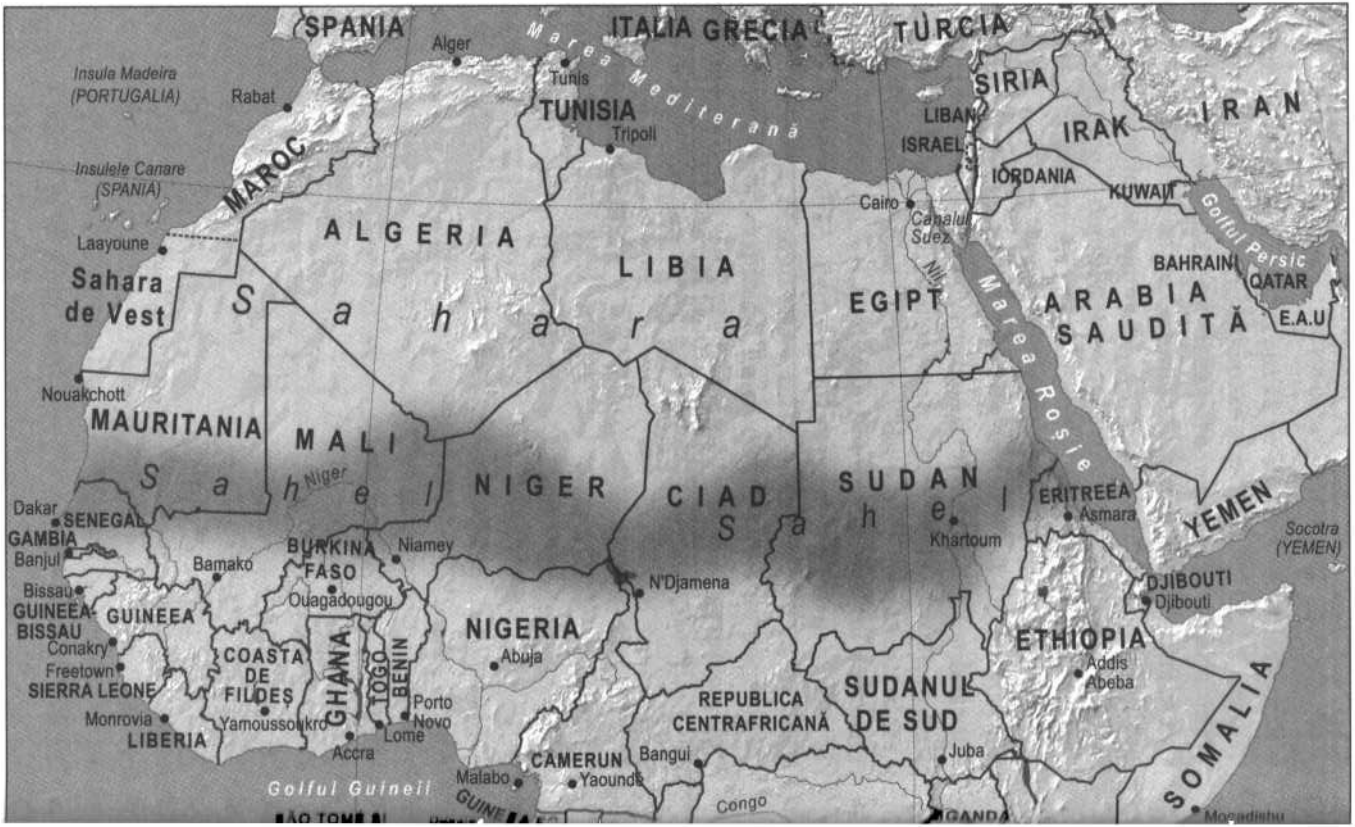
SPANIA
Alger
Marea Mediterană
ITALIA
GRECIA
TURCIA
Insula Madeira
(PORTUGALIA)
Rabat
Tunis
SIRIA
TUNISIA
Tripoli
LIBAN
ISRAEL
IRAK
IRAN
Insulele Canare
(SPANIA)
MAROC
IORDANIA
KUWAIT
Golful Persic
Cairo
Canalul Suez
Laayoune
ALGERIA
LIBIA
EGIPT
BAHRAIN
QATAR
Sahara de Vest
Sahara
ARABIA SAUDITĂ
E.A.U
Nouakchott
MAURITANIA
MALI
Sahel
Niger
NIGER
CIAD
SUDAN
Marea Roșie
Dakar
SENEGAL
GAMBIA
Banjul
Bamako
BURKINA FASO
Niamey
ERITREEA
Asmara
YEMEN
Socotra
(YEMEN)
Bissau
Ouagadougou
N'Djamena
Khartoum
DJIBOUTI
Djibouti
GUINEEA-BISSAU
GUINEEA
NIGERIA
ETHIOPIA
Conakry
COASTA DE FILDEȘ
GHANA
TOGO
BENIN
Abuja
Addis Abeba
Freetown
SIERRA LEONE
REPUBLICA CENTRAFRICANĂ
SUDANUL DE SUD
SOMALIA
Monrovia
Yamoussoukro
Porto Novo
Lome
LIBERIA
Accra
CAMERUN
Bangui
Juba
Golful Guineii
Malabo
Yaounde
Congo
Mogadishu

Coastele Africii? Plaje extraordinare, nemaipomenite,

dar porturi naturale groaznice. Râuri? Minunate, deşi cele mai multe dintre ele impracticabile, dat fiind că sunt presărate de cascade. Iată doar două dintr-o lungă listă de probleme care explică de ce Africa nu este nici tehnologic, nici politic la fel de avansată ca Europa de Vest sau ca America de Nord.

Sunt multe locuri înapoiate în lume, dar puţine se compară cu Africa şi asta chiar dacă aici a apărut *Homo sapiens* în urmă cu aproximativ 200.000 de ani. Cum nota poate cel mai lucid dintre scriitori, Jared Diamond, într-un excepţional articol din *National Geographic*: „Este exact opusul a ceea ce te-ai aştepta de la alergătorul care a pornit primul din blocstart" Dar primii alergători au fost separaţi de toţi ceilalţi de Deşertul Sahara şi de oceanele Indian şi Atlantic. Aproape întreg continentul s-a dezvoltat departe de zona euro-asiatică, unde ideile şi tehnologia au circulat de la est la vest şi de la vest la est, dar nu şi de la nord la sud.

Continent uriaş, Africa a fost dintotdeauna alcătuită din regiuni, clime şi culturi diferite, toate având în comun izolarea una faţă de celelalte şi faţă de lumea din afară. Acum situaţia s-a mai îmbunătăţit, dar moştenirea rămâne.

Lumea are o părere greşită despre geografia africană. Puţini oameni îşi dau seama cât de mare este Africa. Asta pentru că cei mai mulţi dintre noi folosim hărţile standard, pe scara Mercator. Astfel de hărţi, ca şi altele, prezintă o sferă pe o suprafaţă plană, fapt care distorsionează formele. Africa este mult mai lungă decât apare pe hărţi, ceea ce arată cât de mult a contat pentru comerţul mondial ocolirea Capului Bunei Speranţe şi construirea Canalului Suez. Ocolirea Capului Bunei Speranţe a fost o realizare spectaculoasă, dar, din momentul în care nu a mai fost necesară, călătoria pe mare din Europa de Vest până în India s-a redus la 9 700 km.

Dacă vă uitaţi la o hartă a lumii şi lipiţi, mental, Alaska de California, apoi întoarceţi SUA cu capul în jos,

veţi vedea că America încape, aproximativ, în Africa, rămânând doar câteva locuri goale, ici şi colo. De fapt, Africa este de trei ori mai mare decât SUA. Dacă vă uitaţi din nou la harta standard, pe scara Mercator, veţi vedea că Groenlanda pare să fie la fel de mare ca

Africa, deşi Africa este de 14 ori cât Groenlanda! Puteţi introduce SUA, Groenlanda, India, China, Spania, Franţa, Germania şi Regatul Unit în Africa şi tot vă rămâne loc pentru majoritatea ţărilor est-europene. Ştim că Africa este uriaşă, hărţile, însă, rareori ne-o arată la adevăratele dimensiuni.

Geografia acestui imens continent poate fi explicată în mai multe feluri, dar cel mai simplu este să ne gândim la el împărţindu-l în treimea de sus şi în cele două treimi de jos.

Treimea de sus începe pe coastele Mării Mediterane ale ţărilor nord-africane vorbitoare de limbă arabă. Câmpiile de-a lungul coastei se transformă repede în Sahara, cel mai mare deşert uscat al lumii, aproape la fel de întins ca şi SUA. Direct sub Sahara se află regiunea Sahel, o fâşie de pământ semiaridă, nisipoasă, presărată cu stânci, lată de mai bine de 4 900 km în unele locuri, şi care începe în Gambia, pe coasta Oceanului Atlantic, trece prin Niger şi Ciad şi se sfârşeşte în Eritreea, la Marea Roşie. Sahel derivă din cuvântul arab *şahii*, care înseamnă coastă şi chiar aşa o consideră cei care trăiesc în această regiune – ţărmul vastei mări de nisip care e Sahara. Este un alt fel de ţărm, unul pe care influenţa islamului scade. Din Sahel până la Marea Mediterană majoritatea populaţiei este musulmană. În sudul acestui ţărm religia se diversifică.

De fapt, la sud de Sahel, în cele două treimi de jos ale Africii, există o mai mare diversitate, din aproape toate punctele de vedere. Clima este mai temperată, apare vegetaţia, care devine junglă pe măsură ce ne apropiem de Congo şi de Republica Centrafricană. Spre coasta de est sunt marile lacuri din Uganda şi Tanzania, în timp ce spre vest apar alte deserturi, în Angola şi Namibia. Când

ajungem în vârful Africii de Sud, clima este din nou „mediteraneeană”, chiar dacă am călătorit aproape 8.000 km din punctul cel mai nordic, aflat în Tunisia, de pe coasta Mării Mediterane.

Întrucât oamenii au apărut în Africa, suntem cu toţii africani. Dar regulile rasei s-au schimbat prin anul 8.000 î.Hr., când unii dintre noi, care au ajuns în locuri precum Orientul Mijlociu şi regiunea mediteraneeană, şi-au pierdut apetitul pentru călătorii, s-au stabilit acolo, au început să cultive pământul şi, în cele din urmă, s-au adunat în sate şi târguri.

Dar, în sud, puţine plante erau dispuse să fie domesticite, ca să nu mai vorbim de animale. O mare parte din pământ este acoperit de junglă, mlaştini, deserturi sau platouri cu versanţi abrupţi, toate neprielnice cultivării grâului, orezului sau creşterii turmelor de oi. Rinocerii, gazelele şi girafele Africii refuză cu încăpăţânare să fie animale de povară – sau, cum subliniază Diamond într-un pasaj memorabil: „Istoria probabil că ar fi fost altfel dacă armate africane, hrănite cu carne de girafă domestică şi întărite de valuri de luptători călărind rinoceri uriaşi, ar fi năvălit în Europa, dovedindu-i pe soldaţii hrăniţi cu carne de oaie, care călăreau cai mici”. Startul luat de Africa, în povestea noastră, i-a dat totuşi mai mult timp să dezvolte altceva, un lucru care şi acum o ţine pe loc: un grup de boli virulente, cum ar fi malaria şi frigurile galbene, provocate de arşiţă, iar acum complicate de condiţiile de trai improprii şi de infrastructura sanitară precară. Fapt valabil şi pentru alte regiuni – subcontinentul indian şi America de Sud, de pildă – dar Africa subsaharianã a fost crunt lovită, mai ales de virusul HIV, şi are o problemă serioasă din cauza ţânţarilor şi a muştei ţeţe.

Cele mai multe dintre râurile continentului creează şi ele probleme fiindcă încep de pe înălţimi şi coboară în trepte, ceea ce împiedică navigaţia. De pildă, chiar dacă năvalnicul Zambezi este cel de-al patrulea fluviu ca lungime al Africii, 2 600 km, şi o atracţie turistică de prima

mână, cu pragurile lui învolburate şi Cascada Victoria, ca rută comercială este practic de nefolosit. Curge prin şase ţări, căzând de la 1.500 m la nivelul mării când ajunge la Oceanul Indian, în Mozambic. Unele porţiuni sunt navigabile pentru ambarcaţiunile uşoare, dar aceste zone nu se leagă între ele, ceea ce limitează transportul de mărfuri.

Spre deosebire de Europa, care are Dunărea şi Rinul, acest neajuns a împiedicat contactul şi comerţul între regiuni – fapt care a afectat dezvoltarea economică şi a întârziat formarea unor regiuni comerciale de mari dimensiuni. Fluviile importante ale continentului, Nigerul, Congo, Zambezi, Nilul şi altele, nu comunică, iar această izolare are consecinţe asupra populaţiilor. În timp ce zone uriaşe din Rusia, China şi SUA vorbesc aceeaşi limbă, fapt care înlesneşte comerţul, în Africa există mii de limbi şi niciuna dintre culturi nu a reuşit să domine zone de dimensiuni asemănătoare. Pe de altă parte, Europa este suficient de mică pentru a avea o „lingua franca” prin care să comunice şi un relief care să încurajeze interacţiunea.

Chiar dacă ar fi apărut unele state-naţiuni productive tehnologic, o mare parte din continent s-ar fi chinuit să se conecteze la restul lumii, fiindcă grosul teritoriului este încadrat de Oceanele Indian şi Atlantic şi de Deşertul Sahara. Mii de ani schimbul de idei şi tehnologie a atins rareori Africa subsahariană. Cu toate acestea, câteva imperii africane şi oraşe-stat au reuşit să se ridice după secolul al VI-lea d.Hr.: Imperiul Mali, de pildă (secolele al XI-lea – al XVI-lea), oraşul-stat Marele Zimbabwe (secolele al XI-lea – al XV-lea), cel de-al doilea aşezat între fluviile Zambezi şi Limpopo. Dar şi ele, ca şi altele, au fost izolate în blocuri regionale relativ mici şi, chiar dacă numeroasele culturi care s-au răspândit pe tot continentul au fost sofisticate din punct de vedere politic, relieful a rămas o barieră în calea progresului tehnologic: când lumea din afară a sosit aici în forţă, cele mai multe populaţii indigene încă nu foloseau scrisul, hârtia, praful de puşcă sau roata.

Negustorii din Orientul Mijlociu şi bazinul mediteraneean făceau afaceri în Sahara, după introducerea cămilelor ca animale de povară, de aproximativ 2000 de ani, mai ales cu vastele resurse de sare de acolo; dar, de-abia după cuceririle arabe din secolul al VII-lea d.Hr. scena a fost pregătită pentru o mişcare masivă spre sud. Până în secolul al IX-lea, arabii traversaseră deja Sahara şi până în secolul al XI-lea se stabiliseră deja foarte departe în sud, acolo unde acum se află Nigeria. Arabii coborau şi pe coasta de est, stabilindu-se în locuri precum Zanzibar şi Dar es Salaam, în Tanzania de astăzi.

Când, în sfârşit, au ajuns pe coasta de vest, în secolul al XV-lea, europenii au găsit puţine porturi naturale pentru navele lor. Spre deosebire de Europa şi de America de Nord, unde coastele neregulate dau naştere unor porturi naturale cu apă adâncă, o mare parte din coasta africană este regulată. Iar, după ce au debarcat, din cauza râurilor greu de străbătut, dar şi a climei şi a bolilor, europenii cu greu au reuşit să pătrundă 150 km în interiorul continentului.

Atât arabii, cât şi, mai apoi, europenii au adus cu ei tehnologie nouă pe care au păstrat-o mai mult pentru ei şi au luat de acolo cam tot ce era de valoare, adică resurse naturale şi oameni.

Sclavia exista cu mult înainte ca lumea din afară să se întoarcă la locul de origine. Negustorii din regiunea Sahel foloseau mii de sclavi ca să transporte mari cantităţi din avuţia cea mai de preţ a regiunii, sarea; arabii, însă, s-au înţeles cu unii şefi de triburi să le aducă sclavi direct la nave. La apogeul Imperiului Otoman, în secolele al XV-lea şi al XVI-lea, sute de mii de africani (majoritatea din regiunea Sudanului) au fost duşi la Istanbul, Cairo, Damasc şi în toată lumea arabă. Europenii nu s-au lăsat mai prejos, întrecându-i pe arabi şi pe turci cu apetitul lor pentru sclavii aduşi până la navele ancorate în largul coastelor de vest, ca şi în maltratarea acestora.

În marile capitale – Londra, Paris, Bruxelles şi Lisabona, europenii au luat hărţile cu contururile geografiei Africii şi au trasat linii pe ele – sau, ca să o spunem pe şleau, au trasat linii mincinoase. Între aceste linii au scris cuvinte precum Congo de Mijloc sau Volta Superioară şi le-au numit ţări. Liniile arătau mai degrabă cât avansaseră pe hartă exploratorii, forţele militare şi afaceriştii unei puteri, decât ce simţeau că sunt oamenii care trăiau între ele sau cum voiau ei să se organizeze. Mulţi africani sunt acum parţial prizonierii geografiei politice concepute de europeni şi ai barierelor naturale în calea evoluţiei la care sunt îndreptăţiţi. Chiar şi în aceste condiţii, ei tot încearcă să se modernizeze şi, în unele cazuri, să-şi conecteze economiile în plină dezvoltare.

Acum, în Africa, există 56 de ţări. De când „vântul schimbării” a animat mişcarea de independenţă de la mijlocul secolului XX, unele cuvinte dintre linii au fost şi ele schimbate – de pildă, Rhodesia este Zimbabwe acum –, dar graniţele sunt, paradoxal, aproape aceleaşi. Multe conţin aceleaşi diviziuni ca la început, iar aceste diviziuni oficiale fac parte din moştenirea lăsată continentului de colonialism.

Conflictele etnice din Sudan, Somalia, Kenya, Angola, Republica Democrată Congo, Nigeria, Mali şi din alte locuri demonstrează că ideea europeană despre geografie nu a corespuns realităţii demografiei africane. Conflicte au existat dintotdeauna: zuluşii şi xhosaşii au avut neînţelegeri cu mult înainte de a da ochii cu primii europeni. Colonialismul, însă, i-a silit să-şi rezolve neînţelegerile în cadrul unei structuri artificiale – conceptul european de stat-naţiune. Războaiele civile moderne izbucnesc acum în parte deoarece colonialiştii au spus naţiunilor de acolo că există o singură naţiune într-un singur stat şi, după ce coloniştii au fost izgoniţi, în stat a apărut un grup majoritar care a vrut să facă legea pentru toţi, dând astfel frâu liber violenţei.

Să luăm, de pildă, Libia: un construct artificial, vechi

de numai câteva decenii, care, de la prima încercare, a revenit la forma dintâi, anume trei regiuni geografice distincte. În vest a existat, din vremea Antichităţii greceşti, Tripolitania (de la grecescul *tri polis*, trei oraşe, care, în cele din urmă, au fuzionat, devenind Tripoli). Zona dinspre est, cu centrul în oraşul Benghazi, dar întinsă până la graniţa cu Ciadul, era cunoscută pe vremea grecilor şi a romanilor drept Cyrenaica. Sub cele două, în ceea ce acum este sud-vestul îndepărtat al ţării, se află regiunea Fezzan.

Tripolitania a fost dintotdeauna orientată spre nord şi nord-vest, făcând comerţ cu vecinii din sudul Europei. Cyrenaica a privit mereu spre est, spre Egipt şi ţările arabe. Chiar şi curentul marin din largul coastei regiunii Benghazi duce navele spre est. Fezzan a fost, în mod tradiţional, un ţinut de nomazi, care au avut prea puţin de-a face cu cele două comunităţi de pe coastă.

Aşa au stăpânit grecii, romanii şi turcii această zonă – la această împărţire s-au raportat oamenii de aici timp de secole. Ideea europeană, cu o vechime de doar câteva decenii – Libia – se va chinui să supravieţuiască, dar deja unul dintre numeroasele grupuri islamiste din est a declarat un „emirat Cyrenaica” Chiar dacă aşa ceva nu va rezista, este un exemplu elocvent al modului în care o regiune s-a născut, eronat, din liniile trasate pe hărţi de puteri colonialiste.

Unul dintre cele mai mari eşecuri ale liniilor mincinoase trasate de europeni în centrul continentului este gaura neagră uriaşă numită Republica Democrată Congo – RDC. Aici şi-a plasat Joseph Conrad acţiunea romanului *Inima întunericului*, un loc care este şi acum copleşit de întunericul războiului. RDC demonstrează mai bine decât orice altă ţară că impunerea unor graniţe artificiale poate duce la un stat divizat, slab, răvăşit de conflicte interne, şi a cărui bogăţie minerală îl condamnă la exploatare din partea străinilor.

RDC demonstrează şi de ce termenul general de „lume în curs de dezvoltare” este cel puţin aproximativ

când vine vorba despre ţările care nu fac parte din lumea industrializată de astăzi. RDC nu se dezvoltă şi nici nu dă semne că ar dori să o facă. RDC nici nu ar fi trebuit să existe; este, practic, descompusă. În plus, este zona de război despre care se relatează cel mai puţin, în ciuda faptului că, până acum, şase milioane de oameni au murit în cursul războaielor care s-au purtat aici de la sfârşitul anilor 1990.

RDC nu este nici democrată, nici republică. Este a doua ţară ca mărime din Africa, cu o populaţie de aproximativ 75 de milioane de oameni, deşi, din cauza situaţiei de acolo, e greu să dai cifre exacte. Este mai mare decât Germania, Franţa şi Spania la un loc şi include pădurea tropicală congoleză, a doua ca mărime după cea amazoniană.

Populaţia se împarte în mai bine de 200 de grupuri etnice, cel mai numeros fiind Bantu. Se vorbesc câteva sute de limbi, dar utilizarea pe scară largă a francezei înlesneşte comunicarea, într-o oarecare măsură. Limba franceză a rămas de pe vremea când RDC era colonie belgiană (1908 – 1960) şi chiar înainte de asta, când regele Leopold al belgienilor o folosea ca pe o proprietate personală, ca să-i fure resursele naturale şi să-şi umple astfel buzunarele. Stăpânirea colonială belgiană a făcut ca versiunile britanică şi franceză să pară blânde, fiind absolut brutală de la început şi până la sfârşit, cu câteva încercări de a construi un simulacru de infrastructură care să-i ajute pe băştinaşi. La plecare, în 1960, belgienii nu au lăsat prea multe şanse ţării ca să se menţină unită.

Războaiele civile au izbucnit imediat şi, ulterior, s-au intensificat din cauza rolului sângeros jucat de Congo în Războiul Rece. Guvernul din Kinshasa, capitala, a sprijinit facţiunea rebelă din războiul angolez, atrăgând astfel atenţia SUA, care sprijineau şi ele mişcarea rebelă împotriva guvernului angolez susţinut de sovietici. Şi Statele Unite, şi URSS au vândut celor două tabere arme în valoare de milioane de dolari.

Când Războiul Rece a luat sfârşit, ambele mari puteri şi-au pierdut din interes faţă de ceea ce acum se numea Zair, iar ţara şi-a continuat drumul poticnit, ţinută în viaţă de resursele naturale. Valea Marelui Rift se curbează în RDC, la sud şi est, şi conţine cantităţi uriaşe de cobalt, cupru, diamante, aur, argint, zinc, cărbune, mangan şi alte minerale, care se găsesc cu precădere în provincia Katanga.

În vremea regelui Leopold, lumea avea nevoie de cauciucul din această regiune pentru a dezvolta industria constructoare de automobile; acum, deşi China cumpără mai mult de 50% din exporturile RDC, populaţia trăieşte în sărăcie. În 2014, Indicele Dezvoltării Umane elaborat de ONU plasa RDC pe locul 186 din 187 de ţări. Ultimele 18 ţări de pe listă sunt toate din Africa.

Fiindcă este atât de bogată în resurse şi atât de întinsă, toată lumea vrea o bucată din RDC, ţară care, în absenţa unei autorităţi centrale puternice, nu se poate apăra.

Regiunea se învecinează cu nouă ţări. Toate au jucat un rol în agonia RDC, unul dintre motivele pentru care războaiele congoleze sunt cunoscute şi sub numele de „războiul mondial al Africii”. În sud este Angola, în nord, Republica Congo şi Republica Centrafricană, la est, Uganda, Rwanda, Burundi, Tanzania şi Zambia. Rădăcinile războaielor trebuie căutate în urmă cu multe decenii, dar cea mai vitregă perioadă a fost declanşată de dezastrul care a lovit Rwanda în 1994 şi care s-a îndreptat spre vest.

După genocidul din Rwanda, supravieţuitorii tutsi şi hutu moderaţi au format un guvern condus de tutsi. Miliţiile hutu, Interahamwe, adevărate maşini criminale, s-au refugiat în RDC, dar au făcut incursiuni peste graniţă. De asemenea, s-au alăturat unor facţiuni ale armatei RDC ca să-i ucidă pe tutsii din RDC, care locuiesc aproape de graniţă. Apoi, au intervenit armatele rwandeză şi ugandeză, sprijinite de Burundi şi Eritreea. Aliate cu miliţiile opoziţiei, au atacat Interahamwe şi au răsturnat

guvernul RDC. După care au început să controleze o mare parte din bogăţiile naturale ale ţării, Rwanda extrăgând mai ales tone de colţan, care se foloseşte la fabricarea telefoanelor mobile şi a cipurilor pentru computere. Dar forţele guvernamentale nu s-au lăsat şi – cu implicarea Angolei, Namibiei şi a statului Zimbabwe – au continuat lupta. Ţara a devenit un teatru de război, mai bine de 20 de facţiuni luând parte la lupte.

Războaiele au făcut pe puţin zeci de mii de victime şi au dus la moartea altor şase milioane de persoane din cauza bolilor şi a malnutriţiei. ONU estimează că aproape 50% dintre victime au fost copii sub vârsta de cinci ani.

În ultimii ani, luptele s-au mai domolit, dar RDC este scena celui mai îngrozitor conflict de după cel de-al Doilea Război Mondial şi încă mai este nevoie de o numeroasă misiune ONU de menţinere a păcii ca să prevină reizbucnirea unui război în toată regula. Acum nu se pune problema de a recompune puzzle-ul, fiindcă RDC nu a fost niciodată un întreg. Ideea este de a ţine bucăţile aşa cum sunt ele, disparate, până se va găsi o modalitate de a le uni raţional şi paşnic. Colonialistul european a creat un ou fără găină, o absurditate logică repetată pe tot continentul, care continuă să bântuie prezentul.

Burundi este un alt exemplu, cu tensiuni politice de origine etnică care au mocnit tot anul 2015 şi s-au acutizat în 2016. Fostă parte a estului german al Africii, când includea şi Tanzania de astăzi, după Primul Război Mondial, a fost împărţit între Belgia şi Regatul Unit şi administrat de Belgia din 1945 până la câştigarea independenţei, în 1962. Belgienii s-au folosit de populaţia tutsi ca să-i conducă pe hutu; chiar dacă reprezintă doar 15% din populaţie, tutsii continuă să domine politica, economia şi armata. Peste 300.000 de persoane au murit în războiul civil dintre 1993 şi 2005. Violenţa a început să crească din nou în 2015 – 2016, după ce preşedintele Pierre Nkurunziza a reinterpretat constituţia pentru a candida la un al treilea mandat. Deloc pe placul

preşedintelui Obama care, în turneul african întreprins în iulie 2015, i-a criticat pe unii lideri africani spunând: „Continentul nu va progresa dacă liderii lui refuză să renunţe la funcţie la încheierea mandatelor… Uneori îi auzim pe unii cum declară: «Sunt singurul om care poate păstra integritatea acestei naţiuni». Dacă e adevărat, înseamnă că liderul respectiv nu a reuşit să consolideze acea naţiune”. Cuvintele lui acoperă atât moştenirea colonială a Africii, cât şi ideea că liderii ei de astăzi au fost de multe ori mai curând o parte a problemei, decât a soluţiei la această moştenire.

Africa a fost, în egală măsură, blestemată şi binecuvântată de resursele ei – binecuvântată pentru că are bogăţii naturale din abundenţă; blestemată pentru că străinii nu încetează să o jefuiască. Mai aproape de prezent, statele-naţiuni au reuşit să obţină o parte din aceste bogăţii, iar ţările străine mai curând investesc decât fură, deşi populaţia autohtonă este rareori beneficiara investiţiilor.

Pe lângă bogăţiile ei minerale naturale, Africa este binecuvântată şi cu multe fluvii impresionante – chiar dacă majoritatea nu încurajează comerţul, ele sunt bune pentru producerea hidroelectricităţii. Ceea ce reprezintă, însă, şi o sursă de conflict potenţial.

Nilul, cel mai lung fluviu din lume (peste 6.500 km), influenţează viaţa a zece ţări din apropierea bazinului său – Burundi, RDC, Eritreea, Etiopia, Kenya, Rwanda, Sudan, Tanzania, Uganda şi Egipt. Încă din secolul al V-lea î.Hr., istoricul Herodot scria: „Egiptul este Nilul, iar Nilul este Egiptul” Afirmaţia este valabilă şi acum, motiv pentru care o eventuală ameninţare a porţiunii egiptene de 1 125 km perfect navigabili ai Nilului este o preocupare continuă pentru Cairo – o problemă pentru care ar fi gata să pornească un război. Fără Nil, nu ar exista viaţă în regiune. Chiar dacă este o ţară uriaşă, marea majoritate a celor 84 de milioane de locuitori trăiesc la câţiva kilometri de Nil. Judecând după zona în care trăiesc locuitorii săi,

Egiptul este una dintre ţările cu populaţia cea mai densă din lume.

Egiptul era, probabil, un stat-naţiune când cei mai mulţi dintre europeni trăiau în colibe de lut, dar a fost doar din când în când o putere regională. Este protejat de deşert din trei părţi şi ar fi putut deveni o mare putere în regiunea mediteraneeană dacă nu ar fi avut o problemă. Egiptul este sărac în păduri şi istoria ne spune că, dacă nu ai avut păduri, nu ai putut să-ţi construieşti o flotă de temut, cu care să-ţi exerciţi puterea. Egiptul are flotă – pe vremuri importa cedru din Liban ca să construiască nave cu costuri uriaşe –, dar niciodată nu a avut o flotă oceanică.

Egiptul modern are cea mai puternică armată dintre toate ţările arabe, datorită ajutorului militar acordat de americani, dar nu poate intra în joc din cauza deşertului, a mării şi a tratatului de pace încheiat cu Israelul. Va rămâne în atenţia presei cu strădania de a face faţă sarcinii de a asigura hrana pentru 84 de milioane de persoane în fiecare zi, în timp ce se luptă cu rebelii islamişti, mai ales în Sinai, şi apără Canalul Suez care asigură, zilnic, 8% din comerţul mondial. Aproximativ 2, 5% din producţia de petrol a lumii trece pe acolo, în fiecare zi; închiderea canalului ar prelungi cu 15 zile tranzitul ţiţeiului spre Europa şi cu 10 spre SUA, cu costurile aferente.

Chiar dacă a purtat cinci războaie cu Israelul, ţara cu care Egiptul, foarte probabil, va intra în conflict este Etiopia, mărul discordiei fiind Nilul. Două dintre cele mai vechi ţări ale continentului, cu cele mai mari armate, s-ar putea bate pe sursa principală de apă a regiunii.

Nilul Albastru, care izvorăşte din Etiopia, şi Nilul Alb se întâlnesc în capitala sudaneză Khartoum, înainte de a trece prin Deşertul Nubian şi a intra în Egipt, unde cea mai mare parte a apei provine din Nilul Albastru.

Etiopia este numită adesea „turnul de apă al Africii” datorită altitudinii ei şi a faptului că are mai bine de 20 de lacuri de acumulare umplute de ploile care cad pe înălţimi.

În 2011, Addis Abeba a anunţat un proiect comun cu China de construire a unei mari hidrocentrale pe Nilul Albastru, lângă graniţa cu Sudanul, numită Barajul Marii Renaşteri. În 2017, barajul era aproape gata, dar umplerea lacului de acumulare cu apă va dura mai mulţi ani. Barajul va fi folosit pentru a produce electricitate, iar Nilul Albastru ar trebui să curgă în continuare spre Egipt; numai că, teoretic, lacul de acumulare ar putea păstra apa pe un an, iar încheierea proiectului i-ar permite Ethiopiei să folosească apa doar pentru ea, reducând astfel dramatic debitul spre Egipt.

Pe moment, Egiptul are o armată mai puternică, dar raportul se schimbă treptat, Etiopia, o ţară cu 96 de milioane de locuitori, întărindu-se tot mai mult. Cairo ştie acest lucru şi că, după construirea barajului, distrugerea lui ar provoca o catastrofă, inundând atât Etiopia, cât şi Sudanul. Dar, până atunci, nu are un *casus belli* ca să intervină în forţă şi, chiar dacă unul dintre miniştri a fost surprins declarând că cea mai bună soluţie ar fi bombardarea barajului, este mult mai probabil ca următorii ani să fie martorii unor negocieri intense, Egiptul dorind garanţii ferme că Nilul Albastru nu va fi oprit niciodată. Politologii cred că războaiele apei se vor număra printre conflictele acestui secol şi că acesta va fi unul dintre ele.

Un alt lichid mult disputat este petrolul.

Nigeria este cel mai mare producător de petrol din Africa subsahariană şi tot acest petrol de înaltă calitate se află în sud. Nigerienii din nord se plâng că profiturile provenite din vânzarea lui nu sunt împărţite echitabil în toate regiunile ţării. Situaţia exacerbează tensiunile religioase şi etnice dintre grupurile din delta nigeriană şi cele din nord-est.

Judecând după dimensiuni, populaţie şi resurse naturale, Nigeria este cea mai puternică ţară din vestul Africii. Este naţiunea cea mai numeroasă de pe continent, cu 177 milioane de locuitori, ceea ce, împreună cu

suprafaţa şi resursele naturale, face din ea prima putere din regiune. Este alcătuită din teritoriile câtorva regate vechi, pe care britanicii le-au unit într-o zonă administrativă. În 1898, Regatul Unit a înfiinţat un „Protectorat Britanic pe fluviul Niger”, care a devenit Nigeria.

În ciuda faptului că astăzi este o putere regională, independentă, de zeci de ani, poporul este prost condus, iar resursele sunt prost gestionate. În perioada colonială, britanicii preferau să stea în sud-vestul ţării, de-a lungul coastei. Misiunea lor „civilizatoare” rareori ajungea până la munţii din centru şi deloc până la populaţiile musulmane din nord, motiv pentru care jumătate din ţară rămâne mai puţin dezvoltată decât sudul. O mare parte din banii luaţi pe petrol sunt daţi intermediarilor din sistemul tribal complex al Nigeriei. Industria petrolieră terestră, din deltă, este şi ea ameninţată de Mişcarea pentru Emanciparea Deltei Nigerului, un nume pompos pentru un grup care acţionează într-o regiune distrusă de industria petrolieră, dar care se foloseşte de el pentru a-şi ascunde actele de terorism şi de şantaj. În plus, răpirea frecventă a muncitorilor străini alungă investitorii. Câmpurile petroliere din largul mării sunt, în mare măsură, ferite de aceste practici, şi tocmai de aceea investiţiile se îndreaptă spre ele.

Grupul islamist Boko Haram, care vrea să înfiinţeze un califat în zonele musulmane, s-a folosit de nedreptăţile născute din subdezvoltare pentru a câştiga teren în nord. Luptătorii Boko Haram sunt, de obicei, etnici kanuri din nord-est. Aceştia rareori acţionează dincolo de propriul teritoriu, neaventurându-se la vest de regiunea Hausa sau în sud, spre zonele de coastă. Ceea ce înseamnă că, atunci când armata nigeriană porneşte în căutarea lor, luptătorii Boko Haram acţionează pe pământul natal. O mare parte dintre localnici nu vor să coopereze cu armata, fie de teama unor represalii, fie din cauza resentimentelor pe care le au faţă de sud. În pofida unor operaţiuni majore ale

armatei, grupul pare departe de a fi înfrânt. În 2017, era îndeajuns de puternic ca să treacă la ofensivă, ucigând zeci de civili în cursul mai multor raiduri. De la înfiinţarea lui, în 2009, mai bine de 20.000 de persoane au fost ucise şi alte câteva mii au fost răpite.

Teritoriul ocupat de Boko Haram încă nu pune în pericol existenţa statului Nigeria. Grupul nu ameninţă nici măcar capitala, Abuja, chiar dacă aceasta este situată în centrul ţării, dar este o ameninţare zilnică pentru locuitorii din nord şi afectează reputaţia Nigeriei ca loc sigur pentru afaceri.

Cele mai multe sate pe care le-au ocupat sunt aşezate pe lanţul muntos Mandară, care dă spre Camerun. Aceasta înseamnă că armata naţională acţionează departe de bazele ei şi nu poate înconjura o grupare Boko Haram. Guvernul camerunez nu-i acceptă pe luptătorii Boko Haram, dar, la nevoie, ţăranii le oferă adăpost. Situaţia va mai persista câţiva ani, răstimp în care Boko Haram va încerca să se alieze cu jihadiştii din nord, din regiunea Sahel.

Americanii şi francezii urmăresc problema de ceva timp şi acum ţin regiunea sub observaţie cu ajutorul dronelor ca răspuns la escaladarea violenţelor dinspre regiunea Sahel/Sahara spre nordul Nigeriei. Americanii folosesc mai multe baze, printre care şi pe cea din Djibouti, parte din Comandamentul SUA-Africa înfiinţat în 2007, iar francezii au acces la date concrete în mai multe ţări pe care le numesc „Africa francofonă”.

Pericolul răspândirii violenţelor este un semnal de alarmă. Nigeria, Camerunul şi Ciadul se implică militar şi îşi coordonează acţiunile cu americanii şi francezii.

Mai la sud, pe coasta Oceanului Atlantic, este Angola – al doilea producător de petrol din Africa subsahariană. Fosta colonie portugheză este unul dintre statele-naţiune africane cu graniţe geografice naturale. Este încadrată de Oceanul Atlantic la vest, de junglă la nord şi de deşert la sud, în timp ce regiunile estice sunt slab populate, cu un

teren accidentat, care joacă rolul de zonă-tampon cu RDC şi Zambia.

Majoritatea celor 22 de milioane de locuitori trăiesc în jumătatea de vest, care este bine aprovizionată cu apă şi favorabilă agriculturii; în largul coastei de vest se află cele mai multe câmpuri petroliere ale Angolei. Instalaţiile de foraj din Oceanul Atlantic aparţin în majoritate unor companii americane, dar peste jumătate din producţie ajunge în China. Acest lucru face din Angola (care este dependentă de vânzări) al doilea mare furnizor de ţâţei pentru China, după Arabia Saudită.

Angola este o altă ţară familiarizată cu conflictul. Războiul ei de independenţă s-a sfârşit în 1975, când portughezii s-au retras, dar conflictul s-a transformat imediat într-un război civil între triburi, mascat într-un război civil provocat din raţiuni ideologice. Rusia şi Cuba i-au sprijinit pe „socialişti", SUA şi Africa de Sud, dominată de apartheid, i-au susţinut pe „rebeli" Cei mai mulţi dintre socialiştii MPEA (Mişcarea Populară pentru Eliberarea Angolei) făceau parte din tribul Mbundu, în timp ce rebelii din opoziţie proveneau mai ales din două triburi, Bakongo şi Ovimbundu. Aceştia erau, chipurile, înregimentaţi politic în FNLA (Frontul Naţional pentru Eliberarea Angolei) şi UNITA (Uniunea Naţională pentru Independenţa Totală a Angolei). Multe dintre războaiele civile din anii 1960 şi 1970 au urmat acelaşi tipic: dacă Rusia sprijinea o tabără anume, tabăra respectivă îşi amintea brusc că se conduce după principii socialiste, în timp ce adversarii lor deveneau anticomunişti.

Tribul Mbundu avea avantajul geografic, dar nu şi pe cel numeric. A ocupat capitala, Luanda, a avut acces la câmpurile petroliere şi la fluviul principal, Kwanza, şi era susţinut de ţări care îi puteau furniza arme ruseşti şi soldaţi cubanezi. Acest trib a stăpânit ţara în 2002, răstimp în care eşaloanele superioare au subminat principiile socialiste clamate, alăturându-se unei liste lungi de lideri coloniali şi africani care s-au îmbogăţit pe seama

poporului.

Această istorie jalnică, a unei exploatări duble, din interior şi din exterior, continuă în secolul XXI.

Aşa cum am văzut, chinezii mişună peste tot, sunt puşi pe treabă şi sunt la fel de implicaţi în Africa precum europenii şi americanii. Aproximativ o treime din importurile de petrol ale Chinei provine din Africa, iar interesul pe care chinezii îl arată faţă de metalele preţioase din multe ţări africane demonstrează că nu se vor da duşi de acolo prea uşor. Companiile petroliere europene şi americane, ca şi multinaţionalele, sunt mult mai implicate în Africa, dar China vine tare din urmă. De pildă, în Liberia, caută minereu de fier, în RDC şi Zambia, extrage cupru şi, tot în RDC, cobalt. A ajutat deja la dezvoltarea portului kenyan Mombasa şi acum porneşte alte proiecte uriaşe, pe măsură ce rezervele de petrol ale Kenyei devin tot mai viabile din punct de vedere comercial.

Compania chineză de şosele şi poduri, proprietate de stat, construieşte o cale ferată în valoare de 14 miliarde de dolari care va lega Mombasa de capitala Nairobi. Analiştii estimează că transportul mărfurilor între cele două oraşe se va reduce de la 36 la 8 ore, cu o scădere de 60% a costurilor. Există şi intenţia de a lega Nairobi de sudul Sudanului, de Uganda şi Rwanda. Ambiţia Kenyei, alimentată de ajutorul Chinei, este de a deveni puterea economică numărul unu a coastei de est africane.

Dincolo de graniţa de sud, Tanzania încearcă şi ea să devină liderul estului Africii, încheind contracte de miliarde de dolari cu chinezii pe proiecte de infrastructură. De asemenea, a semnat un acord cu China şi o companie de construcţii din Oman ca să repare şi să extindă portul Bagamoyo, dat fiind că portul principal din Dar es Salaam este supraaglomerat. Bagamoyo urmează să primească 20 de milioane de cargouri pe an, ceea ce va face din el cel mai mare port din Africa. Tanzania dispune şi de căi bune de transport în „Coridorul de dezvoltare a agriculturii din sudul Tanzaniei” şi face parte din Comunitatea pentru

Dezvoltarea Sudului Africii, alcătuită din 15 naţiuni. Aceasta este conectată, la rândul ei, cu Coridorul Nord-Sud, care leagă portul Durban de regiunile bogate în cupru ale RDC şi Zambiei, cu o cale ferată care porneşte din portul Dar es Salaam şi se opreşte în Durban şi Malawi.

Şi, totuşi, Tanzania pare că va rămâne în eşalonul doi al ţărilor care se înşiră de-a lungul coastei de est. Economia Kenyei este cea mai puternică în cadrul Comunităţii Est-Africane, alcătuită din cinci naţiuni, realizând 40% din produsul intern brut al regiunii. Deşi are mai puţin pământ arabil decât Tanzania, îl foloseşte cu mai multă eficienţă. Şi sistemul ei industrial este mai eficient, ca şi cel de scoatere a mărfurilor pe piaţă – atât la nivel naţional, cât şi internaţional. Dacă reuşeşte să-şi păstreze stabilitatea politică, pare destinată să rămână puterea regională dominantă pe termen scurt şi mediu.

Prezenţa Chinei se extinde şi în Niger, unde Corporaţia Chineză Naţională a Petrolului investeşte în micul câmp petrolier din zona Tenere aflată în centrul ţării. Şi investiţiile chineze în Angola, în ultimul deceniu, depăşesc 8 miliarde de dolari şi cresc de la an la an. Corporaţia Chineză de Construcţie a Căilor

Ferate (CCCCF) a cheltuit deja aproape două miliarde de dolari pe modernizarea căii ferate Benguela, care leagă RDC de portul angolez Lobito, de pe coasta Oceanului Atlantic, pe o distanţă de 1300 km. Pe aici vin cobaltul, cuprul şi manganul, cu care Provincia Katanga din RDC este blestemată şi binecuvântată în acelaşi timp.

În Luanda, CCCCF construieşte un aeroport internaţional, iar în jurul capitalei au răsărit blocuri imense de apartamente, după model chinez, care găzduiesc 150.000 – 200.000 de muncitori chinezi. Mii dintre aceşti muncitori primesc şi instrucţie militară, în caz de nevoie putând sări în ajutorul Angolei.

Beijingul vrea de la Angola ceea ce vrea de la toate ţările cu care face afaceri: materialele necesare producţiei de mărfuri şi stabilitate politică pentru a asigura fluxul

acestor materiale şi mărfuri. Aşa că, dacă preşedintele José Eduardo dos Santos, care conduce ţara de 36 de ani, s-a hotărât să-i dea lui Mariah Carey un milion de dolari ca să cânte la petrecerea de ziua lui, în 2013, e treaba lui. Iar, dacă membrii tribului Mbundu, de care aparţine dos Santos, continuă să stăpânească ţara, e treaba lor.

Implicarea Chinei reprezintă o propunere de nerefuzat pentru multe guverne africane. Beijingul şi marile companii chineze nu pun întrebări dificile despre drepturile omului, nu cer reforme economice şi nici măcar nu sugerează ca anumiţi lideri africani să nu mai fure din avuţia ţărilor lor, cum ar face FMI şi Banca Mondială. De pildă, China este cel mai important partener comercial al Sudanului, ceea ce explică, în parte, de ce China protejează constant Sudanul în cadrul Consiliului de Securitate al ONU şi a continuat să-l sprijine pe preşedintele Omar al-Bashir, chiar şi atunci când Tribunalul Penal International a emis un mandat de arestare pe numele lui. Criticile occidentale nici nu sunt băgate în seamă de Beijing, fiind considerate doar parte dintr-o retorică agresivă menită să împiedice China să facă afaceri şi o dovadă de ipocrizie crasă, dată fiind istoria Occidentului în Africa.

Chinezii vor numai petrolul, minereurile, metalele preţioase şi pieţele. Relaţia în sine este echitabilă, de la guvern la guvern, dar observăm şi tensiuni crescânde între localnici şi muncitorii chinezi aduşi să ajute la implementarea marilor proiecte. Aceasta poate duce la implicarea mai accentuată a Beijingului în politica locală şi la prezenţa sa cu trupe militare, chiar dacă în efectiv redus, în mai multe ţări.

Africa de Sud este cel mai mare partener comercial al Chinei în Africa comună. Cele două ţări au o îndelungată istorie economică şi politică comună şi sunt bine plasate pentru o cooperare solidă. Sute de companii chineze, atât de stat cât şi private, operează acum în Durban, Johannesburg, Pretoria, Cape Town şi Port Elizabeth.

Economia Africii de Sud este a doua ca mărime pe continent, după cea a Nigeriei. Africa de Sud domină sudul din punct de vedere economic (economia ei este de trei ori mai mare decât cea a Angolei), militar şi demografic (are 53 de milioane de locuitori). Este mai dezvoltată decât multe naţiuni africane datorită aşezării ei, chiar în extremitatea de sud a continentului, cu acces la două oceane, cu bogăţiile ei naturale (aur, argint şi cărbune), cu clima şi solul prielnice unei producţii mari de alimente.

Întrucât este aşezată în extremitatea de sud, iar câmpia de coastă se transformă rapid în dealuri şi munţi, Africa de Sud este una dintre puţinele ţări africane care nu poartă blestemul malariei, ţânţarilor fiindu-le greu să se înmulţească aici. Acest fapt le-a permis colonişti lor europeni să pătrundă mult mai repede şi mai departe în interior decât în zona tropicală, bântuită de malarie, să se stabilească şi să pună bazele unor activităţi industriale care au crescut treptat, ţara ajungând să fie cea mai mare economie din sudul Africii.

Pentru mai toate ţările din această regiune, a face afaceri cu lumea din afară înseamnă a face afaceri cu Pretoria, Bloemfontein şi Cape Town.

Africa de Sud şi-a folosit bogăţiile naturale şi aşezarea ca să-şi lege vecinii la propriul sistem de transport – o cale ferată dus-întors şi şosele care pornesc din porturile East London, Cape Town, Port Elizabeth şi Durban spre nord, traversează Zimbabwe, Botswana, Zambia, Malawi şi Tanzania, ajungând chiar şi în provincia Katanga din RDC şi, spre est, în Mozambic. Chiar dacă noua cale ferată construită de chinezi, din Katanga până pe coasta angoleză, este destinată să preia o parte din traficul dinspre RDC, Africa de Sud nu-şi simte ameninţată poziţia şi pare hotărâtă să-şi păstreze avantajele.

În timpul apartheidului, CNA (Congresul Naţional African) a sprijinit MPEA din Angola în lupta împotriva colonialiştilor portughezi. Dar pasiunea unei lupte comune se transformă într-o relaţie mai rece, acum că fiecare

partid îşi controlează ţara şi îşi doreşte să domine regiunea. Angola are mult de recuperat ca să ajungă din urmă Africa de Sud. O confruntare militară este exclusă: dominaţia Africii de Sud este aproape totală. Are o armată numeroasă, bine echipată, de aproximativ 100.000 de oameni, zeci de avioane de vânătoare şi elicoptere de atac, plus câteva submarine şi fregate moderne.

Pe vremea Imperiului Britanic, nu puteai controla Africa de Sud fără să controlezi Capul Bunei Speranţe şi, astfel, căile maritime dintre Oceanele Atlantic şi Indian. Flotele moderne se pot aventura mult mai departe de coasta de sud a Africii dacă vor să ocolească, dar Capul Bunei Speranţe este în continuare un punct strategic pe harta lumii, iar Africa de Sud este o prezenţă de care trebuie să se ţină cont în toată treimea de jos a continentului.

În acest secol, Africa se confruntă cu o nouă bătălie, acum pe două fronturi. Pe de o parte, sunt interesele străinilor şi amestecul acestora în treburile interne pentru a pune mâna pe resursele naturale şi, pe de altă parte, există şi „tensiunile din interior”, de care Africa de Sud vrea să scape cât mai repede şi cât mai bine.

Africa de Sud domină Comunitatea pentru Dezvoltarea Sudului Africii (CDSA) şi a reuşit să obţină un loc permanent la Conferinţa Internaţională privind Regiunea Marilor Lacuri, din care nu este nici măcar membră. CDSA rivalizează cu Comunitatea Est-Africană (CEA), din care fac parte Burundi, Kenya, Uganda şi Tanzania. Ultima este şi membră a CDSA, motiv pentru care celelalte membre ale CEA nu văd cu ochi buni flirtul ei cu Africa de Sud. Pentru Africa de Sud, Tanzania pare a fi doar instrumentul cu ajutorul căruia să-şi mărească influenţa în regiunea Marilor Lacuri şi dincolo de ea.

Forţa Naţională de Apărare a Sudului Africii are o brigadă în RDC, oficial sub comanda ONU, dar a fost trimisă acolo de liderii ei politici pentru a se asigura că Africa de Sud se va înfrupta din prada de război, într-o ţară

atât de bogată în minereuri. Aici Africa de Sud este la concurenţă cu Uganda, Burundi şi Rwanda, toate dorind să preia controlul RDC.

Africa din trecut nu a avut de ales – geografia a făcut-o aşa cum este – apoi europenii i-au desenat cele mai multe dintre graniţele de azi. Acum, cu boomul demografic şi metropolele în devenire, este obligată să se alăture lumii moderne globalizate, de care este atât de legată. Cu toate problemele pe care le-am trecut în revistă, Africa face paşi uriaşi în această direcţie.

Aceleaşi fluvii care împiedicau comerţul sunt acum folosite pentru a produce energie electrică. Din solul care s-a străduit să asigure o producţie alimentară îndestulătoare ies minereuri şi petrol, îmbogăţind unele ţări, chiar dacă foarte puţin din această bogăţie ajunge la popor. Şi, totuşi, în majoritatea ţărilor, nu în toate, sărăcia a scăzut pe măsură ce nivelul asistenţei medicale şi al educaţiei a crescut. Multe ţări sunt vorbitoare de limba engleză, ceea ce, într-o economie globală dominată de limba engleză, este un avantaj, iar continentul a cunoscut o creştere economică aproape tot deceniul trecut.

Ca minusuri, creşterea economică în multe ţări depinde de preţurile globale ale minereurilor şi energiei. Ţările ale căror bugete naţionale sunt estimate pe baza unui preţ de 100 de dolari pe barilul de petrol, de pildă, sunt puse într-o situaţie dificilă când preţurile scad la 80 sau 60 de dolari. Capacitatea de producţie este aproape aceeaşi ca în anii 1970. Corupţia face ravagii pe întregul continent şi, pe lângă cele câteva conflicte „fierbinţi” (în Somalia, Nigeria şi Sudan, de pildă), există şi multe altele, abia îngheţate.

Şi, totuşi, în fiecare an, alte şosele şi căi ferate sunt construite pentru a lega acest spaţiu incredibil de divers. Marile suprafeţe ale oceanelor şi deserturilor, care separă Africa de restul lumii, sunt acoperite acum de curse aeriene, iar forţa industrială a creat porturi în locuri la care natura nu se încumeta să existe.

Începând din anii 1960, în fiecare deceniu, optimiştii au scris că Africa este pe punctul de a învinge soarta pe care i-au hărăzit-o istoria şi natura. Poate că, de data aceasta, predicţia lor se va adeveri. Trebuie. În Africa subsahariană, după unele estimări, trăiesc 1, 1 miliarde de persoane – până în anul 2050, numărul lor s-ar putea să fie mai mult decât dublu – 2, 4 miliarde.

CAPITOLUL 6
Orientul Mijlociu

Am *rupt Acordul Sykes-Picot*!
luptător al Statului Islamic, 2014

ROMÂNIA
BULGARIA
RUSIA
Marea Neagră
Istanbul
GEORGIA
ARMENIA
AZERBAIDJAN
Marea Caspică
UZBEKISTAN
TURKMENISTAN
Ankara
TURCIA
Marea Mediterană
CIPRU
SIRIA
LIBAN
Beirut
Damasc
ISRAEL
PALESTINA
Amman
Ierusalim
IORDANIA
Eufrat
Tigru
Bagdad
IRAK
Munții Zagros
Teheran
IRAN
AFGHANISTAN
Shatt al Arab
KUWAIT
Kuwait City
EGIPT

1

Mijlociu în comparaţie cu ce? Orient faţă de ce

anume? Numele regiunii se bazează pe o viziune europeană a lumii şi tocmai această viziune i-a dat formă. Europenii au trasat cu cerneală liniile de pe hartă: linii care nu existau în realitate şi care au creat unele dintre cele mai artificiale graniţe pe care le-a avut lumea vreodată. Acum se încearcă redesenarea hărţilor cu sânge.

Una dintre cele mai importante înregistrări video din Orientul Mijlociu, în anul 2014, a fost eclipsată de cele cu explozii şi decapitări. Este un exemplu de propagandă inteligentă a Statului Islamic: un buldozer şterge, sau mai degrabă desfiinţează, graniţa dintre Irak şi Siria. Graniţa arată ca o terasă de nisip. Îndepărtezi nisipul şi graniţa nu mai există, *fizic*. Dar această „linie" încă mai există, teoretic. Următorii ani vor hotărî dacă vorbele luptătorului Statului Islamic sunt profetice sau doar o simplă fanfaronadă: „Noi distrugem graniţele şi rupem barierele. Slavă lui Allah".

După Primul Război Mondial au fost mai puţine graniţe în Orientul Mijlociu decât sunt acum, iar cele de atunci erau, de obicei, determinate numai de geografie. Spaţiile dintre ele erau subdivizate aproximativ şi guvernate potrivit geografiei, etnicităţii şi religiei, dar fără ca localnicii să încerce să creeze state-naţiuni.

Marele Orient Mijlociu se întinde pe 1600 km, de la vest la est, de la Marea Mediterană la munţii Iranului. De la nord la sud, dacă pornim de la Marea Neagră şi ne oprim pe ţărmul Mării Arabe, în largul coastei Omanului, are 3 200 km. Regiunea include deserturi întinse, oaze, munţi acoperiţi de zăpadă, râuri lungi, oraşe importante şi câmpii de coastă. Şi are bogăţii naturale din abundenţă sub forma de care are nevoie fiecare ţară industrializată sau în curs de industrializare – petrol şi gaze.

În Orientul Mijlociu se află şi regiunea fertilă cunoscută sub numele de Mesopotamia, „ţinutul dintre râuri" (Tigru şi Eufrat). Dar forma de relief dominantă este marele Deşert al Arabiei şi zona de tufăriş din mijlocul lui, care cuprinde părţi din Israel, Iordania, Siria, Irak, Kuwait,

Oman, Yemen şi cea mai mare parte din Arabia Saudită, inclusiv *Rub** al Khali sau „Pătrimea goală” Acesta este cel mai mare deşert continuu, de nisip, din lume, cu o suprafaţă de mărimea Franţei. Din cauza acestei forme de relief, majoritatea populaţiei trăieşte la periferia ei şi, până la colonizarea europeană, nici nu s-a gândit la state-naţiuni şi la graniţe stabilite oficial.

Ideea că o persoană dintr-o anumită zonă putea traversa o regiune ca să-şi viziteze o rudă din acelaşi trib numai pe baza unui document emis de o a treia persoană, pe care nu o cunoştea, aflată într-un oraş îndepărtat, părea aproape absurdă. Ideea că documentul era emis fiindcă un străin hotărâse ca zona să se împartă în două regiuni, fiecare cu numele ei, era de-a dreptul absurdă şi contrară modului în care oamenii trăiseră până atunci, timp de secole.

Imperiul Otoman (1299 – 1922) era condus de la Istanbul. La apogeul său, se întindea de la porţile Vienei, peste Anatolia, şi în jos, prin Arabia, până la Oceanul Indian. De la vest la est, cuprindea: Algeria, Libia, Egipt, Israel/Palestina, Siria, Iordania, Irak şi părţi din Iran (ca să ne referim la numele actuale). Imperiul nu s-a ostenit niciodată să dea nume celor mai multe dintre aceste regiuni; în 1867, pur şi simplu, le-a împărţit în zone administrative cunoscute drept „vilaiete”, bazate, de obicei, pe locurile în care trăiau triburile, fie alcătuite din kurzii care acum îşi duc viaţa în nordul Irakului, fie din federaţiile tribale care se află acum într-o porţiune din Siria şi într-una din Irak.

Când Imperiul Otoman a început să se năruie, britanicii şi francezii au avut altă idee. În 1916, diplomatul britanic sir Mark Sykes, colonel, a luat un creion şi a tras o linie tremurată pe o hartă a Orientului Mijlociu, de la Haifa, pe ţărmul Mării Mediterane în ceea ce acum este Israel, până la Kirkuk (acum în Irak), în nord-est. Linia a devenit baza acordului secret încheiat cu omologul lui francez, François Georges-Picot, prin care regiunea era

împărţită în două sfere de influenţă, dacă Tripla Antantă învingea Imperiul Otoman în Primul Război Mondial. Ce era la nord de linie urma să fie sub controlul Franţei, iar ce se afla la sud sub hegemonia Regatului Unit.

Numele combinat de „Sykes-Picot" a devenit sinonim pentru unele decizii luate în prima treime a secolului XX, care trădau promisiunile date şefilor de trib şi care explică, în parte, starea de nemulţumire şi manifestările de extremism din zilele noastre. Această explicaţie poate fi, într-o oarecare măsură, exagerată: violenţă şi extremism au existat şi înainte de sosirea europenilor. Dar, după cum am văzut în Africa, crearea arbitrară a unor „state-naţiuni" din oameni neobişnuiţi să trăiască împreună într-o anumită regiune nu este o reţetă pentru dreptate, egalitate şi stabilitate.

Înainte de Acordul Sykes-Picot (în sensul său mai larg) nu existau statele Siria sau Liban, nici Iordania, Irak, Arabia Saudită, Kuwait, Israel sau Palestina. Hărţile moderne arată graniţele şi numele statelor-naţiuni, dar acestea sunt tinere şi fragile.

Islamul este religia dominantă a Orientului Mijlociu, dar are foarte multe versiuni. Cea mai importantă diviziune în cadrul Islamului este aproape la fel de veche precum religia însăşi: ruptura dintre musulmanii sunniţi şi cei şiiţi datează din anul 632 d.Hr., de la moartea profetului Mahomed, moment care a dus la o dispută privind succesorul lui.

Musulmanii sunniţi sunt majoritari printre arabi şi chiar în întreaga populaţie musulmană a lumii, reprezentând poate 85% din total, deşi, în unele ţări arabe, procentele sunt mai puţin clare. Numele vine de la „Al Sunna" sau „oamenii tradiţiei". La moartea Profetului, cei care aveau să devină sunniţi au vrut ca succesorul lui să fie ales potrivit tradiţiile triburilor arabe. Sunniţii se consideră musulmani tradiţionali.

Cuvântul Shia derivă din „Shiat Ali", adică „grupul lui Ali", şi se referă la ginerele profetului Mahomed. Ali şi fiii

lui, Hassan şi Hussein, au fost asasinaţi şi astfel li s-a refuzat ceea ce Shia consideră că e dreptul lor din naştere – să fie în fruntea comunităţii islamice.

De aici s-au iscat mai multe dispute doctrinare şi au apărut practici culturale care au dus la conturarea celor două ramuri principale ale Islamului şi, ulterior, la alte dispute şi conflicte armate, deşi au fost şi perioade lungi de coexistenţă paşnică.

Există diviziuni şi în cadrul diviziunii. De pildă, există mai multe ramuri ale islamului sunnit care se conduc după preceptele unor mari învăţaţi din trecut, inclusiv tradiţia strictă hanbalită, numită astfel după Ahmad ibn Hanbal, învăţatul irakian din secolul al IX-lea, îmbrăţişată de mulţi sunniţi din Qatar şi Arabia Saudită; aceasta, la rândul ei, a influenţat gândirea salafită, ultrapuritană, care predomină printre jihadişti.

Islamul Shia are trei şcoli, cea mai cunoscută fiind probabil a Celor Doisprezece, adepţi ai învăţăturilor celor Doisprezece Imami, dar chiar şi aceasta are diviziuni. Şcoala ismailită contestă descendenţa celui de-al şaptelea imam, în timp ce şcoala zaidită contestă descendenţa celui de-al cincilea imam. Există şi câteva ramificaţii ale islamului Shia de bază, alawiţii şi druizii fiind consideraţi atât de îndepărtaţi de gândirea islamică tradiţională încât mulţi alţi musulmani, mai ales printre sunniţi, nici măcar nu-i recunosc ca făcând parte din religia lor.

Moştenirea colonialismului european i-a grupat pe arabi în state-naţiuni, cu lideri care tindeau să favorizeze ramura islamului (şi tribul) din care proveneau. Aceşti dictatori s-au folosit de mecanismele statului ca să-şi impună voinţa asupra întregii zone dintre liniile artificiale trasate de europeni, chiar dacă acestea nu erau în acord cu istoria şi nedreptăţeau triburile şi religiile adunate laolaltă.

Irakul este un exemplu mai mult decât elocvent al conflictelor şi al haosului care au urmat. Cei mai religioşi dintre şiiţi nu au acceptat niciodată ca un guvern condus

de sunniţi să le controleze oraşele sfinte, precum Najaf şi Karbala, unde se spune că ar fi înmormântaţi martirii Ali şi Hussein. Aceste sentimente comunitare sunt vechi de secole; câteva decenii în care au fost numiţi „irakieni” nu au cum să diminueze astfel de emoţii.

Conducătorii Imperiului Otoman, turcii, şi-au extins hotarele într-o zonă muntoasă, greu accesibilă, dominată de kurzi, apoi, pe măsură ce munţii lăsau loc câmpiilor ce duceau spre Bagdad, şi, la vest de Siria de astăzi, au dat de un loc în care arabii sunniţi erau majoritari. În cele din urmă, după ce marile fluvii Tigru şi Eufrat se uneau şi ajungeau în Shatt al-Arab, în mlaştini şi oraşul Basra, au văzut alţi arabi, cei mai mulţi dintre ei fiind şiiţi. Şi au hotărât să supună acest spaţiu în funcţie de populaţie, împărţindu-l în trei regiuni administrative: Moşul, Bagdad şi Basra.

În Antichitate, regiunile care se suprapunea aproximativ peste cele de mai sus erau cunoscute drept Asiria, Babilonia şi Sumer. Perşii au împărţit spaţiul într-un mod similar, aşa cum a făcut şi Alexandru cel Mare şi, după el, Califatul Umayyad. Britanicii au vrut să fie mai practici şi le-au unit, o imposibilitate logică pe care creştinii o pot rezolva apelând la Sfânta Treime, dar care, în Irak, a avut drept rezultat o harababură fără nimic sfânt în ea.

Mulţi analişti declară că numai un om puternic ar putea uni aceste trei regiuni într-o singură ţară, iar Irakul a avut parte de tot felul de oameni puternici. În realitate, populaţia nu a putut fi omogenizată, ci doar speriată de moarte. În singurul loc în care dictatorii nu puteau pătrunde, mintea oamenilor, puţini se lăsau înşelaţi de propaganda de stat, care încerca să ascundă persecuţiile sistematice la care erau supuşi kurzii, dominaţia clanului musulman sunnit al lui Saddam din Tikrit, oraşul lui natal, şi măcelărirea şiiţilor după revolta lor eşuată din 1991.

Kurzii au plecat primii. Cele mai puţin numeroase minorităţi dintr-o dictatură se prefac uneori că acceptă

propaganda potrivit căreia drepturile le sunt protejate fiindcă le lipseşte forţa de a schimba realitatea rămasă. Minoritatea creştină din Irak, de pildă, şi mâna de evrei rămasă au crezut că e mai bine să tacă într-o dictatură seculară ca a lui Saddam, decât să rişte schimbarea şi ceea ce, se temeau ei, ar putea urma şi chiar a urmat. Kurzii aveau locul lor, bine definit din punct de vedere geografic, şi erau, foarte important, îndeajuns de mulţi ca să poată reacţiona atunci când realitatea dictaturii devenea insuportabilă.

Cele cinci milioane de kurzi din Irak sunt concentrate în nord şi în provinciile de nord-est Iribil, Sulaymaniyah şi Dahuk, ca şi în zonele înconjurătoare. Regiunea arată ca o semilună imensă şi este alcătuită mai ales din dealuri şi munţi, ceea ce înseamnă că populaţia kurdă şi-a păstrat identitatea în pofida atacurilor repetate, militare şi culturale, cum a fost campania al-Anfal din 1988, care a inclus atacuri aeriene cu arme chimice împotriva satelor. În cursul celor opt faze ale campaniei, trupele lui Saddam nu au luat prizonieri, dimpotrivă, au ucis toţi bărbaţii între 15 şi 50 de ani întâlniţi în cale. Până la 100.000 de kurzi şi-au pierdut viaţa, iar 90% din satele lor au fost şterse de pe hartă.

Când, în 1990, Saddam Hussein a intrat în Kuwait, kurzii au profitat de ocazie ca să facă istorie, să înfiinţeze Kurdistanul care li se promisese după Primul Război Mondial, prin Tratatul de la Sèvres (1920). La sfârşitul Războiului din Golf, kurzii s-au revoltat, forţele aliate au declarat o „zonă de siguranţă” în care trupele irakiene nu aveau voie să intre şi, astfel, a prins formă un Kurdistan de facto. Invadarea Irakului de către SUA (2003) a întărit ceea ce acum pare a fi o realitate – Bagdadul nu-i va mai stăpâni niciodată pe kurzi.

Kurdistanul nu este un stat recunoscut, suveran, dar are multe dintre caracteristicile unuia, iar ultimele evenimente din Orientul Mijlociu cresc probabilitatea recunoaşterii oficiale.

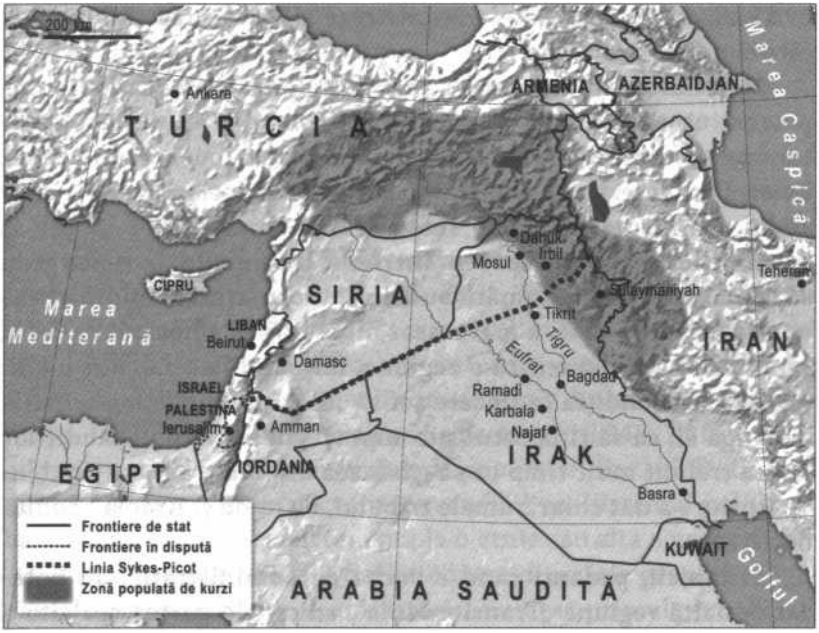

Deşi nu este un stat recunoscut, există o regiune care poate fi identificată drept „Kurdistan”. Fiind transfrontalier, situaţia din zonă se poate complica dacă locuitorii încearcă să declare independenţa Kurdistanului.

Întrebările care se pun sunt: Ce formă va avea? Cum vor reacţiona Siria, Turcia şi Iranul dacă regiunile populate de kurzi din ţările lor vor încerca să se alipească noului stat şi astfel să creeze un Kurdistan contiguu, cu acces la Marea Mediterană?

Va mai fi o problemă: unitatea dintre kurzi. Kurdistanul irakian e divizat de multă vreme între două familii rivale. Kurzii din Siria încearcă să creeze un stat minuscul numit Rojava, pe care îl văd ca parte dintr-un Kurdistan viitor mai mare, dar, în eventualitatea creării lui, se pune întrebarea cine va fi la conducere, câtă putere va avea şi unde va fi capitala. Dacă va exista un stat Kurdistan recunoscut la nivel internaţional, forma Irakului sigur se va schimba. Dacă nu cumva Irakul va dispărea. Ceea ce e foarte posibil.

Regatul Haşemit, cum mai e cunoscută Iordania, ocupă o altă parte consistentă din deşert pe care şi-au

însuşit-o britanicii care, în 1918, au început să o administreze şi să încerce să-i rezolve câteva dintre probleme.

Mai multe triburi arabe i-au ajutat pe britanici să lupte împotriva otomanilor în Primul Război Mondial, Londra promiţându-le recompense la sfârşit. Două dintre triburi erau în capul listei. Din nefericire, ambelor li s-a promis acelaşi lucru – controlul Peninsulei Arabice. Întrucât tribul saudiţilor şi cel al haşemiţilor se luptau frecvent între ele, britanicilor le venea greu să le mulţumească pe amândouă. În cele din urmă, Londra a scuturat hărţile de praf, a mai trasat nişte linii şi a hotărât ca şeful saudiţilor să stăpânească o regiune, iar şeful haşemiţilor o altă regiune, cu condiţia ca fiecare şef să „aibă" un diplomat britanic pe lângă el, ca să ţină totul sub supraveghere. Şefului saudiţilor nu i-a trebuit mult timp ca să găsească un nume pentru noul lui teritoriu: i-a dat chiar numele tribului, de unde şi Arabia Saudită de astăzi.

Britanicii, pedanţi când e vorba de administraţie, au botezat cealaltă regiune „Transiordania", adică „de partea cealaltă a Iordanului" Un târg prăfuit pe nume Amman a devenit capitala Transiordaniei şi, când britanicii au plecat acasă, în 1948, numele ţării s-a schimbat în Iordania. Haşemiţii, însă, nu erau din zona Ammanului, ci făceau parte din puternicul trib Quresh din regiunea Meca, cei mai mulţi dintre băştinaşi fiind beduini. Majoritatea populaţiei era acum palestiniană: când israelienii au ocupat Cisiordania, în 1967, numeroşi palestinieni au fugit în Iordania, singurul stat arab care le-a acordat cetăţenie. Acum avem o situaţie în care majoritatea cetăţenilor iordanieni, din cele 6, 7 milioane, sunt palestinieni, mulţi dintre ei neconsiderându-se supuşi loiali ai actualului conducător haşemit, regele Abdullah. La această problemă se adaugă milionul de refugiaţi irakieni şi sirieni pe care i-a primit ţara, care pun o presiune uriaşă pe resursele ei extrem de limitate.

Astfel de schimbări în demografia unei ţări pot crea

probleme serioase, exemplul cel mai elocvent fiind Libanul.

Până în secolul XX, arabii din regiune au văzut zona dintre munţii libanezi şi mare doar ca pe o provincie a regiunii Siria. Francezii, sub a căror stăpânire au căzut după Primul Război Mondial, au văzut altfel lucrurile.

Francezii se aliaseră demult cu arabii creştini din regiune şi, drept mulţumire, le-au creat o ţară într-un loc în care aceştia apăruseră în anii 1920 pentru ca, în scurt timp, să devină populaţia majoritară. Întrucât nu exista un nume deja consacrat pentru această ţară, francezii au botezat-o după munţii din apropiere şi astfel s-a născut Libanul. Această fantezie geografică a rezistat până la sfârşitul anilor 1950. Între timp, rata natalităţii în rândurile musulmanilor şiiţi şi sunniţi din Liban a crescut mai repede decât în comunitatea creştină, iar populaţia musulmană a fost înghiţită de palestinienii care au fugit din calea Războiului Arabo-Israelian din Israel/Palestina vecină, în 1948. În Liban s-a organizat un singur recensământ al populaţiei (în 1932), fiindcă demografia este un subiect foarte sensibil, iar sistemul politic se bazează, în parte, pe apartenenţa la o etnie sau alta a votanţilor.

Au existat numeroase conflicte între diversele grupări religioase din zonă, iar ceea ce unii istorici numesc primul război civil libanez a izbucnit în 1958, între creştinii maroniţi şi musulmani care, între timp, reuşiseră probabil să-i depăşească numeric pe creştini. Acum musulmanii formează o majoritate clară, dar tot nu există cifre oficiale, iar studiile ştiinţifice care avansează un număr sau altul sunt contestate vehement.

Unele părţi ale capitalei, Beirut, sunt exclusiv musulmane şiite, ca şi aproape tot sudul ţării. Aici domină grupul şiit Hezbollah (sprijinit de Iran, dominat de şiiţi). O altă fortăreaţă şiită este Valea Beqaa, pe care Hezbollah o foloseşte ca avanpost pentru incursiunile în Siria, menite să ajute trupele guvernamentale de acolo. Alte oraşe sunt într-o proporţie copleşitoare sunnite. De pildă, Tripoli, în

nord, este probabil 80% sunnit, dar are şi o minoritate alawită destul de consistentă şi, date fiind tensiunile sunnito-alawite din Siria, situaţia a dus la confruntări armate sporadice.

Libanul pare a fi un stat unificat numai dacă îl priveşti pe hartă. După doar câteva minute de la sosirea pe aeroportul din Beirut descoperi că nici pomeneală de aşa ceva. Călătoria cu maşina de la aeroport în centru te poartă pe lângă suburbiile exclusiv şiite din sud, supravegheate parţial de miliţiile Hezbollah, probabil cea mai eficientă formaţiune de luptă din ţară. Armata libaneză există pe hârtie, dar, în eventualitatea unui alt război civil, cum a fost cel din 1975 – 1990, s-ar destrăma rapid fiindcă soldaţii din majoritatea unităţilor, pur şi simplu, s-ar întoarce în oraşele lor ca să se alăture miliţiilor locale.

La fel s-a întâmplat, în mare, şi cu forţele armate siriene, după ce războiul civil s-a intensificat, spre sfârşitul anului 2011.

Siria este un alt stat multireligios, pluritribal, care s-a dezmembrat la prima lovitură. Caracteristic regiunii, majoritatea populaţiei este musulman sunnită – aproximativ 70% –, dar are minorităţi substanţiale de alte religii. Până în 2011, multe comunităţi au trăit împreună în oraşe mici, oraşe mari şi în sate, dar au existat şi zone distincte dominate de un grup anume. Ca şi în Irak, localnicii te asigurau: „Suntem un singur popor, nu există neînţelegeri între noi” Dar, ca şi în Irak, numele, locul naşterii sau domiciliul însemnau, de obicei, că apartenenţa la un trib sau altul era uşor de stabilit şi, tot ca în Irak, nu a fost nevoie de prea mult timp pentru ca poporul unic să se fărâmiţeze.

Cât au stăpânit această regiune, francezii au urmat exemplul britanicilor: dezbină şi stăpâneşte. La momentul acela, alawiţii erau cunoscuţi sub numele de nusayri. Mulţi sunniţi nu-i consideră musulmani, iar ostilitatea pe care-o simţeau i-a făcut să se redefinească drept alawiţi (adică „adepţii lui Ali”) ca să-şi demonstreze credinţa în Islam.

Alawiţii trăiau într-o zonă deluroasă, erau înapoiaţi şi formau pătura cea mai de jos a societăţii siriene. Francezii i-au folosit în poliţie şi armată, de unde, de-a lungul anilor, au căpătat o putere însemnată în ţară.

Fundamental, toată lumea percepea tensiunea creată de faptul că liderii unei mici minorităţi conduceau majoritatea. Clanul Assad, din care provine preşedintele Bashar al-Assad, este alawit, un grup ce reprezintă aproximativ 12% din populaţie. Familia conduce ţara de când tatăl lui Bashar, Hafez, a preluat puterea în urma unei lovituri de stat, în 1970. În 1982, Hafez a înăbuşit revolta Frăţiei Musulmane a Sunniţilor din Hama, ucigând aproximativ 30.000 de oameni în doar câteva zile. Frăţia nu a iertat şi nu a uitat şi, când s-a declanşat revolta naţională în 2011, a pornit să-şi regleze conturile. În unele privinţe, războiul civil care a urmat a fost, pur şi simplu, Hama, partea a doua.

Forma finală şi structura Siriei sunt sub semnul întrebării acum, dar, întrucât ruşii au intervenit acolo spre sfârşitul anului 2015, posibilitatea ca regimul să fie înfrânt s-a diminuat. Regimul controlează centrul ţării, cu deosebire zonele urbane, în timp ce grupările rebele şi Statul Islamic bat în retragere. Forţele kurde au izolat teritoriul pe care îl ocupă, dar acest lucru a atras intervenţia armatei turce care este hotărâtă să împiedice apariţia unui stat kurd din haosul creat.

În viitorul apropiat, Siria pare a fi destinată să fie condusă de mai multe feude, fiecare cu stăpânul ei absolut. În momentul în care scriu aceste rânduri, preşedintele Assad este, de departe, cel mai puternic dintre toţi. Ultimul război civil din Liban a durat 15 ani şi uneori pare că altul stă să înceapă. Siria poate avea o soartă asemănătoare.

Siria a devenit, ca şi Libanul, un loc pe care puterile externe îl folosesc pentru a-şi atinge scopurile. Rusia, Iranul şi Hezbollahul din Liban sprijină trupele guvernamentale siriene. Ţările arabe sprijină opoziţia, iar

alte state sprijină diferite grupări de opoziţie: saudiţii şi qatarezii, de pildă, îşi doresc cât mai multă influenţă în zonă, deşi fiecare sprijină pe altcineva.

Va fi nevoie de pricepere, curaj şi de un element care lipseşte atât de des – compromisul – pentru ca multe dintre aceste regiuni să rămână împreună, ca un singur spaţiu guvernabil. Jihadiştii sunniţi, cu precădere, încearcă să le despartă ca să-şi lărgească aşa-zisul „califat”.

Grupări precum al-Qaeda şi, mai recent, Statul Islamic beneficiază de sprijin, atât cât este, în parte din cauza umilinţei provocate de colonialism şi apoi de eşecul naţionalismului panarab – şi, într-o oarecare măsură, al statului-naţiune arab. Liderii arabi nu au reuşit să asigure prosperitatea sau libertatea populară, iar cântecul de sirenă al islamismului, care promite să rezolve toate problemele, i-a ademenit pe mulţi într-o regiune marcată de un amestec toxic de pietate, şomaj şi represiune. Islamiştii invocă o epocă de aur în care islamul conducea un imperiu şi se plasa în avangarda tehnologiei, a artelor, a medicinei şi a guvernării. Tot ei au reînviat vechile suspiciuni faţă de prezenţa „alterităţii” pe întreg teritoriul Orientului Mijlociu.

Statul Islamic a crescut din franciza „al-Qaeda din Irak”, la sfârşitul anilor 2000, condus fiind de cei rămaşi din conducerea al-Qaeda. În toiul războiului civil din Siria, gruparea s-a desprins din al-Qaeda şi şi-a schimbat numele. Mai întâi în ISIL („Statul Islamic din Levant”), dar, întrucât cuvântul arab pentru Levant este Al Sham, a devenit treptat ISIS. în vara anului 2014, gruparea a început să-şi spună Statul Islamic, proclamându-şi identitatea în zone întinse din Irak şi din Siria.

Curând a devenit gruparea jihadistă „la modă”, atrăgând mii de musulmani străini, parţial datorită romantismului ei pios şi parţial brutalităţii. Dar principalul punct de atracţie l-au constituit succesele înregistrate în crearea unui califat; în timp ce al-Qaeda ucidea oameni şi ocupa prima pagină a ziarelor, Statul Islamic ucidea

oameni şi ocupa teritorii.

Statul Islamic a ocupat o zonă care este tot mai importantă acum, în epoca internetului – spaţiul psihologic. A pornit de la realizările de pionierat ale al-Qaeda pe reţelele de socializare şi a atins noi culmi de sofisticare şi de brutalitate. Până în 2015, Statul Islamic a reuşit să întreacă toate guvernele în materie de mesaje adresate publicului, folosindu-se de jihadiştii influenţaţi de efectele uneori abrutizante ale internetului şi ale obsesiei acestuia faţă de violenţă şi sex. Ei sunt Generaţia de Jihadişti îndobitociţi, gata să intre într-un joc mortal.

În vara anului 2015, mulţi arabi din Orientul Mijlociu, inclusiv cea mai mare parte din presa din regiune, foloseau deja alt nume pentru Statul Islamic, care era ecoul repulsiei pe care mulţi dintre oamenii obişnuiţi o simţeau faţă de organizaţie – Daesh.

Este un fel de acronim, format din precedentul nume arab al grupării, *Dawlat al Islamiya Iraq Wa al Shams*, dar oamenii îl folosesc fiindcă membrii Statului Islamic urăsc termenul. Sună aproape la fel ca verbul *daes* (a face ceva pe ascuns, a îndemna la nesupunere); rimează cu cuvinte negative precum *fahish* (păcătos), dar cel mai important, pentru cei care dispreţuiesc islamul invocat de organizaţie, este că rimează puţin *cujahesh*, care înseamnă „prostovan” în cultura arabă, aceasta este o insultă gravă, care îl înjoseşte pe cel căruia îi este adresată şi îi reduce din puterea de a inspira frică.

În 2015, războiul a cuprins mai multe părţi din Irak, Statul Islamic pierzând oraşul Tikrit, dar ocupând Ramadi. Brusc, aviaţia americană s-a aflat în situaţia de a executa misiuni de recunoaştere şi de a da lovituri aeriene limitate pentru a-i ajuta pe comandanţii Gărzii Republicane Iraniene. Statul Islamic voia Tikritul, în parte ca să se apere de guvernul irakian care încerca să reocupe Moşului la nord; Ramadi, însă, era mult mai important pentru el. Se află în provincia Anbar, o regiune irakiană preponderent sunnită prin care se ajunge la graniţa cu Siria. Păstrarea

teritoriului întărea pretenţia Statului Islamic de a fi „stat”.

În august 2015, se împlinea un an de la misiunile de bombardare a Statului Islamic, conduse de americani, atât în Irak cât şi în Siria. Au fost mii de lovituri aeriene date de avioane americane care decolau de pe portavioanele USS *George H.W. Bush* şi USS Carl *Vinson*, aflate în Golf, altele din Kuwait şi de la o bază din Emiratele Arabe Unite, incluzând şi avionul de vânătoare F-22 Raptor Stealth trimis în luptă tot în 2015, ca să atace instalaţiile petroliere ale Statului Islamic. Piloţii americani, care au participat la majoritatea misiunilor, nu au putut fi ajutaţi de controlorii aerieni ai forţelor speciale care să le transmită coordonatele ţintelor. Întrucât ţintele erau de cele mai multe ori în zonele urbane, conform „regulilor de executare a focului” multe avioane au revenit la bază fără să-şi folosească armele.

De la sfârşitul verii lui 2015, Statul Islamic a pierdut constant din teritoriu. Printre pierderile semnificative se numără oraşul sirian Kobane, recapturat de luptătorii kurzi, iar, în ianuarie 2016, marele oraş irakian Ramadi a fost reocupat de armata irakiană. În acelaşi timp Statul Islamic a fost supus unei presiuni enorme prin intensificarea raidurilor aeriene.

Ruşii s-au implicat şi mai mult, lovind atât armata siriană liberă, cât şi ţinte ale Statului Islamic din Siria, după presupusul atac al Statului Islamic asupra unuia dintre avioanele de linie ruseşti în Egipt. Francezii au răspuns la atacurile teroriste asupra Parisului, din noiembrie 2015, cu lovituri aeriene masive asupra Statului Islamic, apoi au cerut ajutorul Regatului Unit. Parlamentul britanic a votat extinderea raidurilor aeriene din Irak şi asupra Siriei.

În consecinţă, „Califatul” Statului Islamic s-a micşorat, iar unii dintre lideri, ca şi mulţi soldaţi de rând, au fost ucişi. Pierderea Mosulului, recapturat de armata irakiană în 2017, a fost o lovitură dură pentru Statul Islamic, atât din punct de vedere militar, cât şi psihologic:

„Califatul” fusese declarat chiar în Marea Moschee a oraşului, cu trei ani înainte. Ceea ce, desigur, nu înseamnă şi sfârşitul Statului Islamic. Până în 2017, sute de luptători s-au îndreptat spre Libia pentru a construi o nouă bază şi mulţi dintre luptătorii străini nonarabi au încercat să se întoarcă în ţările lor din Europa şi Asia Centrală, toate urmând a fi afectate de islamismul violent mulţi ani de acum încolo.

Şi, totuşi, câmpul de luptă principal rămâne Orientul Mijlociu. Pe fondul implicării masive a ruşilor, britanicilor, americanilor, francezilor şi a altora, mii de drone au fost lansate, unele de pe teritoriul continental al Statelor Unite. Dronele sunt un exemplu modern, elocvent, de tehnologie care depăşeşte unele dintre restricţiile geografiei – dar, în acelaşi timp, demonstrează cât de importantă este geografia. SUA îşi ţin flota tot mai numeroasă de drone în cel puţin zece baze amplasate în jurul lumii. Astfel, o persoană care stă comod într-un birou cu aer condiţionat din Nevada poate lovi ţinte sau poate transfera controlul unor avioane aflate aproape de ele doar prin acţionarea unei manşe. Pe de altă parte, SUA sunt nevoite să-şi păstreze bunele relaţii cu ţările care adăpostesc bazele regionale de drone. De pildă, s-ar putea ca semnalul transmis din Nevada să treacă printr-un cablu subacvatic spre Germania şi, de acolo, să fie transmis unui satelit care aparţine unei terţe ţări care vinde frecvenţe Pentagonului. Ceea ce ne trimite la harta conceptuală a puterii SUA, de care avem nevoie ca să înţelegem pe deplin geopolitica de astăzi.

Dronele sunt folosite, cu un efect devastator, asupra ţintelor individuale. În anii ’2015 – 2016, dronele au avut o contribuţie uriaşă la recuperarea câtorva mii de kilometri pătraţi de teritoriu irakian din mâinile Statului Islamic, chiar dacă acesta încă mai controla largi suprafeţe din regiunile dominate de sunniţi.

Luptătorii islamişti sunniţi de pe tot globul, atraşi ca moliile de lumina unui miliard de pixeli, se folosesc din plin

de divergenţele dintre kurzii, sunniţii şi şiiţii din Irak. Pe arabii sunniţi îi ameţesc cu promisiunea redării locului „care li se cuvine de drept”, ca forţă dominantă în regiune, şi a reînfiinţării califatului în care, în viziunea lor, toţi credincioşii adevăraţi (adică musulmanii sunniţi) vor trăi sub un singur conducător.

Dar tocmai fanatismul convingerilor şi al practicilor este cel care explică de ce nu-şi pot realiza fanteziile utopice.

În primul rând, doar unele dintre triburile irakiene sunnite vor contribui la îndeplinirea obiectivelor jihadiste şi numai ca să-şi atingă propriile scopuri – care nu includ o întoarcere în secolul al VI-lea. Din clipa în care vor obţine ce-şi doresc, se vor întoarce împotriva jihadiştilor, mai ales împotriva celor străini, în al doilea rând, jihadiştii au demonstrat că nu au milă de cei care li se opun şi că, a fi non-sunnit, echivalează cu o condamnare la moarte. Prin urmare, toţi musulmanii non-sunniţi şi toate minorităţile din Irak, creştinii, caldeeni, yazizii şi alţii, sunt împotriva lor, cum sunt şi zeci de ţări musulmane şi occidentale.

Sunniţii irakieni nonjihadişti se află într-o situaţie dificilă, în cazul unui Irak fragmentat sau legal federalizat, vor fi prinşi la mijloc, înconjuraţi de nisip într-o zonă cunoscută drept Triunghiul Sunnit, cu vârfurile aproximativ la est de Bagdad, la vest de Ramadi şi la nord de Tikrit. Sunniţii care locuiesc aici au mai multe în comun cu triburile înrudite din Siria, decât cu kurzii din nord sau cu şiiţii din sud.

În acest triunghi nu există suficientă diversitate economică aptă să susţină o entitate sunnită. Istoria a dăruit petrol „Irakului”, dar divizarea de facto a ţării înseamnă că petrolul se află mai ales în zona kurdă şi în cea şiită; dacă nu va exista un Irak unificat, puternic, banii din petrol vor rămâne acolo unde e petrolul. Ţinuturile kurde nu pot fi aduse sub controlul lor, oraşele la sud de Bagdad, cum ar fi Najaf şi Karbala, sunt preponderent şiite, iar porturile Basra şi Umm Qase sunt departe de

teritoriul sunnit. Această dilemă îi pune pe sunniţi să lupte pentru o parte egală dintr-o ţară pe care au condus-o cândva, uneori jucându-se cu ideea separării, dar ştiind că viitorul lor va fi probabil autoguvernarea într-un teritoriu foarte mic.

În eventualitatea unei divizări, şiiţii sunt cel mai bine plasaţi geografic. Regiunea pe care o domină are câmpuri petroliere, 57 km de coastă, râul Shatt al-Arab, porturi, acces la lumea din exterior şi un aliat militar, economic şi religios alături – Iranul.

Jihadiştii visează la dominaţia globală a islamului salafit. În momentele lor mai lucide, dar tot desprinse de realitate, se gândesc şi luptă pentru un obiectiv mai limitat – un califat care să cuprindă întregul Orient Mijlociu. Unul dintre strigătele de luptă ale jihadiştilor este „De la Moşul la Ierusalim!”, cu alte cuvinte, jihadiştii speră să controleze zona de la Moşul, în Irak până în Beirut, Liban, Amman, Iordania, şi Ierusalim, Israel. Dar dimensiunile reale ale califatului geografic al Statului Islamic sunt limitate de posibilităţile lui.

Aceasta nu înseamnă că trebuie să subestimăm problema sau ceea ce ar putea fi versiunea arabă a Războiului de 30 de Ani din Europa (1618 – 1648). Nu este doar problema Orientului Mijlociu. Mulţi dintre jihadiştii internaţionali care supravieţuiesc se vor întoarce acasă, în Europa, America de Nord, Indonezia, Caucaz şi Bangladesh, unde, probabil, că nu se vor mulţumi cu o viaţă liniştită. Serviciile de contrainformaţii din Londra estimează că, în Orientul Mijlociu, luptă pentru grupările jihadiste mult mai mulţi musulmani britanici decât servesc în armata britanică. Programul de radicalizare adoptat de islamişti a început cu câteva decenii înainte de iniţiativele de de-radicalizare care sunt puse în aplicare acum, în ţările europene.

Majoritatea ţărilor din regiune se confruntă, într-o măsură mai mică sau mai mare, cu propria versiune a acestei lupte dintre generaţii. Arabia Saudită, de pildă, a

atacat celule al-Qaeda în ultimul deceniu, dar, după ce a reuşit să le dezmembreze pe cele mai multe, se vede în faţa unor noi provocări din partea următoarei generaţii de jihadişti. Are o problemă şi în sud, la graniţa cu Yemenul, marcat şi el de violenţe, mişcări separatiste şi prezenţa unei grupări jihadiste puternice.

Există o mişcare islamistă şi în Iordania, care stă să dea în clocot, mai ales în oraşul Zarka, în nord-est, spre graniţele cu Siria şi Irak, oraş care adăposteşte câteva mii de susţinători ai unor grupări precum al-Qaeda şi Statul Islamic. Autorităţile se tem că o grupare jihadistă din Irak sau Siria va ajunge la graniţele fragile acum şi le va trece în forţă, în Iordania. Armata iordaniană instruită de britanici este considerată una dintre cele mai puternice din Orientul Mijlociu, dar s-ar putea să aibă probleme serioase dacă islamiştii din partea locului şi luptătorii străini ar recurge la un război de gherilă urban. Dacă iordanienii palestinieni ar refuza să apere ţara, se prea poate ca Iordania să aibă parte de haosul pe care îl vedem acum în Siria. Acesta este ultimul lucru pe care şi-l doresc liderii haşemiţi – ca şi ultimul lucru pe care şi-l doresc israelienii.

Bătălia pentru viitorul Orientului Mijlociu arab a abătut, într-o oarecare măsură, atenţia de la conflictul israeliano-arab. Obsesia Israel/Palestina revine uneori, dar gravitatea lucrurilor care se petrec prin alte părţi, în sfârşit, i-a făcut cel puţin pe unii observatori să înţeleagă că problemele regiunii nu se reduc la existenţa Israelului. Aceasta a fost o minciună colportată de dictatorii arabi ca să-şi acopere propria brutalitate şi a fost crezută de multă lume din zonă şi de imbecilii utili ai dictatorilor din Occident. Cu toate acestea, tragedia comună israeliano-palestiniană continuă, iar obsesia faţă de această bucată de pământ este atât de mare, încât unii ar putea-o privi din nou ca pe cel mai presant conflict din lume.

Otomanii au considerat regiunea situată la vest de râul Iordan şi întinsă până la Marea Mediterană ca parte a Siriei, numind-o Filistina. După Primul Război Mondial,

sub Mandatul Britanic, regiunea a devenit Palestina.

Evreii au locuit în ceea ce se numea Israel vreme de mii de ani, dar ravagiile istoriei i-au împrăştiat pe tot globul. Israelul a rămas pentru ei „ţara făgăduinţei”, iar Ierusalimul – pământ sfânt. Dar, în 1948, musulmanii arabi şi creştinii alcătuiau o majoritate covârşitoare de mai bine de o mie de ani.

În secolul XX, odată cu introducerea Mandatului pentru Palestina, dorinţa evreilor de a se alătura coreligionarilor minoritari a devenit tot mai acerbă şi, speriaţi de pogromurile din Europa de Est, din ce în ce mai mulţi evrei au început să se stabilească acolo. Britanicii au privit cu ochi buni crearea unei „patrii a evreilor” în Palestina şi i-au lăsat pe evrei să se mute acolo şi să cumpere pământ de la arabi. După cel de-al Doilea Război Mondial şi după Holocaust, evreii au încercat să ajungă în Palestina într-un număr tot mai mare. Tensiunile dintre evrei şi nonevrei s-au acutizat, moment în care Regatul Unit, epuizat, a pasat problema Organizaţiei Naţiunilor Unite, în 1948, care a votat împărţirea regiunii în două ţări. Evreii au fost de acord, arabii au spus „Nu”. Rezultatul a fost declanşarea unui război care a dus la primul val de refugiaţi palestinieni care au părăsit zona

Înălţimile Golan, Cisiordania şi Gaza rămân teritorii revendicate de mai multe părţi, după Războiul de 6 Zile din 1967.

şi la primul val de refugiaţi evrei care au venit din cealaltă parte a Orientului Mijlociu.

Iordania a ocupat Cisiordania, inclusiv estul Ierusalimului. Egiptul a ocupat Gaza, considerând-o o extensie a propriului teritoriu. Nici Iordania şi nici Egiptul nu s-au gândit să le acorde celor care locuiau acolo cetăţenie sau statalitate palestiniană, dar nici locuitorii nu au iniţiat o mişcare semnificativă în vederea creării unui stat palestinian. Între timp, Siria a considerat că toată zona făcea parte din Siria mare, fiind locuită de sirieni.

Chiar şi astăzi Egiptul, Siria şi Iordania resping ideea independenţei palestiniene şi, dacă Israelul ar dispărea şi

ar fi înlocuit de Palestina, toate trei ar revendica părţi din teritoriu. Dar, în acest secol, palestinienii sunt animaţi de un puternic sentiment naţional, motiv pentru care orice dictatură arabă care ar dori să ia o bucată dintr-un stat palestinian, indiferent de forma sau de dimensiunile acestuia, s-ar confrunta cu o opoziţie puternică. Palestinienii sunt deplin conştienţi că majoritatea ţărilor arabe, în care unii dintre ei s-au refugiat în secolul XX, refuză să le acorde cetăţenie; aceste ţări insistă ca statutul copiilor şi nepoţilor lor să rămână cel de „refugiat” şi se asigură că palestinienii nu se integrează.

În timpul Războiului de 6 Zile din 1967, israelienii au preluat controlul întregului Ierusalim, Cisiordaniei şi Gâzei. În 2005, au părăsit Gaza, dar sute de mii de colonişti au rămas în Cisiordania.

Israelul consideră Ierusalimul capitala sa eternă, indivizibilă. Conform religiei evreilor, piatra pe care Avraam s-a pregătit să-l sacrifice pe Isaac este acolo, chiar deasupra celui mai sfânt dintre lăcaşuri, Templul regelui Solomon. Pentru palestinieni, Ierusalimul are o rezonanţă religioasă comună întregii lumi musulmane: oraşul este privit ca al treilea cel mai sfânt loc din islam, fiindcă profetul Mahomed se spune că s-ar fi ridicat la cer de pe aceeaşi piatră, care se află pe locul numit acum „Moscheea cea mai îndepărtată” (Al-Aqsa). Din punct de vedere militar, oraşul are o importanţă geografică strategică moderată – nu trăieşte din industrie, nu are niciun râu şi niciun aeroport –, dar are o semnificaţie culturală şi religioasă covârşitoare: nevoia ideologică de a-l avea este mai importantă decât aşezarea în sine. Controlul şi accesul la Ierusalim nu pot fi obţinute printr-o simplă soluţie de compromis.

Prin comparaţie, israelienilor le-a fost mai uşor să renunţe la Gaza (deşi au fost probleme şi acolo). Este discutabil, totuşi, dacă localnicii au câştigat ceva prin plecarea israelienilor.

Din cele două „entităţi” palestiniene actuale, Gaza se

află în poziţia cea mai dezavantajoasă. Are doar puţin peste 40 km în lungime şi 12 km în lăţime. În acest spaţiu se înghesuie 1, 8 milioane de persoane. Este, de fapt, un „oraş-stat”, chiar dacă unul cumplit de sărac. Din cauza conflictului cu Israelul, cetăţenii ei sunt îngrădiţi din trei părţi: de bariere de securitate ridicate de Israel şi Egipt şi de mare, la vest. Pot construi locuinţe doar până la o anumită distanţă de graniţa cu Israelul, fiindcă israelienii încearcă să limiteze posibilitatea ca locuitorii din Gaza să lanseze rachete în interiorul Israelului. Ultimul deceniu a fost martorul unei curse asimetrice a înarmării, militanţii din Gaza achiziţionând rachete cu rază mai lungă de acţiune, iar Israelul perfecţionându-şi sistemul de apărare antirachetă.

Datorită densităţii sale urbane, Gaza este un bun câmp de luptă pentru apărătorii ei, dar un coşmar pentru civili, care nu au unde să se adăpostească în caz de război şi nicio legătură cu Cisiordania, deşi distanţa dintre cele două este de numai 40 km în punctul cel mai îngust. Până când nu se va încheia un acord de pace, locuitorii din Gaza nu au unde să se refugieze şi nici cum să se ascundă.

Cisiordania este de aproape şapte ori mai mare decât Gaza, dar nu are ieşire la mare. Este mai mult o creastă muntoasă care se întinde de la nord la sud. Din punct de vedere militar, această formă de relief permite controlul câmpiei din vestul crestei şi al Văii Iordanului, în est. Lăsând deoparte ideologia coloniştilor evrei, care revendică dreptul biblic de a locui în ceea ce ei numesc Iudeea şi Samaria, israelienii consideră că o forţă nonisraeliană nu are voie să controleze aceste înălţimi întrucât aici ar putea fi folosite arme grele pentru a bombarda câmpia de coastă, unde se află 70% din populaţia Israelului. Câmpia include şi cele mai importante căi rutiere, multe dintre companiile high-tech de succes, aeroportul internaţional şi cea mai mare parte din industria grea.

Acesta este unul dintre motivele pentru care partea

israeliană susţine că are nevoie de „securitate” şi insistă ca, şi în eventualitatea apariţiei unui stat palestinian independent, statul respectiv să nu amplaseze trupe echipate cu arme grele pe creastă, iar Israelul să-şi păstreze controlul asupra graniţei cu Iordania. Fiind atât de mic, Israelul nu are o „adâncime strategică” reală la care să apeleze în caz că sistemul său de apărare este străpuns şi, de aceea, nu vrea să se apropie de el. Mai mult de-atât, distanţa dintre graniţa cu Cisiordania şi Tel Aviv este de aproximativ 16 km în punctul cel mai îngust; de pe creasta Cisiordaniei orice armată cât de cât instruită ar putea tăia Israelul în două. De asemenea, Israelul împiedică orice grupare din Cisiordania să devină îndeajuns de puternică pentru a-i ameninţa existenţa.

În condiţiile actuale, Israelul se confruntă cu ameninţări la adresa securităţii şi a vieţii cetăţenilor lui sub forma unor atacuri teroriste şi a unor atacuri cu rachete din partea vecinilor de peste graniţe, dar nu şi cu o ameninţare la adresa propriei existenţe. Egiptul, în sud-vest, nu este o ameninţare. Există un tratat de pace care convine ambelor părţi, iar Peninsula Sinai, parţial demilitarizată, acţionează ca o zonă-tampon între ele. La est, peste Marea Roşie, la Aqaba, în Iordania, deşertul protejează Israelul, cum face şi tratatul de pace cu Ammanul. La nord, există o posibilă ameninţare din partea Libanului, dar nu foarte serioasă, sub forma unor incursiuni peste graniţă şi/sau bombardamente limitate. Dacă Hezbollahul din Liban îşi va folosi rachetele mai mari şi cu rază mai lungă de acţiune ca să atingă obiective din interiorul Israelului, riposta va fi pe măsură.

O ameninţare mai serioasă vine din partea vecinului mai mare al Libanului, Siria. Din punct de vedere istoric, Damascul vrea şi are nevoie de acces direct la mare. Întotdeauna a privit Libanul ca pe o parte a Siriei (cum a şi fost) şi încă mai este afectat de faptul că trupele lui au fost silite să-l părăsească în 2005. Dacă acea rută spre mare este blocată, alternativa rămâne traversarea înălţimilor

Golan şi coborârea spre regiunea deluroasă din jurul Mării Galileei, în drum spre Marea Mediterană. Dar înălţimile au fost ocupate de Israel în timpul Războiului de Şase Zile, din 1967, şi, ca să ajungă la câmpia de coastă care duce spre marile centre urbane ale Israelului, o armată siriană ar suferi mari pierderi. Această perspectivă nu poate fi exclusă la un anumit moment din viitor, dar, pe termen mediu, rămâne puţin probabilă şi – atât timp cât continuă războiul civil din Siria – imposibilă.

Şi aşa am ajuns la Iran – căruia trebuie să-i acordăm o atenţie deosebită, fiindcă aici se pune problema armelor nucleare.

Iranul este un uriaş nonarab, unde marea majoritate a populaţiei vorbeşte persana. Este mai mare decât Franţa, Germania şi Regatul Unit luate la un loc, dar, în timp ce populaţiile celor trei ţări însumează 200 de milioane, Iranul are numai 78 de milioane. Cu un spaţiu locuibil limitat, cei mai mulţi iranieni trăiesc în munţi; marile deserturi şi câmpiile de sare din interiorul Iranului nu sunt compatibile cu ideea de habitat uman. Simpla traversare a lor cu maşina te pune la grea încercare, iar traiul în acele zone este o luptă pe care puţini au curajul să o ducă.

În Iran există două lanţuri muntoase masive: Zagros şi Elburz. Lung de aproape 1500 km, Zagros vine dinspre nord, de-a lungul graniţelor Iranului cu Turcia şi Irakul, sfârşind aproape de Strâmtoarea Ormuz din Golful Persic. În jumătatea de sud a acestui lanţ muntos este o câmpie, spre vest, unde Shatt al-Arab desparte Iranul de Irak. Aici se găsesc şi marile câmpuri petroliere iraniene, celelalte fiind în nord şi centru. împreună ocupă locul trei în lume ca zăcăminte de petrol. Cu toate acestea, Iranul rămâne relativ sărac din cauza conducerii defectuoase, a corupţiei, a topografiei muntoase care îngreunează transportul, şi a sancţiunilor economice care au împiedicat parţial modernizarea anumitor industrii.

Lanţul muntos Elburz începe tot în nord, dar de-a lungul graniţei cu Armenia. Merge paralel cu întreg ţărmul

de sud al Mării Caspice şi ajunge la graniţa cu Turkmenistanul înainte de a coborî spre Afghanistan. Acesta este lanţul muntos care se poate vedea din Teheran, capitala Iranului, veghind asupra oraşului dinspre nord. Oferă privelişti spectaculoase şi deţine un secret mai bine păstrat chiar decât proiectul nuclear iranian: condiţiile de practicare a schiului sunt excelente câteva luni pe an.

Iranul este apărat de geografia lui, cu munţi din trei părţi, mlaştină şi apă din a patra. Mongolii au fost ultimii care au reuşit să pătrundă acolo, în anii 1219 – 1221, dar, de atunci, atacatorii s-au înecat cu praf tot încercând să treacă munţii. În timpul celui de-al Doilea Război din Golf, în 2003, chiar şi SUA, cea mai mare forţă militară care a existat vreodată, au renunţat să o ia la dreapta după ce au intrat în Iran pe la sud, ştiind că, în ciuda puterii de foc superioare, Iranul nu era o ţară care să poată fi invadată. De fapt, armata americană avea şi un slogan la momentul acela: „Noi ne ocupăm de deserturi, nu şi de munţi”.

În 1980, când a izbucnit războiul dintre Iran şi Irak, irakienii au folosit şase divizii ca să traverseze Shatt al-Arab în încercarea de a anexa provincia iraniană Kuzestan. Irakienii nici nu au trecut de câmpiile mlăştinoase, darămite să ajungă la poalele Zagrosului. Războiul s-a întins pe durata a opt ani, făcând cel puţin un milion de victime.

Terenul muntos al Iranului înseamnă că este greu să creezi o economie interconectată şi că sunt multe grupuri minoritare, fiecare cu caracteristicile lui bine definite. Kuzestanul, de pildă, este locuit de o majoritate etnică arabă, iar prin alte părţi trăiesc kurzi, azeri, turkmeni, georgieni etc. Cel mult 60% din populaţia ţării vorbeşte persana, limba majorităţii populaţiei. Ca rezultat al acestei diversităţi, Iranul a centralizat puterea şi s-a folosit de forţă şi de un serviciu de informaţii de temut ca să menţină stabilitatea internă. Teheranul ştie că nimeni nu va invada Iranul, dar şi că puterile ostile îi pot folosi minorităţile ca să genereze tulburări şi să pună în pericol astfel revoluţia

islamică.

Iranul dispune şi de o industrie nucleară despre care multe ţări, cu precădere Israelul, cred că este folosită la construirea armelor nucleare, accentuând astfel tensiunile din regiune. Israelienii se simt ameninţaţi de existenţa armelor nucleare iraniene. Important nu este doar potenţialul Iranului de a rivaliza cu propriul lor arsenal şi de a spulbera Israelul cu o singură bombă: dacă Iranul ar construi bomba, foarte probabil ţările arabe ar intra în panică şi ar încerca să-şi construiască şi ele una. Saudiţii, de pildă, se tem că ayatolahii vor să domine regiunea, să-i aducă pe toţi arabii şiiţi sub oblăduirea lor şi chiar plănuiesc că controleze oraşele sfinte Meca şi Medina. Un Iran care deţine arme nucleare ar fi puterea regională absolută şi, ca să contracareze acest pericol, saudiţii probabil că ar încerca să cumpere arme nucleare de la Pakistan (cu care au legături strânse). Egiptul şi Turcia le-ar putea urma exemplul imediat.

Aceasta înseamnă că ameninţarea unei lovituri aeriene din partea Israelului asupra instalaţiilor nucleare ale Iranului este o constantă, deşi există mulţi factori care impun reţinere. Unul este distanţa în linie dreaptă dintre Israel şi Iran – aproximativ 1610 km. Avioanele israeliene ar trebui să traverseze două graniţe suverane, ale Iordaniei şi Irakului; Irakul mai mult ca sigur ar anunţa Iranul de iminenţa unui atac. Un alt factor este că orice altă rută necesită realimentarea avioanelor, care ar trebui făcută mai departe de graniţa israeliană şi care (dacă urmează ruta nordică) ar însemna din nou survolarea unui teritoriu suveran. Un ultim motiv este că Iranul are ceea ce s-ar putea numi un as în mânecă – capacitatea de a închide Strâmtoarea Ormuz din Golf, prin care trec zilnic, în funcţie de tranzacţii, nave care transportă 20% din necesarul de petrol al lumii. În punctul ei cel mai îngust, strâmtoarea, cea mai importantă din punct de vedere strategic, are doar 34 km. Lumea industrializată se teme de efectul unei posibile închideri a Strâmtorii Ormuz timp

de mai multe luni, anume creşterea vertiginoasă a preţurilor. Tocmai de aceea atât de multe ţări presează Israelul să nu treacă la acţiune.

În anii 2000, iranienii s-au temut că vor fi încercuiţi de americani. Flota SUA se afla în Golf, trupele americane se aflau în Irak şi Afghanistan. Prin reducerea efectivelor militare din ambele ţări, temerile Iranului s-au estompat; Iranul este lăsat să ocupe poziţia dominantă, în legătură directă cu aliaţii lui din Irakul condus de şiiţi. Sudul Iranului este, de asemenea, un pod către aliaţii alawiţi din Damasc şi către aliaţii şiiţi din Liban, adică Hezbollah, pe coasta Mării Mediterane.

Între secolele al VI-lea şi al IV-lea î.Hr., Imperiul Persan se întindea din Egipt până în India. Iranul de astăzi nu mai are ambiţii imperiale, dar caută să-şi extindă influenţa, iar direcţia evidentă este peste câmpiile din vest – lumea arabă şi minorităţile ei şiite. A câştigat teren în Irak, de când invazia americană a dus la instalarea unui guvern majoritar şiit. Evenimentul a alarmat Arabia Saudită dominată de sunniţi şi a alimentat versiunea din Orient Mijlociu a unui Război Rece centrat pe relaţia dintre saudiţi şi iranieni. Chiar dacă Arabia Saudită este mai mare decât Iranul, chiar dacă e de multe ori mai bogată decât Iranul datorită industriei producătoare de petrol şi de gaze bine dezvoltată, populaţia ei este mult mai mică (28 de milioane de saudiţi faţă de 78 de milioane de iranieni) şi, din punct de vedere militar, nu crede în capacitatea ei de a-şi înfrunta vecinul persan dacă acest război rece devine fierbinte, iar armatele lor ajung să se lupte. Fiecare parte are ambiţia de a deveni puterea dominantă în regiune, fiecare se consideră apărătoarea propriei versiuni a islamului. Cât timp Irakul a fost sub călcâiul lui Saddam, între Arabia Saudită şi Iran a existat o zonă-tampon foarte puternică; în absenţa ei, cele două ţări se încruntă una la cealaltă peste Golful Persic. Acordul iniţiat de americani privind instalaţiile nucleare ale Iranului, încheiat în vara anului 2015, nu a convins în

niciun fel statele din Golf că ameninţarea Iranului s-a redus, iar războiul tot mai intens al declaraţiilor dintre Arabia Saudită şi Iran continuă, dublat de un război dus uneori de o a treia ţară, cu precădere Yemen.

Presa occidentală s-a concentrat pe reacţia Israelului faţă de acordul nuclear, în timp ce presa arabă din întreaga regiune s-a declarat total împotriva lui, unele ziare comparându-l cu Acordul de la München din 1938. Un jurnalist saudit de frunte chiar a făcut apel la regat să înceapă construirea unei bombe ca să fie pregătit când Iranul va face acelaşi lucru.

Acesta era fundalul pe care s-au desfăşurat evenimentele şocante de la începutul anului 2016, când Arabia Saudită (ţară majoritar sunnită) a executat 47 de deţinuţi într-o singură zi, printre ei aflându-se cel mai bătrân şeic şiit, Nimr al Nimr. O mişcare calculată a familiei regale sunnite ca să arate lumii, inclusiv Americii, că, şi cu un acord nuclear şi fără el, saudiţii vor îngenunchea Iranul. Demonstraţii au izbucnit în toată lumea musulmană şiită, ambasada saudită din Teheran a fost vandalizată şi incendiată, relaţiile diplomatice dintre cele două ţări au fost rupte, pregătind astfel terenul pentru continuarea aprigului război civil dintre sunniţi şi şiiţi. Acest război se poartă în mai multe feluri, inclusiv prin încordarea relaţiilor diplomatice dintre statele sunnite. În 2017, Arabia Saudită, Emiratele Arabe Unite, Bahrainul şi Egiptul au rupt relaţiile cu Qatarul, acuzându-l că sprijină terorismul. Pasul următor a fost blocada economică, măsură care a obligat Qatarul să accepte ajutorul venit pe calea aerului din Iran, ţară care s-a folosit imediat de ocazie ca să învrăjbească şi mai mult statele din Golf.

La vest de Iran este o ţară atât europeană, cât şi asiatică. Turcia se află la graniţa cu ţinuturile arabe, dar nu este arabă şi, chiar dacă cea mai mare parte din teritoriul ei aparţine regiunii Orientului Mijlociu, încearcă să se distanţeze de conflictele care au loc acolo.

Vecinii de la nord şi nord-vest nu i-au recunoscut

niciodată pe turci ca făcând parte cu adevărat din Europa. Dacă Turcia este europeană, atunci graniţele Europei sunt dincolo de întinsa Câmpie a Anatoliei, cu alte cuvinte se opresc la Siria, Irak şi Iran. O idee pe care puţini o acceptă. Dacă *nu* face parte din Europa, unde se situează? Cel mai mare oraş al său, Istanbulul, a fost oraş european al culturii în 2010, Turcia participă la concursul de muzică uşoară Eurovision şi la campionatul european UEFA, în anii 1970, a cerut să adere la ceea ce este acum Uniunea Europeană; şi, totuşi, mai puţin de 5% din teritoriul ei se află în Europa. Majoritatea geografilor consideră că mica parte din Turcia aflată la vest de Bosfor este europeană, iar restul ţării, la sud şi sud-est de Bosfor, se află în Orientul Mijlociu (în sensul său cel mai general).

Acesta este unul dintre motivele pentru care Turcia nu a fost acceptată în UE. Alţi factori sunt nerespectarea drepturilor omului, mai ales când e vorba de kurzi, şi economia sa. Întrucât Turcia are o populaţie de 75 de milioane de oameni, ţările europene se tem că, din cauza diferenţelor mari ale nivelului de trai, apartenenţa la UE ar duce la o migraţie în masă a turcilor. Un alt motiv, deşi în UE nu se pomeneşte de el, ar putea fi că Turcia este o ţară majoritar musulmană (98%). UE nu este o organizaţie laică sau creştină, dar acest lucru nu o împiedică să fie scena unei dezbateri dificile despre „valori” Pentru fiecare argument în favoarea aderării Turciei la UE există un contraargument, iar, în ultimul deceniu, şansele ca Turcia să devină membră a UE au scăzut simţitor, ceea ce a pus ţara în situaţia de a se gândi la alte opţiuni.

În anii 1920, pentru un singur om, cel puţin, nu exista nicio opţiune. Numele lui era Mustafa Kemal, singurul general turc care, la sfârşitul Primului Război Mondial, se bucura de o faimă şi mai mare decât la începutul lui. După ce puterile victorioase au ciopârţit Turcia, a devenit preşedinte cu o platformă în care îşi exprima opoziţia faţă de termenii impuşi de Aliaţi, a modernizat ţara şi a făcut din ea o parte din Europa. A

adoptat coduri juridice occidentale şi calendarul gregorian şi a scos în afara legii instituţiile publice islamice. Purtarea fesului musulman a fost interzisă, alfabetul latin a înlocuit scrierea arabă, iar femeile au primit drept de vot (cu doi ani înaintea Spaniei şi cu 15 înaintea Franţei). În 1934, când turcii au adoptat legal numele de familie, Kemal a fost numit „Atatürk" – „Tatăl turcilor". A murit în 1938, dar conducătorii turci care i-au urmat au continuat să apropie Turcia de Europa de Vest, iar cei care nu au făcut-o s-au trezit victime ale unor lovituri de stat hotărâte să ducă la bun sfârşit moştenirea lăsată de Atatürk.

Dar, până în anii 1990, respingerea constantă de către Europa şi refuzul încăpăţânat al multor turci de a deveni mai puţin religioşi au determinat apariţia unei generaţii de politicieni care au început să creadă în imposibil – că, poate, Turcia avea nevoie de un plan B. Preşedintele Turgut Ôzal, un tip religios, a venit la conducere în 1989 şi a dat tonul schimbărilor. I-a încurajat pe turci să vadă din nou Turcia ca pe un pământ binecuvântat, care uneşte Europa cu Asia şi Orientul Mijlociu, o ţară care ar putea redeveni o mare putere în toate cele trei regiuni. Actualul preşedinte, Recep Tayyib Erdogan, are aceleaşi ambiţii, poate chiar şi mai mari, dar se loveşte de aceleaşi obstacole în calea împlinirii lor. Acestea sunt, în parte, de ordin geografic.

Din punct de vedere politic, ţările arabe nu privesc cu ochi buni intenţia lui Erdogan de a recrea, economic, Imperiul Otoman şi se opun unor legături strânse cu Turcia. Iranienii văd Turcia ca pe cel mai puternic rival economic şi militar din vecinătatea lor. Relaţiile, niciodată calde, s-au răcit şi mai mult din cauza faptului că susţin facţiuni diferite în războiul civil din Siria. Sprijinul consistent acordat de Turcia guvernului Frăţiei Musulmane din Egipt s-a dovedit falimentar atunci când armata egipteană a pus la cale cea de-a doua lovitură de stat şi a preluat puterea. Acum relaţiile dintre Cairo şi Ankara sunt îngheţate.

Şi mai precare sunt relaţiile dintre Ankara şi Moscova. Turcii şi ruşii nu se înţeleg de 500 de ani, deşi, în ultimul secol, au învăţat să se suporte reciproc, fără prea multe fricţiuni. Războiul civil din Siria a schimbat situaţia, dat fiind că Rusia îl sprijină pe preşedintele Assad, iar Turcia se străduieşte să răstoarne regimul Assad şi să pună în loc un guvern condus de sunniţii musulmani. Raporturile dintre cele două ţări s-au agravat spre sfârşitul anului 2015, după ce ruşii au intervenit militar în Siria. Turcia a doborât un avion de vânătoare rusesc SU 24, despre care ruşii au pretins că se rătăcise în spaţiul aerian turcesc. A urmat un război verbal, a existat chiar şi o ameninţare voalată că se va trece la represalii, dar, până la urmă, ambele tabere s-au limitat la invective şi la sancţiuni economice. Acest scandal nu a fost legat doar de implicarea în războiul din Siria şi de doborârea avionului rusesc, ci şi de dorinţa Turciei şi a Rusiei de a domina bazinul Mării Negre, pe cel al Mării Caspice şi de a atrage în sfera lor de influenţă popoarele turcice din ţări precum Turkmenistanul. Şi una, şi alta ştiu că, pe măsură ce creşte economic, Turcia va căuta să rivalizeze cu Rusia în „stanuri” şi niciuna nu e dispusă să ţină cont de chestiuni legate de suveranitate şi „onoare”.

Elita turcă a învăţat că jucarea cărţii islamice pentru a câştiga puncte în lupta cu Israelul l-a determinat pe acesta să coopereze cu Ciprul şi Grecia în ideea formării unei alianţe energetice trilaterale care să exploateze zăcămintele de gaze din largul coastelor. Relaţia încordată a guvernului egiptean cu Turcia stimulează interesul Egiptului de a deveni un client important al acestei noi surse de energie. Între timp, Turcia, care ar fi putut beneficia de pe urma energiei israeliene, se bazează mai ales pe vechiul său duşman, Rusia, pentru a-şi acoperi necesarul de energie, colaborând, în acelaşi timp, cu Rusia la dezvoltarea unei noi reţele de conducte care să furnizeze petrol şi gaze ţărilor UE.

Americanii, îngrijoraţi de noul război rece dintre

Turcia şi Israel, doi dintre aliaţii lor, se străduiesc să-i apropie din nou.

SUA doresc o relaţie mai bună între cele două ţări, ca să întărească poziţia NATO la est de Marea Mediterană. În viziunea NATO, Turcia este o ţară de o importanţă strategică maximă deoarece controlează intrarea şi ieşirea din Marea Neagră prin Strâmtoarea Bosfor. Dacă închide strâmtoarea, care are mai puţin de 1, 5 km în porţiunea cea mai îngustă, flota rusească de la Marea Neagră nu poate pătrunde în Marea Mediterană şi apoi în Oceanul Atlantic. Simpla trecere prin Bosfor te duce doar în Marea Marmara; trebuie să treci şi prin Strâmtoarea Dardanele ca să ajungi în Marea Egee, în drum spre Marea Mediterană.

Dată fiind suprafaţa ei de uscat, Turcia nu este considerată o putere maritimă, dar se învecinează cu trei mări, iar controlul acestora face din ea o forţă de temut; este şi o punte comercială şi de transport între Europa şi Orientul Mijlociu, Munţii Caucaz şi ţările Asiei Centrale, cu care are o istorie comună şi, în unele regiuni, legături etnice.

Turcia este hotărâtă să se afle la răspântia istoriei, chiar dacă traficul uneori este periculos. Pagina web a Ministerului Afacerilor Externe accentuează acest lucru în secţiunea „Sinopsis de politică externă”: „Geografia afro-euro-asiatică, Turcia situându-se chiar în epicentrul acesteia, este o zonă în care şansele şi riscurile interacţionează în cel mai intens mod cu putinţă” şi continuă: „Turcia este hotărâtă să devină membru cu drepturi depline al Uniunii Europene, ca parte din efortul ei bicentenar de a atinge cel mai înalt nivel de civilizaţie contemporană”.

Perspectiva pare puţin probabilă pe termen scurt spre mediu. Până de curând Turcia era dată ca exemplu pentru felul în care o ţară din Orientul Mijlociu, alta decât Israelul, poate îmbrăţişa democraţia. Recent, exemplul a avut mult de suferit din cauza eternei probleme kurde, a

dificultăţilor cu care se confruntă unele dintre micile comunităţi creştine şi a sprijinului tacit acordat grupărilor islamiste în lupta împotriva guvernului sirian. Lovitura de stat eşuată din 2016 a dat mână liberă guvernului Erdogan să reducă la tăcere întreaga opoziţie. Mai bine de 50.000 de persoane au fost arestate, iar în jur de 150.000 şi-au pierdut locul de muncă.

Remarcile preşedintelui Erdogan cu privire la evrei şi la egalitatea între rase şi sexe, făcute pe fondul islamizării treptate a Turciei, au alarmat opinia publică. Dar, prin comparaţie cu majoritatea statelor arabe, Turcia este mult mai dezvoltată şi are mai multe trăsături de democraţie. Chiar dacă Erdogan strică o parte din ce a făcut Atatürk, nepoţii „tatălui turcilor" cresc mai liberi decât oricare alte naţionalităţi din Orientul Mijlociu arab.

Întrucât nu au avut aceeaşi deschidere şi au suferit de pe urma colonialismului, statele arabe nu au fost pregătite să transforme revoltele arabe (valul de proteste care a început în 2010) într-o adevărată Primăvară Arabă. Acestea au degenerat în nesfârşite tulburări de stradă şi războaie civile.

Primăvara Arabă este un termen impropriu, inventat de presă; ne îngreunează înţelegerea a ceea ce se întâmplă. Prea mulţi reporteri s-au grăbit să-i intervieveze pe tinerii liberali, în pieţele oraşelor, cu sloganuri scrise în limba engleză, luându-i drept vocea poporului şi direcţia în care se îndreaptă istoria. Unii jurnalişti procedaseră la fel în timpul „Revoluţiei Verzi", descriindu-i pe studenţii din nordul Teheranului drept „Tineretul Iranului", ignorându-i astfel pe ceilalţi tineri iranieni care se alăturau miliţiilor Basij, reacţionare, şi Gărzii Revoluţionare.

În 1989, în Europa de Est, exista o formă de totalitarism: comunismul. În mintea majorităţii oamenilor era numai o direcţie: spre democraţie, care prospera dincolo de Cortina de Fier. Estul şi Vestul aveau memoria istorică a unor perioade de democraţie şi societate civilă. Lumea arabă a anului 2011 nu avea aşa ceva şi se uita în

mai multe direcţii. Existau, cum există şi acum, democraţia, democraţia liberală (care se deosebeşte de prima), naţionalismul, cultul liderului puternic şi direcţia spre care priveau oamenii dintotdeauna – islamul, sub diversele lui măşti, inclusiv islamismul.

În Orientul Mijlociu, puterea ţâşneşte pe ţeava unei arme. Unii cetăţeni destoinici din Misrata, Libia, pot dori să pună bazele unui partid liberal-democrat, alţii pot dori să militeze pentru drepturile homosexualilor, dar opţiunea lor este limitată dacă puterea locală, de facto, împuşcă liberal-democraţi şi homosexuali.

Irakul constituie un exemplu elocvent: o democraţie numai cu numele, departe de a fi liberală, şi un loc în care oamenii sunt ucişi, de obicei, fiindcă sunt homosexuali.

Cea de-a doua fază a revoltei arabe este în toi – lupta internă, complexă, din inima societăţilor în care credinţele religioase, obiceiurile sociale, legăturile tribale şi armele sunt forţe mult mai puternice decât idealurile „occidentale” de egalitate, de libertate de exprimare şi de sufragiu universal. Ţările arabe sunt măcinate de prejudecăţi, de ură de toate felurile, despre care occidentalul obişnuit ştie atât de puţin încât nici nu-i vine să le creadă, chiar dacă le vede cât se poate de direct. Şi noi suntem conştienţi de prejudecăţile noastre, numeroase, dar adesea tindem să ne facem că nu le vedem pe cele din Orientul Mijlociu.

Exprimarea constantă a urii faţă de alte persoane este atât de obişnuită în lumea arabă încât de-abia provoacă vreo reacţie, şi atunci adesea din partea minorităţii liberale din regiune, educată în Occident, care are acces limitat la presă. Caricaturile antisemite, care se fac ecoul propagandei naziste din ziarul *Der Stürmer*; sunt regula şi nu excepţia. Săptămână de săptămână imami agresivi sunt invitaţi să-şi dea cu părerea în emisiuni TV, la ore de vârf.

Apologeţii occidentali ai acestui gen de comportament se tem uneori să nu fie catalogaţi drept

„orientalişti” de-ai lui Edward Said. Îşi trădează propriile valori liberale negându-le universalitatea. Alţii, în naivitatea lor, susţin că aceste incitări la crimă nu sunt răspândite şi trebuie văzute în contextul limbii arabe, care este înclinată spre retorică. Atitudinea lor semnalează o lipsă de înţelegere a „străzii arabe”, a rolului presei arabe de centru şi refuzul lor de a înţelege că, atunci când oamenii plini de ură spun ceva, o spun cu toată convingerea.

Când preşedintele Egiptului, Hosni Mubarak, a fost dat jos din funcţie, puterea poporului a fost cea care l-a alungat, dar lumea din afară nu a înţeles că armata aştepta de ani întregi ocazia de a scăpa de el şi de fiul lui, Gamal, şi că reacţia străzii fusese pretextul de care au avut nevoie militarii. De-abia atunci când Frăţia Musulmană şi-a chemat susţinătorii, armata a simţit că e momentul să intervină. Erau numai trei instituţii în Egipt: Partidul Naţional-Democrat al lui Mubarak, armata şi Frăţia Musulmană. Ultimele două au distrus-o pe prima, apoi, Frăţia a câştigat alegerile, a început să transforme Egiptul într-un stat islamist şi a plătit cu vârf şi îndesat, fiind răsturnată de adevărata putere a ţării – armata.

Islamiştii rămân a doua putere, chiar dacă în clandestinitate. Când demonstraţiile anti-Mubarak erau la apogeu, în Cairo atrăgeau câteva sute de mii de persoane. După căderea lui Mubarak, când predicatorul musulman radical Yusuf al-Qaradawi s-a întors din exilul din Qatar, cel puţin un milion de oameni au ieşit ca să-l întâmpine, deşi puţine voci din presa occidentală au considerat că aceasta era „vocea poporului” Liberalii nu au avut niciodată vreo şansă. Nici în trecut, nici acum. Şi asta nu pentru că egiptenii sunt radicali, ci pentru că le este foame şi frică – atunci când trebuie să alegi între pâine şi siguranţă sau democraţie, opţiunea este clară.

În societăţile pauperizate, cu puţine instituţii stabile, puterea aparţine bandelor deghizate în „miliţii” sau în „partide politice” în timp ce acestea se luptă pentru

putere, aclamate uneori de simpatizanţi occidentali naivi, mor mulţi oameni nevinovaţi. Aşa se pare că se va întâmpla, ani în şir, în Libia, Siria, Yemen, Irak şi, posibil, în alte ţări.

Americanii vor să-şi reducă investiţiile militare şi politice în regiune ca urmare a scăderii importului de energie; dacă se retrag, China şi, într-o măsură mai mică, India, ar putea lua locul SUA. Chinezii joacă deja un rol important în Arabia Saudită, Irak şi Iran. Acest scenariu se poate aplica la nivel global şi va fi adoptat în cancelariile marilor puteri. Pe teren, jucătorii vor jongla cu imaginaţia, dorinţele, speranţele, nevoile şi uneori vieţile oamenilor de rând.

Acordul Sykes-Picot a fost rupt; refacerea lui, chiar şi sub o altă formă, va fi un proces îndelungat şi sângeros.

CAPITOLUL 7
India şi Pakistan

India nu este o naţiune, nu este nicio ţară. Este un subcontinent de naţionalităţi.

Muhammad Ali Jinnah

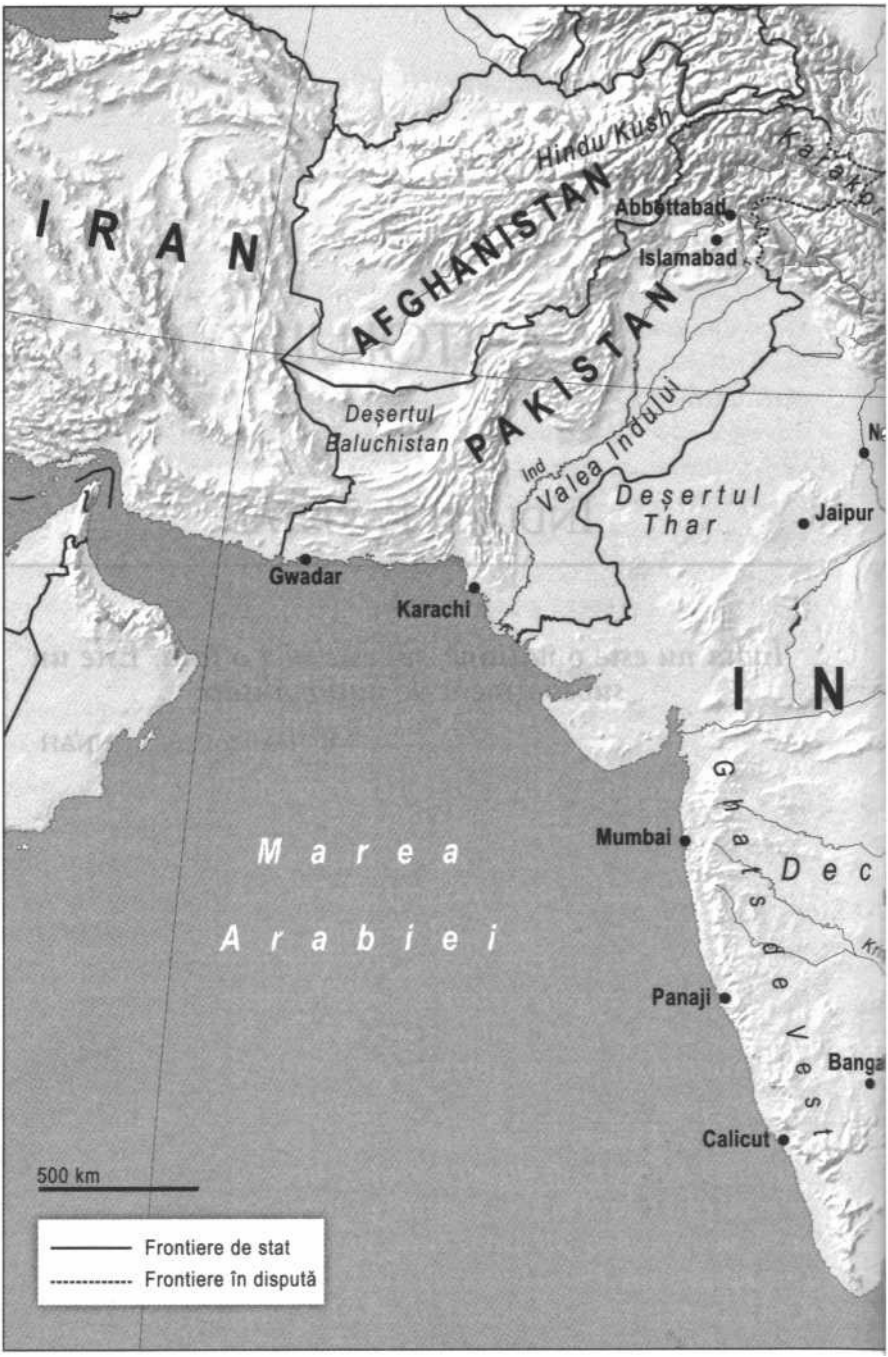
IRAN
AFGHANISTAN
PAKISTAN
Hindu Kush
Abbottabad
Islamabad
Deșertul Baluchistan
Valea Indului
Ind
Deșertul Thar
Jaipur
Gwadar
Karachi
IN
Marea Arabiei
Mumbai
Panaji
Calicut
500 km
Frontiere de stat
Frontiere în dispută

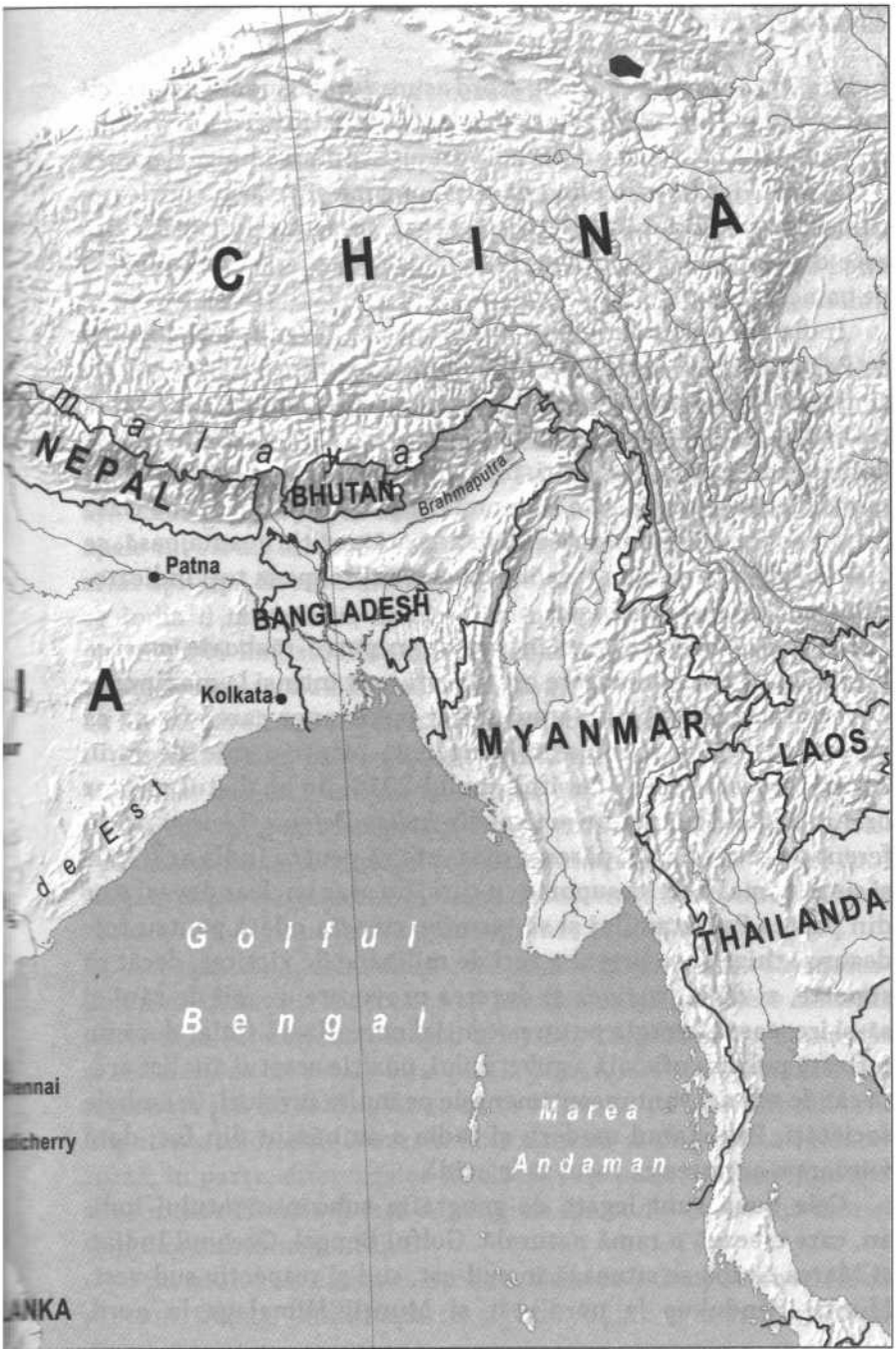

India şi Pakistan pot cădea de acord asupra unui

singur lucru: niciuneia nu-i place vecinătatea celeilalte. O situaţie oarecum problematică, dat fiind că cele două au o graniţă comună, lungă de peste 3.000 km. Fiecare este plină de antagonisme şi de arme nucleare, prin urmare modul în care gestionează această relaţie nedorită este o chestiune de viaţă şi de moarte pentru zeci de milioane de oameni.

India are o populaţie care se apropie de 1, 3 miliarde, în timp ce Pakistanul are doar 182 milioane de locuitori. Sărac, volatil şi divizat, Pakistanul pare că se defineşte prin opoziţie cu India, iar India, în pofida obsesiei pe care o are faţă de Pakistan, se defineşte în mai multe feluri, inclusiv prin faptul că este o putere mondială emergentă, cu o economie în plină dezvoltare şi o clasă de mijloc tot mai numeroasă. Din această poziţie avantajoasă, se uită la Pakistan şi vede cum îl depăşeşte aproape la toţi indicatorii democratici şi economici.

India şi Pakistan s-au înfruntat în patru războaie mari şi s-au hărţuit de nenumărate ori. Nervii sunt întinşi la maximum. O declaraţie des citată a unui ofiţer pakistanez care afirma că Pakistanul va face India să sângereze printr-o mie de răni, a fost invocată, spre sfârşitul anului 2014, de analistul militar dr. Amarjit Singh într-un articol din *Indian Defence Review*: „Indiferent de ce cred alţii, părerea mea este că pentru India ar fi, pur şi simplu, mai bine să suporte cu curaj un atac nuclear devastator din partea Pakistanului şi să termine cu asta o dată pentru totdeauna, chiar şi cu preţul a zeci de milioane de victime, decât să suporte, zi de zi, ruşinea şi durerea provocate de mii de răni şi să-şi irosească energia pe un potenţial nerealizat”. Chiar dacă nu reflectă politica oficială a guvernului, poziţia acestui analist arată cât de adânci sunt resentimentele pe multe niveluri, în ambele societăţi. Pakistanul modern şi India s-au născut din foc; data viitoare s-ar putea ca focul să le ucidă.

Cele două sunt legate de geografia subcontinentului indian, care creează o ramă naturală. Golful Bengal,

Oceanul Indian şi Marea Arabă se situează în sud-est, sud şi respectiv sud-vest, Munţii Hindukuş la nord-vest şi Munţii Himalaya la nord.

Mergând în sensul acelor de ceasornic, platoul Deşertului Baluchistan urcă mereu până se transformă în munţii Frontierei de Nord-Vest (aşa cum era cunoscută pe vremea Imperiului Britanic), care se înalţă şi mai mult, devenind Hindukuş. La est, se leagă de Lanţul Karakorum, care duce până în Munţii Himalaya. Aceştia se întind de-a lungul graniţei cu China până în Myanmar. De acolo, India se curbează în jurul Bangladeshului, apoi coboară în sud, spre Golful Bengal.

În interiorul acestui perimetru sunt cuprinse statele de astăzi India, Pakistan, Bangladesh, Nepal şi Bhutan. Ultimele două sunt naţiuni sărace, fără ieşire la mare, dominate de vecinele lor gigantice, China şi India. Problema Bangladeshului nu este că nu are acces la mare, ci că marea are prea mult acces la Bangladesh: apele învolburate ale Golfului Bengal inundă constant teritoriul aflat aproape de nivelul mării. Cealaltă problemă geografică este că India îl înconjoară aproape în întregime – graniţa lungă de peste 4.000 km, stabilită de comun acord în 1974, face India să îmbrăţişeze practic Bangladeshul, lăsându-i doar o graniţă scurtă cu Myanmarul, ca rută terestră alternativă spre lumea din afară.

Bangladeshul este volatil, cu militanţi islamişti care pun pe jar India; dar niciuna dintre aceste trei ţări mai mici din subcontinent nu poate ameninţa serios stăpânul indiscutabil. Nici Pakistanul nu ar fi considerat o ameninţare la adresa Indiei dacă nu şi-ar fi perfecţionat tehnologia de fabricare a armelor nucleare în deceniile de după împărţirea regiunii, în 1947.

Această zonă, chiar dacă este relativ plată, a fost dintotdeauna prea întinsă şi diversă ca să poată avea o conducere centrală puternică. Până şi colonialiştii britanici, cu celebra lor birocraţie şi sistemul de căi ferate

bine pus la punct, au acordat autonomie regională şi s-au folosit de ea ca să-i asmuţă pe liderii locali unii împotriva celorlalţi. Diversitatea culturală şi lingvistică se datorează, în parte, diferenţelor de climă – de pildă, nordul îngheţat al Munţilor Himalaya faţă de junglele din sud – dar şi fluviilor şi religiilor subcontinentului.

Mai multe civilizaţii s-au dezvoltat de-a lungul unor fluvii precum Gange, Brahmaputra şi Ind. Chiar şi astăzi centrele urbane se înşiră de-a lungul malurilor, iar regiunile, atât de diferite una de alta – de pildă, Punjabul, cu majoritatea lui sikh, şi vorbitorii de tamil din Tamil Nadu – sunt influenţate de aceste deosebiri de ordin geografic.

De-a lungul secolelor, multe puteri au invadat subcontinentul, dar niciuna nu l-a cucerit cu adevărat. Nici măcar acum New Delhi nu controlează total India şi, după cum vom vedea mai încolo, într-o măsură şi mai mare, Islamabadul nu poate controla Pakistanul. E adevărat că musulmanii au avut cel mai mare succes în unificarea subcontinentului sub o singură conducere, dar nici măcar islamul nu a reuşit să depăşească diferenţele culturale, religioase şi lingvistice.

Prima invazie musulmană a avut loc încă din secolul al VIII-lea d.Hr., când arabii din Califatul Umayyad au ajuns până în Punjab, adică în Pakistanul de astăzi. De atunci şi până în secolul al XVIII-lea, mai multe invazii străine au adus islamul pe subcontinent; dar, la est de Valea Indului, majoritatea populaţiei hinduse a rezistat convertirii, pregătind astfel terenul pentru împărţirea ulterioară a Indiei.

Britanicii au venit şi au plecat, iar, în urma lor, centrul nu a mai rezistat, instalându-se haosul. De fapt, nici nu a existat vreun centru adevărat: regiunea a fost mereu divizată de diferenţele lingvistice străvechi între Punjab şi Gujarat, între regiunile muntoase şi deserturi, între islam şi hinduism. Până în 1947, forţele naţionalismului postcolonial şi separatismul religios

rupseseră subcontinentul în două şi, mai târziu, în trei părţi mari: India, Pakistan şi Bangladesh. Epuizaţi de cele două războaie mondiale şi conştienţi că zilele imperiului erau numărate, britanicii nu au avut parte de o retragere glorioasă.

Pe 3 iunie 1947, s-a făcut anunţul în Camera Comunelor: britanicii se vor retrage – India va fi împărţită în două dominioane independente: India şi Pakistan. Peste 73 de zile, pe 15 august, britanicii erau ca şi plecaţi.

A urmat o mişcare populară ieşită din comun, milioane de musulmani trecând noile graniţe ale Indiei şi îndreptându-se spre Pakistan, în vest, în timp ce milioane de hinduşi şi sikhi veneau din direcţia opusă. Coloane de câte 30.000 de persoane odată umpleau drumurile, comunităţi întregi mutându-se dintr-o parte într-alta. Trenuri ticsite de refugiaţi traversau subcontinentul, golindu-se în oraşe şi făcând cale întoarsă, pline cu cei care voiau să se stabilească în cealaltă ţară.

A fost un adevărat carnagiu. În ambele ţări au izbucnit revolte întrucât, cuprinşi de panică şi de teamă, musulmani, hinduşi, sikhi şi alţii s-au întors unii împotriva celorlalţi. Guvernul britanic s-a spălat pe mâini şi a refuzat să dea curs rugăminţilor noilor lideri indieni şi pakistanezi ca puţinele trupe rămase pe subcontinent să ajute la păstrarea ordinii. Estimările privind numărul victimelor diferă, dar cel puţin un milion de persoane şi-au pierdut viaţa, iar 15 milioane au fost strămutate. Zonele majoritar musulmane din vest – Valea Indului, la vest de Deşertul Thar, şi bazinul fluviului Gange – au devenit Pakistanul de Vest, în timp ce zonele aflate la est de Calcutta (acum Kolkata) au devenit Pakistanul de Est.

Cu ce s-a ales Pakistanul din asta? Cu mult mai puţin decât India. A moştenit cea mai nesigură graniţă a Indiei, Frontiera de Nord-Vest cu Afghanistanul, şi a devenit un stat împărţit în două regiuni noncontigue, cu prea puţine lucruri în comun, dat fiind că 1600 km de teritoriu indian separau Pakistanul de Vest de Pakistanul de Est. Alaska şi

restul SUA au rezolvat uşor problema distanţei noncontigue, dar acestea sunt legate economic, lingvistic şi cultural şi funcţionează într-un mediu stabil. Singura legătură dintre cele două părţi ale Pakistanului era islamul. Nu au fost cu adevărat unite niciodată, motiv pentru care despărţirea lor nu a surprins deloc; în 1971, Pakistanul de Est s-a revoltat împotriva dominaţiei Pakistanului de Vest, India a intervenit şi, după o baie de sânge, Pakistanul de Est s-a desprins, devenind Bangladesh.

Să nu uităm că, în 1947, la 25 de ani după căderea Imperiului Otoman, Jinnah şi alţi lideri ai noului Pakistan, cu mult tam-tam şi promiţând un viitor strălucit, declarau că puseseră bazele unei patrii unite a musulmanilor.

Pakistanul este, sub aspect geografic, economic, demografic şi militar, mai slab decât India. Nici identitatea lui naţională nu este puternică. În pofida suprafeţei ei, a diversităţii culturale şi a mişcărilor de secesiune, India şi-a construit o democraţie laică solidă, cu o conştiinţă comună a identităţii indiene. Pakistanul este un stat islamic, cu o istorie dominată de dictatură şi cu populaţii a căror loialitate se manifestă mai degrabă faţă de regiunea lor culturală decât faţă de stat.

Democraţia laică i-a fost utilă Indiei, iar divizarea din 1947 a fost în avantajul ei. Între noile graniţe ale Indiei se afla cea mai mare parte a industriei subcontinentului, baza venitului impozabil şi majoritatea oraşelor importante. Calcutta, de pildă, cu portul şi sectorul ei bancar, a revenit la India, lipsind astfel

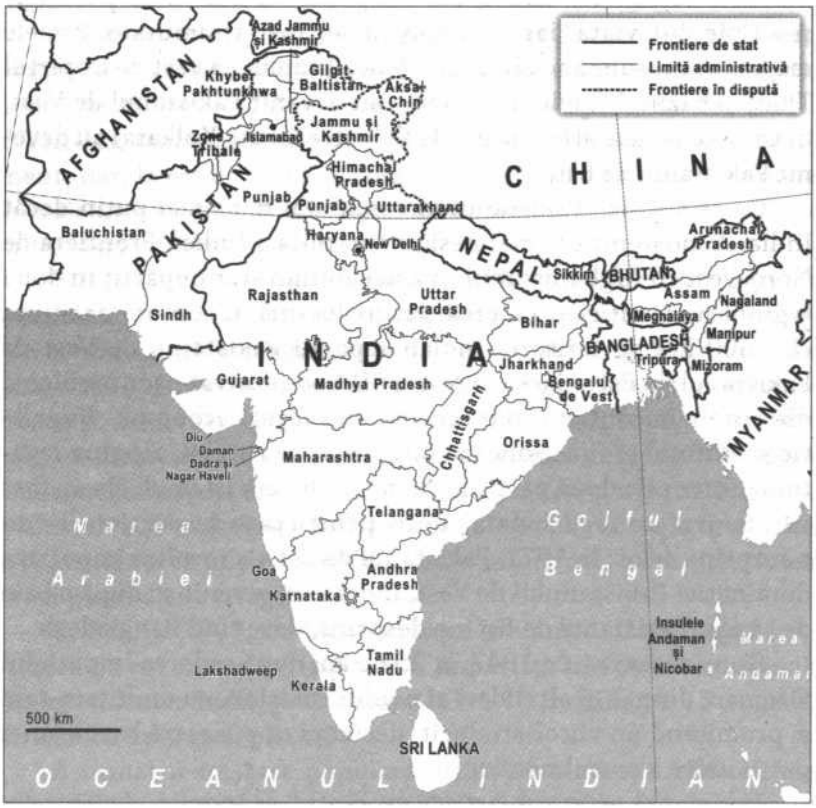

Multe dintre regiunile care alcătuiesc India şi Pakistan au identităţi şi limbi diferite.

Pakistanul de Est de acest mare furnizor de venituri şi de legătura cu lumea.

Pakistanul a primit doar 17% din rezervele financiare care fuseseră controlate de guvern anterior împărţirii. A rămas cu o bază agricolă, fără bani pentru dezvoltare, cu o graniţă de vest volatilă şi un stat divizat din numeroase puncte de vedere.

Numele ţării ne lămureşte întrucâtva asupra acestor diviziuni; *pak* înseamnă „pur”, iar *stan* înseamnă „ţinut” în limba urdu, deci este vorba despre ţinutul celor puri, dar Pakistan este şi un acronim. P vine de la Punjab, A de la Afghania (zona paştună de lângă graniţa cu Afghanistanul), K de la Kaşmir, S de la Sindh şi T de la „tan”, ca în Baluchistan.

Dintre aceste cinci regiuni distincte, fiecare cu limba ei, s-a format un stat, dar nu şi o naţiune. Pakistanul se căzneşte să creeze o conştiinţă a unităţii, dar sunt rare căsătoriile între punjabi şi baluchi, sau între sindhi şi paştuni. Punjabii reprezintă 60% din populaţie, sindhii 14%, paştunii 13, 5%, iar baluchii 4, 5%. Tensiunile religioase sunt permanente – nu numai sub forma antagonismului manifestat uneori faţă de minorităţile creştine şi hinduse ale ţării, ci şi a celui dintre majoritatea sunnită şi minoritatea musulmanilor şiiţi. În Pakistan trăiesc mai multe naţiuni într-un singur stat.

Limba oficială este urdu, limba maternă a musulmanilor din India care au fugit în 1947 şi s-au stabilit, în marea lor majoritate, în Punjab. Ceea ce nu înseamnă că restul ţării o şi îndrăgeşte. Regiunea Sindh cârteşte de multă vreme împotriva a ceea ce consideră a fi dominaţia punjabă şi mulţi sindhi sunt convinşi că sunt trataţi ca nişte cetăţeni de mâna a doua. Paştunii din provincia de la Frontiera de Nord-Vest nu au acceptat niciodată dominaţia străinilor: părţi din ea sunt numite Zone Tribale Administrate Federal, dar, în realitate, nu au fost niciodată conduse de Islamabad. Kaşmirul rămâne divizat între Pakistan şi India şi, chiar dacă cei mai mulţi dintre locuitorii săi vor independenţa, singurul lucru cu care India şi Pakistan sunt de acord este că nu se poate aşa ceva. Şi în Baluchistan acţionează o mişcare de independenţă care periodic se ridică împotriva statului.

Baluchistanul are o importanţă crucială: chiar dacă aici trăiesc puţini pakistanezi, fără el Pakistanul nu poate exista. Are aproape 45% din suprafaţa ţării şi deţine o mare parte din rezervele de gaze naturale şi de minerale ale ţării. O altă sursă de venit se arată la orizont – proiectatele rute terestre destinate transportului petrolului de la Marea Caspică şi Marea Iranului, prin Pakistan, spre China. Bijuteria din această coroană este oraşul de coastă Gwadar. Mulţi analişti cred că acest punct strategic a fost obiectivul pe termen lung al Uniunii Sovietice atunci când

aceasta a invadat Afghanistanul, în 1979: Gwadar ar fi împlinit visul etern al Moscovei de a avea un port cu apă caldă. Şi chinezii au fost atraşi de această bijuterie, investind miliarde de dolari în regiune. Un port cu apă adâncă a fost inaugurat în 2007, iar cele două ţări conlucrează acum ca să-l lege de China. Pe termen lung, China ar dori să folosească Pakistanul ca pe o rută terestră pentru transportul necesarului de energie. Aceasta i-ar permite evitarea Strâmtorii Malacca, un punct nevralgic, după cum am văzut în capitolul despre China, care ar putea opri creşterea economică a gigantului asiatic.

În primăvara anului 2015, cele două ţări au încheiat un acord în valoare de 46 de miliarde de dolari privind construirea unei reţele uriaşe de drumuri, căi ferate şi conducte, pe o distanţă de aproape 3.000 km, din Gawdar până în regiunea Xinjiang a Chinei. Coridorul Economic China-Pakistan, cum e numit, va oferi Chinei acces direct la Oceanul Indian şi la regiunile de dincolo de el. Spre sfârşitul anului 2015, China a semnat şi un acord de concesiune pe 40 de ani a 10 km² din suprafaţa portului, pe care să construiască o „zonă economică specială" şi un aeroport internaţional, proiectul făcând parte din acelaşi Coridor Economic China-Pakistan. Întrucât ambele ţări ştiu că, foarte posibil, Baluchistanul va rămâne volatil, se pregăteşte o forţă militară de protecţie a zonei, formată din 25.000 de soldaţi.

Investiţiile chineze importante pentru construirea unei rute terestre ca aceasta nu pot decât să bucure Pakistanul, constituind unul dintre motivele pentru care va încerca să înăbuşe orice mişcare secesionistă care îşi va face simţită prezenţa în

Baluchistan. Dar, până când o mai mare parte din veniturile create de Baluchistan vor fi folosite pentru propria dezvoltare, provincia va rămâne agitată şi, din când în când, predispusă la violenţe.

Islamul, crichetul, serviciile de informaţii, armata şi teama de India, toate acestea împiedică divizarea

Pakistanului. Dar niciunul dintre aceşti factori nu va fi suficient dacă forţele separatiste devin tot mai puternice. Practic, Pakistanul este în război civil de mai bine de un deceniu, după războaie periodice, păguboase, cu uriaşul său vecin, India.

Primul a avut loc în 1947, la scurt timp după divizare, mărul discordiei fiind Kaşmirul care, în 1948, a sfârşit prin a fi împărţit de o Linie de Control (cunoscută şi sub numele de Zidul Berlinului din Asia); cu toate acestea, atât India, cât şi Pakistanul continuă să revendice suveranitatea asupra zonei.

Cu aproape 20 de ani mai târziu, Pakistanul a calculat greşit forţa armatei indiene, luându-se după prestaţia palidă a Indiei în războiul cu China din 1962. Tensiunile dintre India şi China crescuseră din cauza invadării Tibetului de către chinezi, în urma acestui eveniment India acordându-i adăpost lui Dalai Lama. În cursul acestui scurt conflict, armata chineză şi-a demonstrat superioritatea înaintând până aproape de statul Assam, la doi paşi de centrul Indiei. Armata pakistaneză a privit ofensiva chinezilor cu încântare, apoi, supraestimându-şi potenţialul, a declarat război Indiei, în 1965, şi a pierdut.

În 1984, Pakistanul şi India s-au înfruntat la o altitudine de 6 700 m, pe gheţarul Siachen, în ceea ce avea să rămână în istorie drept bătălia desfăşurată la cea mai mare înălţime. Alte ciocniri au avut loc în 1985, 1987 şi 1995. Pakistanul a continuat să instruiască militanţi capabili să se infiltreze dincolo de Linia de Control şi, astfel, o altă bătălie pentru Kaşmir a avut loc în 1999. Între timp, ambele ţări construiseră arme nucleare, aşa că, timp de câteva săptămâni, ameninţarea tacită a unui război nuclear a planat asupra conflictului, până când a intervenit diplomaţia americană, convingând ambele tabere să renunţe. India şi Pakistan au fost din nou în prag de război în 2001 – din când în când, de-a lungul graniţei, armele se fac şi acum auzite.

Din punct de vedere militar, India şi Pakistan sunt mereu pregătite să-şi dea riposta. Ambele tabere declară că atitudinea lor este defensivă, dar niciuna nu o crede pe cealaltă şi, astfel, continuă să maseze trupe la graniţă, prinse într-un potenţial dans al morţii.

Relaţia dintre India şi Pakistan nu va fi niciodată prietenoasă, dar ar putea fi cordială dacă nu ar exista ghimpele din coasta ambelor – Kaşmirul. Astfel, India se arată mulţumită că Pakistanul este divizat în interior şi se va strădui să menţină această situaţie, iar Pakistanul va căuta să submineze India, cu ajutorul unor elemente care să sprijine chiar şi atacuri teroriste organizate în India, cum a fost masacrul din Mumbai, în 2008.

Problema Kaşmirului ţine, în parte, de mândria naţională, dar este şi strategică. Controlul deplin asupra Kaşmirului i-ar deschide Indiei o fereastră spre Asia Centrală şi o graniţă cu Afghanistanul. De asemenea, ar împiedica Pakistanul să aibă graniţă cu China şi astfel ar diminua importanţa relaţiei lucrative dintre chinezi şi pakistanezi. Guvernului pakistanez îi place să trâmbiţeze că prietenia cu China este „mai înaltă decât munţii şi mai adâncă decât oceanele” Ceea ce nu e adevărat, dar e util, făcându-i pe americani să se gândească de două ori înainte de a sista ajutorul financiar masiv pe care Pakistanul îl primeşte de la Washington.

Dacă ar avea control deplin asupra Kaşmirului, Pakistanul şi-ar întări opţiunile privind politica externă şi ar reduce din şansele de dezvoltare ale Indiei. I-ar asigura Pakistanului şi siguranţa accesului la apă. Fluviul Ind izvorăşte din Tibet, dar curge prin partea Kaşmirului controlată de India, înainte să intre în Pakistan şi apoi să traverseze ţara şi să se verse în Marea Arabiei, la Karachi.

Indul şi afluenţii lui asigură apa pentru două treimi din ţară: fără ea, industria bumbacului şi mulţi alţi piloni ai economiei precare a Pakistanului s-ar prăbuşi. Printr-un tratat care a fost onorat de-a lungul tuturor războaielor, India şi Pakistan au fost de acord să împartă apa; dar

ambele populaţii cresc cu o viteză alarmantă, iar încălzirea globală ar putea reduce debitul fluviului. Anexarea întregului Kaşmir ar asigura aprovizionarea cu apă a Pakistanului. Dată fiind miza jocului, niciuna din părţi nu va ceda şi, până când nu vor cădea de acord asupra Kaşmirului, nu se poate găsi cheia aplanării ostilităţii dintre ele. Kaşmirul pare destinat să rămână un loc în care se duce un război sporadic prin procură între luptătorii instruiţi în Pakistan şi armata indiană – un conflict care ameninţă să degenereze într-un război în toată regula, cu perspectiva inerentă a utilizării armelor nucleare. De asemenea, ambele ţări vor continua un alt război prin procură – în Afghanistan – mai ales acum, că grosul trupelor NATO a plecat de acolo.

Pakistanului îi lipseşte „adâncimea strategică" faţă de India – un loc în care să se replieze în caz că este invadat dinspre est. Graniţa dintre Pakistan şi India include şi mlaştinile din sud, Deşertul Thar şi munţii din nord; toate constituie un teritoriu extrem de dificil pentru o armată care vrea să-l traverseze. Traversarea este, totuşi, posibilă şi ambele tabere şi-au pus la punct planurile de luptă acolo. Planul armatei indiene prevede blocarea portului Karachi şi a depozitelor lui de combustibil dinspre uscat şi mare, dar o cale mai propice invadării este între sud şi nord – în centru, în Punjabul mai ospitalier, unde se află capitala Pakistanului, Islamabad.

Distanţa de la graniţa cu India până la Islamabad este mai mică de 400 km, un teren aproape plat. În eventualitatea unui atac convenţional, de proporţii, copleşitor, armata indiană ar putea ajunge în capitală în doar câteva zile. Nu contează că indienii nu-şi declară deschis dorinţa: din punctul de vedere al Pakistanului, aşa ceva este foarte posibil şi această posibilitate geografică este suficientă pentru ca Pakistanul să aibă pregătit un Plan A şi un Plan B, pentru a contracara riscul.

Planul A înseamnă să oprească înaintarea indienilor până în Punjab şi poate un contraatac peste graniţă ca să

blocheze autostrada indiană IA, o cale de aprovizionare vitală pentru armată. Armata indiană are mai bine de un milion de oameni, de două ori mai mult decât cea pakistaneză, dar, dacă nu poate fi aprovizionată, nu poate lupta. Planul B înseamnă să se retragă, la nevoie, dincolo de graniţa cu Afghanistanul, caz în care pakistanezii trebuie să găsească înţelegere la guvernul din Kabul. Iată cum geografia îi impune Pakistanului să se implice în Afghanistan, la fel ca India.

Ca să se anihileze reciproc, fiecare parte încearcă să-şi atragă simpatia guvernului afghan – sau, cu alte cuvinte, fiecare parte vrea ca Afghanistanul să fie duşmanul duşmanului ei.

Când sovieticii au invadat Afghanistanul, în 1979, India i-a acordat sprijin diplomatic Moscovei, în timp ce Pakistanul s-a grăbit să-i ajute pe americani şi pe saudiţi să-i înarmeze, să-i instruiască şi să-i plătească pe mujahedini, ca să lupte împotriva Armatei Roşii. După ce sovieticii au fost învinşi, serviciul de

Principalele grupuri etnice din zona afghano-pakistaneză nu s-au supus reglementărilor privind graniţa,

impuse în 1893 de Linia Durând; multe dintre ele continuă să se identifice mai degrabă cu triburile lor de dincolo de graniţe decât cu restul naţiunii.

Informaţii al Pakistanului, ÎŞI a ajutat la crearea şi la sprijinirea forţelor talibane afghane, care curând au preluat puterea în ţară.

Pakistanul avea o afinitate naturală faţă de talibanii afghani. Majoritatea sunt paştuni, aceeaşi etnie ca şi majoritatea pakistanezilor din provincia de la Frontiera de Nord-Vest (cunoscută acum drept Khyber Pakhtunkhwa). Niciodată nu s-au considerat două popoare şi consideră că graniţa dintre este o invenţie occidentală, ceea ce, într-un fel, şi este.

Graniţa dintre Afghanistan şi Pakistan este numită şi Linia Durând. Sir Mortimer Durând, ministrul afacerilor externe în guvernul colonial al Indiei, a trasat-o în 1893, iar conducătorul de atunci al Afghanistanului a fost de acord cu ea. Dar, în 1949, guvernul afghan a „anulat” acordul, privindu-l ca pe o relicvă a epocii coloniale. De atunci, Pakistanul tot încearcă să convingă Afghanistanul să se răzgândească, Afghanistanul refuză, iar pasiunii de pe ambii versanţi ai munţilor încearcă să-şi ducă viaţa cum fac de secole, ignorând graniţa şi păstrând vechile legături.

În centrul acestei regiuni, numită uneori Paştunistan, se află oraşul pakistanez Peshawar, un fel de complex urban, industrial-militar, al talibanilor. Din oraş ies continuu pistoale automate Kalaşnikov recondiţionate, tehnologie de fabricare a bombelor şi luptători, şi intră ajutoare de toate felurile de la anumite părţi ale statului.

Oraşul este şi un loc de popas pentru ofiţerii de securitate ÎŞI aflaţi în drum spre Afghanistan, cu fonduri şi instrucţiuni pentru grupările talibane de peste graniţă. Pakistanul este implicat în Afghanistan de mai multe decenii, dar acum s-a întins prea mult şi au simţit pe pielea lor efectul de bumerang.

În 2001, se împlineau deja mai mulţi ani de când

talibanii creaţi de Pakistan adăposteau luptători străini ai al-Qaeda. Apoi, pe 11 septembrie, al-Qaeda a lovit America acasă la ea, într-o operaţiune concepută în Afghanistan. Drept răspuns, armata americană i-a alungat din oraş pe talibani şi pe membrii al-Qaeda. Alianţa de Nord, antitalibană, a preluat puterea în ţară, fiind urmată de trupe de stabilizare NATO.

A doua zi după 11 septembrie, peste graniţă, americanii au început să pună presiune diplomatică pe pakistanezi, somându-i să participe la „Războiul împotriva terorii" şi să nu mai sprijine terorismul. Secretarul de Stat de atunci, Colin Powell, i-a telefonat preşedintelui Musharraf şi i-a cerut să iasă dintr-o şedinţă ca să discute cu el. În timpul discuţiei, Powell i-a spus: „Ori sunteţi cu noi, ori împotriva noastră".

Deşi partea americană nu a confirmat, Musharraf a scris că, după discuţia lor telefonică, adjunctul lui Powell, Richard Armitage, l-a sunat pe şeful ÎŞI şi i-a spus că „dacă-i alegem pe terorişti, să ne pregătim ca bombardamentele să ne trimită înapoi în timp, în Epoca Pietrei" Pakistanul a cooperat şi lucrurile s-ar fi putut opri aici. Numai că Pakistanul nu a cooperat pe deplin, şi astfel lucrurile nu s-au oprit aici.

Islamabadul a fost silit să acţioneze, şi a acţionat; dar sistemul pakistanez, în integralitatea sa, nu s-a conformat. Guvernul a scos în afara legii câteva grupări militante şi a încercat să ţină în frâu grupările religioase pe care le considera extremiste. În 2004, guvernul pakistanez deja lupta împotriva unor grupări de la Frontiera de Nord-Vest, acceptând în particular politica americană a loviturilor executate de drone pe teritoriul său, deşi public o dezavua.

Acestea au fost decizii grele. Armata pakistaneză şi ÎŞI au fost nevoite să se întoarcă împotriva liderilor talibani pe care îi instruiseră şi cu care se împrieteniseră în anii 1990. Grupările talibane au reacţionat cu furie, punând stăpânire pe câteva regiuni din zonele tribale. Musharraf a fost ţinta a trei încercări de asasinat, Benazir

Bhutto, cea care trebuia să-i succeadă, a fost ucisă şi, în plin haos provocat de bombardamente repetate şi de ofensive militare, aproximativ 50.000 de civili pakistanezi şi-au pierdut viaţa.

Operaţiunea SUA/NATO din Afghanistan şi măsurile luate de pakistanezi peste graniţă au ajutat la împrăştierea luptătorilor arabi, ceceni şi de alte etnii, din cadrul al-Qaeda, prin toată lumea, unde capii lor au fost vânaţi şi ucişi; talibanii, însă, nu au avut unde să se refugieze – erau afghani şi pakistanezi – şi, după cum le spuneau acestor noi invadatori, atât de avansaţi din punct de vedere tehnologic, din America şi Europa: „Chiar dacă voi aveţi ceasurile, noi avem timpul” Cu alte cuvinte, vor aştepta ca străinii să plece, indiferent de armele lor, aşteptare facilitată de unele elemente din Pakistan.

În câţiva ani, situaţia a devenit foarte clară: talibanii nu fuseseră înfrânţi, se făcuseră nevăzuţi printre cei din mijlocul cărora apăruseră – paştunii, iar acum îşi făceau simţită prezenţa din nou în momente şi locuri alese cu grijă.

Americanii au aplicat o strategie a „ciocanului şi nicovalei” Ei au fost „ciocanul”, cu care i-au pisat pe talibanii afghani, iar Pakistanul a fost „nicovala”, de partea cealaltă a graniţei. Dar, în zonele tribale, „nicovala” s-a dovedit a fi un burete care a supt tot ce i-a ieşit în cale, inclusiv pe talibanii afghani care se retrăgeau din faţa ciocanului american.

În 2006, britanicii au hotărât să stabilizeze Provincia Helmand din sud, unde autoritatea guvernului afghan nu trecea prea mult dincolo de graniţele capitalei provinciei, Lashkar Gah. Aceasta era partea centrală a teritoriului paştun afghan. Britanicii au intrat acolo cu bune intenţii şi, chiar dacă ştiau istoria locului, se pare că au ignorat-o – motivul rămâne un mister. Ministrul britanic al apărării de atunci, John Reid, este citat greşit şi învinuit pe nedrept că ar fi spus în vara aceea că „speră ca niciun glonţ să nu fie tras la furie” De fapt, Reid a spus: „Ne aflăm aici ca să

protejăm poporul afghan şi să-l ajutăm să-şi reconstruiască economia şi democraţia. Am fi fericiţi să plecăm peste trei ani fără să tragem un singur glonţ”.

O speranţă nobilă, dar departe de a fi fezabilă. În vara aceea, după ce a prezentat o informare la Ministerul Afacerilor Externe în Londra, am avut următorul schimb de cuvinte cu ministrul apărării:

— Nu-ţi face griji, Tim. Nu-i vânăm pe talibani, suntem acolo doar ca să apărăm populaţia.

— Nu vă faceţi griji, domnule ministru, talibanii vă vor vâna pe dumneavoastră.

A fost un schimb de cuvinte amical, înainte ca mai mult de 450 de militari britanici să fie ucişi, dar nici până azi nu ştiu dacă guvernul britanic încerca să liniştească opinia publică în privinţa desfăşurării de trupe acolo, anticipând, însă, că va fi o misiune plină de riscuri sau dacă, pur şi simplu, a dat dovadă de o naivitate inexplicabilă, crezând că totul va fi bine.

Aşadar talibanii i-au însângerat pe britanici, pe americani, au însângerat NATO, au aşteptat ca NATO să plece şi, după 13 ani, NATO chiar a plecat.

În tot acest timp, membri ai eşaloanelor superioare din conducerea Pakistanului au jucat un joc dublu. Chiar dacă America avea o strategie bine pusă la punct, Pakistanul ştia ce ştiau talibanii: că, într-o bună zi, americanii vor pleca şi, după aceea, politica externă a Pakistanului va avea nevoie în continuare de un guvern prieten în Afghanistan. Facţiuni din interiorul armatei şi al guvernului pakistanez au continuat să acorde ajutor talibanilor, socotind că, după retragerea NATO, în cel mai rău caz, jumătatea de sud a Afghanistanului va reintra sub stăpânirea talibanilor, astfel forţând Kabulul să negocieze cu Islamabadul.

Perfidia Pakistanului a fost demascată în momentul în care americanii l-au găsit pe liderul al-Qaeda, Osama bin Laden, ascuns chiar sub ochii autorităţilor din Abbotabad, un orăşel-garnizoană militară. Pierzându-şi de mult

încrederea în „aliaţii” lor pakistanezi, americanii nu au anunţat Islamabadul despre echipa forţelor speciale care intrase cu elicopterele în spaţiul aerian al Pakistanului ca să-l ucidă pe bin Laden. Această încălcare a suveranităţii a umilit armata şi guvernul Pakistanului, cum a făcut-o şi argumentul americanilor: „Dacă n-aţi ştiut că era acolo înseamnă că aţi fost incompetenţi; dacă aţi ştiut, înseamnă că aţi fost complici”.

Guvernul pakistanez a negat întotdeauna că a jucat acest joc dublu care s-a soldat cu moartea unui număr uriaş de afghani şi pakistanezi, dar şi a unui număr relativ mic de americani. După misiunea din Abbotabad, Islamabadul a continuat să nege orice complicitate, acum, însă, tot mai puţini erau dispuşi să-l creadă. Dacă persoane din conducerea Pakistanului erau gata să acorde ajutor celui mai căutat om, chiar dacă, între timp, bin Laden devenise mai puţin preţios pentru americani, era clar că acestea vor continua să sprijine anumite grupări care să le satisfacă ambiţia de a influenţa evenimentele din Afghanistan. Problema era că asemenea grupări existau acum şi în Pakistan şi îşi doreau acelaşi lucru: să influenţeze evenimentele de acolo. Din nou efectul de bumerang.

Talibanii pakistanezi sunt o excrescenţă naturală a versiunii afghane. Ambele sunt predominant paştune şi niciuna nu acceptă dominaţia unei puteri nonpaştune, fie ea armata britanică a secolului al XIX-lea sau armata pakistaneză dominată de punjabi a secolului XXI.

Atitudinea lor a fost întotdeauna înţeleasă şi acceptată de Islamabad. Guvernul pakistanez se prefăcea că are autoritate asupra întregii ţări, paştunii din Frontiera de Nord-Vest se prefăceau că sunt loiali statului pakistanez. Această relaţie a funcţionat până pe 11 septembrie 2001.

Anii care au urmat au fost extrem de dificili pentru Pakistan. Numărul victimelor din rândul civililor a crescut enorm, iar investiţiile străine au scăzut mereu, îngreunând

şi mai mult viaţa de zi cu zi. Armata, forţată să înfrunte ceea ce era un aliat de facto, a pierdut până la 5.000 de oameni, iar războiul civil a pus în pericol unitatea fragilă a statului.

Situaţia s-a înrăutăţit atât de mult, încât armata şi guvernul Pakistanului s-au văzut nevoite să ofere SUA informaţii militare şi coordonate cu ajutorul cărora să execute lovituri cu drone asupra obiectivelor talibanilor pakistanezi din provincia Frontiera de Nord-Vest. În acelaşi timp, când loviturile au devenit prea evidente, Islamabadul a trebuit să declare că le condamnă şi să le prezinte ca pe o încălcare a suveranităţii pakistaneze, punând moartea a sute de civili pe seama greşelilor comise de SUA.

Majoritatea dronelor au fost lansate de la o bază din Afghanistan, deşi unele se pare că au plecat de la o bază secretă din Pakistan. Dar, indiferent de sursă, au fost foarte multe. Loviturile executate de drone în Afghanistan şi Pakistan s-au înmulţit impresionant în timpul preşedinţiei Obama, în comparaţie cu mandatul lui George Bush.

În primăvara anului 2015, lucrurile stăteau şi mai prost. NATO părăsise Afghanistanul, iar americanii anunţaseră sfârşitul misiunilor de luptă, lăsând în urmă un număr minim de militari. Oficial, militarii rămaşi trebuie să conducă operaţiunile forţelor speciale şi să instruiască armata afghană; neoficial, nu trebuie să lase capitala, Kabulul, să cadă în mâinile talibanilor. În absenţa trupelor NATO care să-i hărţuiască pe talibani în Afghanistan, dorinţa Pakistanului de a-i înfrânge pe talibanii pakistanezi a devenit şi mai greu de realizat. Washingtonul continuă să pună presiune pe Islamabad, fapt care presupune trei scenarii posibile:

Grosul armatei pakistaneze se concentrează pe provincia Frontiera de Nord-Vest şi îi învinge pe talibani.

Campania talibanilor accentuează procesul de fracturare a Pakistanului până când acesta eşuează ca stat.

Americanii îşi pierd interesul, presiunea pe

Islamabad scade, iar guvernul face un compromis cu talibanii. Situaţia revine la normal, Frontiera de Nord-Vest îşi vede de treabă, iar Pakistanul continuă să-şi impună agenda de lucru în Afghanistan.

Dintre aceste scenarii, cel mai puţin probabil este primul. Nicio forţă străină nu a învins vreodată triburile din Frontiera de Nord-Vest, iar o armată pakistaneză alcătuită din punjabi, sindhi, baluchi şi kaşmiri (şi câţiva paştuni) este considerată o forţă străină în clipa în care pătrunde în zonele tribale.

Al doilea scenariu este posibil, dar, după ce ani la rând s-a făcut că nu aude semnalele de alarmă, masacrarea celor 132 de elevi din Peshawar de către talibani, în 2014, pare să fi trezit la realitate o parte consistentă din conducerea pakistaneză, care şi-a dat seama că mişcarea la înfiinţarea căreia contribuise din plin s-ar putea să se întoarcă împotriva ei şi s-o distrugă.

În consecinţă, al treilea scenariu este cel mai posibil. Interesul americanilor în Afghanistan este limitat atât timp cât talibanii promit, în secret, să nu găzduiască o altă grupare jihadistă internaţională. Pakistanezii vor păstra suficiente legături cu talibanii afghani ca să se asigure că administraţia din Kabul va apleca urechea spre Islamabad şi nu se va da bine pe lângă India, iar, după ce presiunea va înceta, va putea să încheie o înţelegere cu talibanii pakistanezi.

Niciunul dintre aceste scenarii nu ar fi fost necesar dacă talibanii afghani, în parte creaţia ÎŞI pakistanez, nu ar fi fost atât de inconştienţi încât să-i găzduiască pe arabii din al-Qaeda şi, după 11 septembrie, recurgând la obiceiul paştun de a-şi onora oaspeţii, să refuze predarea lor, în ciuda insistenţei americanilor. La o ultimă analiză, după un deceniu şi jumătate de lupte, situaţia rămâne atât de precară, încât guvernul SUA a trebuit să-şi schimbe politica şi să mărească efectivele militare din Afghanistan cu mai multe mii de oameni faţă de ceea ce îşi propusese. Deşi vor să părăsească ţara, nu o pot abandona total. Dacă

ar face-o, talibanii ar ocupa o şi mai mare parte din Afghanistan; în plus, Statul Islamic câştigă şi el teren acolo. În eventualitatea căderii capitalei, SUA nu ar mai putea susţine că sângele vărsat şi sumele imense de bani cheltuite nu au fost în zadar. Tocmai potenţialul acestei masive înfrângeri propagandistice este cel care le ţine implicate într-un război atât de lung şi constituie motivul pentru care administraţia Trump s-a străduit să formuleze o politică logică la începerea mandatului.

În ceea ce priveşte India, aceasta poate face mai multe lucruri deodată – şi chiar trebuie, dat fiind că nu numai Pakistanul este preocuparea ei, chiar dacă pentru New Delhi statul pakistanez reprezintă prioritatea absolută în politica externă. Prezenţa peste graniţă a unui stat ostil, care deţine arma nucleară, nu are cum să nu fie motiv de îngrijorare, dar India trebuie să se concentreze şi pe asigurarea unui trai decent celor 1, 3 miliarde de locuitori, devenind, concomitent, o posibilă putere mondială.

Relaţia cu China ar putea să-i domine politica externă dacă nu ar exista Munţii Himalaya. Fără cel mai înalt lanţ muntos din lume între ele, relaţia călduţă probabil că ar fi rece de tot. O scurtă privire aruncată asupra hărţii arată cât de lungă este graniţa dintre cele două ţări uriaşe, dar o privire mai atentă dezvăluie că sunt despărţite ca de un zid pe o distanţă pe care publicaţia *World Factbook* a CIA o apreciază ca fiind de 2 660 km.

Există chestiuni controversate, care provoacă fricţiuni, una dintre ele fiind Tibetul, cea mai înaltă regiune de pe pământ. Cum am mai spus, China a vrut Tibetul ca să nu-l ia India şi – o situaţie la fel de proastă în viziunea Beijingului – ca să nu lase un Tibet independent să găzduiască forţe militare indiene şi astfel să ofere Indiei posibilitatea de a stăpâni înălţimile.

Răspunsul Indiei la anexarea Tibetului de către China a fost să-i acorde adăpost lui Dalai Lama şi Mişcării pentru Independenţa Tibetului în Dharamshala, în statul Himachal Pradesh. Aceasta este o poliţă de asigurare pe termen lung

plătită de India, dar fără speranţa că îşi va recupera vreodată banii. După cum stau lucrurile, independenţa Tibetului pare imposibilă; dar, dacă s-ar produce imposibilul, chiar şi după câteva decenii, India ar fi îndreptăţită să-i amintească unui guvern tibetan cine i-au fost prietenii în anii de exil.

Chinezii înţeleg că acest scenariu este extrem de improbabil, dar se arată în continuare deranjaţi de Dharamshala. Replica lor se vede în Nepal, unde Beijingul îşi asigură influenţa asupra mişcării maoiste de acolo.

India nu vrea un Nepal dominat de maoişti şi controlat de China, dar ştie că Beijingul cumpără influenţă cu bani şi prin legăturile comerciale. Chiar dacă acum maoismul nu mai este un motiv de îngrijorare pentru China, Tibetul este, drept pentru care China îi dă de înţeles Indiei că şi ea îşi poate permite să achite primele unei poliţe de asigurare pe termen lung. Oricărui „amestec" în Tibet i se poate răspunde cu un „amestec" în Nepal. Cu cât India se concentrează mai mult asupra statelor mai mici din vecinătate, cu atât mai puţin se poate concentra asupra Chinei.

La mijlocul anului 2017, amândouă se concentrau pe Bhutan, un stat vecin mai mic, în urma unei controverse mărunte privind platoul bhutanez Doklam. China revendică o parte din el şi chiar a început să construiască o autostradă acolo, trupele indiene, însă, au blocat-o rapid. Prin controlul asupra acestei zone mărginite de trei graniţe, China ar putea supraveghea amplasamentul trupelor indiene şi, mai important, ar putea aduce armament greu mai aproape de India, mai ales de Coridorul Siliguri, cunoscut şi ca „Gâtul Găinii"; o fâşie îngustă de pământ care leagă statele din nord-estul Indiei de restul ţării, ceea ce ar duce la izolarea lor.

O altă controversă între cei doi uriaşi este statul indian Arunachal Pradesh, din nord-est, pe care China îl revendică sub numele de „Tibetul de Sud" Cu cât creşte încrederea Chinei, cu atât îi cresc şi pretenţiile teritoriale.

Până nu demult, China revendica doar zona Tawang din vestul extrem al statului respectiv. Dar, la începutul anilor 2000, Beijingul a decis că întregul Arunachal Pradesh este chinez, o noutate pentru indieni care îşi exercită suveranitatea asupra acestui stat din anul 1955. Revendicarea chinezilor este parţial de ordin geografic, parţial de ordin psihologic. Arunachal Pradesh se învecinează cu China, Bhutanul şi Myanmarul, fapt care îl face util din punct de vedere strategic, dar controversa îi este de folos Chinei şi ca un avertisment legat de Tibet: independenţa lui este exclusă.

Acesta este un mesaj pe care India trebuie să-l transmită periodic şi câtorva dintre regiunile ei. Există numeroase mişcări separatiste, unele mai active decât altele, unele în stare latentă, dar niciuna care să pară hotărâtă să-şi atingă scopurile. De pildă, mişcarea sikh pentru crearea unui stat al sikhilor, luând câte o parte din Punjabul indian şi una din Punjabul pakistanez, nu se mai manifestă pe moment, dar ar putea să răbufnească din nou. În statul Assam sunt câteva mişcări rivale, inclusiv cea a vorbitorilor de bodo, care vor un stat propriu, şi Tigrii Musulmani Uniţi pentru Eliberarea Assamului, care vor o ţară separată, creată în interiorul Assamului, numai pentru musulmani.

Există chiar şi o mişcare pentru crearea unui stat creştin independent în Nagaland, unde 75% dintre locuitori sunt baptişti; dar perspectiva Consiliului Naţional din Nagaland de a-şi atinge scopul este la fel de îndepărtată ca teritoriul pe care vrea să-l controleze, fapt ce pare a fi valabil pentru toate mişcările separatiste.

În ciuda acestor grupări, şi a altora, care doresc independenţa, a unei populaţii sikh de 21 de milioane şi a unei minorităţi musulmane de aproximativ 170 de milioane, India are o conştiinţă puternică a propriei identităţi şi a unităţii în diversitate, fapt care îi va fi util pe măsură ce va juca un rol tot mai important la nivel mondial.

Lumea a rămas atât de uimită de dezvoltarea rapidă a Chinei, încât vecina ei este adesea trecută cu vederea, însă India poate ajunge să rivalizeze economic, în acest secol, cu China. Este a şaptea ţară din lume ca suprafaţă şi a doua ca populaţie. Are graniţe cu şase ţări (şapte, dacă includem Afghanistanul). Are 14.500 km de cursuri de apă navigabile, surse de apă pe care se poate baza şi zone uriaşe de pământ arabil, este unul dintre marii producători de cărbune şi dispune de zăcăminte de petrol şi de gaze care acoperă o parte din necesarul de energie, chiar dacă importă mereu din toate trei, iar subvenţionarea consumului de combustibil, pentru transport şi încălzire, îi consumă o bună parte din venituri.

Chiar şi cu aceste bogăţii naturale, India nu reuşeşte să atingă ritmul de creştere economică al Chinei şi, întrucât China se impune tot mai mult în lume, la un moment dat, cele două ţări s-ar putea ciocni – nu la graniţa lor terestră, ci pe mare.

De mii de ani, regiunile numite acum China şi India s-au ignorat reciproc din cauza terenului. Extinderea uneia pe teritoriul celeilalte, peste Munţii Himalaya, era imposibilă şi, în plus, fiecare avea pământ arabil mai mult decât suficient.

Acum, însă, tehnologia avansată necesită un mare consum de energie; geografia nu le-a dăruit astfel de bogăţii, motiv pentru care ambele ţări au fost silite să-şi extindă orizontul şi să se aventureze pe oceane – acela e locul în care s-ar putea întâlni.

Cu 25 de ani în urmă, India a adoptat aşa-zisa politică „priveşte spre est”, în parte ca să împiedice ceea ce considera a fi dezvoltarea iminentă a Chinei. S-a „îngrijit de afaceri” intensificând dramatic comerţul cu China (în majoritate importuri), în acelaşi timp, intrând în relaţii strategice cu ţări pe care China le consideră a fi în fieful propriu.

India şi-a întărit legăturile cu Myanmar, cu Insulele Filipine şi cu Thailanda şi, mai important, colaborează cu

Vietnamul şi

Japonia ca să submineze dominaţia tot mai evidentă a Chinei în Marea Chinei de Sud.

În acest scop, şi-a făcut un nou aliat, chiar dacă acesta se ţine deoparte – Statele Unite. Decenii la rând, India a bănuit că americanii sunt noii britanici, dar cu un accent diferit şi cu mai mulţi bani. În secolul XXI, o Indie mai încrezătoare, într-o lume tot mai multipolarizată, a găsit motivul pentru a coopera cu SUA. Când preşedintele Obama a participat, în 2015, la parada militară de Ziua Republicii Indiene, New Delhi a avut grijă să-şi etaleze avioanele militare Hercules C-130 şi C-17 Globemaster, cumpărate de la americani, dar şi tancurile cumpărate de la ruşi. Cele două democraţii uriaşe se apropie încet una de alta, dovadă îmbrăţişarea călduroasă dintre prim-ministrul Modi şi preşedintele Trump, la prima lor întâlnire.

India are o flotă modernă, numeroasă şi bine echipată, care include şi un portavion, dar nu va putea concura cu impresionanta flotă oceanică pe care o construieşte China. Tocmai de aceea se aliază cu alte părţi interesate pentru ca, împreună, cel puţin să urmărească, dacă nu pot să domine, flota chineză, în timp ce aceasta străbate mările Chinei, prin Strâmtoarea Malacca, pe lângă Golful Bengal şi vârful Indiei în Marea Arabiei, spre portul prietenos pe care China l-a construit la Gwadar, în Pakistan.

Pentru India, totul începe şi se sfârşeşte cu Pakistan; pentru Pakistan, totul începe şi se sfârşeşte cu India.

CAPITOLUL 8

Coreea şi Japonia

Am… *dat să fac o glumă despre Kim Jong-il, ceva de genul „O, iubitul nostru Conducător”, dar n-am izbutit.*

Christopher Hitchens, *Love, Poverty and War: Journeys and Essays* (*Dragoste, sărăcie şi război: călătorii şi eseuri*)

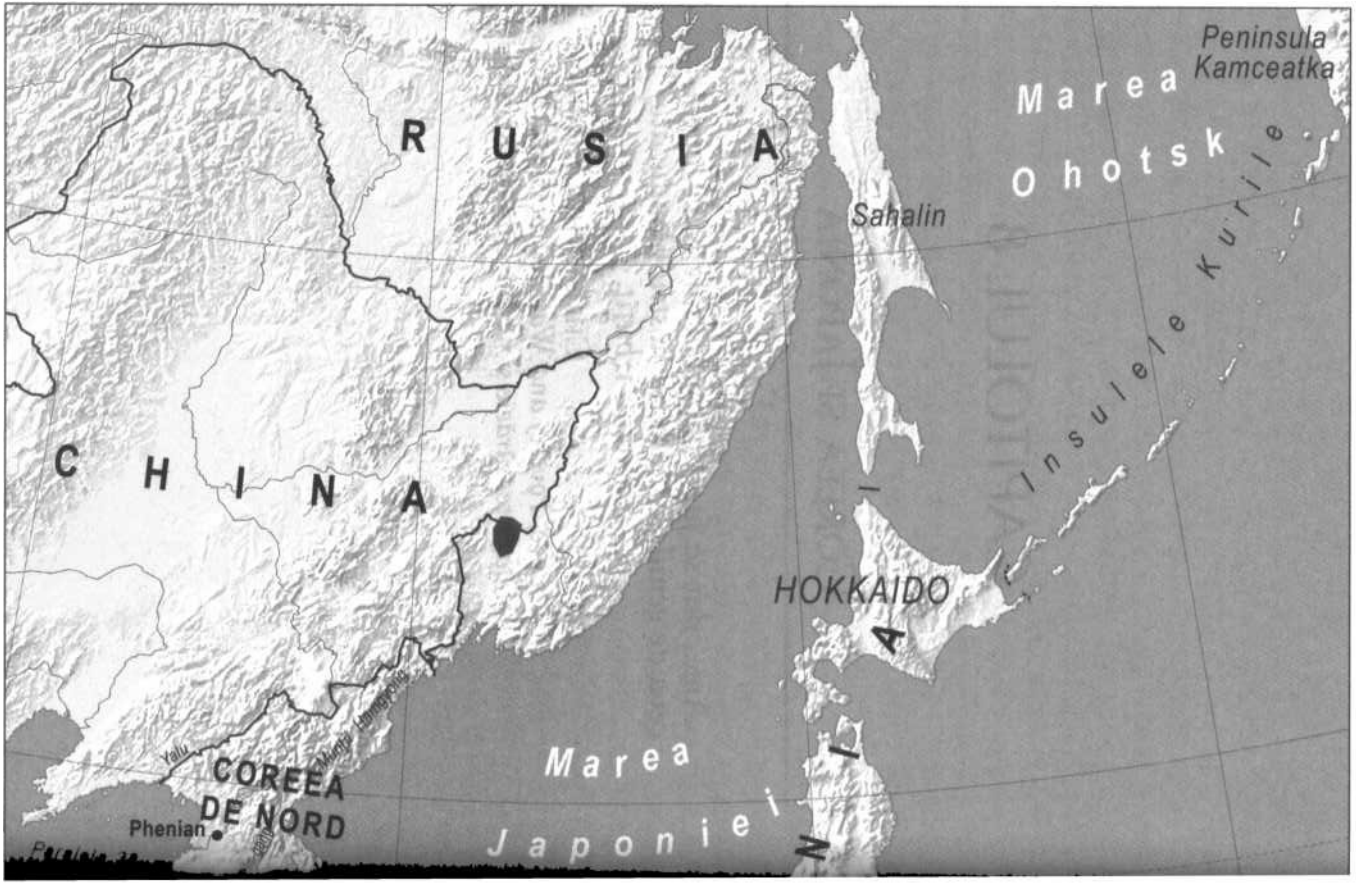
RUSIA
CHINA
COREEA DE NORD
Phenian
Yalu
Marea Japoniei
Sahalin
Peninsula Kamceatka
Marea Ohotsk
Insulele Kurile
HOKKAIDO

Cum rezolvi o problemă precum cea a Coreei? Nu o

rezolvi, doar încerci să o gestionezi – la urma urmei, există o mulţime de alte probleme în lumea asta care au nevoie de o atenţie specială.

Întreaga regiune, din Malaysia până la portul rusesc Vladivostok, priveşte îngrijorată confruntarea Coreea de Nord/Coreea de Sud. Toţi vecinii ştiu că le poate exploda în faţă, implicând alte ţări şi afectându-le economia. Chinezii nu vor să lupte în numele Coreei de Nord, dar nici nu-şi doresc o Coree unită, cu baze americane aproape de graniţă. La rândul lor, americanii nu ţin să lupte pentru sud-coreeni, dar nici nu-şi permit să arate că îşi abandonează un prieten. Japonezii, cu îndelungata lor istorie în Peninsula Coreeană, trebuie să păşească atent, ştiind că, probabil, tot ce se va întâmpla îi va implica şi pe ei.

Soluţia este compromisul, dar în Coreea de Sud puţini sunt cei care se declară în favoarea lui, iar conducerea Coreei de Nord este total împotrivă. Viitorul nu este deloc clar; pare că se ascunde mereu, dincolo de linia orizontului. Timp de câţiva ani, SUA şi Cuba au dansat în linişte una în jurul celeilalte, dând de înţeles că ar vrea să danseze împreună, dar fără obligaţii, până la momentul istoric al reluării relaţiilor diplomatice, în iulie 2015. Prin comparaţie, Coreea de Nord se încruntă la orice invitaţie la dans făcută de posibili pretendenţi la mâna ei, din când în când chiar proferând ameninţări.

Coreea de Nord este o ţară de o sărăcie lucie, cu aproximativ 25 de milioane de locuitori, condusă de o monarhie comunistă clasică, falimentară, coruptă moral şi sprijinită de China, în parte de teama milioanelor de refugiaţi care ar putea trece graniţa de nord, peste râul Yalu. Statele Unite, îngrijorate că o retragere militară ar transmite un semnal greşit şi ar încuraja aventurismul nord-coreean, păstrează în continuare 30.000 de soldaţi în Coreea de Sud, iar Coreea de Sud, nedorind să-şi rişte prosperitatea, face prea puţin în direcţia reunificării.

Toţi actorii din această dramă est-asiatică ştiu că,

dacă încearcă să forţeze o soluţie la această problemă într-un moment nepotrivit, riscă să agraveze situaţia. Mult. Nu e deloc absurd să ne închipuim două capitale în ruine fumegânde, un război civil, o catastrofă umanitară, rachete care cad în Tokyo şi în împrejurimile acestuia şi o nouă confruntare militară chino-americană pe o peninsulă împărţită, în care una din părţi are arme nucleare. În cazul unei implozii, Coreea de Nord poate să şi explodeze, proiectând instabilitate dincolo de graniţe, sub forma războiului, a terorismului şi/sau a unui potop de refugiaţi – tocmai de aceea actorii preferă statu-quo-ul. Astfel, soluţia este lăsată pe umerii următoarei generaţii de lideri, şi tot aşa.

Dacă vorbesc deschis despre felul în care se pregătesc pentru ziua în care Coreea de Nord se va prăbuşi, liderii lumii riscă să grăbească sosirea acelei zile; şi, întrucât nimeni nu şi-a făcut planuri pentru ea – cel mai bine e să taci din gură. Un cerc vicios.

Coreea de Nord continuă să joace, cu mult succes, rolul dezaxatului capabil de orice. Politica ei externă constă, în esenţă, din a-i bănui pe toţi de rea-credinţă, mai puţin pe chinezi, dar nici în Beijing nu are încredere deplină, deşi acesta asigură 84, 12% din importurile Coreei de Nord şi 84, 48% din exporturile ei, potrivit cifrelor din 2014, furnizate de Observatorul Complexităţii Economice. Coreea de Nord se străduieşte din răsputeri să-i asmuţă pe toţi străinii unii împotriva celorlalţi, inclusiv pe chinezi, ca să blocheze un front unit împotriva ei.

Populaţiei captive îi spune că trăieşte într-un stat puternic, generos, magnific, care se opune tuturor vicisitudinilor şi străinilor răuvoitori, şi se autointitulează Republica Populară Democrată Coreeană (RPDC). Are o filosofie politică unică – „*Juche*”, care îmbină naţionalismul feroce cu comunismul şi încrederea în propriile puteri.

În realitate, este statul cel mai puţin democrat din lume: nu este condus pentru oameni şi nu este o republică. Este o dinastie întreţinută de o singură familie şi de un

singur partid. De asemenea, bifează fiecare căsuţă la testul dictaturii: arestări arbitrare, tortură, simulacre de procese, lagăre de muncă, cenzură, domnia terorii, corupţie şi un şir întreg de orori fără egal în secolul XXI. Imagini din satelit şi depoziţii ale unor martori arată că cel puţin 150.000 de deţinuţi politici sunt închişi în uriaşe lagăre de muncă şi „reeducare” Coreea de Nord este o pată pe conştiinţa lumii, dar puţini sunt conştienţi de amploarea ororilor care se petrec acolo.

Ştiri conform cărora membri ai elitei au fost epuraţi şi apoi executaţi cu un tun antiaerian sau aruncaţi unei haite de câini înfometaţi nu au fost confirmate. Dar, adevărate sau nu, lista lungă de orori comise de dictatură împotriva propriului popor nu poate fi pusă la îndoială. Controlul total al statului se exercită prin bătăi, tortură, lagăre şi crime extrajudiciare.

Izolarea autoimpusă a ţării, controlul aproape total al statului asupra informaţiilor ne fac doar să ghicim ce simte poporul faţă de ţară, lideri şi sistem şi dacă sprijină sau nu regimul. A analiza ce se întâmplă acolo din punct de vedere politic, şi din ce motiv, este ca şi cum am privi cu ochelari de soare printr-o fereastră opacă. Un fost ambasador la Phenianului îmi spunea odată: „Este ca şi cum ai fi de o parte a ferestrei şi ai încerca s-o deschizi, dar nu ai cum, şi atunci nu vezi ce e dincolo”.

Despre Coreea se spune că ar fi fost întemeiată, prin voinţă divină, în anul 2333 î.Hr. Stăpânul Cerului l-a trimis pe Hwanung, fiul său, pe pământ. Acesta a coborât pe Muntele Paektu (Baekdu) şi s-a însurat cu o femeie care fusese urs. Fiul lor, Dangun, s-a angajat într-un prim exemplu de construire a unei naţiuni.

Legenda scrisă, în varianta ei iniţială, datează din secolul al XIII-lea şi explică, într-un fel, de ce un stat comunist are o conducere dinastică, de origine aşa-zis divină. De pildă, Kim Jong-Il a fost prezentat de maşinăria de propagandă de la Phenian drept „Iubitul Conducător, întruchiparea desăvârşită a unui conducător”, „Raza

călăuzitoare a soarelui”, „Steaua strălucitoare a Muntelui Paektu”, „Liderul mondial al secolului XXI” şi „Marele om care a coborât din cer”, ca şi „Pieptul etern din care ţâşneşte dragostea neţărmurită” Tatăl lui a fost numit şi el în fel şi chip.

Ce crede populaţia ţării despre astfel de titluri? Nici măcar experţii nu sunt siguri. Când te uiţi la reportajele despre isteria în masă a nord-coreenilor care îl jeleau pe Kim Jong-Il, mort în 2011, este interesant că, după primele şiruri de persoane care plâng şi ţipă, nivelul suferinţei pare să scadă. Oare pentru că aceia din faţă ştiu că sunt filmaţi şi, pentru siguranţa lor, sunt nevoiţi să facă exact cum li s-a cerut? Sau cei credincioşi Partidului au fost aduşi în primele rânduri? Sau sunt oameni obişnuiţi, care chiar suferă, o amplificare a manifestărilor emoţionale pe care le-am văzut în Regatul Unit după moartea prinţesei Diana?

Cert este că RPDC joacă în continuare cartea, periculoasă, a iraţionalului. Un vicleşug ale cărui rădăcini trebuie căutate, parţial, în aşezarea şi istoria Coreei, prinsă ca într-o capcană între doi uriaşi: China şi Japonia.

Coreea a început să fie numită „Regatul Pustnic” în secolul al XVIII-lea, după ce a încercat să se izoleze în urma unor secole în care a fost ţinta dominaţiei, a ocupaţiei şi a jafului său, uneori, doar o cale spre o altă destinaţie. Dacă vii din nord, după ce ai traversat râul Yalu, vezi doar câteva obstacole naturale până la mare, iar dacă vii dinspre mare, e tocmai invers. Mongolii au venit şi au plecat, ca şi dinastia chineză Ming, manciurienii şi japonezii, de câteva ori. Aşa că ţara a preferat să nu mai aibă de a face cu lumea din afară, renunţând la multe legături comerciale în speranţa că va fi lăsată în pace.

Nu a reuşit. În secolul XX, japonezii s-au întors, anexând întreaga ţară în 1910, iar, mai târziu, s-au apucat să-i distrugă cultura. Limba coreeană a fost interzisă, ca şi predarea istoriei Coreei, iar venerarea altarelor şintoiste a devenit obligatorie. Deceniile de represiune au lăsat o

moştenire care şi acum influenţează relaţiile dintre Japonia şi ambele state coreene.

Înfrângerea Japoniei în 1945 a lăsat Coreea împărţită de-a lungul paralelei 38. La nord – un regim comunist supravegheat mai întâi de sovietici şi apoi de China comunistă; la sud – o dictatură proamericană, numită Republica Coreea (RC). Aceasta se întâmpla exact la începutul Războiului Rece, apoi orice palmă de pământ a fost contestată, fiecare parte încercând să se impună în lume, nedorind să o lase pe cealaltă să facă la fel.

Alegerea paralelei 38 ca linie de demarcaţie a fost nefericită în multe privinţe şi, conform istoricului american Don Oberdorfer, arbitrară. Oberdorfer spune că Washingtonul era atât de concentrat asupra capitulării japonezilor, pe 10 august 1945, încât nu a avut nicio strategie pentru Coreea. Pe fondul marşului trupelor sovietice în nordul peninsulei şi al convocării unei şedinţe urgente, de noapte, la Casa Albă, doi tineri ofiţeri, înarmaţi doar cu o hartă publicată de *National Geographic*, au ales paralela 38 ca loc în care sovieticii să se oprească pe motiv că acolo era mijlocul ţării. Unul dintre ofiţeri era Dean Rusk, care va ajunge ministru al afacerilor externe în timpul administraţiei Truman, în timpul Războiului din Coreea.

Niciun coreean nu a fost prezent, cum nu au fost prezenţi nici experţi în problemele Coreei. Dacă ar fi fost, i-ar fi putut spune preşedintelui Truman şi ministrului apărării de atunci, James Francis Byrnes, că linia era aceeaşi cu aceea pe care ruşii şi japonezii o stabiliseră cu o jumătate de secol înainte pentru a-şi împărţi sferele de influenţă, după Războiul Ruso-Japonez din 1904 – 1905. Moscova, neştiind că americanii îşi făceau politica din mers, ar putea fi iertată fiindcă a crezut că SUA recunoşteau de facto linia de demarcaţie şi, în consecinţă, acceptau divizarea şi un nord comunist. Înţelegerea a fost parafată, naţiunea a fost divizată, iar zarurile au fost aruncate.

Sovieticii şi-au retras trupele din nord în 1948, americanii au făcut la fel în sud, în 1949. În iunie 1950, armata nord-coreeană, mult prea temerară, a subestimat fatal strategia geopolitică a Americii în privinţa Războiului Rece şi a traversat paralela 38, decisă să reunească peninsula sub o singură conducere, cea comunistă. Trupele nord-coreene au ajuns repede până aproape de capătul coastei de sud, sunând astfel alarma în Washington.

Conducerea nord-coreeană, şi susţinătorii ei chinezi, apreciaseră corect faptul că, în sens strict militar, Coreea nu era vitală pentru SUA; dar nu înţeleseseră că americanii ştiau că, dacă nu săreau în ajutorul aliatului sud-coreean, ceilalţi aliaţi, de prin alte părţi, aveau să-şi piardă încrederea în ei. Dacă, la apogeul Războiului Rece, aliaţii Americii ar fi făcut un pas înapoi sau ar fi trecut în tabăra comunistă, strategia globală ar fi fost pusă în pericol. Găsim aici puncte comune cu politica actuală a SUA în estul Asiei şi în Europa de Est. Ţări precum Polonia, cele baltice, Japonia şi Insulele Filipine trebuie să fie convinse că America le asigură spatele în cazul unor probleme cu Rusia şi China.

În septembrie 1950, SUA, în fruntea unei forţe ONU, au intervenit în Coreea, împingând trupele nordice înapoi, dincolo de paralela 38, până aproape de râul Yalu şi graniţa cu China.

Acum era rândul Beijingului să ia o decizie. Una era ca trupe americane să se afle în peninsulă şi alta ca acestea să ajungă la nord de paralela 38 – la nord chiar de munţii care străjuiau Hamhungul – la o distanţă de la care puteau bombarda China. Trupele chineze au trecut râul Yalu şi 36 de luni de confruntări sângeroase s-au soldat cu pierderi masive de ambele părţi, înainte de încetarea ostilităţilor de-a lungul graniţei actuale şi încheierea unui armistiţiu, nu şi a unui tratat de pace. Astfel, situaţia a rămas blocată pe paralela 38, cum este şi în ziua de azi.

Geografia peninsulei nu este complicată, amintind cât de artificială este diviziunea între nord şi sud.

Diferenţa mai mult decât evidentă este între vest şi est. Vestul peninsulei este mult mai plat decât estul şi acolo trăieşte cea mai mare parte din populaţie. Estul are lanţul muntos Hamgyong la nord şi lanţuri muntoase mai joase la sud. Zona demilitarizată (ZD), care taie peninsula în două, se întinde în unele părţi de-a lungul râului Imjin-gang, dar acesta nu a fost niciodată o barieră naturală între două entităţi, ci doar un râu în cadrul unui spaţiu geografic unificat, unde străinii au pătruns mult prea des.

Cele două Corei sunt teoretic şi acum în stare de război şi, ţinând cont de tensiunile maxime dintre ele, este nevoie doar de două-trei salve de tun pentru a declanşa un conflict major.

Japonia, SUA şi Coreea de Sud îşi fac griji în privinţa armelor nucleare ale Coreei de Nord; în plus, asupra Coreei de Sud mai planează o ameninţare. Deşi capacitatea Coreei de Nord de a-şi miniaturiza tehnologia nucleară şi de a crea focoase ce pot fi lansate încă nu a fost demonstrată, Coreea de Nord este evident capabilă, cum a arătat deja în 1950, de un atac convenţional surpriză.

Capitala Coreei de Sud, metropola Seul, se află la doar 57 km de paralela 38 şi ZD. Aproape jumătate din cei 50 de milioane de locuitori ai Coreei de Sud trăiesc în regiunea Seul, unde se află o mare parte din industrie şi centrele financiare, toate în raza de acţiune a artileriei nord-coreene.

Pe dealurile de lângă ZD, lungă de 238 km, armata nord-coreeană are amplasate aproximativ 10.000 de tunuri, bine camuflate, unele în buncăre fortificate şi în peşteri. Nu toate pot atinge centrul Seulului, dar toate sunt capabile să atingă regiunea Seul. Fără îndoială, în două-trei zile efortul combinat al aviaţiei sud-coreene şi americane le-ar distruge în mare parte, dar, între timp, Seulul ar fi în flăcări. Imaginaţi-vă efectul unei singure salve pornite din 10.000 de tunuri – obuze care cad în zonele urbane şi semiurbane, şi înmulţiţi-le de câteva zeci

de ori.

Doi experţi în Coreea de Nord, Victor Cha şi David Chang, care scriu pentru revista *Foreign Policy*, au calculat că armata RPDC ar putea trage până la 500.000 de obuze asupra oraşului în prima oră a conflictului. Estimarea pare exagerată, dar chiar dacă

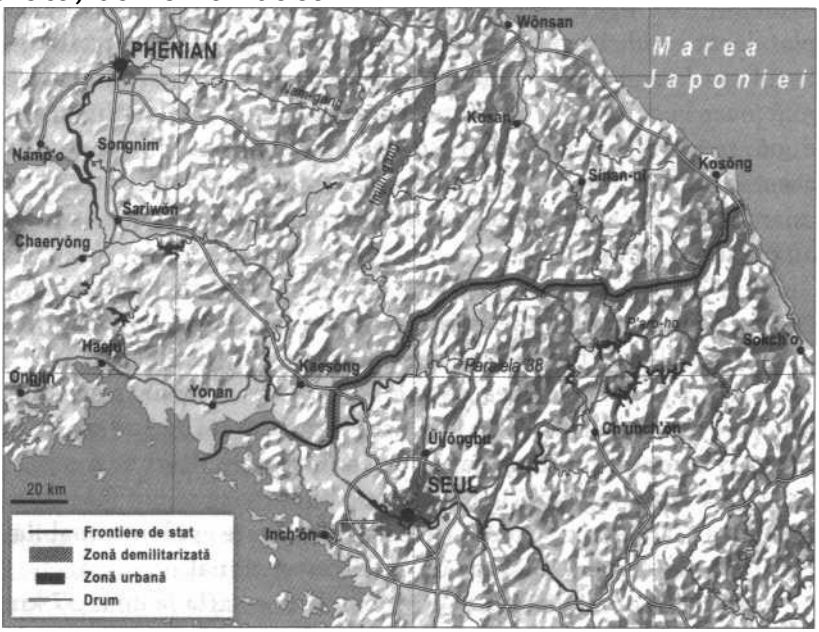

O grijă permanentă a Coreei de Sud este apropierea Seulului şi a zonelor urbane înconjurătoare de graniţa cu Coreea de Nord. Poziţia Seulului îl face vulnerabil la atacuri surpriză din partea vecinului, a cărui capitală este mult mai departe şi parţial protejată de terenul muntos.

O împărţiţi la cinci rezultatele tot ar fi devastatoare. Guvernul sud-coreean ar fi pus în situaţia de a duce un război de proporţii şi, în acelaşi timp, de a face faţă haosului creat de milioanele de oameni care s-ar refugia în sud, pe fondul încercărilor de a întări graniţa cu trupe staţionate mai jos de capitală.

Dealurile de dincolo de ZD nu sunt înalte, iar între ele şi Seul terenul este, în mare parte, plat. Într-un atac surpriză, armata nord-coreeană ar putea înainta foarte repede, ajutată de forţele speciale ce ar putea pătrunde

prin tunelurile subterane despre care sud-coreenii cred că sunt construite deja. Planurile de luptă ale Coreei de Nord includ, probabil, şi submarine care pot aduce trupe de şoc la sud de Seul, dar şi activarea celulelor de agenţi plantate în Sud. Se estimează că efectivele forţelor speciale nord-coreene ajung la 100.000 de oameni.

Nordul a demonstrat deja că poate lovi Tokyo cu rachete balistice, lansând câteva peste Marea Japoniei, în Oceanul Pacific, pe o traiectorie care trece direct pe deasupra teritoriului japonez. Forţele armate nord-coreene depăşesc un milion de soldaţi – una dintre cele mai mari armate din lume –, şi, chiar dacă foarte mulţi dintre ei nu sunt bine instruiţi, pot servi drept carne de tun pentru Phenian, în cazul în care se vrea extinderea conflictului.

Americanii vor lupta alături de Sud, armata chineză va fi în stare de alertă maximă şi se va apropia de râul Yalu, iar ruşii şi japonezii vor privi îngrijoraţi cum se desfăşoară lucrurile.

Astfel de scenarii sunt – în momentul în care scriu aceste rânduri – motivul pentru care preşedinţii americani s-au ferit să declanşeze o acţiune militară susţinută care să anihileze programul nuclear al Coreei de Nord. Lansarea mai multor rachete balistice intercontinentale, în 2017, de către nord-coreeni, potenţialul lor de a miniaturiza o armă nucleară, construirea de noi submarine, toate înseamnă că ne apropiem de deznodământ: Coreea de Nord va deveni o adevărată putere nucleară, dacă americanii nu o vor împiedica la timp.

Un alt război de proporţii în Coreea nu este în interesul nimănui fiindcă ambele părţi ar fi distruse, fapt care nu a împiedicat, însă, izbucnirea altor războaie în trecut. În 1950, când a trecut paralela 38, Coreea de Nord nu prevăzuse că va urma un război de trei ani, cu până la patru milioane de victime, care se va sfârşi într-un şah etern. Un conflict pe scară mare ar putea avea consecinţe şi mai nefaste. Economia RC este de opt ori mai puternică decât cea a Nordului, populaţia ei este de două ori mai

mare, iar armatele combinate ale Coreei de Sud şi SUA aproape sigur ar copleşi Coreea de Nord, presupunând că marele vecin, China, nu ar interveni din nou.

Ce ar urma? Analiştii nu văd prea departe. Se pare că Sudul a făcut o simulare pe computer a măsurilor care ar trebui luate, dar, în general, toată lumea acceptă ideea că situaţia ar fi haotică. Problemele create de implozia sau de explozia Coreei ar fi însutite dacă la originea ei s-ar afla războiul. Multe ţări ar fi afectate şi nevoite să ia decizii radicale. Chiar dacă nu ar vrea să intervină în timpul luptelor, China s-ar putea hotărî să treacă graniţa şi să se asigure că Nordul va rămâne zona tampon dintre ea şi trupele americane. Şi ar putea ajunge la concluzia că o Coree unificată, aliată cu SUA, care sunt aliate cu Japonia, ar fi o ameninţare mult prea mare.

SUA ar trebui să decidă cu cât va depăşi ZD şi dacă ar trebui să izoleze toate locurile în care Coreea de Nord îşi păstrează armele nucleare şi alte arme de distrugere în masă. China ar avea preocupări similare, mai ales pentru că unele dintre instalaţiile nucleare se află la doar 57 km de graniţă.

Pe frontul politic, Japonia ar trebui să hotărască dacă vrea o Coree unită, puternică, dincolo de Marea Japoniei. Date fiind relaţiile tensionate dintre Tokyo şi Seul, Japonia are motive să fie neliniştită în această privinţă, dar, întrucât China o îngrijorează mult mai mult, se prea poate să sprijine reunificarea, în pofida unui scenariu probabil: noua Coree va solicita asistenţă financiară în contul îndelungatei ocupaţii a peninsulei în secolul trecut, în plus, Seulul ştie ce ştie: majoritatea costurilor economice ale reunificării vor fi suportate de Coreea de Sud, costuri care, faţă de cele ale reunificării Germaniei, vor părea astronomice. Chiar dacă rămăsese mult în urma Germaniei de Vest, Germania de Est era relativ dezvoltată, avea o bază industrială şi o populaţie educată.

Dezvoltarea nordului Coreei ar însemna reconstrucţie de la zero, iar costurile ar ţine pe loc economia unei

peninsule unite timp de un deceniu. Ulterior, bogatele resurse naturale ale nordului, cum ar fi cărbunele, zincul, cuprul, fierul şi metalele rare, ca şi programul de modernizare, ar trebui să stimuleze economia, dar sud-coreenii se arată sceptici, nedorind să rişte prosperitatea uneia dintre cele mai avansate naţiuni ale lumii.

Aceste decizii aparţin viitorului. Pe moment, fiecare parte continuă să se pregătească de război; ca şi în cazul Pakistanului şi al Indiei, cele două sunt blocate într-o îmbrăţişare plină de teamă şi de suspiciuni.

Coreea de Sud este acum un membru dinamic, integrat al naţiunilor lumii, cu o politică externă pe măsură. Cu deschidere la mare în vest, est şi sud, şi cu puţine resurse naturale, a avut grijă să construiască o flotă modernă în ultimele trei decenii, capabilă să iasă în Marea Japoniei şi Marea Chinei de Est ca să apere interesele RC. Ca şi Japonia, este dependentă de resurse din afară pentru a-şi asigura necesarul de energie, motiv pentru care ţine sub observaţie căile maritime din întreaga regiune. Adoptă o atitudine prudentă, investind capital diplomatic în relaţii tot mai strânse cu Rusia şi China, spre iritarea Phenianului.

Un calcul greşit dintr-o parte sau alta ar putea duce la un război care, pe lângă efectele devastatoare asupra locuitorilor peninsulei, ar distruge economiile din regiune, cu efect de domino asupra economiei SUA. Ceea ce a început odată cu Războiul Rece dintre SUA şi Rusia a ajuns să fie o chestiune de importanţă strategică pentru economia americană şi a altor ţări.

Coreea de Sud are în continuare divergenţe cu Tokyo legate de ocupaţia japoneză şi, chiar în momentele lor cele mai bune, care sunt rare, relaţia este doar cordială. La începutul anului 2015, când americanii, sud-coreeni şi japonezii au hotărât să încheie un acord privind schimbul de informaţii adunate de fiecare parte despre Coreea de Nord, Seulul a declarat că va transmite o cantitate limitată de informaţii japonezilor şi numai prin intermediul

Washingtonului. Seulul nu vrea să trateze direct cu japonezii.

Cele două ţări îşi dispută şi acum ceea ce Coreea de Sud numeşte Insulele Dokdo (solitare), iar japonezii Insulele Takeshima (de bambus). Sud-coreenii sunt cei care controlează aflorimentele stâncoase aflate în zone propice pescuitului şi poate chiar bogate în zăcăminte de gaze. Dar, în ciuda acestui măr al discordiei şi a amintirilor încă proaspete despre ocupaţie, ambele ţări au motive întemeiate să coopereze şi să lase în urmă trecutul zbuciumat.

Istoria Japoniei diferă mult de cea a Coreei, iar motivul este, în parte, de ordin geografic.

Japonezii sunt o naţiune insulară, majoritatea celor 127 de milioane de locuitori trăind mai ales pe cele patru insule mari, despărţite de Coreea şi de Rusia prin Marea Japoniei; o minoritate trăieşte pe câteva dintre cele 6 848 de insule mai mici. Cea mai mare dintre insulele principale este Honshū, în care se află şi cea mai mare metropolă a lumii, Tokyo, cu o populaţie de 39 de milioane de locuitori.

În cel mai apropiat punct, Japonia se află la 193 km de Euro-Asia, unul dintre motivele pentru care niciodată nu a putut fi invadată. Chinezii sunt la peste 800 km, peste Marea Chinei de Est; şi, cu toate că Rusia este mult mai aproape, de obicei, trupele ruseşti se ţin departe din cauza climei extrem de inospitaliere şi a regiunii slab populate de peste Marea Ohotsk.

În anii 1300, mongolii au încercat să invadeze Japonia după ce au trecut fără probleme prin China, Manciuria şi Coreea. Într-o primă fază, au fost respinşi, în a doua, o furtună le-a distrus corăbiile. Apele din Strâmtoarea Coreei s-au învolburat în bătaia a ceea ce japonezii numesc „kamikaze” sau „vântul divin”.

Prin urmare, ameninţarea dinspre vest şi nord-vest era limitată, iar în sud-est şi est nu era decât Oceanul Pacific. Tocmai de aceea japonezii îşi spun „niponi” sau „din soare”: privind spre est, nu vedeau decât linia

orizontului şi, în fiecare dimineaţă, apărând de după ea, soarele. În afară de câteva invazii ale coreenilor, japonezii au rămas izolaţi până în zorii epocii moderne pe care, după ce mai întâi au respins-o, au îmbrăţişat-o fără reţinere.

Opiniile diferă în privinţa anului în care insulele au devenit japoneze, dar există o scrisoare celebră trimisă din ceea ce este acum Japonia împăratului Chinei, în anul 617 d.Hr., în care un nobil japonez de frunte scrie: „Eu, împăratul ţării în care răsare soarele, trimit o scrisoare împăratului ţării în care apune soarele. Eşti sănătos?” Istoria consemnează că împăratul chinez nu a primit cu ochi buni o formulare atât de impertinentă. Imperiul lui era imens, în timp ce principalele insule japoneze erau unite mai mult cu numele, o situaţie care se va schimba de-abia prin secolul al XVI-lea.

Suprafaţa insulelor japoneze este mai mare decât cele două Corei luate la un loc sau, în termeni europeni, mai mare decât cea a Germaniei. Numai că trei sferturi din ea este nelocuibilă, mai ales în regiunile montane, şi numai 13% din teren se pretează unei agriculturi intensive. Astfel, geografia îi obligă pe japonezi să se maseze de-a lungul câmpiilor de coastă şi în zonele limitate din interior, unde, pe dealuri terasate, se cultivă orez. Munţii înseamnă că Japonia are un surplus de apă; pe de altă parte, absenţa şesului înseamnă că râurile nu sunt navigabile şi, în consecinţă, neprielnice comerţului, o problemă exacerbată de faptul că puţine râuri se întretaie.

Tocmai de aceea japonezii au devenit un popor maritim, stabilind legături şi făcând negoţ de-a lungul coastelor atâtor insule, aventurându-se în Coreea şi, după secole de izolare, ieşind în larg ca să domine întreaga regiune.

La începutul secolului XX, Japonia era o putere industrială cu a treia cea mai mare flotă din lume, iar, în 1905, i-a învins pe ruşi într-un război purtat pe apă şi pe uscat. Dar aceeaşi geografie a unei naţiuni insulare, care o ajutase să rămână izolată, o obliga să se confrunte cu

lumea. Problema a fost că Japonia a optat pentru o confruntare militară.

Atât Primul Război Chino-Japonez, cât şi Războiul Ruso-Japonez au fost duse pentru a pune capăt influenţei chineze şi ruseşti în Coreea. Japonezii vedeau Coreea, ca să-l citäm pe maiorul Klemens Meckel, consilier militar prusac, ca pe „un pumnal îndreptat spre inima Japoniei” Controlul peninsulei înlătura ameninţarea, iar controlul Manciuriei o asigura că mâna Chinei şi, într-o măsură mai mică, mâna Rusiei nu puteau apuca pumnalul. Pe de altă parte, cărbunele şi fierul Coreei nu erau de lepădat.

Japonia avea puţine dintre resursele naturale necesare unei naţiuni industrializate. Avea rezerve limitate de cărbune, şi acelea de calitate inferioară, foarte puţin petrol, cantităţi infime de gaze naturale, rezerve limitate de cauciuc şi îi lipseau foarte multe metale. Aceeaşi situaţie este şi acum, ca în urmă cu 100 de ani, deşi zăcămintele de gaze din largul coastelor sunt explorate împreună cu zăcămintele de metale preţioase de pe fundul mării. Oricum, Japonia rămâne cel mai mare importator de gaze naturale din lume, şi al treilea importator de petrol.

Tocmai nevoia acută de aceste produse a împins Japonia să facă prăpăd în China, în anii 1930, şi apoi în sud-estul Asiei, la începutul anilor 1940. Ocupase deja Taiwanul în 1895 şi, apoi, anexase Coreea în 1910. Japonia a ocupat Manciuria în 1932, iar în 1937 a invadat China. Pe măsură ce cădea fiecare piesă de domino, populaţia Japoniei avea nevoie de mai mult petrol, de cărbune, metal, cauciuc şi de alimente.

În timp ce puterile europene erau prinse în război, Japonia a invadat partea de nord a Indochinei. În cele din urmă, americanii, care asigurau aproape tot necesarul de petrol al Japoniei, i-au dat un ultimatum – retragere sau embargou pe petrol. Japonezii au răspuns cu atacul de la Pearl Harbor şi apoi au năvălit în sud-estul Asiei, ocupând, printre alte teritorii, Myanmar, Singapore şi Insulele Filipine.

Astfel, japonezii s-au întins mai mult decât le era plapuma, nu numai atacând SUA, dar punând şi mâna pe resursele, cauciucul, de pildă, de care SUA aveau nevoie pentru industria proprie. Uriaşul secolului XX s-a mobilizat pentru un război total. Apoi, geografia Japoniei a jucat un rol important în cea mai mare catastrofă care a lovit-o vreodată – Hiroshima şi Nagasaki.

Americanii traversaseră Oceanul Pacific cucerind insulă după insulă, cu mari pierderi. În momentul în care au luat Okinawa, care face parte din lanţul de insule Ryūkyū, dintre Taiwan şi Japonia, s-au confruntat cu un duşman la fel de fanatic, gata să se apere de o invazie de pe mare care le ameninţa cele patru insule principale. Analiştii americani anticipau pierderi grele. Dacă terenul ar fi fost mai uşor, poate că opţiunea americanilor ar fi fost alta – poate că ar fi continuat lupta până în Tokyo – aşa, însă, au ales arma nucleară, dezlănţuind asupra Japoniei, ca şi asupra conştiinţei colective a lumii, teroarea unei noi epoci.

După ce praful radioactiv s-a aşezat peste capitularea Japoniei, americanii au ajutat la refacerea ei, în parte ca să ia faţa Chinei comuniste. Noua Japonie şi-a probat vechea inventivitate şi, în doar trei decenii, a devenit o putere economică globală.

Caracterul belicos şi militarismul ei nu au dispărut, însă, pe de-a-ntregul: au fost îngropate sub molozul celor două oraşe, Hiroshima şi Nagasaki, şi al unui psihic naţional zdruncinat. Constituţia postbelică a Japoniei nu i-a permis să aibă o armată terestră, o aviaţie sau o flotă, ci doar „forţe de autoapărare” care, decenii la rând, au fost o copie palidă a armatei antebelice. Acordul postbelic impus de SUA a limitat cheltuielile de apărare ale Japoniei la 1% din PIB şi a lăsat zeci de mii de militari americani pe teritoriul japonez, 32.000 fiind şi acum acolo.

Dar, la începutul anilor 1980, naţionalismul a prins din nou viaţă. O parte din vechea generaţie nu accepta enormitatea crimelor de război comise de Japonia, o parte

din tânăra generaţie nu era pregătită să accepte vina pentru păcatele părinţilor. Mulţi dintre copiii Ţării Soarelui Răsare îşi revendicau locul „firesc” sub soarele lumii postbelice.

O viziune flexibilă a constituţiei a devenit norma şi, treptat, forţele de autoapărare japoneze s-au transformat într-o unitate de luptă modernă. În timp ce dezvoltarea Chinei era tot mai evidentă, americanii, dându-şi seama că vor avea nevoie de aliaţi militari în regiunea Pacificului, au acceptat o Japonie remilitarizată.

În acest secol, Japonia şi-a schimbat politica de apărare, permiţând militarilor săi să lupte alături de aliaţi peste hotare; sunt aşteptate şi modificări ale constituţiei care să consfinţească aceste măsuri. Documentul din 2013 privind Strategia de Securitate a fost primul în care apare numele unui duşman potenţial: „China a întreprins acţiuni care pot fi considerate drept tentative de a schimba statu-quo-ul prin coerciţie”.

Bugetul pentru apărare din 2015 a stabilit un record – 42 de miliarde de dolari americani, pentru ca, în anul următor, să ajungă la 44 de miliarde. Cea mai mare parte a fost cheltuită pe echipament naval şi aviatic, inclusiv şase submarine şi şase avioane de vânătoare invizibile F-35A fabricate în SUA. în primăvara anului 2015, Tokyo a lansat la apă un aşa-numit „distrugător portelicoptere” Nu trebuia să fii expert militar ca să observi că nava era la fel de mare precum portavioanele japoneze din cel de-al Doilea Război Mondial, interzise în urma capitulării din 1945. Nava poate fi transformată în portavion, deşi ministrul apărării a emis un comunicat în care declara că Japonia „nu intenţionează să o folosească pe post de portavion” Ca şi cum ai cumpăra o motocicletă şi ai spune că, neavând de gând să o foloseşti ca motocicletă, o vei numi bicicletă. Japonezii au acum un portavion.

Banii cheltuiţi pe el, ca şi pe echipamente la fel de impresionante, arată clar a declaraţie de intenţie, dar şi a poziţionare. Infrastructura de pe insula Okinawa, care

apără căile de acces spre insulele principale, va fi modernizată, permiţând Japoniei o mai mare flexibilitate în patrularea zonei de apărare aeriană, care se suprapune, în parte, cu cea a Chinei, după extinderea anunţată de Beijing în 2013.

Ambele zone cuprind insulele numite Senkaku sau Diaoyu (în japoneză şi, respectiv, chineză), pe care le controlează Japonia, dar le revendică şi China. Acestea fac parte din lanţul Insulelor Ryūkyū, un punct foarte sensibil, dat fiind că orice putere ostilă trebuie să treacă pe lângă ele în drum spre partea centrală a Japoniei; datorită lui, Japonia dispune de un plus de ape teritoriale care ar putea conţine zăcăminte exploatabile de gaze naturale şi de petrol. Tocmai de aceea, Tokyo vrea să le păstreze cu orice preţ.

China şi-a extins „zona de apărare aeriană" peste Marea Chinei de Est, incluzând teritorii revendicate de China, Japonia, Taiwan şi Coreea de Sud. Când Beijingul a anunţat că orice aparat de zbor care traversează zona respectivă trebuie să se identifice sau „să se confrunte cu măsuri defensive", Japonia, Coreea de

Sud şi Statele Unite au răspuns traversând-o fără să se conformeze. Nu a urmat nicio ripostă ostilă din partea Chinei, dar aceasta este o problemă care poate fi transformată într-un ultimatum oricând doreşte Beijingul.

Japonia îşi revendică suveranitatea şi asupra Insulelor Kurile, în nordul ei îndepărtat, în largul Insulei Hokkaidō, insulele preluate de Uniunea Sovietică în cel de-al Doilea Război Mondial şi aflate încă sub controlul ruşilor. Rusia preferă să nu discute subiectul, dar controversa nu se compară cu disputele dintre Japonia şi China. Insulele Kurile au numai aproximativ 19.000 de locuitori şi, chiar dacă apele înconjurătoare sunt bogate în peşte, teritoriul nu are o importanţă strategică deosebită. Controversa face relaţiile dintre Rusia şi Japonia să fie îngheţate, stare la care pare să fi rămas şi chestiunea insulelor.

China este cea care le dă insomnii liderilor japonezi şi îi ţine aproape de SUA, diplomatic şi militar. Mulţi japonezi, mai ales cei de pe insula Okinawa, nu privesc cu ochi buni prezenţa militară a americanilor, dar forţa Chinei, la care se adaugă scăderea numerică a populaţiei japoneze, va asigura probabil continuarea relaţiei SUA-Japonia, chiar dacă pe o bază mai echitabilă. Statisticienii japonezi se tem că populaţia va ajunge la sub 100 de milioane, până la mijlocul acestui secol. Dacă rata natalităţii rămâne aceeaşi, se prea poate ca, până în 2010, populaţia să scadă sub cele 50 de milioane câte erau în 1910. Autorităţile japoneze aplică o diversitate de măsuri ca să împiedice declinul. Un exemplu recent este folosirea a milioane de dolari din banii contribuabililor ca să subvenţioneze un serviciu matrimonial pentru cuplurile tinere. Petreceri *konkatsu* sunt organizate de stat pentru ca bărbaţii şi femeile singure să se întâlnească, să ia masa împreună şi – eventual – să conceapă copii. Imigraţia este o altă soluţie posibilă, dar Japonia rămâne o societate relativ insulară, imigraţia nefiind agreată de populaţie. Întrucât China, tot mai încrezătoare în forţele ei, are o populaţie de 1, 4 miliarde, Japonia, ea însăşi o putere care se remilitarizează în tăcere şi cu ochii în patru, va avea nevoie de prieteni în vecinătate.

Aşadar, americanii rămân şi în Coreea, şi în Japonia. Există acum o relaţie între cele trei, marcată de acordul privind schimbul de informaţii amintit mai sus. Japonia şi Coreea de Sud au multe să-şi reproşeze, dar îngrijorarea lor comună legată de China şi de Coreea de Nord le va face să treacă peste acest lucru.

Chiar dacă vor reuşi să rezolve o problemă precum Coreea, ameninţarea Chinei rămâne, ceea ce înseamnă că Flota a 7-a a SUA va rămâne şi ea în Golful Tokyo, cum vor rămâne şi puşcaşii marini americani în Okinawa, ca să păzească rutele marine spre şi dinspre Oceanul Pacific şi Marea Chinei. Apele vor fi probabil învolburate.

CAPITOLUL 9

America Latină

Ne *place să ni se spună „continentul speranţei" Această speranţă este ca o promisiune a câte-n lună* şi-n *stele, un contract a cărui îndeplinire este mereu amânată*.

Pablo Neruda, poet chilian, laureat al Premiului Nobel

Marea Caraibilor
OCEANUL ATLANTIC
Caracas
VENEZUELA
Georgetown
Paramaribo
Cayenne
Bogotá
GUYANA
SURINAM
COLUMBIA
GUYANA FRANCEZĂ (FRANȚA)
Insulele Galápagos (ECUADOR)
Quito
ECUADOR
Amazon
Jungla Amazoniană
BRAZILIA
PERU
Lima
Lacul Titicaca
Cerrado
Brasilia

America Latină, mai ales sudul, este o dovadă că poţi

aduce ştiinţa şi tehnologia Lumii Vechi în Lumea Nouă, dar, dacă geografia este împotriva ta, vei avea un succes limitat, mai ales atunci când aplici o politică greşită. În aceeaşi măsură în care geografia SUA le-a ajutat să devină o mare putere, geografia celor 20 de state din sud are grijă ca niciunul dintre ele să nu poată concura cu uriaşul nord-american în acest secol şi nici să se alieze cu celelalte pentru a face asta.

Constrângerile geografiei latino-americane au influenţat încă de la început formarea statelor-naţiune. În SUA, o mare parte din terenurile luate de la băştinaşi a fost vândută sau oferită micilor latifundiari; prin contrast, în America Latină, s-a impus cultura Lumii Vechi, a latifundiarilor puternici şi a şerbilor, care a dus la inegalitate. În plus, coloniştii europeni s-au confruntat cu o nouă problemă de ordin geografic care, şi astăzi, împiedică multe ţări să se dezvolte la întregul potenţial: oamenii au fost nevoiţi să rămână aproape de ţărm, mai ales (după cum am văzut în Africa) în regiuni al căror interior era infestat de ţânţari şi de boli. Marile oraşe ale celor mai multe dintre ţări, adesea capitalele, au crescut aproape de coaste, iar toate drumurile din interior au fost construite în aşa fel încât să ajungă în capitale şi nu să se lege unele de altele.

În unele cazuri, de pildă în Perú şi în Argentina, zona metropolitană a capitalei include mai bine de 30% din populaţia ţării. Coloniştii s-au concentrat pe exploatarea bogăţiilor din fiecare regiune, pe transportarea lor spre ţărm şi, apoi, spre pieţele străine. Chiar şi după câştigarea independenţei, elitele predominant europene de pe coastă nu au reuşit să investească în interior şi puţinele aşezări de acolo rămân slab legate una de cealaltă.

La începutul anilor ’2010, a fost o modă ca mulţi oameni de afaceri importanţi, profesori şi analişti din presă să susţină cu pasiune că ne aflăm în zorii „deceniului latino-american” Aşa ceva nu s-a întâmplat şi, cu toate că are un potenţial încă nevalorificat, regiunea va continua

lupta cu ceea ce i-au hărăzit natura şi istoria.

Mexicul devine o putere regională, dar va avea mereu marile deserturi din nord, munţii din est şi din vest, junglele din sud, toate limitându-i fizic creşterea economică. Brazilia şi-a făcut simţită prezenţa la nivel mondial, dar regiunile ei din interior vor rămâne izolate între ele; Argentina şi Chile, în pofida bogatelor resurse naturale, vor fi în continuare mult mai departe de New York şi Washington, decât Parisul sau Londra.

La 200 de ani după începerea luptei pentru independenţă, ţările latino-americane sunt în urma nord-americanilor şi a europenilor. Populaţia lor totală (incluzând-o pe cea din Insulele Caraibe) depăşeşte 600 de milioane, dar, chiar şi aşa, PIB-ul lor, luat la un loc, este echivalent cu cel al Franţei şi al Regatului Unit, care, împreună, au în jur de 125 de milioane de locuitori. Deşi au înregistrat progrese de la căderea colonialismului şi a sclaviei, mai au mult de străbătut.

America Latină începe de la graniţa Mexicului cu SUA şi se întinde spre sud, pe o distanţă de mai bine de 11.000 km, prin America Centrală, apoi prin America de Sud, înainte să se sfârşească în Tierra del Fuego, la Capul Horn, unde se întâlnesc cele două mari oceane ale lumii, Pacificul şi Atlanticul, în porţiunea ei cea mai lată, de la vest la est, din Brazilia până în Perú, are peste 5.000 km. Pe partea de vest, se află Oceanul Pacific, pe cea opusă, Golful Mexic, Marea Caraibilor şi Oceanul Atlantic. Niciuna din coaste nu are porturi naturale adânci, limitând astfel comerţul.

America Centrală este deluroasă, cu văi adânci şi, în porţiunea ei cea mai îngustă, măsoară doar 194 km. Apoi, paralel cu Oceanul Pacific, cale de 7 300 km, se întinde cel mai lung lanţ muntos continuu din lume – Anzii. Cu vârfurile acoperite de zăpadă pe toată lungimea lor şi aproape de netrecut, Anzii traversează dinspre est multe regiuni aflate în vestul continentului. Cel mai înalt punct din emisfera vestică este aici – vârful Aconcagua, de 7.000

m – iar apele care se rostogolesc din lanţul muntos sunt o sursă de hidroenergie pentru naţiunile andine – Chile, Perú, Ecuador, Columbia şi Venezuela. În cele din urmă, relieful coboară, apar păduri şi gheţari, şi pătrundem în arhipelagul chilian – apoi, uscatul se termină. Partea de est a Americii Latine este dominată de Brazilia şi de fluviul Amazon, cel de-al doilea ca lungime din lume după Nil.

Unul dintre puţinele lucruri pe care ţările le au în comun este limba de origine latină. Spaniola este vorbită aproape peste tot, doar brazilienii vorbesc portugheza, iar locuitorii Guyanei Franceze – franceza. Dar această legătură lingvistică ascunde diferenţe pe un continent cu cinci regiuni climatologice diferite. Şesul relativ de la est de Munţii Anzi şi clima temperată din treimea de jos a Americii de Sud, cunoscută sub numele de Conul Sudic, contrastează puternic cu munţii şi jungla din nord, reducând costurile construcţiilor şi de practicare a agriculturii, fapt ce face din această regiune una dintre cele mai profitabile de pe întregul continent – în timp ce Brazilia, după cum vom vedea, are dificultăţi chiar şi cu transportul mărfurilor pe piaţa internă.

Profesori şi jurnalişti se întrec în a scrie că America Latină se află „la răspântie” – gata să pornească, în sfârşit, spre viitorul măreţ. Eu unul aş zice că, din punct de vedere geografic, este mai puţin la răspântie şi mai mult la capătul lumii; se întâmplă multe în acest spaţiu care, pe cât este de vast, pe atât este de izolat. O opinie tipică poate emisferei nordice, dar să nu uităm că acolo se află marile puteri economice, militare şi diplomatice.

În ciuda depărtării de marile centre populate ale istoriei, oamenii trăiesc la sudul a aceea ce este acum graniţa dintre Mexic şi SUA de aproximativ 15.000 de ani. Se pare că primii locuitori au venit din Rusia de azi, au traversat Strâmtoarea Bering pe jos, într-o vreme când în locul ei era o limbă de pământ. Mexicanii de astăzi sunt un amestec de europeni, africani, triburi indigene şi populaţie mestizo, de origine europeană şi amerindiană.

Acest amestec este o consecinţă a Tratatului de la Tordesillas, încheiat între Spania şi Portugalia în 1494, unul dintre primele exemple în care colonialiştii europeni au trasat linii pe hărţile unor locuri îndepărtate, despre care ştiau prea puţin – sau, în acest caz, nu ştiau nimic. Pornind spre vest să exploreze oceanele, cele două mari puteri maritime europene au căzut de acord să împartă între ele orice teritoriu descoperit în afara Europei. Papa nu a avut nimic împotrivă. Restul este o istorie extrem de nefericită, în care marea majoritate a locuitorilor teritoriilor numite acum America de Sud au fost exterminaţi.

Mişcările de independenţă au început în primii ani ai secolului al XIX-lea, fiind conduse de Simón Bolívar din Venezuela şi de José de San Martín din Argentina. Bolívar, cu precădere, a rămas gravat în conştiinţa colectivă a Americii de Sud: Bolivia îi poartă numele, iar ţările cu vederi de stânga ale continentului sunt într-un fel legate de o ideologie „bolivariană” împotriva SUA. Aceasta este un set fluctuant de idei anticolonialiste/prosocialiste, care virează destul de des spre naţionalism, atunci când politicienii consideră că le sunt de folos.

În secolul al XIX-lea, multe dintre ţările care tocmai îşi câştigaseră independenţa s-au dezmembrat, fie printr-un conflict civil, fie prin războaie cu vecinii; până la sfârşitul secolului, însă, graniţele statelor rămase s-au stabilizat, în mare parte. Cele mai bogate dintre ele – Brazilia, Argentina şi Chile – s-au angajat într-o cursă a înarmării navale falimentară, care le-a împiedicat dezvoltarea. Există şi acum dispute privind graniţele pe tot continentul, dar întărirea democraţiei înseamnă că majoritatea fie sunt îngheţate, fie ţările implicate încearcă să le rezolve pe cale diplomatică.

Încordate sunt mai ales relaţiile dintre Bolivia şi Chile, încă de la Războiul Pacificului (1879), în urma căruia Bolivia a pierdut o parte apreciabilă din teritoriu, inclusiv 400 km de coastă, şi a rămas fără ieşire la mare. Bolivia nu

şi-a mai revenit după această lovitură, fapt care explică parţial şi de ce este una dintre cele mai sărace ţări latino-americane. Situaţia a dus la adâncirea diferenţelor dintre nivelul de viaţă al populaţiei de la şes, majoritatea de origine europeană, şi cel al populaţiei din ţinuturile montane, alcătuită în majoritate din indigeni.

Timpul nu a vindecat rănile pe care şi le-au pricinuit cele două ţări. În pofida faptului că ocupă locul trei în America de Sud la capitolul zăcăminte de gaze naturale, Bolivia nu vrea să vândă niciun metru cub chilienilor, care au nevoie de un furnizor stabil. Doi preşedinţi bolivieni care au cochetat cu această idee au fost înlăturaţi de la putere; preşedintele actual, Evo Morales, are în vedere o politică numită „gaz pentru Chile", care s-ar putea solda cu un contract „gaz pentru coasta chiliană" Chile, însă, nici nu vrea să audă de aşa ceva, chiar dacă are mare nevoie de energie. Mândria naţională şi geografia, de o parte şi de alta, subminează compromisul diplomatic.

O altă dispută privind graniţele, care datează din secolul al XIX-lea, este cea dintre Belize, teritoriu britanic, şi Guatemala învecinată. Graniţele sunt linii drepte, cum am mai văzut în Africa şi Orientul Mijlociu, şi au fost trasate de britanici. Guatemala susţine că Belize face parte din teritoriul ei suveran, dar, spre deosebire de Bolivia, nu vrea să facă un caz din asta. Chile şi Argentina se ceartă de la Canalul Beagle, o cale maritimă, Venezuela revendică jumătate din Guyana, iar Ecuadorul invocă istoria pentru a revendica părţi din Perú. Acest ultim exemplu reprezintă, de fapt, una dintre disputele cele mai serioase de pe continent şi, în ultimii 75 de ani, a dus la trei războaie la graniţa celor două ţări, cel mai recent având loc în 1995; dar, din nou, întărirea democraţiei a mai atenuat din tensiuni.

În a doua jumătate a secolului XX, America Centrală şi America de Sud au devenit un alt câmp de luptă pentru Războiul Rece, cu lovituri de stat, dictaturi militare şi încălcări grave ale drepturilor omului, de pildă, în

Nicaragua. Sfârşitul Războiului Rece a permis multor naţiuni să pornească pe calea democraţiei; în comparaţie cu secolul XX, acum relaţiile dintre ele sunt relativ stabile.

Latino-americanii, cel puţin cei de la sud de Panamá, locuiesc în mare parte pe sau aproape de coastele de vest sau de est, interiorul şi sudul îndepărtat, unde domneşte frigul, fiind slab populate. America de Sud este, de fapt, un continent pustiu în mijlocul lui, din punct de vedere demografic, motiv pentru care zona de coastă este adesea numită „muchia populată”. Nu acelaşi lucru se poate spune despre America Centrală şi, mai ales, despre Mexic, unde populaţia este mai echilibrat distribuită; Mexicul dispune de un teren dificil, fapt care îi limitează ambiţiile şi îi influenţează politica externă.

În nordul extrem, Mexicul are o graniţă lungă de peste 3 200 km cu SUA, aproape toată în plin deşert. Solul de aici este atât de neprimitor, încât regiunea este aproape pustie, jucând rolul unei zone-tampon între Mexic şi uriaşul vecin de la nord – o zonă-tampon mai avantajoasă pentru americani decât pentru mexicani, din cauza diferenţelor de tehnologie. Din punct de vedere militar, numai trupele americane ar putea declanşa o invazie de proporţii; orice forţă venită din direcţia opusă ar fi distrusă. Ca barieră în calea intrării ilegale în SUA este utilă, dar şi vulnerabilă – o problemă pe care administraţiile americane vor trebui să o rezolve. Preşedintele Trump a ajuns la putere în parte exploatând temerile legate de imigraţia ilegală, cu promisiunea de a construi un zid de-a lungul graniţei dintre SUA şi Mexic. Planurile lui privind zidul sunt departe de a fi perfecte; în SUA se poate pătrunde şi pe drumuri ocolite, pe sub şi chiar printr-un zid, nemaipunând la socoteală mituirea grănicerilor sau simpla trecere a graniţei în scopuri turistice. Dar, pe lângă faptul că ar reduce fluxul de imigranţi, zidul ar fi şi un simbol agresiv, descurajant, cu un mesaj clar: „Nu veniţi!”

Toţi mexicanii ştiu că, înainte de războiul din 1846 –

1848 cu Statele Unite, teritoriul pe care se află acum Texasul, California, New Mexico şi Arizona a făcut parte din ţara lor. În urma conflictului, o jumătate din Mexic a fost cedată SUA. Dar nu există nicio mişcare politică serioasă care să dorească recâştigarea regiunii respective şi nici dispute presante privind graniţa. Aproape tot secolul XX, cele două ţări s-au ciondănit din cauza unei palme de pământ, după ce Río Grande şi-a schimbat cursul în anii 1850, dar, în 1967, ambele părţi au căzut de acord că, legal, zona aparţine Mexicului.

Până la mijlocul secolului XXI, este foarte probabil ca hispanicii să devină cel mai numeros grup etnic din cele patru state americane amintite mai sus, şi mulţi vor fi de origine mexicană. Până la urmă, ar putea să apară mişcări politice de limbă spaniolă de ambele părţi ale graniţei americano-mexicane care să dorească reunificarea, deşi un factor inhibitor ar fi că mulţi americani hispanici nu vor avea o moştenire mexicană, iar Mexicul va fi departe de a avea nivelul de viaţă al americanilor. Întrucât guvernul mexican depune mari eforturi să-şi controleze propriul teritoriu, nu are cum să mai adauge la el în viitorul previzibil. Mexicul este predestinat să trăiască în umbra SUA şi, astfel, să fie vioara a doua în relaţiile bilaterale. Nu are o flotă capabilă să păzească Golful Mexic sau să iasă în Oceanul Atlantic, şi astfel se bazează pe flota americană ca rutele maritime să rămână deschise şi sigure.

Companii private din ambele ţări au construit fabrici la sud de graniţă ca să reducă cheltuielile cu mâna de lucru şi transportul, dar regiunea este ostilă prezenţei umane şi va rămâne zona-tampon pe care mulţi dintre săracii Americii Latine o vor traversa ca să intre, legal sau ilegal, în Ţara Făgăduinţei aflată la nord.

Marile lanţuri muntoase ale Mexicului, Sierra Madre, domină vestul şi estul ţării, despărţite de un platou. În Sud, în Valea Mexicului, se află capitala – Ciudad de México – una dintre metropolele lumii, cu o populaţie de aproximativ 20 de milioane de locuitori.

Pe povârnişurile munţilor şi în văi solul este sărac; râurile nu sunt de prea mare ajutor în transportul mărfurilor pe pieţe. Pe pantele de est pământul este mai fertil, dar terenul denivelat împiedică dezvoltarea agriculturii mexicane. În sud sunt graniţele cu Belize şi Guatemala. Mexicul nu este interesat să se extindă în sud, fiindcă acolo solul este tot mai înalt, devenind un teren muntos greu de cucerit sau de controlat. Extinderea într-o ţară sau alta nu ar mări suprafaţa, şi aşa limitată, de pământ arabil pe care Mexicul o are deja. De aceea nici nu are ambiţii teritoriale ideologice, preferând să se concentreze pe dezvoltarea industriei petroliere, cu potenţial redus, şi pe atragerea cât mai multor investiţii în fabricile sale. În plus, Mexicul are destule probleme interne ca să se mai aventureze şi în exterior – poate cea mai mare fiind rolul jucat în satisfacerea apetitului de nestăvilit pentru droguri al americanilor.

Graniţa cu Mexicul a fost întotdeauna un paradis pentru contrabandişti, mai ales în ultimii 20 de ani, ca o consecinţă directă a politicii guvernului american dusă în Columbia, la 2 400 km spre sud.

Preşedintele Nixon a fost primul care, în anii 1970, a declarat un „Război împotriva drogurilor” care, ca şi „Războiul împotriva terorii”, este un concept oarecum nebulos, victoria fiind imposibil de obţinut. Dar abia în anii 1990, Washingtonul a pornit războiul direct cu cartelurile drogurilor din Columbia, acordând asistenţă pe faţă guvernului Columbian. De asemenea, americanii au reuşit să închidă multe dintre căile de acces aeriene şi maritime ale drogurilor columbiene spre SUA.

Cartelurile au ripostat creând o rută terestră – prin America Centrală şi Mexic spre sud-vestul Statelor Unite. Ruta urmăreşte în parte şoseaua panamericană, care străbate continentul de la sud la nord. Proiectată iniţial pentru transportul mărfurilor în orice direcţie, în funcţie de ţară, acum este folosită pentru a transporta drogurile spre nord, în SUA. Bandele mexicane au profitat de ocazie,

facilitând transportul şi producând propriile droguri. Afacerea de miliarde de dolari a dus la adevărate războaie între bande, învingătorii folosindu-şi noua putere şi banii ca să se infiltreze în poliţia şi armata mexicană, ca şi în elitele politice şi de afaceri, pentru a le corupe.

Situaţia seamănă cu traficul de heroină din Afghanistan. Mulţi dintre ţăranii afghani care cultivă maci au răspuns la încercările NATO de a le distruge modul tradiţional de a-şi câştiga existenţa răzvrătindu-se cu arma în mână sau ajutându-i pe talibani. Chiar dacă politica guvernului include un „Război împotriva drogurilor”, nu înseamnă că dispoziţiile lui sunt îndeplinite la nivel regional, unde s-au infiltrat traficanţii afghani. Acelaşi lucru se întâmplă şi în Mexic.

De-a lungul istoriei, guvernele care s-au succedat în Ciudad de México nu au reuşit să controleze ţara cu fermitate. Acum, adversarele lor, cartelurile drogurilor, au formaţiuni paramilitare la fel de bine înarmate ca şi forţele statului şi de multe ori mai bine plătite, mai motivate, în unele regiuni fiind considerate un mijloc eficace de a combate şomajul. Marile sume de bani câştigate de aceste bande circulă prin ţară şi, în parte, sunt spălate prin ceea ce par a fi afaceri legale.

Mexicul se află acum în pragul unui război civil. Cartelurile încearcă să controleze teritoriul prin intimidare, guvernul încearcă să dea impresia că e la cârma unui stat de drept, în timp ce sute de civili, prinşi la mijloc, sunt ucişi. Printre cele mai oribile manifestări ale acestui conflict a fost asasinarea a 43 de studenţi, în 2014, de către un cartel, act care a traumatizat întreaga ţară şi a pus pe jar autorităţile, dar care, în ultimă instanţă, pare a fi „doar” un alt moment din ceea ce va fi o luptă de durată.

Ruta terestră este bine pusă la punct, iar cererea în SUA nu dă semne că ar scădea. Guvernele mexicane încearcă să facă pe plac puternicului lor vecin, răspunzând presiunii americane prin declanşarea propriului „Război împotriva drogurilor” De unde şi paradoxul. Mexicul

trăieşte din exportul de bunuri de larg consum către America şi, atât timp cât americanii vor consuma droguri, mexicanii le vor furniza – la urma urmei, ideea este să produci un lucru fără prea multe cheltuieli şi să-l vinzi la preţuri mai mari decât în comerţul legal. Fără droguri, ţara ar fi şi mai săracă, nemaiprimind atâţia bani de peste graniţă. Cu droguri, ţara este şi mai violentă decât ar fi fără ele. Acelaşi lucru este valabil şi pentru unele ţări aflate la sud de Mexic.

America Centrală este favorizată de geografie într-o singură privinţă – este îngustă. Până acum singura ţară care s-a folosit de acest avantaj este Panamá, dar, odată cu banii sosiţi din China, situaţia s-ar putea schimba.

Tehnologia modernă înseamnă că o simplă fotografie luată din satelit le poate spune chinezilor cât ar avea de câştigat de pe urma unor investiţii în această fâşie îngustă de pământ. În 1513, exploratorul spaniol Vasco Núñez de Balboa a trebuit să traverseze Oceanul Atlantic, să acosteze în ceea ce acum este Panamá şi apoi să străbată junglele şi munţii înainte de a da cu ochii de un alt mare ocean – Pacificul. Avantajele stabilirii unei legături între cele două oceane erau evidente, dar a fost nevoie de încă 401 ani pentru ca tehnologia să ajungă din urmă geografia. În 1914, s-a inaugurat Canalul Panamá, lung de peste 80 km, controlat de americani, scutind astfel un drum de aproape 13.000 km

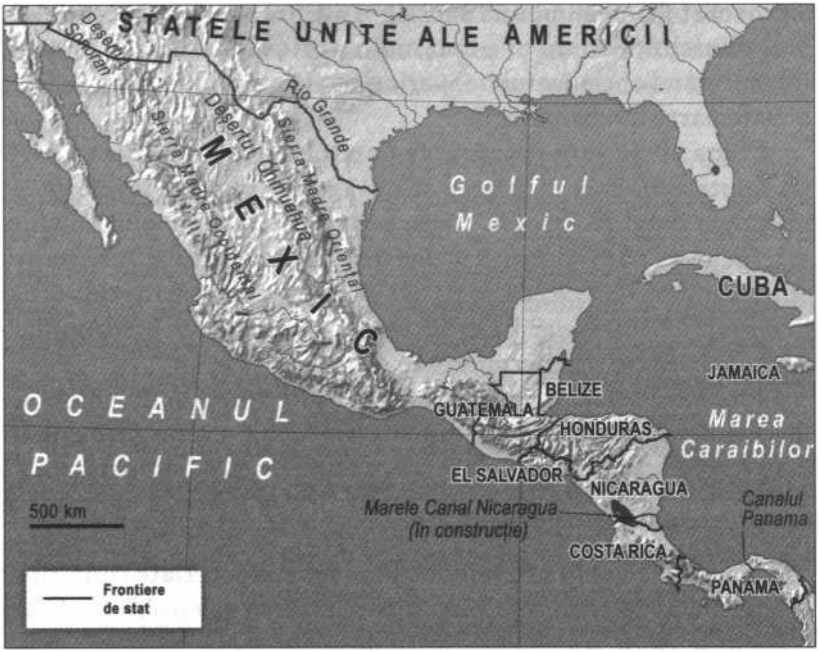

America Centrală ar putea fi martora unor schimbări majore în regiunile care primesc investiţii chineze, pentru obiective precum construirea Marelui Canal Nicaragua.

de la Oceanul Atlantic la Oceanul Pacific şi ducând la dezvoltarea economică a regiunii din jurul canalului.

Deşi controlat de Panamá din 1999, canalul este considerat curs de apă internaţional neutru, fiind apărat de nave americane şi panameze. Tocmai aici este şi problema pentru chinezi.

Panamá şi SUA sunt prietene – de fapt, atât de bune prietene încât, în 2014, Venezuela a întrerupt, pentru scurt timp, relaţiile cu Panamá, acuzând-o că este „lacheul SUA”. Efectul retoricii epocii revoluţionare bolivariene a acestei ţări tot mai chinuite este temperat de faptul că Statele Unite sunt principalul partener comercial al Venezuelei şi că Venezuela asigură aproximativ 10% din importurile de petrol americane. Şi, totuşi, reprimarea brutală a demonstraţiilor antiguvernamentale din Venezuela, în 2017, a provocat SUA să impună sancţiuni asupra averii substanţiale a preşedintelui Maduro şi a mai

multor oficiali de rang înalt care, interpretând socialismul bolivarian în avantajul lor, şi-au însuşit o mare parte din banii ţării.

China, după cum am văzut în Capitolul 2, are ambiţia să devină o putere globală şi, ca să-şi atingă scopul, va avea nevoie de căi maritime deschise pentru comerţ şi flotă. Deşi Canalul Panamá este neutru, până la urmă, utilizarea lui depinde de bunăvoinţa americanilor. Aşa că, de ce să nu-şi construiască propriul canal mai sus, în Nicaragua? La urma urmei, ce înseamnă 50 de miliarde dolari pentru o superputere în devenire?

Proiectul Marelui Canal Nicaragua este finanţat de un om de afaceri din Hong Kong, pe nume Wang Jing, care a făcut mulţi bani din telecomunicaţii, dar nu are experienţă în inginerie, ca să nu mai vorbim de coordonarea unuia dintre cele mai ambiţioase proiecte de construcţie din istoria lumii. Domnul Wang nu vrea ca guvernul chinez să se implice în acest proiect. Date fiind tipul de cultură a afacerilor în China şi participarea guvernului în toate domeniile vieţii, o asemenea atitudine este neobişnuită.

Costurile estimate ale proiectului, 50 de miliarde de dolari, care ar trebui terminat la începutul anilor ’2020, sunt de patru ori mai mari decât valoarea întregii economii nicaraguane şi fac parte din investiţiile substanţiale în America Latină ale Chinei care, treptat, dar constant, ia locul SUA ca principal partener comercial al regiunii. Daniel Ortega, preşedintele Nicaraquei, a acceptat planul fără şovăire şi fără să-i pese de cele peste 30.000 de persoane care ar trebui strămutate din cauza proiectului.

Fostul revoluţionar socialist de orientare sandinistă este acum acuzat că a trecut de partea marilor afaceri. Dacă va fi terminat, canalul va împărţi ţara şi şase municipalităţi în două. Un singur pod va traversa canalul, în ciuda lungimii lui, dar lucrările la acesta nu au început încă pentru că, pe moment, nu are ce traversa.

Proiectul nu merge deloc bine, domnul Wang a

pierdut aproximativ 85% din avere după căderea bursei chineze, în septembrie 2015. Toate părţile au insistat că proiectul va fi pus în practică, dar cea mai mare parte din lucrări au fost amânate, iar, la sfârşitul anului 2017, optimismul părea mai puţin justificat ca niciodată. Un drum de pământ a fost puţin lărgit, dar nu şi pavat, iar muncitorii mai mult stau degeaba.

În eventualitatea, acum puţin probabilă, că se va deschide, canalul nicaraguan va fi mai lung decât cel panamez şi, extrem de important, va fi mult mai lat şi mai adânc, permiţând astfel trecerea unor tancuri petroliere şi a navelor portcontainere mai mari, ca să nu mai pomenim de navele militare chineze. Însă, preşedintele Ortega nu mai este chiar atât de entuziast pe seama acestui „proiect care va schimba lumea", iar telefonul domnului Wang pare a fi trecut pe silenţios.

Întrucât, în aceste momente, la câteva sute de kilometri spre sud se lucrează la lărgirea Canalului Panamá, scepticii se întreabă de ce ar mai fi nevoie de versiunea nicaraguană. Dacă ar deveni lucrativ, proiectul ar servi doar intereselor naţionale şi comerciale ale Chinei.

Ideea construirii unui canal între două oceane pe teritoriul unui stat-naţiune a fost doar semnul cel mai vizibil al interesului crescând al Chinei şi al volumului uriaş de investiţii chineze în America Latină. Ne-am obişnuit să-i vedem pe chinezi jucând un rol de frunte în Africa, dar, de 20 de ani, se instalează încet, dar sigur la sud de Río Grande.

Pe lângă investiţiile în proiecte de construcţie, China împrumută sume imense de bani guvernelor latino-americane, în primul rând celor din Argentina, Venezuela şi Ecuador. În schimb, China pretinde sprijin în cadrul ONU pentru revendicările ei regionale din vecinătatea apropiată, inclusiv în problema Taiwanului.

De asemenea, Beijingul cumpără masiv. Statele latino-americane au încheiat pe rând acorduri cu SUA, care preferă înţelegerile economice bilaterale unui acord

cu întreaga regiune, aşa cum are cu UE. Chinezii fac acelaşi lucru, dar cel puţin oferă o alternativă, reducând astfel dependenţa regiunii de SUA ca piaţă unică. De pildă, China a luat locul SUA ca prim partener comercial al Braziliei şi ar putea proceda la fel cu alte câteva ţări latino-americane.

Ţările latino-americane nu au o afinitate firească fată de SUA.

9 9

Relaţiile sunt dominate de poziţia consacrată a Americii, descrisă în Doctrina Monroe din 1823 (cum am văzut în Capitolul 3) de către preşedintele Monroe, în cursul analizei Stării Uniunii. Doctrina îi avertiza pe colonialiştii europeni să se ţină deoparte şi afirma, la fel de explicit, că America Latină este vecina SUA şi, prin urmare, face parte din sfera lor de influenţă. De atunci, americanii tot trag sforile acolo şi mulţi latino-americani consideră că rezultatele nu au fost întotdeauna pozitive.

La opt decenii după Doctrina Monroe, un alt preşedinte a „reactualizat-o" într-un discurs din 1904, Theodore „Teddy" Roosevelt spunea: „În emisfera de vest, aderarea Statelor Unite la Doctrina Monroe le-ar putea forţa, chiar şi împotriva voinţei lor ca, în cazuri flagrante de încălcare a legii sau a ordinii, să intervină ca putere internaţională decisă să îndrepte lucrurile" Cu alte cuvinte, SUA puteau interveni militar în emisfera de vest ori de câte ori doreau. Fără a pune la socoteală finanţarea unor revoluţii, înarmarea unor grupări şi punerea la dispoziţie a unor instructori militari, SUA au folosit forţa în America Latină de aproape 50 de ori, între 1890 şi sfârşitul Războiului Rece.

Ulterior, intervenţia făţişă s-a diminuat rapid şi, în 2001, SUA au semnat Carta Democratică Interamericană a celor 34 de naţiuni, redactată de Organizaţia Statelor Americane, care prevede că: „Popoarele Americilor au dreptul la democraţie, iar guvernele lor au obligaţia de a o promova şi de a o apăra". De atunci, SUA s-au concentrat

să-şi subordoneze economic ţările latino-americane, întărind pactele comerciale existente, precum Asociaţia de Comerţ Liber Nord-American, sau creând altele, precum Acordul de Comerţ Liber Centramerican.

Absenţa unor relaţii istorice şi economice cordiale între nord şi sud a făcut ca, în clipa în care chinezii au bătut la uşă, aceasta să se deschidă imediat. Acum, Beijingul vinde sau donează arme Uruguayului, Columbiei, Republicii Chile, Mexicului şi Perú-ului şi le propune schimburi de experienţă în domeniul militar. Se străduieşte să stabilească o legătură militară cu Venezuela, în speranţa că aceasta va supravieţui revoluţiei bolivariene, dacă şi când revoluţia va eşua. Armele trimise în America Latină nu sunt multe, dar completează eforturile Chinei de a se impune fără a recurge la forţă. Singura ei navă-spital, *Arca păcii*, a vizitat regiunea în 2011. Are doar 300 de paturi, mică prin comparaţie cu navele americane de 1.000 de paturi care vin şi ele în vizită, dar a atras atenţia cu privire la intenţiile Chinei şi la strategia ei de a-şi lărgi sferele de influenţă prin mijloace paşnice.

Dar, cu sau fără comerţul cu China, ţările Americii Latine sunt, inevitabil, prizonierele unei regiuni geografice – ceea ce înseamnă că SUA vor juca mereu un rol important în zonă.

Brazilia, care ocupă o treime din teritoriul Americii de Sud, este cel mai bun exemplu. Este aproape la fel de mare ca SUA, iar cele 27 de state federale care o compun acoperă o suprafaţă mai mare decât cea a ţărilor UE luate la un loc; spre deosebire de ele, Braziliei îi lipseşte infrastructura ca să fie la fel de bogată. O treime din Brazilia este junglă, unde, pentru a face posibilă extinderea habitatului uman, desţelenirea pământului este extrem de costisitoare şi, în unele locuri, ilegală. Distrugerea pădurii tropicale amazoniene este o problemă ecologică pe termen lung pentru întreaga lume, dar şi o problemă pe termen mediu pentru Brazilia: guvernul le permite fermierilor desţelenirea junglei şi cultivarea

pământului. Solul, însă, este atât de sărac încât, în doar câţiva ani, agricultura devine nesustenabilă. Fermierii continuă să desţelenească pădurea tropicală, dar după ce doboară copacii, în urma lor nu mai creşte nimic. Clima şi solul se împotrivesc dezvoltării agriculturii.

Chiar dacă fluviul Amazon este navigabil pe unele porţiuni, malurile lui sunt mâloase, iar pe terenul învecinat este greu de construit ceva. Acest impediment limitează şi suprafaţa de teren arabil. Sub regiunea Amazonului, în munţi, se află savana care, prin contrast, este o poveste de succes. Acum 25 de ani, această zonă era considerată improprie pentru agricultură, dar tehnologia braziliană a transformat-o într-unul dintre cei mai mari producători de soia, ceea ce – alături de creşterea producţiei de cereale – face din Brazilia o ţară cu un potenţial agricol deosebit.

La sud de savană sunt terenurile agricole braziliene tradiţionale. Ne aflăm în Conul Sudic al Americii de Sud, pe care Brazilia îl împarte cu Argentina, Uruguay şi Chile. Porţiunea braziliană relativ mică este locul în care au trăit primii colonişti portughezi şi a trebuit să treacă 300 de ani pentru ca oamenii să se desprindă de aici şi să populeze restul ţării. Chiar şi astăzi, majoritatea oamenilor locuiesc aproape de zonele de coastă, în pofida deciziei dramatice luate la sfârşitul anilor 1950 de a muta capitala (cea veche era Rio de Janeiro) în Brasília, oraş construit în acest scop, la câteva sute de kilometri în interiorul ţării, cu intenţia de a dezvolta centrul Braziliei.

Zona agricolă din sud este cam de mărimea Spaniei, Portugaliei şi a Italiei, luate împreună, şi e mult mai plată decât restul ţării. Este relativ bine irigată, dar cea mai mare parte se află în interiorul regiunii şi nu dispune de căi de transport bine dezvoltate.

Acelaşi lucru este valabil pentru aproape întreaga Brazilie. Dacă vă uitaţi la majoritatea oraşelor braziliene de coastă, de cele mai multe ori veţi vedea câte o stâncă masivă ieşită din apă, de o parte şi de alta a zonei urbane sau chiar în spatele ei. Cunoscută sub numele de Marea

Faleză, aceasta domină o mare parte din coasta Braziliei; este capătul platoului numit Scutul Brazilian, care acoperă aproape întreg interiorul ţării.

Întrucât nu are o câmpie de coastă, ca să lege între ele marile oraşe din apropierea oceanului, Braziliei i-ar trebui o reţea de şosele care să traverseze Marea Faleză, să se îndrepte spre interior şi apoi să revină pe coastă. Absenţa unor şosele moderne, bine puse la punct, este dublată de o deficienţă similară în privinţa căilor ferate. Evident, aceasta nu este deloc reţeta unui comerţ profitabil sau a unificării politice a unui spaţiu atât de vast.

Situaţia este chiar mai gravă. Brazilia nu are acces direct la râurile din regiunea Rio de la Plata. Acesta se varsă în Oceanul Atlantic în Argentina, ceea ce înseamnă că, de secole, comercianţii îşi transportă mărfurile pe Rio de la Plata la Buenos Aires, în loc să le transporte peste Marea Faleză ca să ajungă în porturile subdezvoltate ale Braziliei. Stratfor.com, compania de informaţii geopolitice cu sediul în Texas, estimează că, anual, prin cele mai mari şapte porturi ale Braziliei trec mai puţine mărfuri decât printr-un singur port american cum e New Orleans.

Prin urmare, Braziliei îi lipseşte volumul comercial pe care şi l-ar dori şi, la fel de important, majoritatea mărfurilor ei sunt transportate mai mult pe şosele proaste decât pe râuri, cu cheltuieli mai mari. De remarcat, însă, că Brazilia îşi îmbunătăţeşte infrastructura de transport, iar zăcămintele de gaze naturale recent descoperite în largul coastei vor contribui la acoperirea costurilor, vor reduce dependenţa de importurile de ţâţei din Bolivia şi Venezuela şi vor atenua crizele economice prin care trec aceste naţiuni. Cu toate acestea, Brazilia va trebui să depună eforturi herculeene ca să învingă dezavantajele de ordin geografic.

Se crede că aproximativ 25% dintre brazilieni locuiesc în insalubrele favele. Când una din patru persoane trăieşte într-o sărăcie lucie este greu ca statul să devină bogat. Aceasta nu înseamnă că Brazilia nu este o putere în

plină ascensiune, ci doar că ascensiunea ei va fi limitată.

O cale mai scurtă spre creşterea economică ar putea fi creşterea influenţei în plan internaţional, de unde şi eforturile Braziliei de a dobândi un loc permanent în Consiliul de Securitate al ONU şi obiceiul ei de a intra în alianţe economice regionale, cum ar fi Mercosur, o alianţă fără prea multe constrângeri, din care fac parte Brazilia, Argentina, Paraguay, Uruguay şi Venezuela. Odată la câţiva ani, adesea sub conducerea Braziliei, sud-americanii încearcă să lanseze propria versiune a UE – ultima fiind UNASUR, din care fac parte 12 naţiuni sud-americane. Deşi sediul său se află în Ecuador, cea mai vocală este Brazilia. Din acest punct de vedere, UNASUR se aseamănă cu UE, care are sediul în Belgia, dar este condusă de Germania. Şi aici comparaţia se opreşte. UNASUR are o prezenţă impresionantă pe internet, dar rămâne mai mult un site web decât o uniune economică. Ţările UE au sisteme economice şi politice similare, iar majoritatea membrelor au o monedă comună, în timp ce latino-americanii au politici, economii, monede, niveluri de educaţie şi legislaţie a muncii diferite. Latino-americanii trebuie să depăşească şi limitele impuse de distanţele dintre ei, munţii înalţi şi junglele dese care îi separă.

Brazilia va continua să ajute la crearea unei puteri sud-americane folosindu-se de diplomaţie şi de forţa ei economică tot mai evidentă. Ţara este paşnică prin natura ei, în politica ei externă se declară împotriva intervenţiei în alte ţări, iar un război cu vreunul dintre vecini pare puţin probabil. Brazilia a reuşit să păstreze relaţii cordiale cu toate celelalte 11 naţiuni sud-americane, în ciuda faptului că are graniţă cu 9 dintre ele.

Există o dispută cu Uruguayul privind graniţa, care, însă, nu pare să degenereze; iar rivalitatea dintre Brazilia şi Argentina este puţin probabil să se manifeste politic, în afara terenului de fotbal, în ultimii ani, Brazilia şi-a mutat unităţi militare de la graniţa cu Argentina, iar vecina ei vorbitoare de limba spaniolă i-a urmat exemplul. O navă

militară argentiniană a fost bine-venită într-un port brazilian, în timp ce unei nave militare britanice i s-a refuzat accesul acum câţiva ani, făcând astfel pe placul argentinienilor care continuă lupta diplomatică cu Regatul Unit privind soarta Insulelor Falkland.

Brazilia face parte din BRICS – un grup de ţări mari despre care se afirmă că fac progrese economice şi politice, dar, chiar dacă fiecare dintre ele se străduieşte în această direcţie, conceptul este mai aproape de deziderat decât de realitate. Brazilia, Rusia, India, China şi Africa de Sud nu sunt un grup geografic sau politic, în sensul deplin al cuvântului, şi au prea puţine lucruri în comun. Dacă abrevierea nu ar fi sunat ca un cuvânt, probabil că teoria BRICS nici nu ar fi prins. BRICS organizează o conferinţă anuală, iar Brazilia se alătură uneori Indiei sau Africii de Sud în unele dispute internaţionale, într-un fel de ecou vag al Mişcării de Nealiniere din timpul Războiului Rece, dar nu se alătură Rusiei şi Chinei atunci când acestea adoptă o atitudine ostilă SUA.

Giganţii Americii de Nord şi Americii de Sud au avut un conflict în 2013, din care Brazilia nu şi-a revenit nici acum. Vestea că Agenţia de Securitate Naţională a SUA a spionat-o pe Dilma Rousseff, preşedintele Braziliei, a dus la anularea unei vizite de stat la Washington. Faptul că administraţia Obama nu a prezentat niciun fel de scuză a demonstrat că americanii au fost iritaţi că locul lor, de principali parteneri comerciali ai Braziliei, a fost luat de chinezi. Decizia ulterioară a Braziliei de a achiziţiona avioane de vânătoare de la suedezi şi nu de la Boeing este, probabil, consecinţa aceluiaşi conflict. Şi, totuşi, relaţia dintre cele două ţări a revenit, în mare parte, la normal. Confruntarea nu este stilul Braziliei, spre deosebire de Venezuela, în timpul fostului preşedinte Chavez. Brazilienii ştiu că lumea îi consideră o putere în devenire, dar şi că puterea lor nu va rivaliza niciodată cu cea a americanilor.

Cum nu va rivaliza nici puterea Argentinei care, în unele privinţe, este mai bine plasată decât Brazilia pentru

a deveni o ţară de primă importanţă. Nu are suprafaţa şi populaţia care să facă din ea cea mai mare putere regională din America Latină, ceea ce pare a fi destinul Braziliei, dar calitatea solului ei îi permite să ajungă la un nivel de trai comparabil cu cel al ţărilor europene. Ceea ce nu înseamnă că Argentina va realiza, cu siguranţă, acest potenţial – mai simplu spus, dacă îşi va pune la punct economia, geografia o va ajuta să devină puterea care nu a fost niciodată.

Bazele acestui potenţial au fost puse în secolul al XIX-lea, odată cu victoriile militare împotriva Braziliei şi Paraguayului, care au dus la controlul regiunilor agricole de şes din vecinătatea Rio de la Plata, al sistemului de râuri navigabile şi, în consecinţă, al comerţului pe apă până la Buenos Aires şi până în portul acestui oraş. Aceasta este una dintre cele mai valoroase proprietăţi imobiliare de pe întregul continent. Cucerirea ei i-a asigurat Argentinei un avantaj economic şi strategic imediat asupra Braziliei, Paraguayului şi Uruguayului – avantaj care rămâne valabil şi astăzi.

Argentina nu şi-a folosit, însă, întotdeauna avantajele la capacitate maximă. În urmă cu 100 de ani, se număra printre primele 10 ţări cele mai bogate din lume – înaintea Franţei şi a Italiei. Dar absenţa diversificării, o societate stratificată şi nedreaptă, un sistem de învăţământ precar, o succesiune de lovituri de stat şi de politici economice diametral opuse în perioada democratică a ultimilor 30 de ani au avut drept rezultat un declin accentuat al poziţiei Argentinei în lume.

Brazilienii au o glumă despre vecinii lor snobi: „Numai oameni atât de simandicoşi pot face o harababură atât de mare” Argentina trebuie să pună lucrurile la punct, iar o vacă moartă i-ar putea fi de mare ajutor.

Vaca Moartă, sau Vaca Muierta, este o formaţiune de şisturi bituminoase care, împreună cu alte zone ce conţin acelaşi gen de zăcăminte, ar putea asigura Argentinei necesarul de energie pentru următorii 150 de ani, dar şi

excedent pentru export. Este situată în jumătatea de jos a Argentinei, în Patagonia, la graniţa de vest cu Chile. Are suprafaţa Belgiei – relativ mică pentru o ţară, dar mare pentru o formaţiune de şisturi bituminoase. Până aici toate bune, dacă nu aveţi nimic împotriva energiei provenite din şisturile bituminoase – dar există o problemă. Pentru obţinerea gazelor şi a petrolului din şisturile bituminoase este nevoie de investiţii străine masive, iar Argentina nu este considerată o ţară care să încurajeze aşa ceva.

Spre sud există alte zăcăminte de gaze şi de petrol – de fapt, acestea merg până în largul coastei, în jurul insulelor care aparţin britanicilor din 1833. Acolo e problema, care este mereu în atenţia presei.

Britanicii le spun Insulele Falkland, iar argentinienii Las Malvinas şi Dumnezeu să-l ferească pe argentinianul care foloseşte denumirea britanică. În Argentina este o mare insultă să arăţi o hartă pe care insulele cu pricina nu sunt numite altfel decât „Islas Malvinas” şi, încă din primele clase, şcolarii sunt învăţaţi să deseneze conturul celor două insule principale, la vest şi la est. Recâştigarea „Surioarelor pierdute” constituie o cauză naţională pentru toate generaţiile de argentinieni, sprijinită de majoritatea vecinilor latino-americani.

În aprilie 1982, britanicii au lăsat garda jos şi regimul de dictatură militară al argentinienilor, sub generalul Galtieri, a ordonat invadarea insulelor – considerată un mare succes până când, după opt săptămâni, un mare grup operativ britanic a sosit la faţa locului, a terminat repede cu armata argentiniană şi a pus stăpânire din nou pe insule. Înfrângerea Argentinei a dus la căderea dictaturii.

Dacă invazia argentiniană ar fi avut loc în acest deceniu, Regatul Unit nu ar fi putut recâştiga insulele întrucât, pe moment, portavioanele ei nu sunt funcţionale – situaţia se va remedia până în 2020, când şansele Argentinei de a exploata insulele vor dispărea. Dar, în ciuda tentaţiei exercitate de zăcămintele de petrol şi de

gaze, o invazie argentiniană a Insulelor Falkland este puţin probabilă din două motive.

În primul rând, Argentina este acum o democraţie şi ştie că marea majoritate a locuitorilor insulelor vor să rămână sub control britanic; în al doilea rând, britanicii, după ce s-au fript cu ciorbă, suflă şi-n iaurt. Chiar dacă, temporar, nu au la dispoziţie un portavion care să străbată cei 13.000 km până în sudul Oceanului Atlantic, au câteva sute de unităţi de luptă pe insule, împreună cu sisteme radar avansate, rachete sol-aer, patru avioane Eurofighter şi, probabil, un submarin nuclear de atac ascuns în apropiere. Britanicii vor să-i facă pe argentinieni ca nici măcar să nu le treacă prin cap că ar putea debarca pe plaje, darămite să ocupe insulele.

Aviaţia argentiniană foloseşte avioane rămase cu zeci de ani în urma celor Eurofighter, iar diplomaţia britanică a avut grijă ca încercarea Argentinei de a cumpăra modele moderne din Spania să fie tratată cu refuz. Achiziţionarea lor din SUA nu are nicio şansă, ţinând cont de Parteneriatul special dintre Regatul Unit şi SUA, care este, uneori, cu adevărat special; prin urmare, şansele Argentinei de a lansa un nou atac înainte de anul 2020 sunt minime.

Dar aceasta nu va calma războiul diplomatic, pe al cărui front Argentina îşi ascute armele în continuare. Buenos Aires a avertizat că orice companie petrolieră care forează în Insulele Falkland/ Malvine nu va obţine autorizaţia de exploatare a zăcământului de gaze şi de petrol din regiunea Vaca Muierta, în Patagonia. A dat şi o lege care-i ameninţă cu amenzi sau închisoare pe cei care vor să exploreze fără autorizaţie formaţiunile de şisturi bituminoase din Insulele Falkland. Legea a descurajat multe companii petroliere, dar, desigur, nu şi pe britanici. Pe de altă parte, cei care vor încerca să exploateze bogăţiile de sub apele oceanului vor acţiona într-unul dintre cele mai vitrege locuri pentru industria extractivă, luptându-se cu frigul, vântul şi valurile înalte.

Am călătorit până în sudul extrem, înainte de a ajunge în ţinuturile îngheţate ale Antarcticii. Deşi multe ţări ar dori să le controleze, mediul ostil, Tratatul Antarctic şi absenţa unor resurse valoroase, accesibile, împiedică orice concurenţă la vedere, cel puţin pentru moment. Nu acelaşi lucru se poate spune despre corespondentul ei nordic. Pornind din Antarctica în linie dreaptă, spre partea cea mai de nord a globului, ajungi într-un loc destinat a fi un câmp de luptă diplomatic în secolul XXI, de vreme ce tot mai multe ţări, mai mari sau mai mici, se străduiesc să pună mâna pe Arctica.

CAPITOLUL 10

Arctica

Există două tipuri de probleme arctice, cele imaginare şi cele reale. Dintre ele, cele imaginare sunt cele mai reale.

VILHJALMUR STEFANSSON, *The Arctic in Fact and Fable* (*Arctica în realitate şi în fabulă*)

Frontiere de stat
Aria calotei de gheață
la 26 august 2012
R U S i b
Cercul Arctic
Marea Laptev
Insulele Novosibirsk
Marea Siberiei de Est
Insula Wrangel
Marea Bering
O C E A N
Marea Chukchi
A R C T
Strâmtoarea Bering
ALASKA (SUA)
Golful Prudhoe
Insula Banks
OCEANUL PACIFIC
C A N

Când vor veni, oamenii gheţurilor o vor face în forţă.

Cine are forţa necesară? Ruşii. Nimeni nu mai are o prezenţă atât de numeroasă în regiune, nimeni nu este la fel de pregătit să facă faţă condiţiilor severe. Toate celelalte naţiuni au rămas în urmă şi, în cazul SUA, nici nu par să-şi dorească să-i ajungă pe ruşi din urmă: America este o naţiune arctică, fără o strategie arctică într-o regiune care se încălzeşte pe zi ce trece.

Efectele încălzirii globale sunt tot mai evidente în Arctica: gheaţa se topeşte, înlesnind accesul în regiune, odată cu descoperirea unor zăcăminte de energie şi cu dezvoltarea tehnologiei de extragere – toate acestea atrăgând atenţia naţiunilor arctice asupra câştigurilor şi a pierderilor potenţiale de pe urma celui mai dificil teritoriu al lumii. Multe dintre ţările din regiune au revendicări asupra cărora nu s-au obosit să insiste – până acum. În Arctica, sunt multe de revendicat şi multe motive de ceartă.

Cuvântul „arctic” vine de la grecescul *artikos*, care înseamnă „lângă urs” şi se referă la constelaţia Ursa Mare ale cărei ultime două stele indică spre Steaua Nordului.

Oceanul Arctic are aproximativ 8, 7 milioane de kilometri pătraţi; chiar dacă este cel mai mic ocean din lume, este aproape la fel de mare cât Rusia şi de 1, 5 ori mai mare decât SUA. Platformele continentale de pe fundul lui ocupă proporţional mai mult spaţiu decât în oricare alt ocean, acesta fiind unul dintre motivele pentru care ţărilor le este atât de greu să ajungă la un acord asupra zonelor de suveranitate.

Regiunea arctică include părţi din Canada, Finlanda, Islanda, Groenlanda, Norvegia, Rusia, Suedia şi SUA (Alaska). Este un ţinut al extremelor: vara, pentru scurte perioade de timp, temperatura poate atinge 26°C în unele locuri, dar iarna, pentru lungi perioade de timp, scade sub – 45°C. Sunt întinderi de stânci erodate de vânturi reci, fiorduri spectaculoase, deserturi polare şi chiar râuri. Este un teritoriu pe cât de frumos, pe atât de ostil, care i-a fascinat pe oameni de-a lungul mileniilor.

Prima expediţie consemnată a avut loc în anul 330 î.Hr. şi a fost întreprinsă de un marinar grec, pe nume Pytheas din Massilia, care a descoperit un ţinut ciudat căruia i-a spus „Thule”.

La întoarcerea acasă, pe ţărmul Mării Mediterane, puţini i-au crezut poveştile surprinzătoare despre peisaje de un alb pur, mări îngheţate şi vietăţi stranii, inclusiv urşi albi, masivi; Pytheas, însă, a fost doar primul dintre cei mulţi care, secole la rând, au descris minunile Arcticii şi au fost copleşiţi de emoţie la vederea lor.

Mulţi au fost copleşiţi şi de condiţiile ei vitrege, mai ales cei care au călătorit până la capătul lumii cunoscute în căutarea a ceea ce scepticii spuneau că este Culoarul de Nord-Vest, drumul „mitic”, prin Oceanul Arctic, care lega Atlanticul de Pacific. Un exemplu edificator este Henry Hudson. Chiar dacă cel de-al doilea golf ca mărime din lume îi poartă numele, în 1607, probabil că ar fi preferat să apuce bătrâneţea decât să fie abandonat într-o barcă, aproape sigur trimis la moarte de un echipaj revoltat şi sătul de interminabilele lui călătorii de explorare.

În privinţa primei persoane care a atins „Polul Nord”, e greu de stabilit fiindcă, deşi există un punct fix care îi indică poziţia pe glob, sub el gheaţa se mişcă tot timpul şi, fără echipament GPS, este greu să spui exact unde te afli. Sir Edward Parry, fără GPS, a încercat în 1825, dar gheaţa se mişca mai repede spre sud decât se mişca el spre nord, motiv pentru care, în cele din urmă, a făcut cale întoarsă, dar cel puţin a supravieţuit.

Căpitanul sir John Franklin a fost mai puţin norocos când a încercat să traverseze ultima parte nenavigabilă a Culoarului de Nord-Vest, în 1845. Cele două corăbii ale sale au rămas blocate în gheaţă aproape de Insula King William din arhipelagul canadian. Toţi cei 129 de membri ai expediţiei au pierit, unii la bordul corăbiilor, alţii după ce le-au abandonat şi s-au îndreptat pe jos spre sud. Mai multe expediţii au fost trimise în căutarea supravieţuitorilor, dar au găsit doar câteva schelete şi au

auzit de la vânătorii inuiţi despre zeci de oameni albi care au murit printre gheţuri. De-abia în 2014 tehnologia a ajuns din urmă geografia şi o echipă de cercetători canadieni a localizat pe fundul Culoarului de Nord-Vest, cu ajutorul sonarului, una dintre corăbiile dispărute, HMS *Erebu Sy* şi a scos la suprafaţă clopotul vasului.

Soarta expediţiei lui Franklin nu i-a descurajat pe mulţi alţi aventurieri să încerce să-şi croiască drum prin arhipelag, marele explorator norvegian Roald Amundsen fiind primul care a reuşit această performanţă, în 1905, cu o navă de dimensiuni mai mici, cu un echipaj alcătuit numai din cinci oameni. Amundsen a trecut pe lângă Insula King William, a străbătut Strâmtoarea Bering şi a pătruns în Oceanul Pacific. Şi-a dat seama că a reuşit în clipa în care a zărit o balenieră din San Francisco care venea din direcţia opusă. În jurnalul său a scris că l-au copleşit emoţiile, un lucru poate la fel de rar ca şi marea lui realizare: „Am reuşit să trecem prin Culoarul de Nord-Vest. Visul meu din copilărie s-a împlinit în acel moment. Am simţit un nod în gât; eram frânt de oboseală – simţeam o mare slăbiciune – şi ochii mi s-au umplut de lacrimi”.

20 de ani mai târziu, s-a hotărât să devină primul om care zboară pe deasupra Polului Nord, ceea ce, deşi este mai uşor decât să ajungi acolo pe jos, tot nu e la îndemâna oricui. împreună cu Umberto Nobile, pilotul lui italian, şi cu un echipaj format din 14 oameni, a zburat într-un dirijabil pe deasupra banchizelor de gheaţă şi a lăsat să cadă steagurile Norvegiei, Italiei şi SUA de la o înălţime de 100 m. Chiar dacă a fost un efort eroic, în secolul XXI nu este considerat a fi un temei legal pentru revendicarea regiunii de către cele trei ţări.

Acelaşi lucru este valabil şi pentru efortul impresionant al lui Shinji Kazama din Japonia care, în 1987, a devenit primul om care a ajuns la Polul Nord pe motocicletă. Domnul Kazama a avut grijă să nu traverseze o calotă glaciară care se topea şi este genul de persoană care ar fi trecut şi prin cel mai cumplit viscol ca să ajungă

în cărţile de istorie, dar cert este că acum cei care ar dori să-l imite ar avea mai puţin de mers, suprafaţa acoperită de gheaţă devenind tot mai mică.

Faptul că gheaţa se topeşte este o realitate – imaginile luate din satelit în ultimul deceniu o dovedesc cu prisosinţă –, dar cauza nu este certă încă. Majoritatea specialiştilor sunt convinşi că omul este de vină, nu doar ciclurile climatice naturale, şi că exploatarea inevitabilă a ceea ce se află sub gheaţă va grăbi ritmul.

Deja multe sate aflate de-a lungul coastelor Bering şi Chukehi au fost strămutate din cauza erodării ţărmurilor şi a dispariţiei locurilor de vânătoare. O regrupare a habitatelor are loc chiar sub ochii noştri. Urşi polari şi vulpi arctice migrează, morsele se bat pe spaţiul vital, iar peştii, neţinând cont de graniţele dintre teritorii, urcă spre nord, sărăcind rezervele pentru unele ţări şi mărindu-le pe altele. Macroul şi codul atlantic se găsesc acum în năvoadele traulerelor arctice.

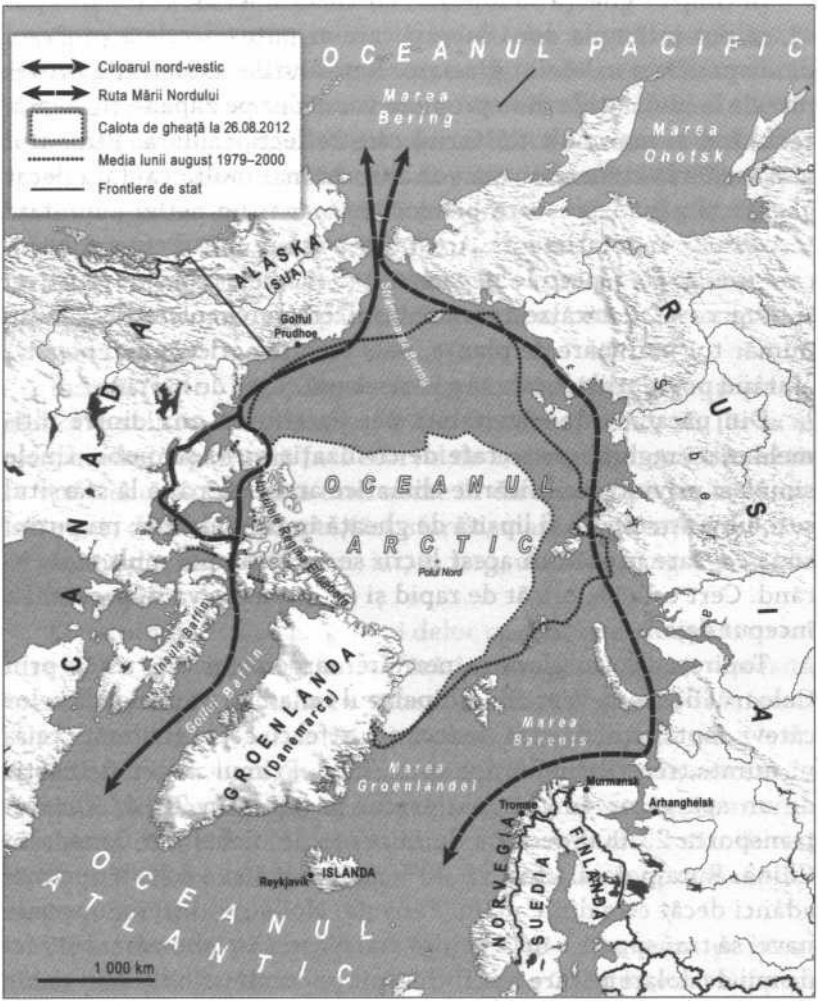

Imaginile luate din satelit arată dar că gheaţa din Arctica se topeşte, motiv pentru care căile maritime care trec prin regiune devin accesibile mai multe luni pe an.

Efectele topirii gheţii nu vor fi resimţite doar în Arctica: ţări îndepărtate, precum Insulele Maldive, Bangladesh şi Olanda, riscă să fie inundate pe măsură ce gheaţa se topeşte, ducând la creşterea nivelului mării. Acest efect de domino arată de ce Arctica este o problemă globală, nu doar regională.

În timp ce gheaţa se topeşte, iar tundra devine tot mai expusă, se pot întâmpla două lucruri care ar putea

accelera procesul de dispariţie a calotelor glaciare. Reziduurile industriale provenite de la instalaţiile din apropiere vor cădea pe zăpadă şi gheaţă, reducând şi mai mult teritoriul care reflectă căldura. Pământul mai închis la culoare şi apa vor absorbi mai multă căldură decât gheaţa şi zăpada pe care o înlocuiesc, mărind astfel suprafaţa teritoriului mai întunecat. Acesta este aşa-numitul efect Albedo, care, pe lângă aspectele negative, are şi unele aspecte pozitive: tundra care se încălzeşte va înlesni creşterea naturală a unui număr tot mai mare de plante, plus recolte agricole mai bogate, ajutând populaţiile locale să găsească noi surse de hrană.

Din păcate, este inevitabilă perspectiva ca una dintre ultimele mari regiuni neafectate de civilizaţie să se schimbe. Unele simulări privind modificările climatice arată că, până la sfârşitul secolului, Arctica va fi lipsită de gheaţă în timpul verii; nu puţini sunt cei care prevăd că acest lucru se va întâmpla mult mai curând. Cert este că, oricât de rapid şi de dramatic va fi, procesul a început deja.

Topirea calotei glaciare permite cargourilor să treacă prin Culoarul de Nord-Vest din arhipelagul canadian pe perioada celor câteva săptămâni de vară, reducând astfel cu cel puţin o săptămână durata trecerii din Europa spre China. Primul cargou neînsoţit de un spărgător de gheaţă a trecut pe acolo în 2014. *Nunavik* transporta 23.000 de tone de minereu de nichel din Canada în China. Ruta polară a fost cu 40% mai scurtă şi a folosit ape mai adânci decât cele din Canalul Panamá. Noile condiţii i-au permis navei să transporte o încărcătură mai mare, să economisească zeci de mii de dolari pe care i-ar fi cheltuit pe combustibil şi i-au redus emisiile de carbon cu 1 300 de tone metrice. Până în 2040, ruta va fi deschisă până la două luni pe an, transformând legăturile comerciale peste „Nordul îndepărtat” şi având un efect de domino până în Egipt şi Panamá asupra beneficiilor pe care cele două ţări le obţin din exploatarea canalelor Suez şi, respectiv,

Panamá.

Ruta de nord-est, sau Ruta Maritimă de Nord cum îi spun ruşii, care trece pe lângă coasta siberiană, este şi ea deschisă câteva luni pe an şi devine tot mai frecventată.

Gheaţa care se topeşte dă la iveală alte bogăţii posibile. Se crede că mari cantităţi de gaze naturale şi de petrol s-ar putea găsi în Arctica, în zone care acum au devenit accesibile. În 2008, Institutul de Prospecţiuni Geologice al SUA a estimat că în Arctica există 47 trilioane de metri cubi de gaze naturale, 44 miliarde de barili de gaz natural lichid şi 90 miliarde de barili de petrol, cea mai mare parte în largul coastei. Pe măsură ce un teritoriu tot mai întins devine accesibil, alte zăcăminte, de aur, zinc, nichel şi fier, deja identificate în unele părţi din Arctica, ar putea fi descoperite şi în alte locuri.

Exxon Mobil, Shell şi Rosneft se numără printre giganţii energiei care solicită autorizaţii şi încep forări exploratorii. Ţările şi companiile pregătite să facă efortul de a ajunge la bogăţiile arctice vor trebui să facă faţă unei clime în care, aproape tot anul, zilele sunt, de fapt, o noapte fără sfârşit, marea îngheaţă până la o adâncime de peste doi metri, iar, în larg, valurile ating o înălţime de 12 metri.

O muncă periculoasă, grea şi deloc curată, mai ales pentru cei care speră să lucreze tot anul, fără întrerupere. Şi care necesită investiţii masive. Instalarea unor conducte de gaze va fi imposibilă în multe zone, iar construirea unei infrastructuri complexe, de lichefiere, pe mare, mai ales în condiţii vitrege, este extrem de costisitoare. Dar câştigurile strategice şi financiare care se anunţă înseamnă că marii jucători vor încerca să revendice teritoriile şi să înceapă forarea şi că posibilele efecte negative asupra mediului nu-i vor opri din drum.

Revendicările privind suveranitatea nu se bazează pe steagurile primilor exploratori, ci pe Convenţia ONU privind Dreptul Mării (UNCLOS). Conform acestei convenţii, orice semnatar are drepturi economice exclusive

de la ţărmul său până la 370 km în larg (dacă această limită nu încalcă apele teritoriale ale altei ţări) şi poate declara suprafaţa respectivă Zonă Economică Exclusivă (ZEE). Prin urmare, petrolul şi gazul din zonă aparţin statului semnatar. În anumite împrejurări, şi în funcţie de dimensiunile platformei continentale a unei ţări, probate ştiinţific, ţara respectivă poate solicita extinderea ZEE la 648 km de coastă.

Topirea gheţii arctice aduce cu sine şi o înăsprire a atitudinii celor opt membri ai Consiliului Arctic, forumul în care geopolitica devine *geopolarctică*.

Cele „cinci ţări arctice", care se învecinează cu Oceanul Arctic, sunt Canada, Rusia, SUA, Norvegia şi Danemarca (dată fiind responsabilitatea pe care o are faţă de Groenlanda). Lor li se alătură Islanda, Finlanda şi Suedia, şi ele membre cu drepturi depline. Alte 12 naţiuni au statut de observator permanent, după ce au recunoscut „suveranitatea ţărilor arctice, drepturile lor suverane şi jurisdicţia" în regiune, printre alte condiţii. De pildă, la Consiliul Arctic din 2013, Japonia şi India, care au sponsorizat expediţii arctice ştiinţifice, şi China, care are o bază ştiinţifică pe o insulă norvegiană, ca şi un spărgător de gheaţă modern, au primit statut de observator.

Există, însă, şi ţări care nu fac parte din Consiliu, dar care susţin că au interese legitime în regiune, precum şi altele care pretind că, ţinând cont de teoria „moştenirii comune a omenirii", Arctica ar trebui să fie deschisă tuturor.

În acest moment, există cel puţin nouă dispute juridice şi revendicări privind suveranitatea în Oceanul Arctic, toate complicate din punct de vedere legal, iar unele cu potenţial de a provoca tensiuni serioase între naţiuni. Una dintre cele mai insolente măsuri a fost luată deja de ruşi: Moscova deja a marcat terenul – la mare adâncime. În 2007, a trimis două submersibile cu echipaj uman la o adâncime de 4 261 m, chiar la Polul Nord, pentru a înfige un steag rusesc din titan, inoxidabil, ca

declaraţie de intenţie. Din câte se ştie, steagul încă mai „fâlfâie” acolo. La scurt timp, un grup de experţi ruşi a propus schimbarea numelui oceanului. Fără să stea prea mult pe gânduri, ruşii au venit cu alternativa: „Oceanul Rusesc”.

Pe de altă parte, Rusia susţine că Creasta Lomonosov, din largul coastei siberiene, ar fi o prelungire a platformei continentale a Siberiei şi, prin urmare, ar aparţine Rusiei în exclusivitate. O revendicare problematică pentru alte ţări, dat fiind că această creastă se întinde până la Polul Nord.

Rusia şi Norvegia au dispute serioase asupra Mării Barents. Creasta Gakkel din Marea Barents este o prelungire a ZEE norvegiene, susţine Norvegia, contrazisă de Rusia, care este interesată de Insulele Svalbard, cel mai nordic punct al Pământului cu o populaţie stabilă. Majoritatea ţărilor şi a organizaţiilor internaţionale recunosc insulele ca fiind sub suveranitatea (limitată) a Norvegiei, dar cea mai mare insulă, Spitsbergen, are un număr tot mai mare de imigranţi ruşi angajaţi la minele de cărbune. Deşi minele nu sunt profitabile, comunitatea rusă este un instrument util pe care Moscova îl foloseşte pentru a-şi motiva revendicările asupra Insulelor Svalbard. La un moment dat, Rusia poate accentua tensiunile, justificându-şi acţiunile cu argumente geologice şi cu prezenta la faţa locului a populaţiei ruse.

Norvegia, stat NATO, ştie ce o aşteaptă, motiv pentru care a făcut din Nordul îndepărtat prioritatea numărul unu a politicii ei externe. Aviaţia norvegiană interceptează în mod regulat avioane de vânătoare ruseşti în apropierea graniţelor ei; tensiunile crescute au făcut-o să-şi mute centrul de operaţiuni militare din sudul ţării în nord, plus că îşi pune la punct un Batalion Arctic. Canada îşi întăreşte capacităţile militare în condiţii de iarnă, iar Danemarca a reacţionat şi ea la demonstraţiile de forţă ale Moscovei creând o Forţă Arctică de Reacţie.

Între timp, Rusia îşi alcătuieşte o Armată Arctică.

Şase noi baze militare sunt în construcţie, la care se adaugă reactivarea mai multor instalaţii de pe vremea Războiului Rece, cum sunt cele de pe Insulele Novosibirsk, şi renovarea aerodromurilor. O unitate cu un efectiv de cel puţin 6.000 de militari se pregăteşte în regiunea Murmansk şi va include două brigăzi de infanterie mecanizată, echipate cu snowmobile şi vehicule pe pernă de aer.

Nu e deloc o coincidenţă faptul că Murmanskul este numit „poarta de nord a energiei Rusiei” şi că preşedintele Putin a declarat, legat de furnizarea de energie, că „zăcămintele din largul coastelor, mai ales din Arctica, sunt, fără exagerare, rezerva noastră strategică pentru secolul XXI”.

Deşi brigăzile din Murmansk vor fi forţa minimă permanentă a Moscovei în Arctica, Rusia şi-a demonstrat deja capacitatea de luptă în condiţii de temperatură scăzută în 2014, cu un exerciţiu la care au participat 155.000 de militari şi mii de tancuri, avioane şi nave maritime. Ministerul Apărării din Rusia a subliniat că acest exerciţiu a fost mai mare decât cele din timpul Războiului Rece.

În aceste jocuri de-a războiul, trupele ruseşti au avut misiunea de a respinge o invazie a unei puteri străine numite „Missouri”, cu trimitere evidentă la SUA. Scenariul a prevăzut debarcarea trupelor „Missouri” în Ciukotka, Kamceatka, Insulele Kurile şi Sahalin, pentru a sprijini o putere asiatică nenumită, care deja se lupta cu Rusia. Puterea nenumită era Japonia, iar conflictul din scenariu era provocat de o dispută teritorială privind, conform analiştilor, Insulele Kurile de Sud. Scopul demonstraţiei de forţă a fost accentuat politic în momentul în care, pentru prima dată, preşedintele Putin a adăugat regiunea arctică la sfera de influenţă rusească în doctrina oficială de politică externă a ţării sale.

În pofida scăderii puterii economice a Rusiei, care duce la reducerea bugetului multor departamente

guvernamentale, bugetul de apărare a crescut, în parte, pentru a susţine întărirea prezenţei militare în Arctica până în 2020. Moscova are planuri mari pentru viitor, infrastructura din trecut şi avantajul poziţiei geografice. După cum spunea Melissa Bert, căpitan în Garda de Coastă a SUA, adresându-se Centrului de Studii Strategice şi Internaţionale din Washington DC: „Ei au oraşe în Arctica, noi avem doar sate”.

Toate acestea sunt, în multe privinţe, o continuare, sau cel puţin o resuscitare a politicilor arctice ale Rusiei din timpul Războiului Rece. Ruşii ştiu că NATO le poate anihila flota baltică prin blocarea strâmtorii Skagerrak. Această blocadă potenţială este complicată de faptul că, în Arctica, flota lor de nord are la dispoziţie numai 290 km de apă fără sloiuri, de pe coasta Kola până la banchizele arctice. Din acest coridor îngust trebuie să treacă prin Marea Norvegiei şi apoi să rişte traversarea culoarului GIUK (Groenlanda, Islanda şi Regatul Unit) ca să ajungă la Oceanul Atlantic. În timpul Războiului Rece zona a fost numită de NATO „Capcana mortală”, fiindcă aici avioanele, navele maritime şi submarinele NATO aşteptau să surprindă flota sovietică.

Cursa spre un nou Război Rece îşi păstrează ritmul susţinut, cu aceleaşi strategii, chiar dacă acum americanii şi-au retras forţele din Islanda, aliatul lor NATO. Islanda nu are armată proprie, motiv pentru care retragerea americanilor a fost catalogată de guvernul islandez drept „dovadă de miopie” într-un discurs ţinut în faţa Consiliului Atlantic Suedez, ministrul de justiţie al Islandei, Björn Björnason, a spus: „O anumită prezenţă militară ar trebui păstrată în regiune, ca un semnal privind interesele şi ambiţiile unei naţiuni într-o zonă, întrucât un vid militar ar putea fi interpretat greşit, ca o lipsă de interes naţional şi de prioritate”.

Dar, de mai bine de un deceniu, e tot mai clar că Arctica este o prioritate mai mult pentru ruşi decât pentru americani. Abordarea diferită reiese din atenţia pe care o

acordă regiunii cele două ţări sau, în cazul Americii, din dezinteresul manifestat după prăbuşirea Uniunii Sovietice.

Este nevoie de până la un miliard de dolari şi de zece ani ca să construieşti un spărgător de gheaţă. Rusia este evident cea mai mare putere arctică, cu cea mai numeroasă flotă de spărgătoare de gheaţă din lume, 32 în total, conform statisticilor Gărzii de Coastă a SUA din 2013. Şase dintre ele sunt cu propulsie nucleară, singurele din lume, iar Rusia intenţionează să lanseze cel mai puternic spărgător de gheaţă până în 2018. Acesta va putea sfărâma gheaţa mai groasă de trei metri şi remorca tancuri petroliere cu un deplasament de până la 70.000 de tone prin banchizele de gheaţă.

Prin contrast, Statele Unite au o flotă alcătuită dintr-un singur spărgător de gheaţă funcţional, USS *Polar Star*, şi nu intenţionează să mai construiască altul. În 2012, au trebuit să apeleze la o navă rusească pentru a-şi reaproviziona baza de cercetare din Antarctica, un adevărat triumf al cooperării între marile puteri, dar şi o demonstraţie a cât de in urmă au rămas americanii. Nicio altă naţiune nu se poate măsura cu Rusia: Canada are şase spărgătoare de gheaţă şi mai construieşte unul, Finlanda are opt, Suedia şapte, iar Danemarca patru. China, Germania şi Norvegia au câte unul.

În toamna anului 2015, preşedintele Obama a făcut prima călătorie a unui preşedinte în funcţie în Alaska, unde a solicitat construirea mai multor spărgătoare de gheaţă americane. Dar solicitarea a fost făcută în treacăt, în cursul unei călătorii având ca subiect schimbările climatice. Securitatea şi aspectele energetice ale Arcticii de-abia au fost menţionate. Washingtonul are mult de recuperat, situaţie rămasă neschimbată după alegerea preşedintelui Trump.

SUA mai au o problemă. Nu a ratificat tratatul UNCLOS, cedând efectiv 518.000 km² de teritoriu subacvatic în Arctica fiindcă nu au solicitat o ZEE.

Cu toate acestea, îşi dispută cu Canada dreptul

asupra zăcămintelor petroliere din largul coastelor şi accesul la apele din arhipelagul canadian. Canada susţine că „apele îi aparţin”, în timp ce SUA declară că arhipelagul este, de fapt, o strâmtoare pentru navigaţia internaţională, neavând nicio legătură cu legea canadiană. În 1985, SUA au trimis acolo un spărgător de gheaţă fără să informeze Canada în prealabil, provocând un conflict între cei doi vecini, a căror relaţie este amicală şi spinoasă, în acelaşi timp.

SUA se află în dispută şi cu Rusia în privinţa Mării Bering, a Oceanului Arctic şi a nordului Oceanului Pacific. În 1990, americanii au semnat un Acord al Graniţelor Maritime cu Uniunea Sovietică, prin care Moscova a cedat o regiune piscicolă. Dar, după dezmembrarea Uniunii Sovietice, parlamentul Rusiei refuză să ratifice acordul. Zona este tratată de ambele părţi ca fiind sub suveranitate americană, dar ruşii îşi rezervă dreptul de a reveni asupra controversei.

Altă dispută este cea dintre Canada şi Danemarca, în privinţa Insulei Hans din strâmtoarea Nares, care desparte Groenlanda de Insula Ellesmere. Groenlanda, cu doar 56.000 de locuitori, are autonomie, dar rămâne sub suveranitatea Danemarcei. Un acord încheiat în 1953 între Danemarca şi Canada a lăsat problema în suspensie şi, de atunci, ambele ţări şi-au arborat drapelul naţional pe insulă.

Toate problemele legate de suveranitate derivă din aceleaşi dorinţe şi temeri – dorinţa de a păzi rutele pentru navele Comerciale şi militare, dorinţa de a deţine bogăţiile naturale ale regiunii şi teama că alţii ar putea câştiga acolo unde unii pierd. Până de curând, bogăţiile au fost doar teoretice, dar gheaţa care se topeşte a făcut ca teoreticul să devină probabil şi, în unele cazuri, chiar sigur.

Topirea gheţii schimbă geografia şi mizele jocului. Statele arctice şi companiile-gigant producătoare de energie trebuie să decidă cum vor aborda aceste schimbări şi câtă atenţie vor acorda mediului şi locuitorilor din

Arctica. Judecând după foamea de energie, întrecerea este inevitabilă în ceea ce unii specialişti numesc „Noul Mare Joc” Vor apărea mult mai multe nave în Nordul îndepărtat, mult mai multe instalaţii de foraj petrolier şi platforme de extracţie a gazului natural – într-un cuvânt, Nordul îndepărtat se va aglomera. Ruşii nu se mulţumesc doar cu spărgătoarele de gheaţă cu propulsie nucleară, vor să construiască o centrală nucleară plutitoare, capabilă să reziste la o greutate de până la trei metri de gheaţă.

Există, însă, diferenţe între această situaţie şi „cursa pentru Africa” din secolul al XIX-lea sau maşinaţiunile marilor puteri în Orientul Mijlociu, India şi Afghanistan în primul Mare Joc. Cursa aceasta are reguli, o formulă şi un forum în care se iau decizii. Consiliul Arctic este alcătuit din ţări mature, cele mai multe, într-o măsură mai mare sau mai mică, democratice. Legile internaţionale reglementează disputele teritoriale şi poluarea mediului; de asemenea, există legi maritime şi legi care privesc comportamentul faţă de populaţiile minoritare. Cea mai mare parte din teritoriul disputat nu a fost cucerită prin imperialismul secolului al XIX-lea şi nici de state-naţiuni aflate în război.

Statele arctice ştiu că se află într-o zonă complicată, nu atât din cauza divergenţelor, cât din perspectiva provocărilor de ordin geografic. Oceanul Arctic are o suprafaţă de aproape 14 milioane de kilometri pătraţi; apele lui sunt întunecate, periculoase, chiar mortale. Nu este un loc în care să te lipseşti de prieteni. Statele arctice ştiu că, pentru a reuşi în această regiune, trebuie să coopereze, mai ales în domenii precum fondul piscicol, contrabanda, terorismul, operaţiunile de căutare şi salvare şi dezastrele ecologice.

Se prea poate ca un conflict privind drepturile asupra pescuitului să degenereze, dat fiind că Regatul Unit şi Islanda au fost cât pe ce să se încaiere în timpul „Războaielor codului”, din anii 1950 şi 1970. Contrabanda se face pe orice rută de tranzit, foarte probabil şi în

Arctica, dar combaterea ei va fi mult mai dificilă din cauza condiţiilor de acolo. Pe măsură ce navele comerciale şi cele de croazieră vor frecventa tot mai mult regiunea, vor trebui întărite în mod corespunzător şi operaţiunile de căutare şi salvare, capacitatea naţiunilor arctice de a combate terorismul, ca şi capacitatea de reacţie la un dezastru ecologic într-o regiune tot mai solicitată. În 1965, spărgătorul de gheaţă *Lenin* a avut o defecţiune la reactor în timp ce se afla în largul oceanului. După întoarcerea la ţărm, părţi din reactor au fost îndepărtate şi, împreună cu combustibilul alterat, au fost introduse într-un container din oţel îmbrăcat într-un bloc de beton care apoi a fost aruncat în apă. Astfel de incidente vor deveni mai frecvente odată cu deschiderea Arcticii şi vor fi greu de gestionat.

Poate că Arctica va deveni doar un alt câmp de luptă pentru unele state-naţiuni – la urma urmei, toate războaiele pornesc din teama de celălalt şi din lăcomie; Arctica, însă, este diferită, de aceea poate că va fi altfel abordată. Istoria ne arată cât de rapace este jocul cu sumă nulă. Într-un fel, tocmai credinţa în determinismul geografic, dublată de natura umană, a pus beţe în roate oricărei alte metode. Există, însă, exemple care ne arată cum tehnologia ne ajută să evadăm din închisoarea geografiei: acum putem traversa deserturile şi mările cu o viteză la care generaţiile anterioare nici nu visau. Am rupt chiar şi cătuşele forţei gravitaţionale a Pământului. În lumea recent globalizată, putem folosi această tehnologie ca să ne încercăm şansa cu toţii în Arctica. Putem învinge latura rapace a naturii noastre ca să jucăm cinstit Marele Joc, în beneficiul tuturor.

CONCLUZIE

Am terminat în capătul de sus al lumii, prin urmare, singura direcţie este tot în sus.

Ultima frontieră ne-a stimulat mereu imaginaţia, acum, însă, trăim într-o epocă în care omenirea şi-a împlinit visul şi a ajuns în spaţiul cosmic, cu un milimetru

mai aproape de infinit, în drumul nostru spre viitor. Spiritul neobosit al omenirii are grijă ca limitele noastre să nu se oprească la ceea ce Carl Sagan numea – cuvinte devenite celebre – „punctul de un albastru azuriu”.

Şi, totuşi, trebuie să revenim cu picioarele pe pământ, uneori abrupt, fiindcă nici nu am reuşit să ieşim victorioşi în faţa geografiei şi nici să ne învingem tendinţa de a ne lua la întrecere cu ea.

Geografia a fost întotdeauna un fel de închisoare – una care hotărăşte ce este o naţiune sau ce poate fi ea, o închisoare din care liderii acestei lumi s-au căznit de multe ori să scape.

Rusia este probabil exemplul cel mai edificator, extinzându-se în mod firesc din mica regiune de şes pe care a controlat-o, până când a ajuns să acopere un spaţiu imens, înconjurat mai ales de munţi şi de mare – cu doar un singur punct vulnerabil, Câmpia Europei de Nord. Dacă liderii ruşi au vrut să creeze o mare naţiune, asta au şi făcut, dar în privinţa acestui punct slab nu au avut niciun cuvânt de spus. De asemenea, nimeni din Europa nu a decis să o transforme într-o uriaşă zonă comercială; reţelele de râuri, lungi şi drepte, au înlesnit această evoluţie şi, într-o anumită măsură, chiar au făcut-o inevitabilă odată cu trecerea mileniilor.

Pe măsură ce se derulează secolul XXI, factorii geografici care au ajutat la crearea istoriei noastre vor continua în mare parte să ne hotărască şi viitorul: peste un secol, Rusia va privi cu aceeaşi îngrijorare spre vest, peste ceea ce va fi aceeaşi câmpie. India şi China vor rămâne despărţite de Munţii Himalaya. Până la urmă, s-ar putea să intre în conflict mereu, dar, dacă se va întâmpla aşa ceva, geografia va fi cea care va influenţa natura luptei: cele două ţări fie vor trebui să dezvolte o tehnologie capabilă să transporte o forţă militară uriaşă peste munţi, fie, dacă acest lucru va fi imposibil şi nicio parte nu va dori să recurgă la războiul nuclear, se vor confrunta pe mare. Florida va continua să păzească ieşirea şi intrarea în Golful

Mexic. Cheia o reprezintă poziţia Golfului, nu cine îl controlează. Să luăm, de pildă, un scenariu extrem, puţin probabil: să ne imaginăm că Florida, majoritar hispanică, s-a desprins de SUA şi s-a aliat cu Mexicul şi Cuba. Această mişcare ar schimba numai dinamica celui care controlează Golful, nu şi importanţa poziţiei.

Desigur, geografia nu dictează cursul tuturor evenimentelor. Marile idei şi marii lideri fac parte din mecanismul istoriei. Dar trebuie să acţioneze în limitele impuse de geografie. Liderii Bangladeshului ar putea visa la puterea de a stăvili apele în încercarea acestora de a inunda Golful Bengal, dar ştiu că 80% din ţară e aşezată într-o zonă inundabilă, care nu poate fi schimbată. Este exact ce a vrut să demonstreze Canute, regele scandinavo-englez, în secolul al XI-lea, când, în faţa curtenilor linguşitori, a poruncit valurilor să se retragă: natura, sau Dumnezeu, este mai puternică decât orice om. În Bangladesh, tot ce pot face locuitorii este să reacţioneze la realităţile naturii: să construiască mai multe stăvilare şi să spere că simulările pe computer privind creşterea nivelului apei provocată de încălzirea globală sunt exagerate.

Noile realităţi geografice, precum schimbarea climei, aduc noi provocări şi oferă noi şanse. Încălzirea globală ar putea declanşa migrări în masă. Dacă Insulele Maldive, şi multe altele asemenea, chiar se vor scufunda, efectele vor fi resimţite nu numai de cei care le vor părăsi înainte de a fi prea târziu, ci şi de ţările în care se vor refugia. Dacă inundaţiile din Bangladesh devin tot mai de nestăpânit, viitorul ţării şi al celor 160 de milioane de locuitori este sumbru; dacă nivelul apei creşte şi mai mult, această ţară săracă ar putea dispărea. Iar dacă deşertificarea ţinuturilor aflate mai jos de Sahel continuă, războaie precum cel din Darfur, în

Sudan (parţial provocat de marşul nisipului asupra nomazilor din nord, care i-a împins spre sud, unde îşi are sălaşul tribul Fur), se vor intensifica şi se vor răspândi.

Războaiele apei sunt o problemă potenţială. Chiar

dacă, în următoarele decenii, în Orientul Mijlociu, ar apărea democraţii stabile, dacă apele râului Murat, care izvorăşte în Turcia şi se varsă în Eufrat, ar scădea considerabil, barajele pe care Turcia ar trebui să le construiască pentru a-şi proteja sursa de lichid vital ar duce foarte uşor la un război cu Siria şi Irak, situate în aval.

Privind şi mai departe, pe măsură ce evadăm din închisoarea geografiei noastre în univers, luptele politice vor continua în spaţiul cosmic, cel puţin în viitorul previzibil.

Primul om care a străpuns stratul superior al stratosferei, în 1961, a fost cosmonautul sovietic, în vârstă de 27 de ani, Iuri Gagarin, la bordul navei *Vostok 1*. E trist pentru omenire că numele unui alt rus, Kalaşnikov, este mult mai cunoscut.

Gagarin, Buzz Aldrin şi mulţi alţii sunt urmaşii lui Marco Polo şi ai lui Cristofor Columb, pionierii care au forţat limitele şi au schimbat lumea cum nici măcar nu şi-au putut închipui. Nu contează dacă în bine sau în rău; au dat noi şanse omenirii, au descoperit spaţii noi în care naţiunile se pot lua la întrecere ca să folosească la maximum ceea ce a creat natura acolo. Chiar dacă va fi nevoie de generaţii întregi, vom înfige şi în spaţiul cosmic steagurile noastre, vom „cuceri” teritorii, vom revendica ţinuturi şi vom depăşi barierele pe care ni le pune în cale universul.

Există acum aproximativ 1100 de sateliţi funcţionali în spaţiul cosmic şi cel puţin 2000 nefuncţionali. Ruşii şi americanii au lansat aproape 2 400 dintre ele, vreo sută sunt din Japonia şi cam tot atâţia din China, urmând o mulţime de alte ţări cu mai puţini sateliţi. Sub ei sunt staţiile spaţiale, unde pentru prima oară trăiesc şi lucrează oameni aproape permanent, dincolo de limitele impuse de forţa gravitaţională a Pământului. Mai departe, cel puţin cinci steaguri americane încă mai rezistă pe suprafaţa Lunii şi, mult mai departe, rachetele noastre au trecut de

Marte şi de Jupiter, dincolo de ceea ce vedem şi încercăm să înţelegem.

Este tentant să credem că strădaniile noastre de a cuceri spaţiul cosmic leagă omenirea de un viitor colectiv, cooperant. Din păcate, primordială va fi, în continuare, lupta pentru supremaţie în spaţiul cosmic. Sateliţii nu sunt acolo doar ca să ne transmită imagini TV sau să prevadă vremea: ei spionează alte ţări ca să vadă care dintre ele îşi mută trupele, unde anume şi cu ce armament. În plus, America şi China sunt angajate în perfecţionarea tehnologiei laserului, care poate fi folosit ca armă, şi amândouă vor să aibă un sistem de rachete care să acţioneze în spaţiul cosmic şi să anihileze rachetele rivalei. Multe dintre naţiunile cu o tehnologie avansată se pregătesc în caz că vor fi nevoite să lupte în spaţiul cosmic.

Atunci când vom încerca să ajungem la stele, provocările vor fi de aşa natură încât, pentru a le face faţă, probabil că va trebui să fim uniţi: să călătorim prin univers nu ca ruşi, americani sau chinezi, ci ca reprezentanţi ai omenirii. Dar, pe moment, deşi am rupt cătuşele forţei gravitaţionale, suntem prizonierii propriului mod de a gândi, bănuitori faţă de „ceilalţi" şi astfel limitaţi de întrecerea influenţată de instinctul primar de a pune mâna pe resurse. Mai avem cale lungă de străbătut.

BIBLIOGRAFIE

Referinţe generale

Diamond, Jared, *Guns, Germs, and Steel* (New York: W.W. Norton.
2005)

Dodds, Klaus, *Geopolitics*: *A Very Short Introduction* (Oxford: Oxford University Press, 2007)

Ikenberry, G. John, „The Illusion of Geopolitics", *Foreign Affairs* (mai/iunie 2014)

Keegan, John, *Atlas of World War Two* (Londra: Harper Collins.
2006)

Mackinder, Halford John, „The Geographical Pivot of History”, *The Geographical Society*, vol. 23, nr. 4 (aprilie 1904), pp. 421 – 437

Mackinder, Halford John, *Democratic Ideals and Reality*, 1919 Mead, Walter Russell, „The Return to Geopolitics”, *Foreign Affairs* (mai/iunie 2014)

Monmonier, M., *How to Lie with Maps* (Chicago: University of Chicago Press, 1996)

Parry, Chris, *Super Highway*: *Sea Power in the 21st Century* (Londra: Elliot & Thomson, 2014)

Pickles, John, *A History of Spaces*: *Cartographic Reason, Mapping and the Geo-Coded World* (Londra: Routledge, 2004)

Roberts, S., Sector, A. şi Sparke, M., „Neoliberal Geopolitics”, *Antipode*, vol. 35, nr. 5 (noiembrie 2003), pp. 886 – 897 *The Times Atlas of World History* (Londra: Times Books, 2000)

The Times Comprehensive Atlas of the World, ediţia a 12-a (Londra: Times Books, 2007)

Weighley, Russell R, *The American Way of War* (Bloomington, ÎN: Indiana University Press, 1973)

Rusia

Eberstadt, Nicholas, „Russia’s Peacetime Demographic Crisis: Dimensions, Causes, Implications” (National Bureau of Aslan Research, 2010)

Kennan, George R, „The Sources of Soviet Conduct”, *Foreign Affairs* (iulie 1947)

„Russia’s accusations – setting the record straight”, NATO Fact Sheet (aprilie 2014)

China

Beardson, Timothy, *Stumbling Giant*: *The Threats to Chinas Future* (New Haven, CT: Yale University Press, 2013)

Boehm, Dana Carver, „China’s Failed War on Terror: Fanning the Flames of Uighur Separatist Violence”, *Berkley Journal of Middle Eastern and Islamic Law*, vol. 2, nr. 1: 3 (2009)

De Crespigny, Rafe, *China This Century* (Oxford: Oxford University Press, 1992)

Holmes, James, „When China Rules the Sea", *Foreign Policy* (septembrie 2015)

Kaplan, Robert D., *Răzbunarea geografiei* (Editura Litera, Bucureşti, 2016)

Lewis, Martin, „East Asia", Stanford University Global Geopolitics Lectures, East Asia (15 ianuarie 2008)

Shaughnessy, Edward L. (ed.), *China*: *Empire and Civilization* (Londra: Duncan Baird Publishers, 2005)

Theroux, Paul, *Riding the Iron Rooster* (Londra: Hamish Hamilton, 1988)

SUA

Commage, S., *Documents of American History Volume 1*: *to 1898* (ediţia a 10-a) (New Jersey: Prentice Hall, 1988)

Kagan, Robert, *Dangerous Nation*: *America and the World, 1600 – 1898* (Londra: Atlantic Books, 2006)

Pei, Minxin, „How America and China See Each Other", *Foreign Affairs* (martie/aprilie 2014)

„The Geopolitics of the United States, Part 1: The Inevitable Empire", Stratfor.com, 4 iulie 2014 (https://www.stratfor.com/ analysis/geopolitics-united-states-part-l-inevitable-empire)

US Departament of State, „Râse to World Power, 1867 – 1913", A Short History of the Departament of State (history. state.gov/departamenthistory/short-history)

Europa de Vest

Kagan, Robert, *Of Paradise and Power* (New York: Random House, 2003)

Ottens, Nick, „«Too Big for Europe», The Recurring German Problem", *Atlantic Sentinel*, 28 aprilie 2014

Speck, Ulrich, „Power and Purpose: German Foreign Policy at a Crossroads", 3 noiembrie 2014 (http://carnegieeurope.eu/ publications/? fa = 57167)

Simon, Luis şi Rogers James, „The Return of European Geopolitics? All roads run through London", *The*

RUŞI Journal, vol. 155, nr. 3 (2010), pp. 57 – 63

Turchin, Peter, *War and Peace and War* (Londra: Plume Books, 2007)

Africa

Bloom, David E. şi Sachs, Jeffrey D., „Geography, Demography, and Economic Growth în Africa", Harvard Institute for International Development, Harvard University (octombrie 1998)

Chaves, Isaías, Engerman, Stanley L. şi Robinson, James A., „Reinventing the Wheel: The Economic Benefits of Wheeled Transportation in Early Colonial British West Africa", februarie 2012 (http://scholar.harvard.edu/files/jrobinson/files/thewheelinafricafebruary2012.pdf)

Kasperon, Roger E. şi Minghi, Julian V., *The Structure of Political Geography* (New Brunswick, NJ: Transaction Publishers, 2011)

Orientul Mijlociu

Fisher, Max, „40 Maps Which Explain The Middle East", 5 mai 2014 (http://www.vox.com/a/maps-explain-the-middle-east)

Malinowski, Jon C. (ed.), „Iraq: A Geography", United States Military Academy, West Point, New York, 2004 (http://www.usma.edu/gene/Site Assets/Site Pages/Publications/Iraq%20 A%20 Geography.pdf? Mobile = l)

India şi Pakistan

French, Patrick, *India*: *A Portrait* (Londra: Allen Lane, 2011) „Geography of India", Mapsofindia.com, 12 noiembrie 2014 (http://www.mapsofindia.com/geography/)

Institute for the Study of War, „Pakistan and Afghanistan" (2009) Kreft, dr. Heinrich, „The Geopolitical Importance of Pakistan", Institut für Strategie Politik Sicherheits und Wirtschaftsberatung (ISPSW), 15 februarie 2008 Musharraf, Pervez*, in the Line of Fire*: *A Memoir* (New York: Free Press, 2008)

Coreea şi Japonia

Chang, Gordon G., *Nuclear Showdown*: *North Korea Takes On The World* (Londra: Hutchinson, 2006)

Kim, Seung-Young, *American Diplomacy and Strategy Toward Korea and Northeast Asia 1882 – 1950 and After* (Londra: Palgrave Macmillan, 2009)

Oberdörfer, Don, *The Two Koreas* (New York: Basic Books, 2001)

America Latină

Keen, Benjamin şi Haynes, Keith, *A History of Latin America*, *Volume 1* (Wadsworth: Cengage Learning, 2012)

World Economic Forum on Latin American 2011 (https://www.weforum.org)

Zovatto, Daniel, „Elections in the Southern Cone: Citizens Chose Continuity", Brookings, 30 octombrie 2014 (http://www.brookings.edu? research/opinions/2014/10/30-democracy-alternation-latin-america-zovatto)

Arctica

Björnason, Björn, „Climate Change and Iceland's Role în North Atlantic Security" (discurs), Belfer Center, John F. Kennedy School of Government, Harvard, 26 noiembrie 2007

Conant, Eve, „Breaking the Ice: Russian Nuclear-Powered Ice-Breakers", Scientific American blog, 8 septembrie 2012 (http://blogs. scientificamerican.com/guest-blog/2012/ 09/08/breaking-the-ice/)

Grydehoj, Anne, Grydehoj, Adam şi Akren, Maria, „The Globalization of the Arctic: Negoţating Sovereignity and Building Communities în Svalbard, Norway", *Island Studies Journal*, vol. 7, nr. 1 (2012), pp. 99 – 119

United Nations, „Part V: Exclusive Economic Zone", UNCLOS Treaty (http://www.un.org/depts/Ios/convenţionagreements/texts/ undos/part5.htm)

Woods Hole Oceanographic Institution, „The Arctic: Exploration Timeline, Polar Discovery", 2009 (http://polardiscovery. whoi.edu/arctic/330.html)

MULŢUMIRI

Mii de mulţumiri tuturor celor care m-au încurajat şi mi-au dăruit din timpul şi din sfaturile lor.

Aş vrea să-i mulţumesc soţiei mele, Joanna, pentru răbdarea şi capacitatea înnăscută de a detecta greşelile de ortografie, lui Pippa Crane şi Jennie Condell, de la Elliott şi Thompson, fiindcă au dat formă şi sens peregrinărilor mele geografice şi lui Ollie Dewis pentru încurajările şi ideile ei.

Le sunt recunoscător următorilor pentru că şi-au aruncat privirea de expert peste unele părţi din carte şi aş vrea să repet că eventualele erori sunt numai ale mele: James Richards (fost interpret oficial de limba chineză pe lângă guvernul britanic, preşedinte al China Association), profesorul James D. Boys (cercetător-şef, pentru o vreme, la Kings Collège din Londra), David Slinn (fost ambasador al Regatului Unit în Coreea de Nord), Joel Richards (expert în problemele Americii de Sud), Kelvin O'Shea (de la Sky News), Tim Miller (Sky News), Jaksa Scekic (Agenţia Reuters din Belgrad) şi Aleksander Vasca (Reuters, Belgrad).

De asemenea, mulţumiri membrilor unor guverne şi funcţionarilor publici care mi-au împărtăşit, fără reţinere, din experienţa lor, dar au preferat să rămână anonimi.

INDICE

A

Abdullah, rege, 151 Abhazia, 37, 39, 115 Achiziţionarea Louisianei (1803), 77 – 79 acord „Distrugătoare în schimbul bazelor", 83, 87 Adams, Henry, 77 Adams, John Quincy, 78 Addis Abeba, 118, 130 Afghanistan, 2, 7, 12, 24, 26 – 27, 36, 46, 55, 58, 85 – 86, 93, 110, 165, 167, 183, 185 – 186, 188 – 192, 194 – 197, 200, 233, 261, 272

Africa, 13 – 14, 42, 70, 93.

113, 117 – 127, 129, 131, 133 – 140, 146, 226, 228, 230, 237, 242, 261, 271 Aksai Chin, 46, 55, 184 al Doilea Război Mondial, 22, 24, 83, 101 – 104, 108, 110, 116, 128, 160, 220 – 221 al-Qaeda, 12, 59, 154 – 155, 159, 191 – 192,

194, 197 al-Assad, Bashar, 153, 171 al-Bashir, Omar, 136 al-Qaradawi, Yusuf, 175 Alaska, 19, 25, 63, 81, 120, 183, 250, 260 alawiţi, 147, 153, 167 Albania, 22, 28, 97, 100, 106 Algeria, 145

Amazon, fluviu, 225, 228, 239 America de Sud *vezi* America Latină; nume de ţări America Latină, 14, 42, 81, 92, 223, 226 – 228, 236 – 239, 243, 272

Amundsen, Roald, 252 Angola, 69, 119, 121, 125, 127, 133, 135 – 136, 138 Antarctica, 246, 260 Arabia Saudită, 91, 118, 133, 144, 146 – 147, 149 – 150, 159, 167 – 168, 175 Arctica, 13 – 14, 24, 27, 42.

112, 246 – 247, 250, 211, 253 – 263, 273

Argentina, 225 – 227, 229 – 230, 237, 240 – 245

Armenia, 18, 28, 37, 97, 142, 149, 165

Armitage, Richard, 192 Arunachal Pradesh, 55, 184, 199

Asia, 19 – 21, 24 – 25, 88, 156, 170, 187 – 188, 216, 272 *vezi şi* nume de ţări Assam, 184, 187, 199 Atatürk, 170, 173

Australia, 13, 82, 84 Austria, 40, 51, 100 Azerbaidjan, 18, 26, 28, 37, 142, 149

B

Bahrain, 15, 87, 91, 118, 142, 168

Balboa, Vasco Núñez de 234 Balcani, 7, 10, 12, 40, 106 Baluchistan, 69, 178, 185 – 186

Bangladesh, 46, 69, 159, 179, 181 – 184, 254, 266 Basarabia, 38 *vezi şi* Moldova Belarus, 26, 28, 40, 97 Belgia, 21, 51, 84, 96, 112, 126, 128, 241 Belize, 230, 232, 235 Bert, Melissa, 258 beton, 83, 87, 91, 262 Bhutan, 179, 181, 184, 198 – 199

Bhutto, Benazir, 192 *Bild*, ziar, 116

Bin Laden, Osama, 194 – 195 Björnason, Björn, 259, 273 Boko Haram, 132 – 133 Bolívar, Simón, 229, 235 Bolivia, 224, 229 – 230, 241 Brazilia, 82, 227 – 229, 239 – 243 BRICS, 242

Brahmaputra, fluviu, 181

Brigăzile din Murmansk, 257 – 258 Brunei, 64, 67

Bulgaria, 22, 28, 37, 40, 99, 106, 142
Burkina Faso, 66, 118 Burundi, 119, 127 – 129, 138 – 139
C
Califatul Umayyad, 148, 182 Camerun, 118, 133 Câmpia Chinei de Nord, 47.
49
Câmpia Coastei de Est, 74 Câmpia Europei de Nord, 9, 21 – 22, 27, 29, 38, 43, 84, 101, 107, 115, 265 Canada, 13, 250, 254, 256 – 257, 260 – 261 Canalul Panamá, 82, 92, 234 – 237, 254
Canalul Suez, 30, 84, 118, 120, 130
Capul Bunei Speranţe, 120.
138
Carol al XII-lea al Suediei, rege, 21
Catalonia, 99
Caucaz, 23 – 24, 26, 39, 159, 172
Cecenia, Caucaz, 23, 26, 37 Chile, 82, 225, 227, 229 – 230, 238, 240, 244 China, 8, 10, 13, 24, 26.
41 – 43, 45, 48 – 70, 82.
85 – 86, 88, 90 – 93, 121.
123, 127, 130, 134 – 136, 175, 181, 186 – 188, 197 – 201, 206, 209 – 211, 214 – 216, 218 – 222, 234, 236, 237, 242, 254, 256, 260, 266 – 268, 270, 275 Churchill, Winston, 20 Ciad, 121, 125, 133 Cipru, 97, 142, 149, 171 Cisiordania, 151, 161 – 164 colonialism, 125, 147, 154.
173, 227
Columbia, 227, 232 – 233 comunism, 43, 207 Comunitatea Est-Africană.
135, 138
Comunitatea pentru
Dezvoltarea Sudului Africii (CDSA), 135
Congo, 121 – 122, 124 – 127 *vezi şi* Republica Democrată Congo
Congo, fluviu, 122 Congresul Naţional African (CNA), 138
Convenţia de la Montreux (1936), 30

Coreea, 14, 84, 203, 210 – 211, 213, 216 – 218, 222 Coreea de Nord, 19, 24, 47, 88, 204 – 208, 210, 212 – 215, 222
Coreea de Sud, 19, 47, 87, 205, 206, 215 – 216, 220, 222 Creasta Gakkel, 249, 257
Crimeea, 29 – 34, 37 – 38, 41.
43, 115
Criza Canalului Suez (1956), 84
Criza rachetelor cubaneze, 81, 89
Croaţia, 99, 106 Cuba, 68, 73, 81 – 82, 89, 92 – 93, 134, 206, 235.
266
Culoarul de Nord-Vest, 251 – 254
Culoarul GIUK, 96, 112 Curentul Golfului, 98 Cyrenaica, 125
D
Daghestan, Caucaz, 26 Dalai Lama, 56, 59, 187, 198 Danemarca, 18, 31, 96, 106, 113, 256 – 257, 260 – 261 Deng Xiaoping, 53 Deşertul Arabiei, 144 Deşertul Gobi, 49, 53 Deşertul Nubian, 130 Deşertul Sahara, 118, 120 – 121, 123, 133 Diamond, Jared, 120, 122.
269
dinastia Ming, China, 51.
209
dinastia Qin, China, 50 dinastia Shang, China, 49, 51 dinastia Sui, China, 51 Doctrina Monroe, 79, 238 Dos Santos, José Eduardo, 136
drone, 133, 157, 192, 195
Dunărea, fluviu, 38, 98 – 100, 122
Durând, Mortimer, 190 – 191
E
Ecaterina cea Mare, 24, 33
Ecuador, 224, 227, 230, 237, 241
Egipt, 49, 82, 118, 125, 129 – 131, 145, 149, 156, 161 – 164, 166 – 168, 170, 174, 255
Erdogan, Recep Tayyib, 170, 172 – 173
Eritreea, 118, 121, 128 – 129

Estonia, 18, 22, 24, 26, 28, 40, 97, 249
Etiopia, 69, 118, 129 – 131
Europa, 8, 13, 19 – 22, 25, 31, 35, 38, 40 – 41, 77 – 78, 85 – 86, 88, 94, 98 – 99, 102 – 103, 105, 108, 110 – 115, 120, 122 – 123.
130, 156, 159 – 160.
169 – 170, 172, 193, 254, 265
vezi şi ţări europene după nume
Europa de Est, 22, 88, 160, 173, 210
Europa de Vest, 31, 40, 95, 98, 101 – 102, 104, 110, 120, 170, 271
evrei, 148, 160 – 163, 173 *vezi şi* Israel
F
Fezzan, 125
Finlanda, 39 – 40, 250, 260 Florida, 73 – 74, 78, 81 – 82.
92, 266
Forţa Naţională de Apărare a Sudului Africii, 139 Franco, Francisco, 102 Franklin, John, 251 Franţa, 21, 51, 77, 84, 95, 99, 101, 105 – 108, 115, 119.
121.126.165, 224 Frăţia Musulmană, 153, 170.
174 – 175
G
Gagarin, Iuri, 267 Gange, fluviu, 178, 181, 183 Gaza, 161 – 163 Georges-Picot, François, 145 Georgia, 18, 26, 28, 34 – 35, 37, 39, 86, 97, 142 Georgia (SUA), 73, 76 Germania, 33, 40, 51, 59.
77, 81, 84, 96, 99 – 100, 105 – 110, 113, 115, 121.
126.157.165, 214, 241, 260
Goana după Aur din California, 80
Golful Bengal, 46, 69.
179 – 181, 184, 201, 266 Golful Mexic, 73 – 74, 77 – 78, 81, 227, 232, 235, 266 Gorbaciov, Mihail, 22
Grecia, 40, 102 – 104, 109, 118, 171
Groenlanda, 31, 42, 112, 120 – 250, 256, 259 – 261 Guam, 81, 84 Guatemala, 230, 232, 235 Gujarat, 182, 184 Guyana, 224, 230 Gwadar, 59, 69, 178, 186, 201

H
Hanbal, Ahmad ibn, 147 haşemiţi, 150 – 151, 159 Hawaii, 82 hărţi Mercator, 120 Herodot, 129
Hezbollah, 152 – 153, 164, 167 Hindu Kush, 10, 27 hinduşi, 182 – 183 Hitler, Adolf, 21, 103, 115 Hokkaidō, 47, 64, 204, 221 Hong Kong, 47, 53, 62, 64, 66, 236
Honshū, 47, 205, 216 Hruşciov, Nikita, 31 Hu Jintao, 57 Hudson, Henry, 251 Hussein, Saddam, 149 hutu, populaţie, 127 – 128
I
Ianukovici, Viktor, 29, 110 Ierusalim, 142, 149, 158, 160 – 162
Imigranţi, 79 – 80, 92, 113, 231, 257
Imjin-gang, râu, 211 – 212 Imperiul Austro-ungar, 99 Imperiul Mali, 123 Imperiul Otoman, 23, 33, 99, 124, 145, 147, 170, 183 Imperiul Persan, 23, 167 Imperiul Roman, 99, 106 Ind, fluviu, 183, 188 – 189 India, 8, 10, 14, 24, 55 – 56, 58, 88, 121, 167, 175.
177, 180 – 185, 187 – 190, 197 – 201, 242, 256, 261, 265, 272
Indian Defence Review, 180 Indochina, 51
Indonezia, 13, 62, 64, 67, 87, 90, 159
Insula Hans, 249 Insula Little Diomede, 25 Insulele Dokdo/Takeshima, 205, 216
Insulele Falkland, 225, 242, 244 – 245
Insulele Filipine, 64, 67, 81 – 82, 89, 200, 210, 218 Insulele Kurile, 64, 221, 258 Insulele Maldive, 254, 266 Insulele Mischief, 67 Insulele Ryūkyū, 65, 218, 220 Insulele Spratly, 64, 67, 89 Insulele Svalbard, 18, 249, 257, 273
Interahamwe, 127 – 128 Iordania, 118, 142, 144 – 146, 149 – 151, 158 – 159, 161 – 164
Irak, 15, 60, 75, 86, 93, 114.
118, 144 – 152, 154 – 159, 165 – 169, 174 – 175, 267 Iran, 85, 91 – 92, 145, 150, 152 – 153, 158, 164 – 170.
173, 175
Islam, 59 – 60, 92 – 93, 114, 121, 125, 130, 132.

141, 144, 146 – 147, 154 – 159, 162, 166, 168.
170 – 173, 175, 181 – 185, 187
Islam hanbalit, 146 islam salafit, 147, 158 Islanda, 18, 31, 84, 96, 112, 249 – 250, 253, 256, 259, 262
Israel, 92, 118, 130, 142, 144 – 146, 149, 151, 158 – 164, 166 – 168.
171 – 172
Italia, 40, 77, 81 – 82, 84, 118, 252
Ivan cel Groaznic, 23, 43 Ivan cel Mare, 23 înălţimile Golan, 161, 164 încălzire globală, 189, 250, 266
Japonia, 8, 14, 25, 64 – 65, 70, 82, 87, 94, 201, 203, 209 – 211, 214 – 222, 252, 256, 258, 267, 272 Jefferson, Thomas, 77 Jinnah, 177, 183
K
Kagan, Robert, 115, 270 – 271 Kaliningrad, 18, 97, 115 Kaplan, Robert, 68, 108, 270 Karakorum, lanţul muntos, 55, 181
Kîrgîzstan, 28, 46, 58 Kaşmir, 185, 187 – 189, 196 Kazahstan, 24, 28, 37, 43, 46, 58, 86
Kazama, Shinji, 252 Kemal, Mustafa, 170 *vezi şi* Atatürk
Kenya, 62, 69, 118, 125, 129.
134, 138
Khartoum, Sudan, 118, 130 Kiev, Ucraina, 23, 29 – 32, 34, 37, 97
Kim Jong-il, 203, 208 Kissinger, Henry, 105 Kliciko, Vitali, 29 Kohl, Helmut, 116 Kosovo, 11, 14, 106, 110 Kubilai Han, 51 Kunlun, lanţul muntos, 57 Kurdistan, 149 – 150 kurzi, 93, 145, 147 – 150, 156 – 158, 166, 169
L
Laos, 54 – 55 Leopold al Belgiei, rege, 126 – 127
Letonia, 18, 22, 24, 26, 28, 36, 40, 97
Lhasa, Tibet, 46, 57
Liban, 12, 97, 118, 130, 142, 146, 149, 151 – 154, 158, 161, 164, 167 Liberia, 118, 134 Libia, 85, 110, 118, 125, 145.
156, 173, 175

Lituania, 18, 22, 24, 28, 36, 40 – 41, 97
Luanda, 119, 134, 136 M
Macao, 53
Magna Carta (1215), 111 Malaysia, 64, 67, 87, 90, 206 Manciuria, 47, 49, 52, 54, 57, 216, 218 Mao Zedong, 52 Marea Arabiei, 143, 178, 184, 188, 190, 201
Marea Baltică, 21, 24, 30, 34, 36, 39 – 40, 86, 101, 115 Marea Caraibilor 82, 92, 224, 235
Marea Chinei de Est 47 – 49, 54, 62 – 63, 65, 84, 215 – 216, 220, 222
Marea Chinei de Sud, 47, 50, 54, 62 – 68, 89, 201, 222 Marea Egee, 30, 97, 102 – 103, 172
Marea Japoniei, 19, 27, 47, 54, 64, 212 – 216
Marea Mediterană, 30, 43, 84, 86, 101 – 103, 121, 144.
150, 160, 164, 172
Marea Neagră, 23 – 24, 29 – 31, 34, 38 – 40, 86, 99, 144, 172
Marea Sargaselor, 84 Marele Canal Nicaragua 235 Marele Canal, China, 50 Marele Zid Chinezesc, 50, 55 Marele Zimbabwe, 123 Margvelaşvili, Ghiorghi, 39 Massachusetts, 73, 76 Meckel, Klemens, 217 Mekong, fluviu, 56 Merkel, Angela, 103 Meseta Central, 101 Mexic, 72, 75, 79 – 82, 227 – 228, 230 – 235.
238, 266
migranţi, 57, 79 – 80, 92, 113, 231, 237 Minneapolis, 78 Mississippi, bazinul/fluviul, 72, 74, 76 – 78, 80 Mişcarea de Eliberare a Tibetului, 56 – 58 Moldova (Basarabia), 38 Mongolia, 24, 26, 50, 52, 58 Mongolia Interioară, 49, 52 – 54
Morales, Evo, 230 Mozambic, 119, 122, 138 Mubarak, Hosni, 174 – 175 Munţii Alpi, 38, 56, 98 – 99 Munţii Anzi, 227 – 228 Munţii Apalaşi, 74, 75 – 77 Munţii Elburz, 165
Munţii Himalaya, 10, 49, 55, 180 – 181, 197, 200 Munţii Pirinei, 99, 101 Munţii Sierra Madre, 232 Munţii Sierra Nevada, 74 Munţii Stâncoşi, 74, 76 – 77 Munţii

Ural, 20 – 21, 23 – 26, 36, 101
Musharraf, Pervez, 192, 272 musulmani *vezi* islam Myanmar, 46, 51, 54 – 55.
69, 87, 179, 181, 184, 199 – 200, 218
N
Nagaland, 184, 199 Namibia, 119, 121.
Napoleon Bonaparte, 21, 78.
101, 115
National Geographic, 120, 210 NATO (Organizaţia Tratatului Atlanticului de Nord), 11, 22, 28 – 31, 33 – 39, 43, 84, 86, 94, 105, 108, 110, 114, 172, 189, 191 – 192, 194, 196, 233 Nepal, 181, 198 New Orleans, 73, 77, 79 – 81, 241
Niger, fluviu, 122, 131 Nil, fluviu, 49, 122, 129 – 131, 228
Nigeria, 4, 123, 125, 131 – 133, 139
Nipru, râu, 23, 34, 37 Nixon, Richard, 61, 233
Norvegia, 18, 31, 84, 250, 252, 256 – 257, 260 Noua Zeelandă, 82, 84
O
Obama, Barack, 56, 69.
86 – 87, 92, 129, 196.
201, 242, 260 Oberdorfer, Don, 209, 272 Oceanul Atlantic, 30, 31.
41, 68, 73, 75 – 76, 78, 82, 84, 86, 96, 99, 101, 108, 110, 112, 119, 121, 133, 136, 172, 224 – 225, 227, 232, 234 – 235, 240, 245, 251, 259
Oceanul Indian, 27, 30, 54, 62, 66, 69, 73, 78, 119, 122, 145, 180, 184, 186 Oceanul Pacific, 20, 23 – 24.
27, 47, 54, 63 – 66, 68 – 69, 74, 76 – 78, 80, 82, 84, 88 – 90, 92, 213, 216, 218, 222, 225, 227, 234 – 235, 251 – 252, 260 Ohio, fluviu, 73, 77 Okinawa, 47, 65, 84, 90.
218, 220 – 222 Olanda, 21, 51, 96, 254 Oman, 135, 144 ONU, 43, 128, 136, 139.
211, 241
Organizaţia Tratatului de Securitate Colectivă (OTSC), 28

Orientul Mijlociu, 8, 13.
41 – 42, 84, 91 – 93, 113 – 114, 121, 123, 141, 144 – 146, 149, 154 – 155.
157.159 – 161, 169 – 170.
172 – 174, 180, 261.
267, 271
vezi şi nume de ţări Ortega, Daniel, 236 – 237 Osetia de Sud, 37, 39, 115 Ozal, Turgut, 170
P
Pactul de la Varşovia, 22, 28 Pakistan, 14, 24, 46, 55.
58 – 59, 69, 177, 180 – 197, 199, 201, 215, 272 Palestina, 142, 145 – 146, 149.
151.160 – 162 Palin, Sarah, 25
Panamá, 82, 92, 230, 234 – 237, 254 – 255
Papoulias, Karolos, 103 Paraguay, 225, 241, 243 Parry, Edward, 251, 269 paştuni, 185, 191, 193.
’195 – 197 Pearl Harbor, 218 Peninsula Arabică, 150 Peninsula Iberică, 99 Perú, 226 – 227, 230, 238 Peshawar, 190 – 191, 196 Petru cel Mare, 24, 27, 43 Phenian, 208, 213, 215 Planul Marshall, 84
Platoul Tibetan, 49, 56.
198
Polonia, 21 – 22, 28, 35, 38, 40 – 41, 97, 104 – 105, 210 Polul Nord, 249, 251 – 253.
256 – 257
Portugalia, 51, 96, 99, 118, 228 Powell, Colin, 192 Prevederile de la Oxford (1258), 111 Primăvara Arabă, 173 Primul Război Mondial, 83.
128, 144 – 145, 149 – 151, 160, 170
provincia Helmand, 193 Puerto Rico, 81 Punjab, 182, 184 – 185, 189 – 190, 195 – 196, 199 Putin, Vladimir, 9, 20, 22, 29 – 33, 36, 40 – 41, 43, 86.
257 – 258
Pytheas din Massilia, 250 – 251 R
Războiul arabo-israelian, 151 Război Chino-Japonez.
Primul, 217
Războiul Crimeii, 21, 34, 38, 115

Războiul de 6 Zile (1967), 164 Războiul Franco-Prusac, 107 Războiul Indo-Chinez (1962), 187
Războiul Iran-Irak (1980), 166 Războiul Mexican (1846 – 1848), 80, 231
Războiul Pacificului (1879), 229
Războiul pentru Independenţa Americii, 76, 133 Războiul Ruso-Georgian, 115 Războiul Ruso-Japonez (1904 – 1905), 210, 217 refugiaţi, 113, 151, 160 – 161, 183, 206 – 207 *vezi şi* imigranţi Regatul Unit al Marii Britanii şi Irlandei de Nord, 8, 24, 31, 40, 51, 77, 83 – 85, 105, 108 – 110
regiunea Sahel, Africa, 121 – 124, 133 Reid, John, 193 Republica Cehă, 22, 28, 40 – 41 Republica Centrafricană, 121, 127
Republica Democrată Congo (RDC), 126 – 129, 133 – 136, 138 – 139
Republica Dominicană, 81 Rin, fluviu, 99 – 100, 122 Río Grande, 80, 231, 237 România, 22, 28, 31, 37, 97, 99, 106, 142 Ron, fluviu, 101 Roosevelt, Theodore, 82, 89, 238
Rousseff, Dilma, 242 Rusia, 9, 13, 15, 17 – 18, 20 – 43, 50, 54, 58, 64, 81, 85 – 86, 88 – 89, 101, 105 – 107, 110, 115, 123, 134, 142, 153.
171, 210, 215 – 216, 221, 228, 242, 250, 256 – 260, 265, 270
vezi şi Uniunea Sovietică, URSS
Ruta Maritimă de Nord, 255 Rwanda, 118 – 119, 127 – 129.
135, 139
S
Saakaşvili, Mihail, 39 San Martin, José de 229 satelit, 63, 157, 207, 234, 252 – 253, 267 – 268 Scandinavia, 81, 106 Schăuble, Wolfgang, 103 sclavie, 51, 76, 124, 227 Scutul Canadian, 75 Sena, fluviu, 101 Serbia, 40, 97, 99 – 100, 106 Sevastopol, 29 – 31, 37, 283 Seward, William, 81 Sfântul Imperiu Roman, 107 Shanghai, 47, 51, 57, 65, 94 Siachen, gheţar, 187 Siberia, 20, 23, 25 – 26, 42, 255
sikhi, 182 – 183, 199 sindhi, 185, 190, 196 Singapore,

64, 67, 87, 90, 218 Singh, Amarjit, 180 Siria, 7, 12 – 15, 30, 60, 87.
97, 118, 142, 144 – 156, 158 – 162, 169 – 172, 175, 267
Slovacia, 22, 28, 40, 97, 99 – 100
Slovenia, 100, 106 Spania, 51, 77 – 78, 81 – 82.
99, 101 – 102, 118, 121, 126, 228, 245 Sri Lanka, 69, 179, 184 Stalin, Iosif, 28, 38, 43 state baltice, 22, 25, 34 – 36.
39, 115
Statul Islamic, 60, 141, 153 – 157, 159, 197 strâmtoarea Bosfor, 30 – 31, 169, 172
strâmtoarea Florida, 81 strâmtoarea Gibraltar, 30 strâmtoarea Ormuz, 112.
165, 167
strâmtoarea Malacca, 67.
69, 90, 112, 186, 201 strâmtoarea Skagerrak, 30, 258
SUA, 8, 13, 19, 24 – 25, 31 – 32, 34 – 36, 39, 41, 56, 62 – 63, 65 – 71, 74 – 75, 77 – 94, 98, 105, 108, 120 – 121, 123, 127, 130, 133 – 134, 149, 157, 165, 167, 172, 175, 183, 192, 195, 197, 201, 206, 210 – 211, 214 – 215, 218 – 222, 226 – 229, 231 – 239, 242, 245, 250, 252, 255 – 256, 258 – 260, 266, 270
Sudan, 118, 124 – 125, 129 – 131, 135 – 136, 139, 267
Suedia, 106, 113, 250, 256, 260
Sykes-Picot, 141, 145 – 146.
149, 175 Sykes, Mark, 145
T
Tanzania, 119, 121, 123, 127 – 129, 135, 137 – 138 Texas, 51, 72, 77, 79 – 80.
231, 240
Thailanda, 46, 62, 64, 87.
200
Theroux, Paul, 57, 270 Tibet, 15, 49 – 50, 52 – 53, 55 – 58, 60, 187 – 188, 198 – 199
trafic de droguri, 233 Transnistria, Moldova, 37 – 38,

115
Tratatul de la Tordesillas.
228
Tratatul Transcontinental (1819), 78
tribul indian Seminole, 78 triburi şiite, 158 triburi sunnite, 157 Tripla Antantă (1907), 108.
145
Tripolitania, 125 Turcia, 27, 30 – 31, 37 – 38.
40, 59, 89, 102, 149 – 150, 165 – 166, 169 – 173, 267 Turkestan, 59
Turkmenistan, 28, 165, 171 tutsi, populaţie, 127 – 128
U
Ucraina, 7, 9, 13, 23 – 24, 26, 28 – 29, 31 – 34, 37 – 40, 54, 86, 105, 110
Uganda, 118, 121, 127, 129, 135, 138 – 139 uiguri, 58 – 59
Ungaria, 11, 22, 28, 40, 97, 99 – 10
Uniunea Economică Eurasiatică, 28 Uniunea Europeană (UE).
22, 24, 108 – 109, 114.
169
Uniunea Sovietică (URSS), 24, 27, 38, 82, 84, 221, 260
vezi şi Rusia
Uruguay, 225, 238, 240 – 241, 243
USS *Kitty Hawk*, 48 Uzbekistan, 28
V
Vaca Muierta, 225, 244 – 245 Venezuela, 42, 224, 227, 229 – 230, 235, 237 – 238, 241, 243
Vietnam, 27, 54 – 55, 66 – 67, 85, 87, 89, 200 Von Bismarck, Otto, 94
W
Wang Jing, 236 – 237 Washington, George, 82
X
Xinjiang, 46, 51 – 52, 57 – 60, 186
Y

Yangtze, fluviu, 49, 51, 56 Z
Zidul Berlinului, 22, 187 zona euro, 103, 109